

М. Ә. САБИР

НОПЬОНАМӘ

Тәртиб әдәни

Н. Сәмәдзада

М. Ə. САБИР

مدیر اہتمام!

مطبوعات عالمیہ قدم گداز اولان محترم (بھون) زور مالزی

من صمیم القلب تبریک ، دوام و بقا سنی عقدن تنہا ایدرم ۹

مطبوعات گزردہ اخبار ، اشعار و مستری متناسدہ بولیندنگزردن

طوبای عرضی ایدرم اوج دورت آی اولورکہ دکان اوجوب

کف کارہ مشغول اولدیقندن اداره لره معلوم اولدیقنی کبی

اخبار نویس لگی بالکتابہ ترتک ایندی مجبورم ۱۰

و کلام مستری آزامقہ دالما کثرت مشافله کن و قیام مالا دیقی ایبرلا

خیا بلرگزدن تفضلہ

و خلق حیات ملیہ مزہ دایر شعریاز منق ایله معاوتنگزردہ بلینقہ

اولمہ جفشی ، یاز رفیق شعری اسفایر درج ایندیگن شرعی ایله دعا ایدرم

مزی ، علی ابر ، صابر ظاهر زارہ سرطانی

МУДИР ЭФЭНДИМ!

Мэтбуат алэмнэ гэдэм күзар олан мөһтөрэм «Бәһлуул» журналымызы мән сәммүлгәлб тәбрик, дәвам вә бәгәсыңи һәгдән тәмәннә эдирәм. Мәлфүфәниздә әхбар, әш'ар вә мүшәтәри тәмәннасында булундугунуздан долайы әрз эдирәм үс дөрд ай олур ки, дүкан ачыб кәсбкарә мәшгул олдуғумдағ идарәләрә мә'лум олдуғу киби, әхбарнәвнслиһи билкүллийһи тәрк этмәйә мәчбурәм.

Вә кәза мүшәтери арамаға даһа кәсрәти-мәшағилмдән вә тим галмадығы үчүи чәнабларыныздан мүшәфәиләм.

Анчаг һәяти-миллийһәмизә даир шеир язмағ илә мүавияз тиниздә булунмагда олачағымы, яздығым шеирләри имзаск дәрч этмәниз шәртилә вә'д эдирәм.

Әлжәбәр Сабир Таһирзадә Ширван

Бә'дәттәһрир. Әфәндим! Инсафсыз адамлар аз дейилдир, бәса ола биләр ки, бир шәхсин, я бир әмрин әлейһиндә бә ним әгидәмни бәрәкәи олан гәрәзи-шәхсийә, хаһиш нәфәс нийәләр сайәсиндә мәктублар язылсын, сизни инандырмагда әтрү бәним адым илә имзалайыб көндәрилсин, сиз дә алдан сыныз. Она көрә лазым кәтирир ки, әввәлән, бәним шивей хәттимә диггәт буюруб таныясыныз вә санийән, миш бә'д сәзә көндәрәчәк олдуғум кағызда имза гоймайыб әвәзинә сизни почта нөмрәниз язачағам. (248)

Сатирик шеирләр
1906–1911

Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Дүшмэнлэрэ мөһтач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Гой мэн тох олум, өзкэлэр нлэ нэди карим,
 Дүнявү чаһан ач олур-олсун, нэ ишим вар?!

Сэс салма, ятанлар айылар, гой һәлә ятсын,
 Ятмышлары разы дейиләм кимсә оятсын,
 Тәк-тәк айылан варса да һаг дадыма чатсын,
 Мән салим олум, чүтлә чаһан батса да батсын;
 Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Дүшмэнлэрэ мөһтач олур-олсун, нэ ишим вар?!

Салма ядыма сөнбәти-тарихи-чаһаян,
 Әйями-балафдән демә сөз, бир дә филани.
 Һал исә кәтир мейл эләйим долмань, нани,
 Аустәбәли көрмөк нә кәрәк, өмрдү фани,
 Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Дүшмэнлэрэ мөһтач олур-олсун, нэ ишим вар?!

Өвдәчи-кәтән гой һәлә аварә долансын,
 Чиркаби-сәфаләтлә әли, башы булансын,
 Дул өврәт исә санлә олсун, ода янсын,
 Анчар мәним авазейи-шә'ним учалансын;
 Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Дүшмэнлэрэ мөһтач олур-олсун, нэ ишим вар?!

Һәр миллэт әдир сәфһейи-дүняда тәрәгги,
 Әйләр һәрә бир мәнзилү мә'вада тәрәгги,
 Йорған-дөшәйимдә дүшә кәр яда тәрәгги,
 Биз дә әдәрик аләми-рә'яда тәрәгги;
 Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар?!
 Дүшмэнлэрэ мөһтач олур-олсун, нэ ишим вар?!

Ол күн ки, сэнэ халиг эдэр лүтф бир өвлад,
Олсун үрөйин шад!
Тэ'йини элэ чиндары ки, этсин она имдад,
Та дэймэйэ һәмзад;
Сагдан сола, солдан сага сал бойнуна һейкәл,
Гой чинни мээттәл;
Мин күнэ тилиемата түтүб эйлә түгәффәл,
Кәздир ону әл-әл;
Кәр дэйсә союг, санчыланымб олса да бимир,
Һөкм эт селә чиндар;
Көстәрмә тәбибә о чийәркушәни зинһар,
Гойма ола мырдар;
Ағларса ушаг дәрдинни ахтарма давасын,
Анчаг сөй анасын;
Горхузсун о да дамдабача илэ чағасын,
Кәссин дә'сәдасын;
Өкрәт она, әлбәттә, өзүн бир нечә мөвһум,
Мәһдуд ола мә'сум;
Бу сайәдә өмр эйләйә дүняда о мәзлум,
Һәр һаләти мәзмум;
Тәк-тәк дил ачанда она тә'лим элә һәдян,
Һәм олма пәшиман;
Билдир она мин дүрлү тәбаһәтләри һәр ан,
Алсын элэ унван;
Он яша етничә ушағын эйләмә гәфләт,
Гандыр нечә бил'әт;
Та он бешә етдикчә тапа ишдә мәһарәт,
Һәм эйләйә адәт;
Көндәрмә ону мәктәбә, дәнк эйләмә башын,
Төкмә үзә яшын;
Һәр фәндә вә бәчлиһәд эдәр кәсб мәашын,
Сахлар өзү башын;
Раһат һәйә етсүн эдә дүняда мәншәт,
Гүлдурмулуг өсрәт;
Танки сумар ойнай, гәтл эйләйә гарәт,
Хошдур белә сән'әт;

Милләтгә нәчә тырмач олур-олсуң, и. шимч бар?!
عبدالرحمن

Душманларга мейгач олур-олсуң, из шимч бар?!
عبدالرحمن

Дүннаны союб эйлэйэ һәр күн сәни хүрсәнд,
Сағ ол белә фәрзәнд!
Эвдә тапылыр инди дәхи чай, пилов, гәнд,
Кимдир сәнә мапәнд!
Накаһ алыныб һәбсә, тутарса сәни вәһшәт,
Вер һакимә рүшвәт;
Сат вар-йохуну, адвоката вер нечә хәл'әт,
Пуч ол һәлә-һәлбәт;
Ахырда олуб һәсрәти-дидари-чәмали,
Гәл кисәси хали;
Галдыгда бәгулсуз дәхи тез башла суалы.

Ал визрү вәбалы,
Тап ризги-һәләлы,
Ай башы бәләлы,
Йығ дәймнши, калы,
Олмаз охумагдан
Тапмаг бу чәләлы...

Маши-Кән'анын батыб, эй пирн-Кән'ан, гәм емә!
Та күлүстанын олүбдур бейти-әнзан, гәм емә!
Эй дили-мөһнәтзәдә, ол шад ләбризи-сүрүр,
Кәсби-намәрди гылар әфкарү вичдан, гәм емә!

Олмады мәгсудунузча дөвр чәрхи-кәчмәдар,
Галмалыдыр бойлә һаләт үзрә дөвран пайдар,
Гисмәтинидир, әткилән һәм руз, һәм шәб һалә, заҗ
Эй рәийһәт, эй фәғирү фәһлә, деһган, гәм емә!

Сүбһ тездән дур аяға, шамә тәк чәк зәһмәти,
Күчлүләрдән дә эшит һәр нөв' фәһшү төһмәти,
Сән зәлил ол, әйби йох, гой күчлү чәксин ләззәти,
Гой сәни хар әйләсинләр ханү ә'ян, гәм емә!

Ишлә, гой гәлдин бүкүлсүн, ишлә, анның тәрләсин.
Ишлә, ач гал, ач бәһайим тәк әялын чәрләсин,
Зүлмдән фәрядү дады гой дилин әзбәрләсин,
Гарәт әтсин рузуну молла вә бәй, хан, гәм емә!

Чәккилән өмрүн чатынча, бинәва, аһү фәған,
Бойлә пүнһан сиррлар олмаз сәнә һәркиз бәян,
Молла Нәсрәлдин, «Лисанүлгейб»-ә олду тәрчүма:
Руһи-пакиндир сәнә һәр дәм сәнахан, гәм емә!

Билмәм нә көрүбдүр бизим оглан охумагдан?!

Дәнк олду гулағым.

Журнал, гәзетә, һәрзәвү һәдин охумагдан

Инчәлди ушағым.

Ағлын апарыб бәс ки, бахыр күндә гарайә,

Я рәб, нә һәмагәт!

Сөз әтмәз әсәр, чарә галыб инди дүайә,

Тәдбир әлә, өврәт!

Лә'нәт сәнә ифритә, сәниндир бу мәһаләт,

Этдин нә хәяһәт!

Сәндән төрәнибдир бизим әвдә белә бид'әт,

Эй маейи-һийләт!

Тутсуи чөрәйим көзләринни ағу гарәсын,

Эй һәмсәри-бәдхәһ!

Һаша, ода яхмаз ана истәкли баласын,

Кәссин сәни аллаһ!

Бу тифли охутмағлыға әтдин мәнн тәрғиб,

Һәп әйләдин нәва.

Инди нәди фикрин? Ишимиз олду бу тәрғиб,

Йох чарәси әсла.

Һейһат ки, тәдбир ола бу ханәхәраба,

Зәил олуб әғли.

Дәрәә, гәзетә, мәктәбә, журнала, китаба

Манл олуб әғли.

Йыхдын әвими, әйләдин өвладымы заә,

Иш кечди мәһәлдән.

Мән аиламарам әлм нәдир, я ки, сәнаә,

Зарам бу әмәлдән!

Истәрдим о да мән кими бир һөрмәтә чатсын,

Азадә долансын;

Та гол күчүиә малик олуб шөһрәтә чатсын,

Дүнядә долансын;

Бир вәғтдир инди ки, олуб Рүстәми-дөвран—

Бир ад газанайды;

Гарәхләр әдиб та ки, тапайды сәрү саман,

Бир шей дә ганайды.

Пуч эйлэднн, өврэт, бу көзөл, садэ чаваны!
Дилбилмэз огул, вай!
Рэнки саралыб, галмайыб эсла яры чаны,
Бир күлмэз огул, вай!
Ах, нахэлэф оғлум, нэ яман мэшгэ дүшүбсэн,
Эй каш, усанайдын!
Гулдурлуға йох, элмэ тэрэф эшгэ дүшүбсэн,
Бу гүбһү гайайдын!
Эй пурн-дү-чешним, охумагдан һезэр эйлә,
Салех вэлэд ол, кэл!
Ат мин, һүнэр өйрәш, мәни дэ бәхтәвэр эйлә,
Ишдэ бәләд ол, кэл!
Бәсдр охудуй, аз гала чанын теләф олду,
Бу кардан эл чәк!
Язмаг, охумаг, башына әнкәл-кәләф олду,
Әш'ардан эл чәк!
Мин элм охуюб сөз биләсэн һөрмәтин олмаз
Бу дари-чаһанда,
Сөз бәһринә көвһәр оласан гиймәтин олмаз
Хасә бу заманда.
Йох, йох, бахырам фикринә, сәндән огул олмаз,
Чаяын бәчәһәннәм!
Мырт-мырт охумагдан, киши, бир ган ки, пул олмаз!

Мыртылда дәмәдәм,
Гыл элм фәраһәм,
Ол гүссәйә һәмдәм;
Өмрүн олачаг кәм,
Дүшмән сәнә аләм...

ГОЧАЛЫГДАН ШИҚАЙӘТ

Әфсус гочалдым, ағачым дүшдү әлимдән,
Сәд һейф чаванлыг!
Зә'ф әйләди аңиз мәни, галдым әмәлимдән,
Чәкдим нә зиянлыг!
Салдыгча чаванлыгда кечән күнләри ядә
Дәрдим олур он гат.
Я рәб, етәрәм бир дәмн дүнядә мүрадә?
Һейһат вә һейһат!
Саггал аварыб, бел бүкүлүб, динмә, филаны!
Өвгатым олуб тәлх;
Өврәт дә яхыр саггалыма күндә һәнаны,
«Риши ки, бәрәнк әлх».
Яд олсун о күнләр ки, мүрадымча кәзәрдим
Сазәндә Оруғнан;
Мин аңизү бичарәләрин башын әзәрдим
Силлә, юмруғнан;
Бу сайәдә һәр ләһзә әдиб сә'й, тәлашы,
Сәрвәт газанырдым;
Тәһсил әләйиб гөл күчүнә әмри-мәашы,
Дөвләт газанырдым.
Ә'залар исә сүст олуб инди гочалыгдан,
Бир дадрәсим йох.
Кәрмәзмисән әһвалымы, дүшдүм учалыгдан,

Фәрядрәсим йох,
Һеч ердә сәсим йох,
Кәскин нәфәсим йох,
Фикримди чаванлыг,
Башга һәвәсим йох.

БАКЫ ФЭ'ЛЭЛЭРИНЭ

Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди,
Фэ'лэ дэ өзүн дахили-инсан эдир имди.

Олмаз бу ки, һэр әмрә дөхаләт эдә фэ'лэ,
Дөвләтли олан ердә чәсарәт эдә фэ'лэ,
Асудә нәфәс чәкмәйә һаләт эдә фэ'лэ,
Яинки, һүгүг үстә әдавәт эдә фэ'лэ;
Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди,
Фэ'лэ дэ өзүн дахили-инсан эдир имди.

Фэ'лэ, мәнә бир сөйлә, нәдән һөрмәтин олсун?
Ахыр нә сәбәб сөз демәйә гүдрәтин олсун?
Әл чәк, бала, дөвләтлиләрә 'хидмәтин олсун,
Аз-чох сәнә вердикләринә миннәтин олсун!
Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди,
Фэ'лэ дэ өзүн дахили-инсан эдир имди.

Дөвләтли, амаңдыр, өзүнү салма бәләйә,
Фэ'лэ сөзү һагг олса да бахма о сәләйә,
Йол вермә нәфәс чәкмәйә һәркиз фүгәрәйә,
Өз шә'инши пуч әйләмә һәр бисәрү пайә!
Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди,
Фэ'лэ дэ өзүн дахили-инсан эдир имди.

Алданма, фәгирин оламаз әгли, әкасы,
Чүн йохдур онун сән кнми пакнзә либасы,
Йох сәрвәти, йох дөвләти, йох шалы, әбасы,
Бар көһнә чухасы, дәһн бир тәкчә гәбасы;
Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди,
Фэ'лэ дэ өзүн дахили-инсан эдир имди.

Истәрсән әкәп олмаға асудә чаһанда,
Та олмајасан гәмләрә алудә чаһанда

Фә'лә үзүнә бахма бу биһудә чаһанда,
Өз фикрини чәк, ол дәхи фәрсудә чаһанда;
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран, эдир имди,
Фә'лә дә өзүн дахили-инсан эдир имди.

Көр милләтнини дәрдини, ахтарма дөвасын,
Әл чәкмә етими башына, кәсмә сәдасын,
Зинһар, гөҗүб дәһрдә бир хейр бинасын
Үд әйләмә, шад әйләмә милләт фүгәрасын...
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир имди,
Фә'лә дә өзүн дахили-инсан эдир имди.

Чөнд эйлэ сэн анчаг нэзэри-халгда пак ол,
 Мэхлугу инандыр;
 Хасийэтин од олса да, этварда хак ол,
 Сөк алэми яндыр;
 Халгын нэзэни чөлб элэ гуршага, гөбайя
 Мөчлүби-үюн ол;
 Һәр һийлөвү бичликлэ кир, элбэттэ, абайя,
 Иманэ сугун ол;
 Сөй эйлэ ки, саггал узаныб үч чэрэк олсун,
 Папаг она ишбөт;
 Гуршаг да, билгирсэн ки, он аршын көрөк олсун.
 Төфсилэ нэ һачэт...
 Гойма срэ тэсбиһини, эл чөкмө дуадэн,
 Өврад оху даим;
 Мөчлисдэ чөкиб тут өзүнү, ол нүчэбэтэн,
 Сөз сөйлэ мүлайим;
 Нишэ кейниб мөһабәт, иманим бүрүндүн,
 Пөк мөһтөрөм олдун;
 Инди нэзэри-халгда сэн пак көрүндүн,
 Эһан-көрөм олдун;
 Башдан-аяга эмнү эман олду вүчүдүн,
 Зөһд илэ битишдин;
 Нолмаг дилэйирдинсэ һаман олду вүчүдүн,
 Мөгсүдэ етишдин;
 Вөгт олду ки, инди эдөсән алэми талаң,
 Тут, гойма гачаны;
 Һөкм инди сөниндир, дөхи чөк ишлэрэ саман,
 Йығ мүшкил ачаны;
 Дул өврэтэ бидад элэ, эйтамэ хэянэт,
 Ховф этмэ эчэлдэн;
 Мөкр нсэ өзүн гыл, оху шейтана да лә'нэт.
 Шад ол бу эмэлдэн,
 Эл чөкмө һийэлдэн,
 Тэзвирү дөгәлдэн,
 Иманэ да версэн,
 Вермэ пулу элдэн!

ТӘҢСИЛИ-ЭЛМ

Тәһсили-үлүм этмә ки, элм афәти-чандыр,
Һәм эглә зияндыр;
Элм афәти-чан олдуғу мәшһури-чаһандыр,
Мә'руфи-замандыр;
Пәнди-пәдәранәм эшит, эй садә чаваным,
Яхма гәмә чаным!
Хош ол қасә ким, вел доланыб, дағда чобандыр,
Асудә һамандыр;
Элм ичрә хәта олдуғун ондан билирәм ким,
Билсә нола һәр ким,
Элмә кәзәниң күфрү зәбанларда бәяидыр,
Тәкфирә ишшандыр.
Мәктәб сәнә хош кәлмәениң, ел чайи-хәтәрнак,
Кирмә она чалак;
Мәктәб дедийиң гейди-дилү бәнди-зәбандыр,
Гарәткәри-чандыр.
Чернил нәдир? Ол гәлби гара һоггейи-дилхун,
Олма она мәфтун;
Ағ күнләриниң этмә гара, аллаһ, амандыр,
Бу рәнк ямандыр.
Дәфтәр нәдир? Ол һәрзәләрин һәмдәми-рази,
Човфи долу язи,
Шаирләри һаггал эдиб, авара тояндыр,
Бу мәтләб әяидыр.
Ол башы кәсилмиш гәләмиң тутма белиндән,
Ховф әйлә дилиндән,
Ахырда чалар чаныңы; бир әф'и иландыр,
Әф'исә чаландыр.
Кағыз сәнә ағ көстәриң өз синейи-сафын,
Куш әйләмә лафын,
Чох тез гаралар гәлби, мүрәббиси ямандыр,
Бир хырдача ян дур.

Ол забири сүрхин үрәйи гара гарандаш,
Мирзәләрә йолдаш,
Гәлбиндә хәфи сиррини билдикчә язандыр,
Әйяри-замандыр.
Дерләр охумушлар: охумаг яхшыдыр, әмма,
Бар бунда мүәмма...
Яхшы нәзәр этдикчә сәрәичамы ямәндыр.
Һәр аддымы гандыр:
Мағлағы, амандыр,
Гыздырмалы, ян дур,
Сырых, Мозалан, дур!
Һоп-һоп дилә дүшдү,
Иш мүшкүлә дүшдү,
Чүнки белә дүшдү,
Инди балабандыр.

АТА НӘСИҖӘТИ

Бәсдир, эй оғул, бош ерә бу элмә чалышма,
Ганын тәләф олду!
Күндүз, кечә сә'й эйләйибән дәрсә алышма,
Чанын тәләф олду!
Бу шәһридә чохдур, көрүрәм, элм охуянлар,
Онлар нә тапыблар?
Диванәдиләр малыны бу йолда гоянлар,
Куя ки, ятыблар.
Чохдур зәрәри адәм үчүн элм охумағын,
Сән сай вә дейим мән:
Әввәл бу ки, мәктәбдә олур тәлх дамағын,
Эй дидейи-рөвшән!
Бир дә көзүвүн нуру кедиб кур олачагсан,
Чанын да сағ олмаз;
Рәнкин саралыб ахыры рәнчур олачагсан,
Бағрында яғ олмаз.
Ахырда тутаг олмайыб онверсетә кетдин,
Гуртардын өзүк дә,
Инсаф илә сөйлә, бу нишн яхшымы этдин?
Бир дур бу сөзүндә!
Сән дә дейәчәксән сасалым¹ я ки, демократ,
Билмәм нечә дерсиң:
Халгын эвини йыхды чыхыб бир нечә бәдзат,
Ах, ах, а бейнисиз!
Һәр бир кедә бир аз охуюб адәм олубдур,
Закоу бәйәнмәз;
Чобан-чолуг оғлу бәй илә баһәм олубдур,
Һамуну бәйәнмәз;
Каһи шаһа бир тә'нә вурар, каһи вәзирә,
Бах, С... сәни танры!
Каһи очаға шәкк-әлийәр, каһ да пирә,
Кафир олу

¹ Сосялизм,

Бундан сора гыл төвбә дэхн, мәктәбә кетмә,
Бирчә усан, оғлум!
Та бахма мүәллим сөзүнә, та әмәл әтмә,
Ахыр утан, оғлум!
Чых даға-даша, йол кәсибән гарәтә башла,
Ахырда гачаг ол;
Сал бир бешатан бойнува, бу адәтә башла.

Һәммәли-яраг ол,
Халга ладанаг ол,
Һәр ишдә саяг ол,
Вар чана зияны—
Гейрәтдән узаг ол!

Аһ эйлэдийим нэш'эйи-гэлянын үчүндүр,
 Ган ағладығым гәһвәйи-финчанын үчүндүр;
 Вә'з эйлэдийим һәдйәвү әһсандан анчаг
 Үмдә гәрәзим кисәвү һәмянын үчүндүр;
 Сәркәштәлийим хирмәни-буғдалар уч'нлан,
 Ашифтәлийим сәрвәтү саманын үчүндүр;
 Фәрш эйләдийим синәми һәр күн гәдәминдә,—
 Кәскни тәмәим сүфрәдәки нанын үчүндүр;
 Биһмар тәним күфтәвү бозбаш әләминдән,
 Хуни чийәрим долма-бадымчанын үчүндүр;
 Ағзәм долусу не'мәти-фиодөвс дедиклә,—
 Бошгабда гара көзлү фисничанын үчүндүр;
 Вәсф эйләдийим зөвглә әһһари-беһништи.—
 Көпсәр мәзәли шәрбәти-рейһанын үчүндүр;
 Көрдүм ки, плов бишмәдәдир, ачлыға дөздүш,
 Биһдим бу тәдарүк шәби-әһсанын үчүндүр.
 Ах, бирчә көрәйдим сәни, эй севкили варис,
 Мейлим сәнин ол дәсти-зәрәфшанын үчүндүр!
 Мүн'имләрә чан вер, көнүл, уйма фүгәрәйә,
 Синәмдә сәни бәсләдийим анын үчүндүр.
 Аһын шәрәри әтмәз әсәр бир кәсә һоп-һоп,
 Бу од сәнин анчаг алышан чанын үчүндүр...

Ян, динмә, сән аллаһ!
 Ган, динмә, сән аллаһ!
 Һаг сөйләмиш олсан,
 Даң, динмә, сән аллаһ!

БЭЙЛЭРЭ МЭКТУБ

Гойма күлэһын кэч, а бэй, алдатма чаһаны,
Бэсдир, а филаны!
Һәр күндә кейиб айинвә бир тазә либасы,
Гурма бу әсасы!
Бэсдир дәхи фикр этмә дәдәм бәйди, бабам хә:
Кечди элә дөвран!
Кетди о заман халг сизә эйләйә һөрмәт,
Бэсдир бу мазәммәт!
Галхды агалыг, кәлди заман олду мүсават,
Кәлмәз элә, һейһат!
Дөврани-гәза этди сизи бизләрә һәмдуш,
Сән этмә фәрамуш!
Һеч кәс сизә бундан белә әймәз биләсэн баш,
Олдуг һамы гардаш;
Инди һамы бирдир, нә ки, вар шаһү кәдадыр,
Сәндә нә әдадыр?
Көрдүк бәйү бәйзадәләрини йохду вәфасы,
Чох-чохду чәфасы.
Инди бәй одур ким, тута мәзлумун әлпидәп,
Мән дә дейим әһсэн!
Йохса ки, папаг янғылычы, әлдә дә бир гуш,
Һәм мәст вә биһуш...
Әлбәттә, чәкәр шәклини Молла сәни көрчәк!

Барн дәхи әл чәк!
Кечди о заманлар—
Янында да бир сәк
Вел-вел долана бәй.

«НЭЯТЫН» КОП-КОПУНА ЧАВАБ

Бу тифл ки, нури-басару ширейи-чандыр,
Таби-тану арами-дилу руһи-рэвандыр,
Мин зәһмәт илә бәсләдийин тазә чавандыр,
Кәндәрмә буну мәктәбә, рәһи әйлә, амандыр!
Гой күчәдә наз илә хурам әйләсин оғлун!
Өз хошладығы әмрә гиям әйләсин оғлун!

Бу бүлбүли-шуридә ки, пакизә нәфәсдир,
Алудейи-гәм этмә ки, биһудә һәвәсдир,
Бунча ки, кедиб мәктәбә,—билдикләри бәсдир,
Мәктәбдир ады, лейк һәгигәтдә гәфәсдир,
Гойма о дағылмышда мәгам әйләсин оғлун!
Сүбһүн белә вранәдә шам әйләсин оғлун!

Мәктәбдә кедиб дәрәс охуяялары көрүрсән,
Нитги чәкилән тазә чаванлары көрүрсән,
Гәт'ән гуруюб чисмдә ганлары көрүрсән,
Арифсән, өзүн яхшы-яманлары көрүрсән,
Гыйма ки, кедиб фикрини хам әйләсин оғлун!
Өмрүн гәми-әлм илә тамам әйләсин оғлун!

Бавәр әдәмәм, әлмдәп олсун фәрәһ анд,
Әлм артыг олурса, һәм олур гәм мүтәзанд,
Истәрсән әкәр оғлун әдә кәсб фәваид,
Һәм сәрвәти заңд ола, һәм микнәти заңд,—
Тәрғиб әлә та кәсби-һәрам әйләсин оғлун!
Бир ад чыхарыб шөһрәти-там әйләсин оғлун!

Бичарэ киши, ганмаға башыи һәлә кейдир,
Ахыр, мәнә бир сөйлә көрүм, элм нә шейдир?
Билмәк нә кәрәк ким, бу элифдир, бу да бейдир,
Һәввәз, сора һутти, бу нә һейдир, о нә һейдир,
Гой пул газаныб сәдри мәгам эйләсин оғлуи!
Бәй, ханлар илә дәхл кәлам эйләсин оғлуи!

Коп-коп кими бифанда әһли-гәләм олма,
Ол Башыгапаэлы вәли Бидәрдү Гәм олма,
Гыздырмалы ол, Тәшиәләбу Дидәнәм олма,
Молла Мозалакларә уюш, мөһтәрәм олма,
Гой һоп-һоп олуб шөһрәти-там эйләсин оғлуи!
Кәсбии бүрахыб ше'рә дәвам эйләсин оғлуи!

БАРЫШНАЛАРА ДАИР

- Эй күл, нэ эчэб силсилейи-мүшки-тэрин вар,
Алу нэээрин вар!
- Вей сэрв, нэ хош чан алычы гэмзэлэрин вар,
Нэм шивэлэрин вар!
- Алдатды чаванларымызы назу киришмөп,
Фирузейи-чөшмин!
- Хурмайи сачында нэ бала тэлхи-бэрин вар,
Зэһрин, шөкэрин вар!
- Башдан аяға шәһд кими сафсән, эй шух,
Шәффафсән, эй шух!
- Амма мөкәси-нәһя кими ништэрин вар,
Иичә кэмэрин вар.
- Әбнайи-вәтәп вәгф эләһир бәслинә чанып,
Нэм руһи-рәванын,
- Нәтта гочалардан да нечә бәхтәвэрин вар,
Яхшы хәбэрин вар.
- Этдин сачыны «гуфранат», урдун үзә «румян»—
Чөвлан элэ, чөвлан!
- Бир эв нэ мунасиб сәнэ, һәр эвдә ерин вар,
Нәр ердә эрин вар.
- Анчаг демә тачирлэрэ эшгин әсәр этди,
Диванәсәр этди.
- Амиллэрэ түччардан артыг әсэрин вар,
Фәһини, зәфэрин вар.
- Мәктәблилэр ичрә дейил аз сөлбәти-руйиш,
Кейфийәти-муйини.
- Дәрсн-гәми-энигин охуян мин нәфэрин вар,
Ашифтэлэрин вар.
- Гафгазлы мүсәлманлар әдәрсә сәни ганб,
Фикр этмә эчанб.
- Иранлы мүсәлманлары тәк әбди-дэрин вар,
Мин дәрбәдэрин вар.

Худ санма ки, мейханэдэ чохдур сэнэ үшшэг,
Дидарына мүштаг.
Мэсчиддэ дэхи бир нечэ хунин-чийэрини вар,
Шуридэ-сэрин вар.
Билмэм нэ фүсун эйлэдин, эй фитнейн-эйям,
Уйду сэнэ ислам?!
Нэр шәһрдэ, нэр бәлдэдэ бэс чансүлэрини вар,
Дилдадэлэрини вар.
Ашиг арайыб алэми сейр эйлэдин амма,
Хейр эйлэдин амма,
Бир зөвчи-һәләл илэ долашсан зэрэрини вар,
Ховфини, хэтэрини вар.
Нэр хами-тәмә' ашиг илэ үлфәтини олмаз,
Үисийәтини олмаз,
Варын йох эдэн сәрхоша эввэл нэзэрини вар,
Сонра һэээрини вар.
Көвһәр сачылыр, зэр сачылыр яр йолунда,
Дилдар йолунда.
Эй бәһр, саньрсан сәнни анчаг күһэрини вар,
Вей кан, зэрини вар?!
Ноп-ноп, демэ бихуд ки, мән уйдум о һикарә,
Бах әһли-диярә-
Эй гафил, өзүндән сәнни анчаг хәбэрини вар!

Хунаби-тэрини вар,
Дәрдин, кәдэрини вар,
Чох дәрди-сэрини вар,
Бу көһкә башында
Тазә хәбэрини вар.

Үммәт белә ятды,
Милләт белә батды,
Дашы ким оятды?
Хүд, сөйла, ай ахмаг?
Динмә, хэтэрини вар!

ЧАВАБЛАР ЧАВАБЫ

Элм айинейи-сурәти-һал иди, нәдән бәс,
Әчсамдә әрваһә мисал иди, нәдән бәс,
Элм илә вәтәи һик-мәал иди, нәдән бәс,
Тәһсил-әдәб, кәсби-кәмал иди, нәдән бәс
Милләт үмәнасы бу көзәл рүтбәни данды?
Әфсус, «һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Элм иди әкәр бәхш әдән инсанә шәрафәт—
Милләт нә сәбәбдән она кәстәрмәди рәғбәт?
Ислам үлүмунда кәр олсайды ләягәт
Руси охумушлар бә нечин этдилә һифрәт?
Бу һифрәти һәр күндә көрүб ахыр утанды,
Әфсус, «һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Мей нәш'әсини зөвг биләр, чам нә билсин?
Руһ анладығы ләззәти әчрам нә билсин?
Устадын ишин, ишләдийини хам нә билсин?
Элмин, һүнәрин гиймәтин ислам нә билсин?
Кетсин габаға гоншулар, ислам даянды,
Әфсус, «һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Гой гоншулар алсын һәлә мин дүрлү фәваид,
Гой гоншулар этсин һәлә тәзийид чәрәнд,
Сән сөйлә, гәзәтдән нә олур бизләрә анд?
Анчаг икнин бир элә, гойма ола занд,
Исламда билмәк, охумаг чүнки зиянды;
Әфсус, «һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Әғярлар ипди сәнә фангми, дейил я?
Исламышы мәһв әтмәйә шагми, дейил я?
Ибзали-һимәм милләтә лайинги, дейил я?
Анчаг әмәлин гәт'и-әлангми, дейил я?

Чүн гәт'и-әланг оду һәр кушәдә янды,
Әфсус, «һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Жоппан эмэл ашмаз, ишэ гейрэт кэрэк олсун,
Миллэт дүйүнүн ачмаға һиммэт кэрэк олсун,
Мин элм демәкдәнсә һәмиййәт кэрәк олсун,
Сөздән нә битәр, ишдә һәгигәт кэрәк олсун.
Һағызлығы һәр күндә көрүб ахыр усанды,
Әфсус, «Һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

Агрытма әбәс башыны, мейл этмә үлүмә,
Йох вәг' гоян элмә, кәмалата, рүсүмә,
Һәр кәс чибнин күдмәдәдир бахсан үмүмә,
Хәрч этеә эдәр долма-бадымчана, лүһүмә.
Һоп-һоп, смәйя, ичмәйя бу гөвм яранды!
Әфсус, «Һәят» исә мәмәт олду, гапанды!

БАҚЫ ПӘҢЛИВАНЛАРЫНА

Көңлүм буланыр күчәдә чөвланышы көрчәк,
Ниггим тутулур һәрзәвү һәдяныны көрчәк.

Чаным үзүлүр әлдәки галханына бахчаг,
Гәлбим алышыр белдәки патраныны көрчәк.

Бахдыгча револьверинә андамым олур сүст,
Багрым ярылыр хәпчәри-бүрраныны көрчәк.

Тәфритг әдәмәм: мәстми, һушярмысан сән,
Мәстанә-рәвиш, мәшһи-пәришаныны көрчәк.

Дүшдүи лотулуг мәшһинә, ислама уюшма,
Өлдүр нәрәдә олса мүсәлманыны көрчәк.

Гой бөркүнү кәч гашыныи үстүндә, фырылда
Кәндиң кими бир лотийи-мейданыны көрчәк.

Мәст ол кечә-күндүз, нә биллим, ят нәрәләрдә,
Юм көзләрини ханейи-вираныны көрчәк.

Әмрәдләр илә кейфини чәк багда, чәмәндә,
Бир бахма да әтфали-чийәр-ганыны көрчәк.

Кан «искороход» чәкмә, кәһи кей «лакороһи»,
Веллән кечә-күндүздә хураманыны көрчәк.

Вар-йохуну сәрф әйлә баришпалара аңчаг,
Сөй һәмсәри-мәзлумейи-паланыны көрчәк.

Күл, күл ки, чавансаң,
Әйяши-чаһансаң,
Сәрхошлара чансаң,
Вәгта ки, гочалдын,
Риши дөшә салдын,
Пис күнләрә галдын
Онда биләчәксән!..

Адәтһиһиз даш иди дә'ва күнү
Тулларыдыг әлдә сапан гыжһагыж.

Һәр кәсә дәйсәйди эдәрди һаман
Бир нечә күн аһү фәган, уфһауф.

Мәрһәм олурду, сағалырды яра,
Әлдә галырды енә чан сапбасағ;

Инди револверди, дөнүм башына.
Һакаһ олур күллә фәшан партапарт;

Онда көрүрсән йыхылыб яһбаян
Бир нечә нөврәстә чаван лайбалай.

Түф белә дөврана ки, бәдтәр олур,
Сейри-фәләк, дөври-заман илбәһһи!

Милләти-ислам ғырыр бир-бирин,
Аллаһ аман, бу нә яман ғырһагыр!

Гардаша бах гардашыны өлдүрүр,
Вәһши олуб әһли-чаһан сәрбәсәр.

Милләти көрдүкчә белә һәрчүмәрч
Көһлүм олур допдолу ган гатбагат.

Бойлә кедәрсә Бакы әлдән кедәр,
Галмаз о мә'вадә эман һич, һич!

Бәри, хұдая, өзүн ислаһ ғыл,
Та әдәләр пиру чаван сүһһ, сүһһ!

КУПЭ КИРЭН ГАРЫНЫН ГЫЗЛАРА НЭСИҢЭТИ

Гари нэнэнин сөзлөрини санма чэрэндир,
Чаным, көзүм, ай гыз!
Гәр кәлмәси мин лә'ли-Иәмән, дүрри-Әдәндир,
Анла сөзүм, ай гыз!
Чох өмр эләйиб, чох да һүнәр этмишәм исбат
Бу дари-чаһанда.
Мин һиләләри гатламышам синәмә гат-гат
Бу хейли заманда.
Мин ил сәнә нағлыи эләсәм мәкри-нисаны
Гуртармаз, азалмаз.
Долдурсам әкәр мәкрлә әтрафи-чаһаны
Бир бош ери галмаз.
Чаду да әлимдән бачарыб чин дә гутармаз,
Әфсунума баһ-баһ!
Мән әйләдийим мәкри шәятин дә бачармаз,
Валлаһ вә биллаһ!
Хошталенмишсән ки, бу күи феизи-һүзурум
Олду сәнә гисмәт.
Ган сөзләримни, инди сән, әй көздоки нурум,
Гойма кечә фүрсәт;
Әввәл бу гәдәр бил ки, вәфадар әр олмаз,—
Агил олур-олсун;
Бир әр ки, вәфадар ола, аләмдә тапылмаз,—
Чаһил олур-олсун;
Зинһар вәфа этмә тәләб әр дедийиндән,
Сәрвәгт ол, амандыр!
Асудә хиял олма бу шоһәр дедийиндән,
Үч-дөрдүн аландыр.
Гырх ил эдәсән бир киши әмриндә итаәт,—
Мәнзүрдә билмәз;
Вәгта ки, гочалдын алачаг башга бир өврәт,
Бахмаз сәнә, күлмәз.

Эр дэрд-гэмнн чэкмэ, сэн өз һалына агла, —
 Чаны бэчэһэннэм!
 Сэрриштейн-тэдбирини хэлвэтчэ юмагла,
 Гыл көнлүнү хүүррэм.
 Таники айыгдыр һазэр эт эр дедийиндэн,
 Эр зүлмү ямандыр!
 Чун юхлады, эл гат чибинэ зэр дедийиндэн,
 Өз рэнкини яндыр.
 Фүрсэт ки, олуp рэнкини вур һэр кечэ мэхфи,
 Фэррарэлик өйрәш;
 Та билмәйә шейтан да көтүрдүн нечэ мэхфи,
 Әйярэлик өйрәш.
 Чун сүбһ чайын ичди киши чыхды кәнарә,
 Бидәрдү гәм олдун;
 Ачылды башын, илли гыл өз дәрдивә чарә,
 Бану һәрәм олдун;
 Вер Хансәнәм эт, яғ, дүйү, бал, чай, шәкәр алсыя;
 Күлгәнд вар әвдә;
 Артыг нә галарса они да хүшкәбәр алсын, —
 һәрчәнд вар әвдә;
 Көндәр ушағы, Шанбачыны әйлә хәбәрдар—
 Кәлсин һәлә-һәлбәт,
 Кәддикдә кетирсин нечә өврәтләри зинһар,
 Гур мәчлисн-ишрәт;
 Миндир очаға газғаны, гайнат самавары,
 Чал һайы, гавалы;
 Мешманлара һазыр әлә мин дүрлү һаһары.

Вер күлчә гогалы,
 һәм гаймағы, балы.
 Эр фәләлик этсин,
 һәр күн ишә кетсин,
 Олма она һәмгәм,
 Чаны бэчэһэннэм!

Сән чэкмә мәләли,
 Гур мәчлисн-әли, ;
 Позма бу чәләли,
 Ай башы бәләли!

УШАГЛАРА

Эй миллэттин үмиди, дилү чаны, ушаглар!
Валидлэринин севкили чананы, ушаглар!

Мадэрлэриниз этди сизэ мейрү мәнәббәт,
Ағуши-шафәггәтдә сизи бәсләди раһиәт,
Валидлэриниз хәрчинизә этди кәфаләт,
Әлминнәтү-лиллаһ, сизә яр олду сәадәт,
Олдуз һәрәниз бир эвин оғланы, ушаглар!
Асудә кәзини инди бу дүняны, ушаглар!

Сиз сәрв кими сәркәш олуб бойлә бой атдыз,
Иллик бечә тәк баклаяраг халгы оятдыз,
Шад олду пәдәр, мадэриниз—бу боя чатдыз,
Бәсдир сизә кәливарейи-наз ичрә ки, ятдыз,
Илли бурахын балышы, йорғаны, ушаглар!
Һәм тәрк эләйик ханейи-вираны, ушаглар!

Вәгт олду чыхыб күчәдә чөвлан эдәсиз сиз,
Һәрчайи кәзиб, һәр ери сейран эдәсиз сиз,
Чәпкү чәдәлү гарәтү талан эдәсиз сиз,
Һәр чилдә кириб аләми виран эдәсиз сиз,
Күндә атасыз бир нечә патраны, ушаглар!
Та өйрәнәсиз шивейи-даваны, ушаглар!

Вәгт олду һәвәс әтмәйәсиз мәктәбә, дәрсә,
Тә'лим аласыз һәр нә ки, аләмдә бетәрсә,
Хейри бурахыб әхз эдәсиз һәр нә зәрәрсә,
Маил оласыз һәр ишә ким, фитнәсә, шәрсә,
Адәт гыләсыз һәрзавү һәдяны, ушаглар!
Сиз нейләйәсиз мәктәби, молланы, ушаглар!

Бэгт олду вуруб йыхмага мүштаг оласыз сиз,
Эвдэ кэрэк эввэлчэ ки, гоччаг оласыз сиз,
Һәм валидэ, һәм валидэйэ аг оласыз сиз,
Динчэлмэйэлэр та нэ гэдэр сағ оласыз сиз,
Һэр күн дөйәсиз мэдэри-налары, ушаглар!
Та, уф, демэйэ галмая имканы, ушаглар!

Һэр истәдийин олмаса һасил пәдэриндэн,—
Вур, йых, тала та горхуя дүшсүн зэрэриндэн,
Сөй ағзына чүр'әтлэ, чәкинмә һүнэриндэн,
Бичарэ хилас олмаг үчүн шуру шэриндэн,
Чыхсын чаны, сатсын габы, газаны, ушаглар!
Һейлэр дәхи ол сэрвәтү саманы, ушаглар!

Бәсдир ки, оғул саһиби дүшкүн пәдэр олду,
Хейр олду эчәб агнәти бәхтәвэр олду,
Көз нури һесабы эйләдийин дәрдисәр олду,
Зәһмәтлэ әмәк вердийин чүмлэ һәдәр олду,
Нә өлмәди, та ким, гутара чаны, ушаглар!
Нә тапмады өз дәрдинә дәрманы, ушаглар!

Мэн билмээ идим бэхтидэ бу пикбэт олурмуш,
Иззэт дөнүб ахыр белэ бир зиллэт олурмуш,
Чэрхин, эчэба, сейри дэ мин бабэт олурмуш,
Миллэт айылыб талиби-һүррийһэт олурмуш,
Миллэтдэ дэ, яһу, белэ бир гейрэт олурмуш?!
Ялыз, нэ дейим, кетди мәним миллэт элимдэн,
Торпаг башыма, чыхды бүтүн иззэт элимдэн!

Табриздэ кэр олмуш идим чүм'э имамы,
Жиэлиң ки, дейил, яхшы биллр мэтлэби һамы,
Пул илэ сатын алмыш идим мэн бу мәгамы,
Уйдурмуш идим кәндимэ билчүмлэ эвамы,
Әбд этмиш идим шәһрдә һәр пүхтәни, һамы,
Худ, мэн нэ билим сүһи дөнүб шам олачагмыш,
Иранда дэ һүррийһәти-ислам олачагмыш?!

Тәдрич илэ салмышдым элэ бунча деһаты,
Бир парча чөрөк нөкөрә этмишдим элаты,
Аргырмаш идим мәэрәһни, илхыһны, аты,
Рәнчбәр эләмишдим өзүмә чөллүнү, таты,
Дәркар иди хейримдә үмумин һәрәкаты,
Бирдән-бирә кетди һамы кәррү фәрим, эй вай!
Чыхды боша сәрвәт газанан гәләрим, эй вай!

Табриздә раһат ейиб, асудә доярдым,
Мөминләри һәр төһмәтә олсайды гоярдым,
Һәр аһмағы, һамы гузу чилдиндә соярдым,
Һаг сөз дейәһни чанын алыб, чешмин оярдым,
Нейләһлим эләрдим, нечә рәнк олса боярдым,
Сәд һейф, көзәл һөкми-шәһнәт тәләф олду!
Гануни-әсаси дэ бир әһкәл кәләф олду!

Билмэм арылар мэнзплинэ ким чөп узатды,
Иллэрчэ тэгафүлдэ ятэн халгы оятды,
Фитнэ ағачын экин, һөкумэт яса батды,
Мэн һәрчн чалышдым ки, кэсэм, гол-будаг ат;
Әһли-гэрэз өз истрэдийи мэтлэбэ чатды.
Әһками-шәриәт дэхн бир кар көрэрми?
Бундан сора бир буғданы анбар көрэрми?

Лал олса иолур Мирзә Чавадын дили, эй каш,
Та ағзын ачыб әйләди һәр кизли сөзү фаш!
Бир янда йығыб Мирзә һүсейн башына йолдаш
Чығ-мығ эдиб ахыр башыма салдыла бир даш.
Тәбриздә та олду бәрәккихтә пәрхаш,
Инди һәсәбүлхайиши-әһли-һәсәд олдум,
Бир дадрәсим олмады, харич-бәләд олдум.

Диванә эдибдир мәнн Тәбриз хиялы,
Мәчлисдә тәвазә'дәки нимхиз хиялы,
Мәтбәх ийн, сүфрә гәмп, дәһлиз хиялы,
Сәдри дүйүнүн буйн-фәрәһ-биэ хиялы,
Гәдаблә и, ркасейи-ләбриз хиялы.
Бир дә о көзәл күнләри, я рәб, көрәрәм мән?
Бу хам хиялы эдиб ахыр өләрәм мән.

Я рәб, иола бир дә эдәм ол шәһри зиярәт!
Наз илә хурамә кәләм,—архамдә чәмаәт!
Көрдүкдә мәнн йол верә бу әһли-вилайәт,
Тә'зим эдә, баш эндрә, гол бағлая милләт,
Бир кимсәдә бир сөз демәйә олмая чүр'әт,
Әяилары диндирсәм эдә фәхрү мүбалиәт,
Һейһат вә һейһат вә һейһат вә һейһат!!!
Кет ят вә кет ят вә кет ят вә кет ят!!!

Нэр нэ версэн, вер, мабада вермэ бир дирһэм зэкат,
Гой ачындан өлсэ өлсүн бинэва кэндли вэ тат.

Нэр нэ дүз версэн, вер, оғлум, борчуну верма тамам,
Нэр нэ алсан, ал, амаңдыр, алма касыбдан салам.

Нэр нэ этсэн, эт вэ лакин этмэ мейдэн ичтинаб,
Нэр нэ тутсан, тут вэ лакин тутма бир карн-сэваб.

Нэр нэ чэксэн, чэк, пэли, чэкмэ хэчалэт гүбһдэн,
Нарда ятсан, ят, айылма, дурма һэркиз сүбһдэн.

Нэр ерэ кэлсэн, кэл, амма кэлмэ дэрсэ, мэктобэ,
Нэр кэсэ уйсан, уй, амма уйма динэ, мээһэбэ.

Нэр нэ чэксэн, чэк, борадэр, чэкмэ дүз мизаныны,
Чэкмэ сэн миллэт гэмнн, чэкмэ, чэк өз гэляныны.

Бахмасан эйтамэ, бахма, бахма, бах лө'батлэрэ,
Кэлмэсэн нманэ, кэлмэ, кэлмэ, кэл лө'нэтлэрэ.

Олмасан бир хейрэ банс, олма, ол банс шэрэ,
Этмэсэн имдад, этмэ, эт ситэм ачизлэрэ.

Эйлэ биллрдим ки, дэхн сүбн олуб,
Мүрғи-сәһәр тәк бир ағыз банладым.

Сәнк шикәст эйләди балү пәрим,
Банламағын һасилини аңладым.

Өвчи-фәзадә көрәрәк байгушу
Сәһнәдә гаггылдайырам инди мән.

Бир дә мәни вурма, аман, сәнк дил,
Рәһм элә, ныггылдайырам инди мән.

Ай чалағанлар, мәни горхузмайын,
Мән сизә тәрк эйләмншәм ланәшн!

Сейр эләйиз, өвчи-һавада учуз,
Мән дә кәзим сәһнәчейи-ханәшн.

Ағламайын, ағламайын, чүчәләр,
Банламарам, банламарам бир даһа.

Банламамагдыр сизә әһдим мәним,
Сөйләмнрәм: аңламарам бир даһа!

Нолур ширипмэзаг этсэ мэни һалвайи-һүррийһэт,
Есэм бир лөгмэ ондан, сөйлэсэм: охгай, һүррийһэт!

Де, хейр олсун, юху көрдүм ки, бир дэря кэнарында
Төкүблэр янбаян, гат-гат бүтүн лай-лай һүррийһэт;

Иығыб да долдурурлар кисэ-кисэ, бағланыр мөһкэм,
Урурлар тэллэ, дагдан да ашыр балайи-һүррийһэт.

Зибэс чохдан бэри шөвгүндэ идим мэн бу һалванын,
Дедим, яран, нолур версэз бана бир пайи-һүррийһэт!

Сөзүм хош кэлмэйиһб тәһвилдарэ, сөйләди:—Күм шо
Бэдэсти күтәһи эз нэхли мачу хурмайи һүррийһэт.

Нәмидани ки, ин дилбәр бүкүн мэхсуси Иранэст,
Ту худ намәһрәми бәр шаһиди зибайи һүррийһэт?¹

Кәмали-йә'с илә мәһрум олуб бир янда әйләшдим,
Алыб бир кәштиһи долдурдулар тай-тай һүррийһэт.

Свисток ғышгырыб, кәшти рәван олду, бахырдым мән,
Һәлә кетмәкдә иди зөврәги-дәряйи-һүррийһэт

Ки, накаһ бир гара байраг ачылды дор ағачында,
Язылмыш онда бир хәтти-мүснбәтзайи-һүррийһэт;

Охуркән хәтти мә'лум олду кәштибаны гәрг олмуш,
Галыб дәрјәдә һейран кәштиһи-дә'вайи-һүррийһэт.

Хурушан мөвчләр һәр сәмтдән ексәр һүчумавәр,
Көрүб әмвачы кәштидән учалды: вай, һүррийһэт!

Бу сәсдән сәксәниһб дурдум, көтүрдүм сәәтә бахдым,
Һәлә көрдүм ки, шәбдир, сөйләдим: лай-лай, һүррийһэт!

¹ Радд ол, бу ғыса әл илә хурма ағачындан һүррийһэт хурмаси әрә билмәсэн. Билмирсәми ки, бу көзәл бу күн Иранә мэхсусдур? Сән зүн һүррийһәтиһи көзәл дилбәриһә намәһрәмсәи.

Сэрадэн бир дэли шейтан дейир: инсанлар, инсан
Нэди́р дүияны тутмуш эьмлэр, ирфанлар, инсан

Ганаан ким, гандыран ким, нэшр ирфан эйлэйэн,
Сиз иршад эдир көрмүрсүнүз фаттанлар, инсан

Элэбдэн, элмдэн кэп фейзияб олса эвамуннас,
Дүшэр шэ'нү шэрэфдэн моллалар, ишанлар, инсан

Сево́рми эһли-истибад милләт һушяр олсун?
Буна разы олурму бир нечэ вицданлар, инсан:

Айылмыш рэнчбэрлэр, алмаг иетэр һэгги-мөшрүп,
Нэ ердэ галмысыз бэйлэр, агалар, ханлар, инсан

Мүһәррирлэр, мүфэттиилэр усанмазлар, утанмаз,
Язарлар һэрзэлэр, эфсанэлэр, һэдяилар, инсанлар

Шэра́тлэн чэкиб эл, хейрэ майл олмайын бир,
Кэсин башлар, алын чанлар, төкүн мин ганлар, инсан

Бэшэрсиз, сиздэ ган төкмэк тэбидир, чибилляид,
Бу фитрэтдэн узагдыр, шүбһэсиз, шейтанлар, инсан

Дейилми һейф диллэрдэн гүбарн-чөһл мөһв олсун?
Нечин һэр күндэ гандан гопмасын туфанлар, инсан

Дэмадэм нэфси-эммарэ демэксдэ күгтүлүлүхван,
Нечин салым гала башлар, бэдэнлэр, чанлар, инсан

Чөһалэт пэрдэсин чак этмэйин, онда көрэрсиз ким
Сэрадир чисмлэр, һэм. нэфслэр, шейтанлар, инсан

ХЭСИСИН ЁЕЙФИ, ВАРИСИН КЕЙФИ

Эй пүл! Эй зөвгү-дилү руйи-тэпү гүввати-чан!
Биэби энтэ вэ үмми сэнэ чаным гурбан!

Әһли-аләм араһыб ахтарыр, эй чан, сәни,
Һәрә бир нөв' гылыр дәрдинә дәрман сәни,
Бир пара шәхс эләһир маейи-әһсан сәни,
Гәдрини билмәз, әдир милләтә гурбан сәни,
Аңигәм мән сәнә аңчаг оласан муһисс-чан,
Биэби энтэ вэ үмми сәнә чаным гурбан!

Манләм, чүмлө билир, дөпләти-дидарына мән
Ки, баһам сүбһү мәса шөвг-плә рәхсарына мән,
Диними, мәһәбимни сәрф әдәм исарыла мән,
Дәймәһим батса чәһан дирһәмү динарына мән,
Мүстәһәгләр гала сәндугуна ексәр һикәран,
Биэби энтэ вэ үмми сәнә чаным гурбан!

Әһтирамән сәни һәр күндә зиярәт әдәрәм,
Вачибуттаәсэн, аңчаг сәнә таәт әдәрәм,
Чәкәрәм һазыны, тәксиринә хидмәт әдәрәм,
Нәмәкү һанү пәһир илә гәһәәт әдәрәм,
Даш дүшәр башыма чәтса сәнә бир һәббә зиян,
Биэби энтэ вэ үмми сәнә чаным гурбан!

Бәсләрәм чан кими, эй севкили сәрмайә, сәни,
Әтмәрәм сәрф әбәс мәсчидә, моллайә сәни,
Ала билмәз охуса мин-бир-һики айә сәни,
Вәрмәрәм ач-ялавач әһли-тәмәнһайә сәни,
Көрә билмәз үзүнү саил, әкәр гусса да гаил,
Биэби энтэ вэ үмми сәнә чаным гурбан!

Бир күнүм сәһисз әкәр кечсә мин әфған әдәрәм,
Сәндән өтрү бүтүн евләдымы кирип әдәрәм,
Гейрәтү шәһини һифзиндә һикәһбан әдәрәм,
Бир күн өз чанымы, һәтта, сәнә гурбан әдәрәм,
Шад олур вәрисим, әмма, кедәрәм мән һикәран!
Биэби энтэ вэ үмми сәнә чаным гурбан!

Ай, сэд ай, келэр руһи-раваным дэрэж,
Моллалар назыр олур дэфнимэ элдэ чэрэж,
Сэни варислэримэ энлэйэр онлар тэрэж,
Эшидэн олса көрэр ким, чыхыр аһым фэлэж,
Бахарам гэбрдэ һэсратлэ, хэсарэтлэ, аман!
Биэби энтэ вэ үмми сэне чаным гурбан!

Сайма варис мэне рэһмэт охуюб кейф чэкер,
Сэни тэгсим эдэрэж һэр бири бир сейф чэкер,
Орда-бурда, нэ билим, мэсрэф элиб кейф чэкер,
Һэрэ бир Аннаны, Соияны тутуб зейф чэкер,
Дейэр: эй сэрв-гэдү лалэ-рүхү гүнчэ-дэһан,
Биэби энтэ вэ үмми сэне чаным гурбан!

Амалымыз, эфкарымыз ифнайи-вэтэндир,
Кинү гэрэзү һирс бизэ зийнәти-тәндир,
Әф'ал йох, анчаг ишимиз лафи-дәһәндир,
Дүняда әсарәтлә бүтүн кам алырыз биз,
Гафгазлыларыз, йол кәсириз, нам алырыз биз.

Әграб кимн нештәр күчү вар дырнағымызда,
Ислам сусуз олса, су йох бардағымызда,
Һәр күнчдә мин түлкү ятыб чардағымызда,
Мин һилә гуруб рүтбәвү икрам алырыз биз,
Гафгазлыларыз, йол кәсириз, нам алырыз биз.

Гафгазлы ады аләмә икраһ рәсандыр,
Гулдур, гочумуз зүлмдә мәшһурн-чаһандыр,
Ким дерсә тәрәгги эдәриз, мәнчә, яландыр,
Бүхлү һәсәдә адәт әдиб кам алырыз биз,
Гафгазлыларыз, йол кәсириз, нам алырыз биз,

Биз хошламаныг дәрси ки, мин мәктәб ачылсын,
Кәр мин дә маариф сөзү дүня сачылсын,
Мәктәбдә иә һөрмәт ки, о самана гачылсын?
Мейханада вотка вурарыз, кам алырыз биз,
Гафгазлыларыз, мәст оларыз, нам алырыз биз.

Авропалы өз милләтин һия эдир, этсин,
Шә'нү шәрәфи-гөвмүнү һия эдир, этсин,
Инсанлыг адын дәһрдә һбга эдир, этсин,
Гәфләтдә ятыб, ад батырыб, нам алырыз биз,
Баша юмуруг золладырыз, кам алырыз биз.

СӨРҮЕСАБ

Сәс учалашды, гоймайын!
Милләт ояшды, гоймайын!
Риштейн-дәрсә, мәктәбә
Чүмлә долашды, гоймайын!
Иш явалашды, гоймайын!

Эл уюшуб азанлара,
Күндә гәзет язанлара,
Од еурулуб газанлара,
Гайнады дашды, гоймайын!
Һәддидәи ашды, гоймайын!

Тәрк эләйин чаванлары,—
Зәррәчә йохду ганлары,
Сөзләри догру исә дә
Башлары сашды, гоймайын!
Чөһрә тәрәшды, гоймайын!

Сәһри, фүсуну хошлайын,
Шаһри, ше'ри бәшлайын,
Мәктәб илә бу фиргәнин
Бағры бадашды, гоймайын!
Никбәти сәр, сәсни кәсин!
Гарға, долашды, гоймайын!
Чох пис улашды, гоймайын!

Кафир олуб, вурун, вурун!
Риштейн-үлфәтнин гырын!
Яздыгы ше'рини чырын!
Динә саташды, гоймайын!
Күфрә булашды, гоймайын!

Әгли, шүүру, фәһми йох,
Ирзү һәяда сәһмя йох,
Мәзнәби, дини, рәһми йох,
Ишләри яшды, гоймайын!
Лап данабашды, гоймайын!
Гырылды, гашды, гоймайын!
Көздән узашды, гоймайын!

АҒЛАШМА

Нә рәвадыр әғниәләр баха ач галана, я рәб!
Бу нә сөз ки, ач галана олуна нана, я рәб!

Чыха чаны ач галанын көзүнүн бәбәкләриндә,
Кедиб ишләсин, газансын әлинин әмәкләриндә,
Нәдир әғниәя хейри оларын әмәкләриндә?
Емәйиб ачындан өлсә дәхи хош бәһана, я рәб!

Мәнә бойлә-бойлә ишдә демәйин сөз, әй чәмәәй!
Нәйимә кәрәк ки, ексәр гырылыб өлүр дә милләй!
Ярадан хұдайи разиг әдәчәк өзү кәфаләт,
Нә рәва бахам фәғирә, үрәйим булана, я рәб!

Бу гәзетчиләр дейилми ки, салыб бизи бәләйә?
Әлә бир иш олмамыш һей вериллир сәлә-сәләйә
Ки, кәрәк көмәк олунсун фүгәрәйи-бинәвайә...
Әлә пулду көндәрилсин о'яна-бу яна, я рәб!

Сәнә нә, эвин йыхылсын, фүгәрә үчүн янырсан?
Атан оғлу гарлашындыр, нә дә һич бир танырсан!
Ики көзләримди пулум, киши, бир мәкәр гапырса
Ону вермәк олмур ахыр һәр өлән-галана, я рәб!

Фүгәрәлар әғниәянин танысын нечин яхасын?
Әкәр ачды гарны сатсын папәғын, чулун-чухасын
Әдәр әғниә да башга ишә даир өз сәхасын,
Мәкәр азды бәзлү бәхши филану филана, я рәб.

Әлә һей гәзет язырсан, киши, бирчә мәтләб анна,
Әмәлиң көр әғниәның, ери варса сонра данна,
Пулуну фәғирә версин, бәс ачындан өлсүн Анна!
О мәкәр ки, Хансәнәмдир, гапылар долана, я рәб!

ТӨМӨЙИ-НӘҒАР

Чығырма, ят, ай эч тоюг, юхунда чохча дары көр!
Сус, ай языг, фэзадэки үгаби-чаишикары көр!

Ғининдә далдаланма чох, һәйәтдә дә доланма чох,
Ғийәндәки бычаға бах, о тиги-абдары көр!

Кәтирдийин юмурталан пәтичә чүчә көзләмә,
Газанда гайганаға бах, очагдаки шәрары көр!

Тахыл, тахыл дейиб дә чох чығырма зәнкәзурлу тәк,
Бәйин, ханын, ханын, бәйин әлиндә әһтикары көр!

Мәнәм-мәнәм дейәнләрин инанма чох да гөвлүнә,
Кәрәкли күндә онларын гычындаки фәрары көр!

Аманлыр, уйма ванзин һәләвәти-кәламына,
Әба-гәбаны говза бах, ичиндә зәһрмары көр!

Бу әғиняларын үзүн көрүнчә әһтиячда,
Кет, әй фәгири-бинәва, кәфән бүрүн, мәзары көр!

Бу интелликентләрин сөзүн кәтирмә һеч аралыға,
Олары көрмәк истәсен шәрабы көр, гумары көр!

Палитгадыр һәр ишләри, алышлары, веришләри,
Оларда бир әмәл фәгәт гуру, бош ифтихары көр!

Вай, вай, нэ яман мүшкүлө дүшдү ишим, эл!
Фэрядыма ег ким, янырам атәшә, биллаһ!

Исламә хэләл гатмададыр бир нечә бәдхәһ,
Истәрләр ола бәндәләрни тағи вә күмрәһ,
Этәним нә яман әсрә тәсадүф, амән әй ваһ!
Лаһөвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Мәктәбләр ачыб әйләйни әһсаны,—дейирләр,
Мәктәбдә гоюн устулу, дасканы,—дейирләр,
Пәр-пуч әләйни чуоу фәләгганы,—дейирләр,
Лишә чыхарын һәзрәти-молланы,—дейирләр,
Молла говула, йә'ни мүәллим кәлә, ваһ-ваһ!
Лаһөвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Мән анламырам ким, нола мә'найн-мүәллим?
Гырк-әлли манат пул ала һәр ай мүәллим?
Бир тазә үсула ола ифайн-мүәллим?
Пуллары ала, сөйләйә—охгай—мүәллим?
Молла она һәсрәтлө чәкә күчәдә аһ... аһ...
Лаһөвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Бир илди, бир аз чох да олур, йохдү дамағым,
Нә чатыр әлим бир ишә, нә кедир аяғым,
Һәрлән ени бир сөз данышыр оғлаң-ушағым,
Таггылдайыр, аллаһ да шаһидди, гулағым,
Порт-Артур, һүрриййәт, Манчурия, гаһ-гаһ...
Лаһөвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Анд олсуң өтән күнләрә, диванә олублар!
Исламә дә, иманә дә биканә олублар!
Биллаһи башым чыхмайыр ая нә олублар!?
Һүрриййәтә-мүрриййәтә мәстанә олублар...
Баһ-баһ!.. енә баһ-баһ!.. енә баһ-баһ!..

енә баһ-баһ!..
Лаһөвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Ах, ай кечән илләр, нола бир дә доланейдиз,
Тазә снә беш йүз ил олунча даянейдиз.
Әлми, әдәби, фәзли, кәмалаты данейдиз.
Әй билдир, нишиил, нола одлара янейдиз!
Та әйләмәейдиз дә бу гафилләри акаһ!
Ләһвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Билмәм нә ишим һарды, башым һарда һарышды,
Әлм илә белә дүшмән олаи гөнм һарышды,
Тәҗдики вәфа бирлә маарифлә сарышды,
Рәһәт яга билмәм, мәнә гәм мури һарышды.
Әгмакми олар бир дә бу уймушлары икраһ?
Ләһвлә вәла гүввәтә илла вә биллаһ!

Өврадымыз, ээкарымыз эфсанейи-зэндир,
Эфсанейи-зэн нури дилү руһи-бэдэндир,
Чүи һүбби-ниса лазимейи-һүбби-вэтэндир,
Әһли-вэтәннз, һүбби-вэтән яд алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Нох фәрг бизим һүндүр илә алчағымызда,
Данм көрүрүз иш бу гочалмыш чағымызда,
Чүт-чүт дурур өврәт солумузда, сағымызда,
Шәһвәт гулуюз, нәфсдән имдад алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Һәр шам кәрәк үгдейи-әфкар ачылсын,
Фәвкарейи-игбалдан амал сачылсын,
Һәр сүһи намаз этмәдән һәммама гачылсын,
Тәһһир эдәрәк дилләрә өврд алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Бу мәшғәләләр шивейи-әшяхи-замандыр,
Ата-бабамыздан бизә мирас һамандыр,
Зәни әйләмә сүстүз, ганымыз од кими гандыр,
Бу йолда төкүб ганымызы ад алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Саир миләл өврәтлә әдаләт эдир, этсин,
Өврәт әрә, әр өврәтә рәғбәт эдир, этсин,
Һәр ким ки, бир өврәтлә гинаәт эдир, этсин,
Үч-дөрдүн өтүб сифәдә тә'дад алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Тә'дади-ниса бир һүнәри-сарийәмиздир,
Тез бошлуюруз, чүн бу либас арийәмиздир,
Өврәт нә демәк? Хадимәмиз, чарийәмиздир,
Һәрчәнд алаи вәгтдә азад алырыз биз!
Диндарләриз, күндә бир арвад алырыз биз!

Һә, де көрүм, нә олду бәс, ай балам, пддәаларын?
Тутмуш пди ери, көйү каләләрин, нәваларын...
Йохса гапыб да эйбини бошламысан эдаларын?
Шимди, һәриф, сөз һаман мән дейән олду, олмады?

Сән демәдинми, сағламам, йох бәдәнимдә бир мәрәз?
Мән демәдинми, чөһпәри-нафсинә һирс олур әрәз?
Сән демәдинми, шәхсимә эл тапа билмәйиб гәрәз?
Та ки, олунду имтәһан, мән дейән олду, олмады?

Әнчүмән әһлиһин, гочаг, сән демәдинми, бир тәки
Вермәйәчәк риза кәлә өнкәмизә «Әтабәки»?!
Нолду ки, тез бошалды бәс иш көрәп әнчүмәндәки?
Көһнә гапы, һаман дабан, мән дейән олду, олмады?

Сән о дейилминди, дедин: думдур үмидкаһымыз?
Мән демәдинми, вар буна думдуру иштибаһымыз?..
Бакы вәкили кетдини олдуму ладхаһымыз?
Кет, һәлә хамсан, долан, мән дейән олду, олмады?

Сән демәдинми, думада раф олур эһтиячымыз?
Мән демәдинми, чох емә, тез позулар мазачымыз?..
Гапа бүлүтләп ойнашыр, илди нәдир илачымыз?
Чулғалайыр бизи думан, мән дейән олду, олмады?

Сән о дейилминди, дедин: вар бизим иттиһадымыз?
Мән дә, ялылда вар, дедим: йох буна эттиһадымыз...
Бүгзә, иһфагәдир бизим гәйрәтү иттиһадымыз...
Пәрдә ачылды накәһан, мән дейән олду, олмады?

Фә'лә, өзүнү сән дә бир инсанмы санырсан?
Пулсуз киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Инсан оланын чаһү чәләли кәрәк олсун,
Инсан оланын дөвләти, мали кәрәк олсун,
Ғиммәт демәрәй, эвләри али кәрәк олсун.
Алчаг, уфачыг дахманы саманмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Һәр мәчлис-алидә сохулма тез арайә,
Сән дур аяг үстә, демә бир сөз үмәрәйә.
Чаиз дейил инсанча данышмаг фүгәрәйә,
Дөвләтлийләрә кәндиңи ексаңмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Фәгр илә ғина әһлинә ким верди мүсават?
Мә'надә дә, сурәтдә дә вар бунла мұнафат,
Өз фәзлийи пулсуз әдәмәз кимсәйә исбат,
Бу мүмтәнәс габили-имканмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Кет вур чәкичин, ишлә ишин, чыхма зейиндән,
Мүгеуд мүсават исә айрылма чейинләң.
Вар нисбәтин әрбаби-ғинайә нә шейиндән?
Бир аббасы күң мүздүнү милянмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Дөвләтлийик, әлбәттә, шәрафәт дә бизимдир,
Әмлак бизимдирсә, әлләт дә бизимдир,
Диван бизим, әрбаби-һөкүмәт дә бизимдир,
Өлкә дәрәбәйлик дейә хан-ханмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлыгы асанмы санырсан?

Асудә доланмагда икән дәвләтимиңдәй,
Азғынлыг әдирсиз дә һәлә не'мәтимиздәй,
Бойлә чыхачагсызмы бизим миннәтимиңдәй?
Әһсанымызын күфрүнү шүкранмы санырсаң?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсаң?

Һеч бир уталырсаң,
Я бир усанырсаң,
Әлминнәтү-лиллаһ,
Өдләра янырсаң?!

СЭЯНЭТНАМЭДЭН БИР НЭБЭЭ

Эчайнбаты шу дарн-чаһанда көрмэли имиш,
Тэчарибаты кэзиб һэр мэкәндә көрмэли имиш.
Ревоolverи, гочуну Бадкубә мэмләкәтиндә,
Узунбурун мичәйи Салиянда көрмэли имиш.
Әзабы кәтчилдә, мин-мин чәйирткәни зәмләрдә,
Приставы кеф эдиб гол чаләндә көрмэли имиш.
Гумарханәләри Күрәминчә көрмөсүз, әмма,
Шәрабханәләри Ләнкәрандә көрмэли имиш.
Гочандә, Тусдә һәрчәнд ширәханә аз олмур,
Вә лейк Рәштдә, йә'ни Киландә көрмэли имиш.
Шәки чәмаәти вертушка ойнайыб удузандә—
Базардә, эвдә, отагда, дүкәндә көрмэли имиш.
Шамаһыда ачылан бир читалниһаны билирсиз,
Үмуми һиммәт илә бағланәндә көрмэли имиш.
Урурлар анбара буғданы Әрдәбилдә ахундлар,
Баһасы чан кими әрзан оландә көрмэли имиш.
Әкәрни Юсифи Миср ичрә сатғын алды Зүлейха,
Гыз алғы-сатғысын анчаг Газанпа көрмэли имиш.
Оғурлуғу бүтүн әтраф мэмләкәтдә көрүрсүз,
Вә лейк, губалылар эо басандә көрмэли имиш.
Альшәһидиһиләри Мәһәпәйн-бәһри-Хәзәрдә
Вапорларың малың алыб-сатандә көрмэли имиш.
Әкәрни харпчиләр ичрә чоһду фәһишәханә,
Ушагпәрәстлиһи исламниһандә көрмэли имиш.
Әшитмисиз йүйүрүмүш габагда элм үчүн ислам,
Кери, кери чәкилиб дил галәндә көрмэли имиш.
Мүридләрдә бүтүн бид'әти, чинайәти, фиһиги,
Ялан һәдисләри рөвзәхандә көрмэли имиш.
Гумары, ширәни, тиряки, бәнки, чәрс, шәрабы
Гәләндәранә кәзән мәдһхандә көрмэли имиш.
Фәгирә анд олан фәһшү, чөврү, зүлмү, чәфаны
Бәйүклә, зорбада, бәйләрдә, хандә көрмэли имиш
Әшитмисиз ачышыб зәнкәзүрлү, лейк ушаглар
Чөрәк, чөрәк, дейәрәк ағлаяндә көрмэли имиш.

Барышнарларла көзән һөвчавашлары танымышсыз,
Фәгирә мүслүмәләр ач ятанда көрмәли имиш.
Гүсуру, сәрсәми, хәбти, хәтаны, ләғзиши, ләғви,
Чүнуулуг аләмнини шаһранда көрмәли имиш.

Әян әмәлләри бир дә ниһанда көрмәли имиш,
Бу яндаки һазәрәты о янда көрмәли имиш.
Әрин готоб гачан өврәтләрни икинчи әриндән
Никаһә молланы рүшвәт аланда көрмәли имиш.
Әрәшдә, Сә'дәрдә бир уфагча кардән өтрү
Уча-уча таялар одлананда көрмәли имиш.
Мүәллимини ачылмагда бир сиездинә рәғмән
Дияри-Кәңчәдә һиммәт оlanda көрмәли имиш.
Гарабағын, нә дейим, ше'ри-Таһири охумушсуз,
Дәдә Кәрәм тәк о мискин яһанда көрмәли имиш.
Фәгирә силли уран Рүстәмәни-әсри көрүрсүз,
Гарадавой ағая ялваранда көрмәли имиш.
Дүкәнчыларла көрүшмәк кәрәксә чүм'ә күнүндә,
Ярымачыг гапыдан шей сатанда көрмәли имиш.
Отуз-ийирми киши мүфтә бир гәзет охуянда
Гапан-гапан салыб әлдән гапанда көрмәли имиш.

«Зәкат верәк» сөзүнү ә'тинәйә кәрчи алан йох,
Алаңлар исә чувалын ачанда көрмәли имиш.
Фәгирләр бурахыб һәнкү әрү гейрәти ексәр,
Алыб да мүфтә ейәндә, ятанда көрмәли имиш.
Нә шүғли-шумсән, әй пишейи-суал ки, сәндән
Бинайи-гейрәт алыб од яһанда көрмәли имиш.
Сәһайшаты, бүтүн ихтираы харичиләрдә,
Сүалы, фә'л-лийн мүслүманда көрмәли имиш.
Сәғир бикәсә гәйюм олан зәвати-кәрәми
Палыд удан алабахта оlanda көрмәли имиш.
Сәләмлә пуллу олаң тачирани-мәтәбәрәни
Һәрәмә һилейи-шәр'и гурандә көрмәли имиш.
Данышдыгы сөзү шәр'и-шәрифә данр олуркәя,
Етимн-садәдил илә даланда көрмәли имиш.
Бүдүр бәһиштчиләр, Дузәхи, сәнин нәди рә'йин?
Сәни бу барәдә һейран галанда көрмәли имиш...

Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?
Сөз ганмайша зор илэ гандырмаг олурму?

Көнлүм сэнэ манлдр эзэлдэн бэри, эй пул!
Олсам да нолур таэтинэ ил-күнү машгул,
Сэнлэ көрүрэм кэнчими нэр бээмдэ мэгбил.
Сэнсиз бу чаһан эһлин инандырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Сэнсэн мэним эфзунейи-сэрмасейи-фэхрим,
Сэнлэ учалыр мөртөбейи-наейи-фэхрим,
Кэр денсэ үзүм гилбэдэн, эй мейи-фэхрим,
Сэндэн яна көз нуру доландырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Чаным үзүлүб сэндэн өтүр халгы союнча,
Бир ятмамышам та сэнн сөндүгө гоюнча,
Дерлэр мэнэ: пул йығманы бошла, е дююнча!
Эшг эһлини севдадан усандырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Касиб дейилиз, сиккейи-пулу танырыз биз,
Пул илэ олан шэ'нү шүүну ганырыз биз,
Бир һэббэ зэрэр етсэ пула одланырыз биз,
Янсын чийэрим! Дөвлэти яндырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Сэ'й эйлэмнишэм бир нечэ ил зирэкү чалак,
Һарданса кечиб киримэ чох сэрвэтү эмлак,
Бир ачизэ рэхм этмэйиб өмр эйлэмнишэм пак,
Инди бу сүлүки яваландырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Бунлар кечр, инди дүшүб эл башга һавайэ,
Пул истэшилр мөктөб ачылсын фүгэрайэ,
Оғлан охусун, гыз охусун пайэ-бэ-пайэ,
Касиблары элмэ учаландырмаг олурму?
Нааһл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Дэхли мэнэ нэ элм охуя миллэт ушағы?
Тәһсилл-камалат эдә и үммәт ушағы?
Кәтәни ишә бу тәнбәлү бигейрәт ушағы!
Чаным, көзүм, ариқлэри гандырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Бизләрдә йох иди белә адәт,—ени чыхды,
Өврәтләрә тәдриси-китабәт сии чыхды,
Исламә хәләл гатды бу адәт—ени чыхды,
Бу чешмәни бир нөп' буландырмаг олурму?
Наәһл оланә мәтләби андырмаг олурму?

Паһ атоннаң, нә ағыр ятды бу оғлан, өлүбә!
Нә дә тәрпәнмәйир үстүндәки йорған, өлүбә!

Бу гәдәр ғышғырыға дурду гонум-гоншу тамаң,
Дәбғаришмәз дә верибдир дейәсэн чан, өлүбә!

Демәк олмаз дириләр тәк ятыб әлбәт дурачаң,
Өлүләр ятмағыдыр, йох буна паян, өлүбә!

Чох союгдур чыхан аһәстәчә тәк-тәк нәфәси,
Бәдәниңдә донушуб лахталаныб ган, өлүбә!

Чумухуб чанына битләр, бирәләр, һисс эләмпир,
Чалса әгрәб дә һәнуз әйләмәз амман, өлүбә!

Һансы бир доктора әрз әтдим онун иләтини,
Деди: чәк бундан әлин, бошла, бу чохдан өлүбә!

Нә массаж илә, нә мәснун-тәнәффүслә бунун
Вә нә дағ илә олур дәрдиңә дәрман, өлүбә!

Буку һәтта дүшүнүб чүмлә мүсәлман ушағы
Һәр вилайәтдә дейирләр: па атоннан, өлүбә!

Мәзәли лап бу ки, бир парә урус дамалары
Гошулуб буңлара дерләр ки: мүсәлман өлүбә!

Аман, ай Молла дайы, бир китаб ачдыр, фала бә!
Тапмасан чарәсини сән дә де ордан: өлүбә!

ТЭРАНЕЙИ-ЭСИЛАНЭ

Нэ сохулмусан арайя, а башы бэлалы, фэ'лэ?
Нэ хиял илэ олубсан белэ илдээлы, фэ'лэ?!

Сэнэ динмадикчэ, эблэһ, азыхыб йолун чашырсан,
Ганыда даянмайыб да зала доғру дырмашырсан,
Гара фэ'лэ олдугунда бэйү ханла чулғашырсан,
Бэйя биздэ көрмөйирсэн бу гэдэр чэлалы, фэ'лэ?!

Нэ чығыр-бағыр салырсан, йорулуб усанмайырсан,
Эдэб илэ өз мэгамын танийыб даянмайырсан,
Һалэ көһнэ палтарындап гызарыб утанмайырсан,
Башына гоюб кэлирсэн экэ бир моталы, фэ'лэ?!

Буна бах, бу сир-сифэтлэ дэнышыр да бир ибарэ!..
Көзүм ағрыйыр эдэндэ бу гырылмыша нэзарэ...
Кәтириб бүрахды кимлэр булары бизим диярэ?
Нэ билим һаралы касыб, нэ билим һаралы фэ'лэ?!

Белэ иди адэт эввэл? Бэйя ялварарды касыб,
Нүчәбаләри көрәилә аяға дурарды касыб,
Ики гат олуб адәблэ бэйя баш вурарды касыб,
Вар иди вәфалы касыб, вар иди һаялы фэ'лэ!

Дәйишиб зәманэ инди, доланыб бүтүн үмурат,
Аяғы чарыглылар да кәлиб истәйир мүсават,
Белә әсудә мәһнәт бизә хош кәчәрми һейһәт!
Айылыб ятан чамәт, көз ачыб гапалы фэ'лэ.

Адэ, фэ'лэ, сән кет әлләш, сана күнләрини ай олсун,
Кет олапла сөз ланын ким сәнә фәғдә тай олсун,
Бәшәриййәт аләминдә нәйинә көрә пай олсун?
Бу дейилми баш, гулағын, а башы һавалы фэ'лэ?!

Бөшөриййэт ахтарырсаң, һаны рүтбөвү чөлалы?
Мөдөнниййэт ахтарырсаң, һаны пулү мүлкү малы?
Өзөмиййэт ахтарырсаң һаны халисан, маналы?
Һаны тагэ-тагэ шалың, а чырыг чухалы фэ'лэ!

Данышырсаң азғын-азғын, һаны гәсри-зәрникары?
Һаны Анна тәк барышнаң, һаны Соня тәк никары?
Һаны мәчлисн гумарың, рүфәгайн-мейкүсарың?
Һаны нәш'әйн-хумарың, а галың гафалы фэ'лэ!

Әкәр истәсәйдн аллаһ кн, сәни әдәйдн мөгбул,
Бизә вердийн тәк, әлбәт, сәнә һәм верәрдн пул-тү?
Де утан ләйлагәтиндән, бари олма бунча мәчһул
Гуру-бош әл илә умма өзүнә кәмалы, фэ'лэ!

Гәләт әйлә, әтмә бир дә белә бош хиялы, фэ'лэ!
Дур итил, чәпәшнәм ол, кет, үрәйим даралы, фэ'лэ!

ЛЕЙЛИ ВЭ МЭЧНУН

Эй дөвлэтинин зэвалы, оғлум!
Эй башы ағыр бэлалы, оғлум!
Эй мэктэбү дәрсин ашинасы!
Эй риштейи-элм мүбтэласы!
Шад олдум о күн ки, сэн доғулдун,
Мин шүкр эләдим ки, оғлум олдун.
Дердим ки, көзэл хэләф оларсан,
Бир анләйә шәрәф оларсан.
Шүғлү һүнәримн яд эдәрсән,
Атаны, анағы шад эдәрсән;
Дүнядан олурса иртиһалым
Анчаг сәнә тәрк олур мәнәлым.
Билмәздим олурсан элмә шейда,
Шурида эдәр сәни бу сөвда.
Бә'зән охумуш рәфиғи-бәдхәһ
Тәдбиримн чаңдырыбмыш, эй вали!
Уйдум оларә сәни охутдум,
Сәд һейф ки, әғлимн унутдум!
Кәсдим өз әлимлә өз аяғым,
Хамуш эләдим мән өз чпрағым.
Кирәм бу хәтә дүшүб өзүмдән,
Көз нуримн сачмышам көзүмдән.
Сән һәм нийә буңча сәһв эдирсән,
Көз нури кимн узаг кедирсән.
Буңча охудун, йорул да бари,
Бир дәф'ә бурах бу зәһримари!
Пул галмады, бахмышам һесаба,—
Кегди гәләмә, карыз, китабә;
Журналү китаб йүз-йүз олмаз,
Бу хәрч тичарәгә дүз олмаз.

Дәфтәрсә беш-алты чилд бәсдир,
Эй нахәләфим, бу нә пәвәсдир!
Чернил, графит, перо, карандаш
Ичәд эдәни олайды шил, каш!
Иисаф эләмәзмисән ки, яндым,
Пули нә әзаб илә газандым.
Биһудә ишә нә хәрч эдирсән,
Бу көнлүмү һәрчү мәрч эдирсән!?
Хәрчин түкәниб-кәснләр арды,
Биллаһ, дәхи пулларым гутарды!
Хәсә әриди, үзүлдү чанын,
Солду күл үзүн, гаралды ганын;
Базеһ бу ки, хәстәдир мәзачын,
Я рәб, ким эдәр сәнин плачын?
Нә вар ейиб-ичмәйин, нә хабын,
Тәһсиләдир анчаг иртикабын.
Нә сейрү сәфаны хошлайырсан,
Нә дәрсу китабы бошлайырсан.
Мырт-мырт охуюб мырылдайырсан,
Гарға кимнә һей гырылдайырсан.
Әйямн-бахарү күлдүр, оғлум!
Гойма мәни гәмдә, күлдүр, оғлум!
Һәмсинләрнин сәфадә, бағда,
Һәмәсләрнин чәмәндә, дағда;
Бә'зиси кәзиб дә киштзәри,
Гуш әлдә көзәтләйир шикары;
Бә'зиләри бир тәрәфдә хәлвәт,
Адәтчә, эдирләр әйшү ишрәт;
Бә'зиси олүб гумарә мәшгул,
Бә'зиси шәрабә, ярә мәшгул.
Һәр бир иофәри бир ишдә чалак,
Һәр дикәри бир әмәлдә бибак;
Һәр күн әбәвейни шад эдирләр,
Һөрмәтләрнин издияд эдирләр.
Хош ол әбәвейнә ким, бу минвал
Һәр дәһим олур чаһанда хошһал...

ӘКІНЧИ

Мәзлүмлүг әдиб башлама фәрьдә, әкинчи!
Гойма өзүнү түлкүлүйә, адә, әкинчи!

Бир үзрлә һәр күндә кәлиб дурма гапымда,
Ялварма мәнә бойнуну кәч бурма гапымда,
Кәһи башына, кәһ дөшүнә вурма гапымда,
Ләғв олма, адәб көзлә бу мә'вадә, әкинчи!
Лал ол, а балам, башлама фәрьдә, әкинчи!

Хош кечмәди ил чөллүйә, деганә, нә борчум?
Яғмады яғыш, битмәди бир данә, нә борчум?
Әсди гара ел чәлтийә, бөстанә, нә борчум?
Кетди мәнә нә фә'ләлийнн бадә, әкинчи?
Лағ-лағ данышыб башлама фәрьдә, әкинчи!

Алды делу элдәи сәрү саманыны, нейлим?
Яннки чәйирткә еди бөстаныны, нейлим?
Вердин кечән ил борчуна йорғаныны нейлим?
Ол инди палаз сатмага амадә, әкинчи!
Лал ол, а балам, башлама фәрьдә, әкинчи!

Сөз ачма мәнә чох чалышыб, аз смәйиндән,
Чанын бәчәһәннәм ки, өлүрсән, демәйиндән!
Мән көзләмсәнәм, буғда чыхар, вер бәбәйиндән!
Чәлтик дә кәтир, арпә да, буғда дә, әкинчи!
Йохса сойрам лап дәрини, адә, әкинчи!

Сән һей де йохумдур, чыхарыб чаныны, аллам!
Валлаһы оюб дидейи-киряныны, аллам!
Шаллаға тутуб пейсәри-үряныны, аллам!
Өз һалыны сал инди өзүн ядә, әкинчи!
Лағ-лағ данышыб башлама фәрьдә, әкинчи!

Чүтчү бэбасан бугданы вер, дары ейэрсэн,
Су олмаса, гышда эридиб гары ейэрсэн,
Дашдан юмушаг зэйр нэдир, мары ейэрсэн,
Өирэнмэмисэн эт-яга дүнядэ, экинчи!
Нейван кимш өмр эйлэмисэн садэ, экинчи!

Лакни, мэним иисанлыг олуб вээ'и-мэдарым,
Бэйзадэйэм, асайишэдир чүмлэ гэрарым,
Мейсиз, мэээсиз битмээ олур шамү нэһарым,
Иштэ белэдир һалэти-бэйзадэ, экинчи!
Бэйзадэлэрин рэсми будур, эдэ, экинчи!

Чытык да котыр, арна да, бугда да, эжичи! Ёхса соярал лал дэрини, эдэ, эжичи!

Элминнөгү-лиллаһ ки, «Дэбистан» да гапанды,
Бир бадн-хэзан эсди, күлистан да гапанды.

Насиллари пуч олду бүтүн мээрэечатын,
Ел вурду говун-гарпызы, бостан да гапанды.

«Үлфәт» кәсилиб тохдады «Бүрһани-тәрэгги»,
Мәһв олду «Һәмиййәт», әдәбистан да гапанды.

«Рәһбәр» йорулуб, юхлады «Иршад», «Тәкамүл»,
Асланлара ох дәйди, кейистан да гапанды.

Мейдани-рәгабәтдә бизим һиммәтимиздән
Дә'ва гапаныб Рүстәми-дәстан да гапанды.

Әтфали-взтәң гой бағырыб өлсүн ачындан,
Янды аналар синәси, пүстан да гапанды.

Гой көйнәләрин даш үрәйн күл тәк ачылсын,
Дарүззәфәри-тазәпәрәстан да гапанды.

УЧИТЕЛЛЭР

Төвгиф эдлэмншди мағыл Көнчө сиездн,
Олмушдуг ачаб биз дахи раһэт, учителлэр!

Дүшдү тавугу туршуя бэдбәхт «Ничлт»ын,
Эйләшмәди бир ләһзә фәрағәт учителләр.

Диван-дәрәни бәндә чәкиб алды дүбәгә
Бу бид'әт олан әмрә ичазәт, учителләр.

Инди Бакыда башланачаг оллу бу ичлас,
Олдуг ена ол мәчлисә дә'вәт, учителләр.

Гоймур бу гапанмыш бизи дүняда беш-он күя
Адәтчә чәкиб кеф, әдәк ишрәт, учителләр!

Билмәм бу сиезднн пәдир ахыр бизә хейри—
Һәр илдә чәкәк бунча әзнийәт, учителләр?

Лачи бу тәшәббүсләп олун һәггүл'әмәлсиз,
Милләт пулу йох та алаг ичрәт, учителләр!

Лазым кәтирир хәбч әдәк анчаг чибишдән,
Һәм хәрч ола маейн-зәһмәт, учителләр!

Бойлә әмәлә агил олан мүртәкиб олмәз,
Лайнгми чибишдана хәянәт, учителләр?!

Йә'ни нә демәкдир бу ки, сән пулуну хәрч әт,
Та әлм охуюб дәрәс ала милләт, учителләр?!

«Милләтдән өтүр ағлынн ахырда олур кор»,
Мәзмуинлу мәсәлвр бу ибарәт, учителләр!

Билдир дә нә зәһмәтлә бу ичласа йыгышдыг,
Әтдик нә гәдәр бош ера сәһбәт, учителләр!

Уар-гар даньшылды ки, нэдир шиэ вэ сүниэ,
Лазым ки, бир олсун бу шариэт, учителлэр?

Дердиз ки, керәкдир ачыла мәктәби-нисван,
Бир янда дәхи мәктәби-сән'әт, учителләр!

Бу һәрзәвү һәдиялара кимләр гулаг асды,
Ким верди бу ахмаг сөзә гиймәт, учителләр?

Баш тутдуму бейтүлмалыныз, сөйлә, сән аллаһ?
Чәкдиз, мән өлүм, һич хәчаләг, учителләр?

Исламын өлүб йохса санырдыз вүкәласы?
Худсәр эләйирдиз дә вәкаләт, учителләр!

Бир милләтә ким, сиз оласыз һадийү һами,
Батсын ерә, я рәб, белә милләт, учителләр!

Сидги бу ки, бу барәдә рә'йимдир алавә—
Сизлә эдә билмәм дә шәракәт, учителләр!

Фикрим будур анчаг олам өз кейфимә мәшғул
Бир кушейи-күлзардә хәлвәт, учителләр!

«Мей шишәдә, чам элдә, ағыр нәш'ә башымда»—
Бу ше'рин эдәм бирдини адәт, учителләр!

Вагта ки, гопур бир эвдэ матэм,
Тэшкил эдилир бисати-эһсан,
Мә'лумлар айлэшинб мүэммәм,
Тэфрин илэ әлләрнидә гәлян,
Эә саһибинни хиялы бәрһәм,
Әфкары гонагларын фиһичан,
Бишдикчә газан-газан мүтәнчәм,
Кәлдикчә табак-табак бадымчан—
Яд эт мәни, яғлы-яғлы яд эт!

Вагта ки, әсас олур мүрәттәб
Мүчмүәйн-назу не'мәт илә,
Сәрсүфрәдә сәф чәкир мүәддәб
Эйзән нүчәба мәтанәт илә,
Дәрвазәдә әһли-фәгр—«Я рәб!
Я рәб!...» чағырыр зәләләт илә;
Сәрсүфрәдә дәдлы-дәдлы шәрбәт,
Ичдикчә гонаглар әллә фиһичан,
Дәрвазәдә һәсрәтү нәдамәт,
Олдугча нәсиби-мүстәмәндан—
Яд эт мәни, гәмли-гәмли яд эт!

Вагта кәтирир бир әһли-сәрвәт
Мүнһейси-зәкат бир гәдәр пул,
Сейфүл-үләма әдиб ичәбәт
Өврадә олур вә лейк мәшғул,
Йә'ни ки, мүгәчдәсәм һәнгигәт (?)
Ман фазили-әср. хәлг мәфзул;
Мәбләғ төкүлүб һүзурә лай-лай,
Олдугда һәвалейи-чибишдән,
Һәггүлфүгәрәйә шейх «охгай
Бәллә'-тү» дейиб уданда пүнһан—
Яд эт мәни, кизли-кизли яд эт!

Һәрчәнд әсирани-гүюдати-заманыз,
Һәрчәнд дүчарани-бәлһийәти-чаһаныз,
Зәвн әтмә ки, бу әсрдә аварейн-наһыз,
Әввәл нә идиксә, енә биз шимди һаманыз,
Туранлыларыз, адһийн-шүғли-сәләфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына әнкәлкәләфиз биз.

Зүлмәт севәр инсанларыз үч-беш яшымыздан,
Фитнә көйәрир торпағымыздан, дашымыздан,
Тарач әдәрәк бач алырыз гардашымыздан,
Чыхмаз, чыха билмәз дә бу адәт башымыздап,
Әслафымыза чүнки һәгһиги хәләфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына әнкәлкәләфиз биз.

Ол күн ки, Мәликшаһ Бүзүрк әйләди рәһләт,
Әтдик ики намәрд вәзирә тәбәһийәт,
Гырдыг о гәдәр бир-биримиздән ки, нәһайәт
Дүшмән гатыб әл тахтымызы әйләди гарәт,
Өз һағгымызы көзләмәйә битәрәфиз биз,
Туранлыларыз, адһийн-шүғли-сәләфиз биз.

Бир вәгт олуб ләшкәри-Чинкизә тәрәфдар,
Харәзмиләри мәнв әләдик гәтл илә екбар.
Харәзмиләрин шаһы фәрар әйләди начар,
Мәсчилләри, мәктәбләри йыхдыг ерә тәқрар,
Һәггә ки, сәзавари-нишанү шәрәфиз биз,
Өз динһимизин башына әнкәлкәләфиз биз.

Бир вәгтдә дә'вайн-сәлиб ояду мүнәйя,
Дә'вада фиоәнкиләрә гағлиб кәлиб, әмма
Динчәлмәйнб әтдик енә бир фаһия бәрпа,
Өз тирһимиз өз ряшәмизи кәсди сәрапа,
Куя ки, биябанда битән бир әләфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына әнкәлкәләфиз биз.

Бир вэгт дэхи Гарагоюн, Афгоюн олдуг,
Азербайчана, нэм дэ Анатолюя долдуг,
Олгэдр гырыб бир-биримиздэн ки, йорулдуг,
Гырдыгча йорулдуг вэ йорулдугча гырылдыг;
Туранлыларыз, адийн-шүғли-сэлэфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына энкэлкэлэфиз биз.

Бир вэгт салыб тәфригә олдуг ики гисмәт,
Теймүр шаһа бир парамыз этди һимайәт,
Хан Йылдырыма бир парамыз гылды итаәт,
Ганлар сачылыб Әнгәрәдә гопду гиямәт...
Әһсэн бизә, нәм тирзәниз, нәм һәдәфиз биз,
Туранлыларыз, адийн-шүғли-сэлэфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына энкэлкэлэфиз биз.

Бир вэгт Шәһ Исмайилү Султани-Сәлимә
Мәфтун олараг әйләдик исламы дүнимә,
Гойдуг ики тазә ады бир дини-гәдимә,
Салды бу тәшәййә, бу тәсәннүн бизи бикмә,
Галдыгча бу һаләтлә сәзайи-әсәфиз биз,
Өз динимизин башына энкэлкэлэфиз биз.

Надир бу ики хәстәлийи тутду нәзәрдә,
Истәрди әлач әйләйә бу горхулу дәрдә,
Бу мәгсәд илә әзм әдәрәк кирди нәбәрдә,
Мәгтулән онун нә'шини гойдуг гүрү ердә,
Бир шейи-әчибиз, нә балым, бир түһәфиз биз,
Өз динимизин башына энкэлкэлэфиз биз.

Инди энә вар тазә хәбәр, яхшы тамаша,
Иранлылыг, османлылыг исми олуб иһя,
Бир гит'ә ер үстүндә гопуб бир екә дә'ва,
Мейдан ки, гызышды оларыг мәһв сәрапа,
Онсуз да ки, һәрчәнд ки, ексәр тәләфиз биз,
Өз гөвмүмүзүн башына энкэлкэлэфиз биз.

ГОРХУРАМ

Пайи-пиядэ дүшүрэм чөллэрэ,—
Хари-мүгилан көрүрэм, горхмурам.
Сейр эдирэм бэррү биябанлары,—
Гули-биябан көрүрэм, горхмурам.
Каһ олурам бәһрдэ зөврэг-пишин,—
Далгалы туфан көрүрэм, горхмурам.
Каһ чыхырам саһилэ, һәр янда мин
Вәһнийи-ғәрран көрүрэм, горхмурам.
Каһ шәфөг тәк дүшүрэм дағлара,—
Янғылы вулкан көрүрэм, горхмурам.
Каһ эһирэм сайә тәк орманлара,—
Йыртычы һейван көрүрэм, горхмурам.
Үз гоюрам каһ һейиһтанлара,—
Бир сүрү аслан көрүрэм, горхмурам.
Мәғбәрәликдә эдирэм каһ мәкан,—
Гәбрдә хортдан көрүрэм, горхмурам.
Мәнәил олура каһ мәнә виранәләр,—
Ҷин көрүрэм, чан көрүрэм, горхмурам.
Бу күрейи-әрздә мән, мүхтәсәр,
Мүхтәлиф әлван көрүрэм, горхмурам.
Харичи мүлкүндә дә һәтта кәзиб
Чох туһаф инсан көрүрэм, горхмурам.
Лейх, бу горхмазлыг илә, доғрусу,
Ай дадаш, валлаһы, биллаһы, таллаһы,
Һарда мүәсалман көрүрэм горхурам!
Бисәбәб горхмайырам, вәҷһи вар:
Һейләйим ахыр, бу йох олмушларын
Фикрини ган-ган көрүрэм, горхурам,
Горхурам, горхурам, горхурам!

Бэ'зи ерлэрдэ тэсадүф олунур аша, этэ,
Мүфтэ көрчэк тутурам кэндими бозбаша, этэ;

Дейирэм, каш гонаглыг олан эвлэрдэ бүтүн
Ейиб-ичмэксдэ башым бэнд ола чулгаша этэ.

О гэдэр хошланырам түстүсү чыхчаг кабабын—
Ач пишик тэк чумурам шөвг илэ бир баша этэ.

Көрүрэм та эти гэссаб дүкэниндэ асылыб,
Аз галыр ит кими нэфсим хүрэ, дырмаша этэ.

Нуш олур чаныма эт, хаса о һөнкамда ким,
Мэн ейэм, хырда ушаглар баха, аглаша, этэ.

Эти чох истэйирэм, лейк пулу ондаг чох,
Нола, гузгун киши та мүфтэ гонам лаша, этэ.

Хэрч эдир бир пара эшхас пулун байрамда
Зэ'фэрана, яга, разяная, хашхаша, этэ;

Филһэгнэгет, емэли шейдир экэр' пулсуз ола,
Ярамыр пул верилэ һэр гуруя, яша, этэ.

Пулу анчаг ярашыр чиллэйэсэн сандугэ,
Нэ ки, хэрч эйлэйэсэн миллэтэ, диндаша, этэ.

Ойлэ зэйлэм кедир, аллаһ да билир, миллэтдэн,
Олурам сүст ады кэлчэк, дөнүрэм даша, этэ.

Ады пулдурса пулун, лейк өзү чан йонгарыдыр,
Вермак олмур гоһума, гомшуя, гардаша, этэ.

Верэрэм диними, имаными, эмма пулуму
Вермэрэм, «Бәһлул» ага, архайын ол, аша, этэ.

Мән белә әсрары гана билмирәм,
Ганмаз олуб да даяна билмирәм.

Ахтаhana, дағда дана бөйүдү,
Мән бөйүк оллам һачана, билмирәм.

Дерләр утан, һеч кәсә бир сөз демә,—
Һаг сөзү деркән утана билмирәм.

Нейләмәли, көз көрүр, әглим кәсир,
Мән күнәши кейдә дана билмирәм.

Шиддәти-сейлан илә баран төкүр,
Бир кома йох, далдалана билмирәм.

Дерләр усан, һәрзәвү һәдьян демә,—
Күч кәтирир дәрә, усана билмирәм.

Дерләр, отур әвдә, һедим, касыбам,
Кәсб әләмәзсәм газана билмирәм.

Дерләр, а ганмаз, де йыхыл, өл гутар!
Һә балам, доғрусу, ай дадаш, мән дәхи
Мәсләһәт ондан о яна билмирәм...

Баш тутду мўаллимләрни ичласы, сиезди,
Эй вай, учителләр ене дәркар олачагдыр!

Зәһнимчә мәним, ишбу йығынчагда һамана
Билдирки мәсаил ене тәкрат олачагдыр.

Тәшкил эдәчәкләр кишиләр мәктәби-нисван,
Гызлар охуюб чүмлә шәрәфдар олачагдыр.

Һәр шәһрдә бир мәктәби-сән'әт ачачаглар,
Оғланлар алыб һәндәсә, ме'мар олачагдыр.

Тәтбиғ эдәчәкләр языны шивейи-түркә,
Сибян да сүһумәтлә хәбәрлар олачагдыр.

Тәсриф олунуб тазә күтүб түрк дилиндә,
Һәр кәс охуюб элмлә бидар олачагдыр.

Бу бир, ики, үч мәс'әләдә йох о гәдәр бак,
Олсун, бәчәһәһнәм, нечә рәфтар олачагдыр.

Лакин, бу ямандыр ки, ики мәзһәбә рәғмән
Бир мәс'әлә үстүндә дә күфтар олачагдыр.

Сүннилик илә шиәлийи галдырачаглар,
Йсламә етиб рәхнә, хәләлдар олачагдыр.

Гардаш биләчәк бир-бирини шнә вә сүнни,
Һәр әмрдә һәмрә'йи, һәмәфкар олачагдыр.

Мәзһәбләри бир янлығ әдиб бу учителләр,
Анчаг яван ислам ады тәзкар олачагдыр.

Әфсус, сәд әфсус сәнә, әй кәзәл ислам!
Кимләр сәнә көр инди тәрәфдар олачагдыр!..

Баш сачлы, аяғ чәкмәли, мырт-мырт данышанлар
Дин гәдри билиб мө'миннү диндар олачагдыр...

Чайма атыны, кирмэ бу мейданэ, а Молла!
Чох мэхэрэ сэн язма мүсэлманэ, а Молла!
Салма өзүнү атәши-ниранэ, а Молла!
Кәлсин язығын чанына, диванэ, а Молла!
Бу сөзләрини яз хәрү наданэ, а Молла!
Биз анлаяныг, кәлдик ахыр чанэ, а Молла!

Шимди де көрәк, мәгсәдин, ая, нәди биздән?
Нә кәшфи-кәрамәт, нә дә бир мө'чүзә сиздән
Һеч көрмәишик, салма өзүн бир белә көздән,
Анчаг ки, кәлир бирчә шәкил чәкмәк әлиздән,
Горхум буду инкар әдәсэн тарын, а Молла!
Я мәһв әдәсэн ахирәт асарын, а Молла!

Әлм әһлисән, әт һейзү нифасы көзәл үнван,
Я мәс'әлейи-шәкк илә сәһви әлә тебян,
Мәндән кәл әшиг булча нәсиһәт, а мүсәлман!
Нәгл әйлә «Ченил Тутти», нә һүррийәти-вичдан?
Ол бирчә пешиман, кәл иманэ, а Молла!
Сәһбәт әдәсэн һүррийү гылманэ, а Молла!

Я вә'з әлә биздән өтәр әхбарү әһадис,
Гыл малә тәсаһүб гала бош ердә мөварис,
Ирсалә оху, әйлә әян фәрги-хәбанс,
Ая нә ишһи вар языб аяти-һичабы?
Гыл тәкйә митәккайә, әлә раһәт, а Молла!
Әлм әһлина шимди беләдир адәт, а Молла!

Чых мәнбәрә, заһирдә оху нәгл китабы,
Бугданы вур анбара, әлә мейл шәрабы,
Вур башына нохдады, бу мәхлугә, сәвабы,
Ая нә ишһи вар языб аяти-һичабы?
Бу сөзләри инсан языб инсанэ, а Молла!
Нохта яравыб фиргейи-һейванэ, а Молла!

Я мүчтәһид ол, тап өзүнә чохла мүгәллид,
Яинки эвам ол, элә прсалийә тәглид,
Ая, сәнә нә, нейләди молла илә сөйһид,
Я нейләди һачы? Эләмә һәр сөзү тәчһид!
Һәр нә эләсә, башда вар әммамә, а Молла!
Динмә, тохунур аләми-исламә, а Молла!

Каһи ярышы, каһи мүсәлланы данырсан,
Каһи өкүзүн үстә бу дуняны данырсан,
Каһи булуту, әрши-мүәлланы данырсан,
Каһ чинни. кәһи гули-биябаны данырсан,
Тәсхирә кириб чох охудун, аздын, а Молла!
Һәр нә кәлиб өз ағлына сән яздын, а Молла!

Тәсбиһи кәтүр, гуршағы бағла, элә тәзвир,
Өз вәһми-һиялатыны әйлә бизә тәфсир,
Ая, сәнә нә һәф'и-ки, Иран ола тә'мир—
Рисва эдиб һәр һәфтә чәкирсән белә тәсвир!
Бирчә сәнә нә, һолду бу Иранә, а Молла!
Я молла, сөһид гойдула виранә, а Молла!

Чоғрафи һәдир, әлми-һесаб, әлми-риязи,
Я әлми-мәсаһәт эдә тәгснм әрази,
Я әлми-мәадин охуя кәшф эдә газн,
Гой һәһв илә сәрфи охусун та ола газн,
Сөһбәт әләсин төһрү нәчасәтдән, а Молла!
Я мәс'әлейи-гүслү чәнабәтдән, а Молла!

Я тиряки ол, кетмә нә дә'ва вә нә рәзмә,
Сән'әт һәди, аллаһа тәвәккүл элә, кәзмә,
Я дүһсә етим малы е, вер хәлвәти һәзмә,
Әйләш; оту, нч бадәни, сал мүтриби бәзмә,
Бизләрдә нә ләзымды тичарәтләр, а Молла!
Бир яхшы тичарәтди бу адәтләр, а Молла!

Ая, сәнә нә гыз әрә кетди ки, ушағды?
Ая, сәнә нә ачлара һолду ки, гурағды?
Я күндә бир арвад ки, мүсәлмандан ирағды?
Яинки тәрәгги бизә һарданды, һачағды?
Яинкар эләмә гәд илә кәһнә йолу, Молла!
Бичарә, языг башы чүнундан долу Молла!

Ятмырсан өзүн ниди дэ, нейлим, нэлэ ятма,
Моллалара янсын үрэйин, хэлги айытма,
Хаиларын эвин йыхма, көзүм, көһнөнн атма,
Бузу сую гайнар газанын ашына гатма,
Йох анлаянын мөнфээти чанэ, а Молла!
Дэрвишэ, ахунда, бэйэ, нэм ханэ, а Молла!

Лоғалашыб, а көрмәмиш, чох да белә фырылдаг
Тәрбийәсиз ушаг киши бош-бошуна һырылдана!
Баш-гулағын дүзәлмәйиб, чох да басыб-курудаг
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Мүнтәзәм олмамыш әмәл, рәвнәги-кар олурму?
Сүбһ түлү' әтмәмиш вәгтти-наһар олурму я?
Бир күл ачылмаг илә дә фәсли-баһар олурму?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Гәтл әләдиз Әтабәки, мән ки, бу әмри данмыра?
Вар енә мин Әтабәкиз, йохса әмәлли ганмыра?
Көһнә гапы бу тезлийә тазәләшә инашмыра...
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Кирәм Әтабәк өлдү дә, топү түфәкинниз һаны?
Бәһри-әмиг һәрбдә кәштиһи-чәшкнниз һаны?
Әски һамамдыр, әски тас, бәс ени рәнкнниз һаз?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Сөйлә мәнә: вәзарәти-миллиһәниз дүзәлдими?
Я узун әл, узун папаг гыссалашыб күдәлдими?
Өлкәннизә шәмәндефер йол тапа билди, кәлди?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Дари-шафайи-Техранын кет әлә бир сәяһәтти,
Мирзә Әбүлһәсән ханын көр рәвишп-тәбабәтти,
Тән яры бөлдү зәһр илә ексәр әчәм чәмаәтти...
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Мүлки-Ирагы адбаад сайсам әкәр кәләл олур,
Тул тапар кәләмымыз, гарәз һәм мәләл олур,
Ишбу сәбәблә ше'римиз мүхтәсәр әрзи-һал олур,
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб!

Арха су долмайыб һәлә!
Көһнә вдарәннә дурур,
Рәнки дә солмайыб һәлә!

Эй онки үлүмн-мэдәнидән хәбәрин вар,
Йүз дәрди-сәрин вар,
Бича ерә һәр ләһзәдә мин шурү шәрин вар,
Чох пис нәзәрин вар.

Бәсдир, аз элә бизләри сән элмдә талиб,
Ахыр нә мүнәсиб?
Көр милләти-бираву сәру һәмчү хәрин вар,
Бундан бетәрин вар!

Тәсхирн-әчиннә илә эт кәшфи-кәрамәт,
Әһсан дейә милләт;
Нейлим охуюб элми-сәнае һүнәрин вар,
Нәф'ин, сәмәрин вар?!

Буйнузулу илан сейдинә кет язкилә әфсун,
Этмә бизи мәһзун!
Минләр бу әмәлдә көрәсэн снмү зәрин вар,
Али әсәрин вар.

Бәсдир, дәхи милләт гәминни әйләмә тәкрар,
Олмаз белә исрар!
Бир бах өзүвә, көр нечә әшки-бәсәрин вар,
Һәм чешми-тәрин вар!

Йүз элм охусан ахыры аварә галарсан,
Бичарә галарсан;
Бахмазла сәнин снәдә дүрлү күһәрин вар,
Лә'лә'и-тәрин вар.

Бир тазә чаван олсан, әзнәим, ишин ишдир,
Бу яхшы рәвишдир;
Һәр кәс көрү сөйләр: нечә лә'ли-шәкәрин вар,
Иңчә кәмәрин вар.

Әлбәт ейиб-ичмәк, кефи чәкмәк ола карын,
Һәм олмая арын;
Бунда биләсэн яхшыча фәһү әфәрин вар,
Һали-дикәрин вар.

Кетсэ белэ иш мөйтөшәми-хэлвөт олурсаң,
Асудә галырсаң;
Бойлә эләмәзсэн, билнрәм, чох хәтәрини вар,
Һәм шуру шәрини вар.

Йохса, дейәсэн милләти-бичарә гәминдән,
Һаким ситәминдән;
Бил сүбһә кини налейи-мүргәи-сәһәрини вар,
Ол дәрбәдәрини вар?!

Этмә гәми-милләт,
Ачма баша зәһмәт,
Олса белә мөһнәт
Хуни чийәрини вар.

- Көрмә!—Баш үстә, юмарам көзләрим.
- Динмә!—Мүгнәм, кәсәрәм сөzlәрим.
- Бир сөз эшитмә!—Гулағым бағларам.
- Күлмә!—Пәкей, шамү сәһәр ағларам.
- Гацма!—Бачармам! Мәни мә'зур тут,
Бойләчә тәклифи-мәһалы унут!
Габилли-имканмы олур ганмамаг,
Мәчмәри-нар ичрә олуб янмамаг?
Эйлә хәмуш атәши-сузаныны,
Гыл мәни асудә, һәм өз чаныны.

Атмыш нигаби-һүсний мәчмуәйн-тәванкәр,
Мәчмуәдә дүзүлмүш әйзән хуруш сәрасәр,
Җәсрәткешани-мәтбәх, күркаиш-бәтнпәрвәр,
Ҷари боғаза шәрбәт, сари мөзагә шәккәр,
Әксир-бухари-долма, зилли-әмамейи-сәр,
Дәряйн-иштәһайә олмагда бейчәтавәр,
Һүзәр ичиндә әсла йох бир фәгирү мүзтәр,
Ифтар вәгтидир һа, әй ванзи-сүхәнвәр!

Иш баш биләнсиз олмаз,
Сәрсүфрә сәнсиз олмаз!

Вәгти-гәза ки, нәфсин чуш әтдийи замандыр,
Билчүмлә руәдарә һәнками-әкли-һандыр,
Әнван-һазү һе'мәт сәрсүфрәдә әяндыр,
Лакни о логмалар һәр ә'янә шайәкандыр.
Һәр сү нәзәр әдәрсән: бәйдир, әмирү хандыр,
Фәгр әһлиһә бу һаләт тагәткүдази-чандыр,
Ифтар-ләззәтәфза, сурри-сәфа нишандыр,
Әй мүстәһәг, дарыхма, көнлүн әкәрчи гандыр!

Мискин һүзүнсиз олмаз,
Гәм, гүссә сәнсиз олмаз!

Әтдикчә мән тамаша, көрдүкчә ишбу кари:
Ачиздә инкисари, саилдә изтирари,
Мискиндә интизари, тачирдә әһтикари,
Әшким олуր көзүмдән хуни-чиһәрлә чари,
Һейһат, олурму чешшим һаиз бу игтидари,
Та янмадыгча көнлүм, әй көнлүмүн мәдари!
Әш'ари-атәшин-дәм яхдыгча гәлби-зари,
Тәглид әдир тәбиәт мүрғани-һөвбаһари.

«Шаир сүхәнсиз олмаз,
Ше'р исә сәнсиз олмаз!»

Эй эйлу фэгрү фагэ, вер шаирэ сэлалын,
Дэмдир ки, шаир олсун дилдадейв-кэлалын,
Дэмдир ки, ше'ри-нэгзим шэрл этсин эрзи-һалын,
Шаяни-рәһм олунсун һәр кәсчә инфилалын,
Сурәтвумалыг этсин айнейи-висалын,
Көзләрдә чилвэләнсин инсан кими чәмалын,
Һейһат, сүммә һейһат, хам олмасын хиялын,
Бһһиммәт әғниядән олмаз рәва суалын,
Төк руйи-зәрдин үзрә дам сиришки-алын...

Санл мүһәнсиз олмаз,
Мөһнәт дә сәнсиз олмаз!

Бимәриһәмәт ә'янларына шүкр, хұдая!
Бу саһибя-миляяларына шүкр, хұдая!

Миляәт гәминә бахмаян әнзарн-кәрәмлә
Ййшани-зәви-шанларына шүкр, хұдая!

Иш билмәйән анчаг емәк-ичмәкдән әләвә,
Бу чанлы дәйирманларына шүкр, хұдая!

Биләди-барадәрлә олан ганына гәлтән
Гафгаздаки гурбанларына шүкр, хұдая!

Хәссә Бакы шәһриндә, о шәһрәтли мәканла
Дәря тәк ахан гәяларына шүкр, хұдая!

Хунхар олан әфради-бәни-нөв'үнә данн
Бу вәһшһиү гәрранларына шүкр, хұдая!

Гүрд һсә, шәғал һсә биябанда олурду,
Шәһр ичрә бу һейванларына шүкр, хұдая!

Көзләнмәйән әдналығын ичадына чиддән
Һиммәт әдән һнсанларына шүкр, хұдая!

Һәммамдә өврәтләрә гулдурлуғ әдән бу
Гейрәтли мүсәлманларына шүкр, хұдая!

Сакиҗ отуран бойлә чинәйәтләрә гаршы
Бу саһиб-виҗдапларына шүкр, хұдая!

Билмәм нә заман гәһрин әдәр әләми бәрбад?!
Сәбр әтдийнә аванларына шүкр, хұдая!

Һәлл олмады көнлүмдәки һнскилли мүәмма...
Тәҗдия әдирәм мәтлә'и, мәбә'ди вар әмма...

МӘКТҮБ

Молла дайы, этмә шәрарәт белә,
Орталыға салма ләчачәт белә!

Күндә чыхарма ени бир гайдә,
Мәктәби билмә белә бафайдә,
Милләти бәнд этмә алиф-баидә,
Сөйләмә «сә'фәс» белә, «гәршәт» белә!

Чох да сәһип тәк дейиләм нахәләф,
Та олам ағи-пәдәрәни-сәләф,
Әллә өвладымы этмәм тәләф—
Мин дә десән сөз белә, сөһбәт белә!

Әлм нәдир, фәзл нәдир—ганмарам,
Атәши-әлмә алышыб ямарам,
Сән әдән игвалара алданмарам,
Бермә әбәс кәндиңә зәһмәт белә!

Чәһлдә бир гәл'әйи-иһтадәйәм,
Аләми мәһв этмәйә амадәйәм,
Адийи-тирякү мейү бадәйәм,
Этмишәм өмрүмдә мәи адәт белә!

Тикмә, кәнар ол, көзүмә милләти,
Нейләйирәм милләти, миллийәти?!
Олду башым дәнк, дәйиш сөһбәти,
Аз сөлә милләт белә, үммәт белә!

Мән, фәгәт, өз әмрими саманларам,
Хейрим үчүз әләми виранларам,
Мән нә чамаәт, нә вәтән анларам,—
Яһса вәтән, батса чамаәт белә!

Йох көзүм әсла фүгәра көрмәйә!
Худ, фүгәраны нә рәва көрмәйә?
Көздә әкәр олса зия көрмәйә—
Көстәр опа пул белә, дәвләт белә!

Төһмәт эдир гәзетчиләр,—мә'шәри-насы бир белә!
Өзләринин инап ки, йох фәһмү закасы бир белә!

Мән кими агыл олсалар шүғл әдәләр оғурлуғу,—
Зәһмәти, рәнчи бир белә, зөвгү сәфасы бир белә!

Чүмлә мәариф әһлинин һаләти көз өнүндәдир,—
Вәһһи-мәашы бир белә, дәрди, бәласы бир белә!

Мадәри-әлмә сөйләнир Мәрийәмә сөйләнән түһәм,
Әлмин анасы бир белә, чәһлини атасы бир белә!

Мән дәһһәмми оғлуму мәктәбә, дәрсә сөвг әдәм?
Дәрсин әзасы бир белә, халгын әдасы бир белә!

Төрмөг эдир гэгэгчидор, — м: ивэри-насы бир белэ!

Өлөрнүнн шаш ки, йх фильму ээксасы бир белэ!

Даш гэлбли инсанлары нейләрдин, илаһи?!
Биздә бу союг ганлары нейләрдин, илаһи?!

Артдыгча һәясызлыг олур эл мүтәһәмми,
Һәр зүлмә дөзән чанлары нейләрдин, илаһи?!

Бир дөврдә ким, сидгү сәфа галмаячагмыш,
Биләм белә дөвранлары нейләрдин, илаһи?!

Мәзлумларын көз яшы дәрә олачагмыш,
Дарялары, үмманлары нейләрдин, илаһи?

Сәйяди-чәфакардә рәһм олмаячагмыш,
Аһуләри, чейранлары нейләрдин, илаһи?!

Бағын, әкинни хейрини бәйләр көрәчәкмиш,
Тохм әкмәйә деһганлары нейләрдин, илаһи?!

Иш рәнчбәрин, күч өкүзүн, ер өзүнүнкү,
Бәйзадәләри, ханлары нейләрдин, илаһи?!

Һөкм әйләһәчәкмиш бүтүн әләмдә чәһаләт,
Дилдәдәйн-ирфанлары нейләрдин, илаһи?!

Суртуглу мүсәлманлары тәкфирә гоян бу
Дөшдүклү мүсәлманлары нейләрдин, илаһи?!

Яхуд буларын бунча нүфузу олачагмыш,
Беш-үч бу сүхәнданлары нейләрдин, илаһи?!

Гейрәтли даносбазларымыз иш бачарыркән,
Тәнбәл, дәли шейтаклары нейләрдин, илаһи?!

Әрләр һәрә бир гыз кими оғлән севәчәкмиш,
Әвләрдәки писванлары нейләрдин, илаһи?!

Тачирләримиз Сонялара бәнд олачагмыш,
Бәдбәхт Түкәзбаңлары нейләрдин, илаһи?!

Сүбһанәкә, сүбһанәкә, сүбһанәкә, я рәб!
Бахдыгча бу һикмәтләрә һейран олурам һәп!

СУАЛ-ЧАВАБ

- Шәһри-мә'лумунузун вәз'ү гәрары нечәдир?
- Һәмдүллиллаһ, нечә көрмүшдүсә һүһ, ойләчәдир.
- Еня мәктәб ачылыбмы вәтән өвлады үчүн?
- Аз дейил Адәм ачя мәдрәсә әһфады үчүн.
- Охуюрму гәзетә шәһринизин әһли тамам?
- Бә'зи сарсаг охумушлар охуюр, мән охумам!
- Өлкәниздә ачылыбдырмы гираәтханә?
- Тазәләр ачмыш идн, гөйдуг ону виранә!
- Ач гарындашларә инфаг әдигирми, әми чан?
- Ону көрмәзми худа, әл нийә версин она нан?
- Бивә өврәтләрин әмри алынырмы нәзәрә?
- Чаны чыхсын, о да кетсин енә бир тазә әрә!
- Иттиһад әмринә данр данышырсызми бары?
- Данышыр бир парамыз, лейк боғаздан юхары.
- Сүннийү шиә тәәссүбләри ләғв олдуму я?
- Нә дедин? Күфр данышдын, чырарам ағзыны һә!
- Габилн-әрз сөзүм йох, мәни әфв әт, кедирәм...
- Бә чәһәннәм ки, кедирсән, сәһи худ мәп педирәм?
Буна бах, ағзына бах, сурәти-идбарына бах,
Башыныя шапгасына, әтдийн күфтарына бах!..

Бунда бах, агарин бах, суратли-лабарчил. бах.

Бахлини шалқасына, стилір күфтарчил. бах!

ТӘК СӘБИР

Та кәлирик биз дә бир аз анлаяг—
Мәһәри-ирфанда вурур тәк сәбир;
Я дейирик ишләри сәһманлаяг—
Мәчлиси-ә'янда вурур тәк сәбир.

Истәйирик бир иш ачаг филмәсәл,
Сөйләширик бир-икп ил лаәгәл,
Та дейилир пул верин, ашсын әмәл—
Өлкәдә, һәр янда вурур тәк сәбир.

Ялхы бизн әйләмәйиб мүбтәлә:
Сәфһейи-Гафгазы дутуб бу бәлә;
Гахда, Газахда, Шәкидә бәрмәлә,
Шишәдә, Ширванда вурур тәк сәбир.

Лакин о ерләрдә кедир, дурмайыр,
Бир әлә лайингли кәләк гурмайыр,
Кәнчәдә дерләрсә вурур, вурмайыр,
Әйлә ки, Сәляндә вурур тәк сәбир.

Андыра галмыш нә яман сәсләнир!
Сөз демәйә вермир аман, сәсләнир!
Ох атылыр, санки камаң сәсләнир!
Саһәти-мейданда вурур тәк сәбир.

Һәрзә нә шура вә нә мәчлис билир,
Нә дүшүнүр яхшы, нә бир нис билир,
Горхмур, утанмыр, нә дә бир нис билир,
Һичрәдә, дүккәндә вурур тәк сәбир.

ФИСИНЧАН

Санма эздикчэ фэлэк бизлэри виранлыг олур,
Ун тэмэннасы илэ буғда дэйрманлыг олур...

Гарышыгдыр һэлэлик милләтин исте'дады—
Әләнирсә, сафы бир ян, тозу бир янлыг олур.

Чалхаландыгча, буландыгча заман иһрә кимн,
Яғы яғ үстә чыхыр, айраны айранлыг олур.

Ким ки, инсаны севәр,—ашиги-һүррийһәт олур,
Бәли, һүррийһәт олан ердә дә инсанлыг олур.

Эй кл, дерсән, үрәфа раһи-хәтада булунур,
Элми-мәнтигчә бу сөз бәһреһи-наданлыг олур.

Үрәфа дерсән өзүн, әһли-хәта дерсән өзүн,
Дүшүнүрсәнми бу сөздә нечә һәдянлыг олур?

Көзүнү хийрәләдирми күнәши ирфанын?
Һайды, хәффаш-сифәт, бунчамы хулганлыг олур?

Танырыг биз сизи артыг, демә, һай, биз беләйик,
Танылыр ол киши ким, тутдуғу мейданлыг олур.

Бахмасыз кушейи-чәшм илэ фәғиранә тәрәф,
Йүйүрүрсүз ора ким, дадлы фисинчанлыг олур...

Алданмарам ки, доғрудур айинин, эй эму!
Кэссин монн, һәгиги исә динин, эй эму!

Иманына гәсәмлә чапырсам чамаәти,
Гулдурчулуг түфәнкимидир динин, эй эму?

Гәлбин кими сияһ эдәмәзсән мәһасинин,
Чумма һәная, бошла бу тәлвинин, эй эму!

Сөвмү сәлатдан сәнә кәр чыхмасайды пул—
Олмазды бунча зәһмәтә тәмкиннин, эй эму!

Тикмә намазыны көзүмә бир чида кими,
Көстәр муамиләндәки тә'йинин, эй эму!

Көр бу ил халгы тэбай этди киранлыг, бизэ иэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

Биз мэкэр ачлара вэгф эйлэмшик малымызы,
Та ки, нэр мүстөһөгэ бозл эдэк эмвалымызы?
Биз мүраат эдэрик анчаг өз өһвалымызы,
Даима бөслэйэрик нэз илэ этфалымызы,
Агасыз тифллэри басды боранлыг, бизэ нэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

Бу да сөздүрмү, газандыгларымыз парэлэри
Һей верэк боғмаласын Зэнкэзур аварэлэри?
Бизлэрэ дэхли нөдир—һохдур акэр чарэлэри?
Гой ағарсын фүгэра көзлэринни гарэлэри!
Чаксини онлар кечэ-күндүз никэранлыг, бизэ нэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

Бошла, ай молла дайы, сэл дэ бизи чэкмэ зора,
Биз сянни һийләя илэ дүшмэрик эсла бу тора,
Бахмарыг кушейи-чешим илэ даһа Зэнкэзура,
Гарлы дағларда союгдав өлөнни чапы кора!
Олмады гисмэт о бөдбөхтэ аранлыг, бизэ нэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

Бизэ көстэрмэ, ээизим, о гэм ойнагларыны,
Язда чох кэзмишик эл күллэр ачан дағларыны,
Үығмышыг дөһһекниш, бошламышыг бағларыны,
Үыш үчүн хошламышыг Тифлис оюпчагларыны,
Чулғайыб Зэнкэзуру инди боранлыг, бизэ нэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

Һэлэлик тулламышыг ханейи-виранэлэри,
Доланыб кишвэри-Тифлисдэ кашацэлэри,
Тапдыг ахыр Лизалар тэк нечэ чананэлэри,
Чилһирағларла ишыгландырырыг ханэлэри,
Залхалар дахмасына чөкдү гаранлыг, бизэ иэ?
Тапмайыр ач-ялавачлар күзэранлыг, бизэ нэ?

РӨНЖУЗАРИ-МӘХЛУГАТДА БИР МӨНТАЧИ-МЭСАРИФ

Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн ган олан, чочуг!
Бир логма нан үчүн көзү кырян олан, чочуг!
Әшжилә абрусу да ризан олан, чочуг!
Мәтлубу нан, газандыгы һирман олан, чочуг!

Инесә кимн билнисә иди гәдрү гиймәтин—
Ачымыш олурду мәктәби-милли чәмаәтин,
Дәрк этмәк истәмир һәлә бу фейзи милләтин,
Галсын ниһан воднәйн-фитри мәһарәтин,
Эй әһтишамн-милләти талан олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн ган олан, чочуг!

Эй көвһәря-фитадә-бәкил, гал ниһан һәнуз,
Сәррафи-гәдрдан дейил исламан һәнуз,
Мәшғул хурдү хабдыр әрбаби-шан һәнуз,
Вар орталыгда сөһбәти-дә'вайн-нан һәнуз,
Пох көвһәри-сәадәтә хаһан олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн ган олан, чочуг!

Һаглы дейил о ким сәнә дер: нар гәбаһәтин,
Мәнчә гәбаһәт исә олур һали милләтин;
Этсәйди тәрбийәт сәни әһли-вилайәтин
Санллийә галырмыды һәркиз дә рәғбәтин?
Башсыз галыб аягларә үфтан олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн ган олан, чочуг!

Эй нәхлсәи-вәтән, әсәф олсун бу һалына
Ким, бәхш тәрбийәт эдәниң йох ниһалына!
Билмәм нәләр кәлир шу гаранлыг хиялына...
Бахдыгча ялү балына, яндым мәлалына!
Эй вадийи-сәфаләти пуянь олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн ган олан, чочуг!

Олсун эсэф о миллэтэ ким, бихиялдыр,
Яхуд хиялы кэндинэ тэксиря-малдыр,
Яврум, гузум, ятанлар айылмаз, маһалдыр,
Анчаг мөншики валә, сәнники суалдыр...
Эй мән кимн тәнәффүрә шаян олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйн шәган олан, чочуг!

Сэн белэсэнмиш балам, ай баракаллаһ сэнә!
Фисг имиш әмрин тамам, ай баракаллаһ сэнә!

Доғру имиш, шаирин олмаз имиш мезһәби,
Кафир олурмуш бүтүн мирзаларин әғләби,
Ләғвү әбәс мәтләби, ләһвү ләәб мәшрәби,
Шүғли гәзет, телерам, ай баракаллаһ сәнә!

Ай адама охшамаз, бир үзүнә бахсана,
Бомбоз олуб саггалын, рәңкү һәна яхсана,
Мә'мин олуб бир үзүк бармағына тахсана,
Та ки, десин хасү ам: ай баракаллаһ сәнә!

Йох хәбарин, бинәва, һич өзүндән сәнин,
Лаш малаганлыг яғыр кирдә үзүндән сәнин,
Доғрусу, мән үркмүшәм бә'эн сөзүндән сәнин...
Вермәрәм артыг салам, ай баракаллаһ сәнә!

Һейф гапанмыш сәнин дидейи-һагбинләрин,
Мәнзилинә йырмаған партретин чинләрин,
Көзләринә чарпмайыр йохса бу бидинләрин
Сурәти һәр сүбһү шам, ай баракаллаһ сәнә!

Әглин азыб, ай языг, бошламаған карыны,
Чүмлә дәйншидрмисән күркүнү, палтарыны,
Чәкмә, галәш кеймисән, позмусан әтварыны,
«Фелүкә фелүлһәрам», ай баракаллаһ сәнә!
Ағзына олсүн гадам, ай баракаллаһ сәнә!

ОЛМУР, ОЛМАСЫН

А т а

Күчөдө туллан, эй огул, сән'этин олмур, олмасын!
Сән'этэ, дәрсэ, мэхтэбэ рәғбәтин олмур, олмасын!

О р у л

Кәсбиңә жетмәйә, ата, фүрсәтин олмур, олмасын!
Күндә бир арвад ал, боша, гейрәтин олмур, олмасын!

А т а

Ахшам оlanda чых чөлә, кәлмә сабаһа тәк һәлә,
Нөйләсән эйлә, бир белә исмәтин олмур, олмасын!
Иффәтин олмур, олмасын!

О р у л

Ахшам оlanda ях һәна, дүз завәчаты ян-яла,
Кирдин о дам ки, йорғана, һаләтин олмур, олмасын!
Гүдрәтин олмур, олмасын!

А т а

Тездән айылма бир сәһәр, дәрсиңә гылма бир нәзәр,
Эл охуиагда, мүхтәсәр, нийәтин олмур, олмасын!
Һиммәтин олмур, олмасын!

О р у л

Сағгалы бәғлы һәр сәһәр исти һәмамә гыл күзәр,
Горһиа, азарласан әкәр, сийһәтин олмур, олмасын!
Бейчәтин олмур, олмасын!

А т а

Ушгуладаң чыхан заман, һәр ери вурнухан заман,
Эл сәнә пис бахан заман, ибрәтин олмур, олмасын!
Хичиләтин олмур, олмасын!

О р у л

Тәк һәйәтә кирән заман, гоншу гызын көрән заман,
Шөвт илә диндирән заман, еврәтин олмур, олмасын!
Гисмәтин олмур, олмасын!
Башыңа эңги долмасын!
Ришини Залха йолмасын!

Мадам ки, хамияни-зүлмэт
Хошлар ки, давам эдэ чәпалэт,
Һейһат, билирми онда милләт
Товһид нәдир вә я пүбүввәт?
Мәктәб эдир игтиза заманә,
Бихар ола та күли-фәрасәт;
Эй сейр араян о күлситанә,
Әсли йоху бәкләмәк нә һачәт?
Хаб эт һәлә, гафиланә хаб эт!

Таньки уюб ятан айылмаз,
Фәрг әтмәз ола я аг, я гарә,
Хәстә ки, башында һушу галмаз—
Дәрдин дүшүнүб булурму чара?
Анчаг она түрфә-түрфә дәллек
Әйләр һәрә бир әчәб тәбабәт,
Эй хәстә, айылма, әтмә идрәк,
Һәп ганыны әмсә дә һачамәт
Дөнмә о яна-бу яна, хаб эт!

Алдайма, гузум ки, ләфзи-кафәр
Тәһий олунуб чыха лүғәтдән,
Мадам ки, сағды Мирзә Гәнбәр
Эймон дейлиик бу мәл'әнәтдән,
Гоһмаз ки, бу халгы чисми-ваһид
Һәкмүндә олуб эдә мәншәт,
Әфсанейи-күфрү ширкү мүлһид,
Һейһат, олурму тәрки-адәт?
Бу пөгтәни ганә-ганә хаб эт!

МЭСЛЭНЭТ

Агрын алым, а мөшөд Сижимгулу,
Алтыша етдин, демэ олдун өлү,
Шүкр ола аллаһа чанындыр сулу,
Чох да, киши, тутма беш элли пулу,
Вер пулуну дадлы, лэээтли зад ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ая!

Өз дедийиндөн көрүнүр өврөтүн
Бирдир, олур эвдэ фэна һалэтин,
Вар имиш эвлэнмэйэ дэ гүдрэтин.—
Бэс нийэ йох лаагэл үч күлфэтин?
Йохса гонум-гоншуда, ахтар, яд ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ая!

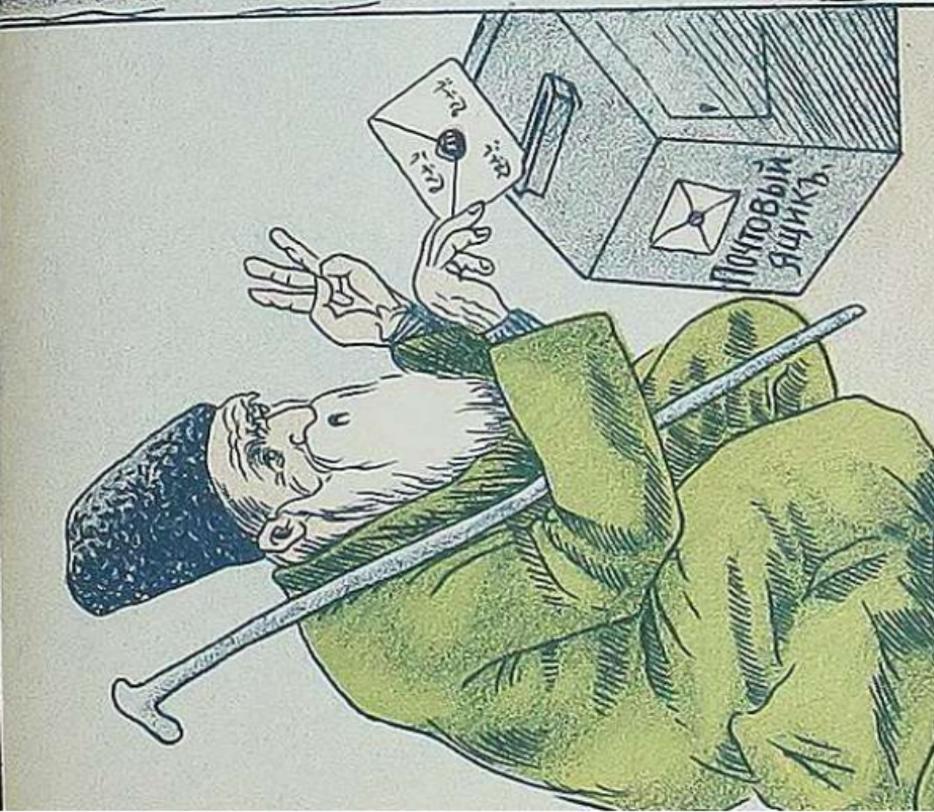
Инди ки, вар элчи дэ Сәфдәр кими,
Бир бала гыз ал—бою әр-әр кими,
Он-он ики сииндэ дилбәр кими,
Зүлфү гара, синәси мәрмәр кими,
Гой башыны синәсинэ бир дад ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ая!

Сахлама кафтар кими бир өврөтн,
Бошла ону, басды сәни никбәтн,
Тап өзүнэ бир сәнәми хәлвәтн,
Бағрына бас яри-мәләк-сурәтн,
Сән дэ якидләр кими иш көр, ад ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ая!

Оғлун ушағдыр, һәлә хамдыр, нашы,
Анчаг икирми бешә чатмыш яшы,
Чыхмаз онун бир пара ишдән башы,
Нейләйир эвләнмәйи, атсын дашы,
Өз кефинә бах, киши, дад вер, дад ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ая!

Год бабылал бабылума, кест, аркад ала!

Быр, ики, үч сыртти дүз яныла,

Анд верирәм мән сәни пманына,
Барла һәна ришнә, гый чанына,
Бир, ики, үч өврәти дүз яһына,
Вермә зәрәр сәрвәтү саманына,
Сән нә гәзет ган вә нә дә «Иршад» ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ал!

Фикр әлә бир, кимди бир арвад алан?
Рус, йәһуди! Дейил әрзим ялан.
Илдә бир арвад алы мәкинн олай,
Ләззәти бир, фәйзи дә миңдир, инан!
Кәлмәсә бир гыз бу чүрә, алдад ал!
Гой бабалын бойнума, кет, арвад ал!

ШИРВАН

Ше'рими, Молла дайы, эрибиля салсан, мәнә нә?
Дүшмәйнб әмдән, сәһвән яда Ширван, мәнә нә?

Өзүм аңиз дейиләм, шәһримизин әтварын
Чәкәрәм нәзмә әкәр олса да һөдян, мәнә нә?

Әввәлән, үмдәйн-мәтләб бу ки, шәһр әһли таман
Танбәлү кәһилү биһиммәтү надан, мәнә нә?

Мәһфилү мәчлисимиз, мәдрәсәвү мәсчидимиз,
Һәм гираәтханамыз бағлы, пәришан, мәнә нә?

Әвәзиндә буларын чайчы, чахырчы дүканы
Кечә-күндүз долудур чүмлә мүсәлман, мәнә нә?

Фүгәрәнын ганыны чох да сорурлар ләтулар,
Шейхләр халға сатыр һурһийү гылман, мәнә нә?

Ганмасан сөзләримнә журналда да язма дәһи,
Мәсләһәт әмма будур, фикр әлә, бир ган, мәнә нә?

Бир чибимдә әскинасым, бир чибимдә ағ манат,
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!
Пишкаһи-чешми-чанымда вәтән этсә вәфәт—
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

Гаршыма тә'зим үчүн сәф бағласа күһсарлар,
Акса ачлар дидәсиндән чуйи-чушиншбарлар
Бахмарам, анчаг чоһалсын кассада динярлар,
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

Хунн-әхван илә гой олсун вәтән бир лаләзар,
Залиманын зүлмү һәркиңә этмәсини вичдана кәр,
Тәк учалсын шә'нимиз, олсун тәәййүш бәргәрар,
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

Шимди бәзл әтмәм, мәнә лазым шу имранын сону,
Чүн пула мөһтачдыр дүняда һәр анын сону,
Бәрчәһәнһәм, олмасын ексәр мүсәлманын сону!
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

Чейнәнилди милләтин, һейлим, һүгүгн-әгдәси,
Я ки, һеч бир ердә йохдур һөрмәти, шә'ни, сәси,
Бойлә-бойлә сөзләрини мән олмарам бағичәси!
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

Мүхтәсәр, чәкмә янымда бир дә вичдан намыны,
Ач галыб зар ағлаян бикәс етиман намыны,
Истәсэн, көнлүҗ ачылсын—сөйлә миллиан намыны!
Олсун, олсун, гой чох олсун бойлә ләззәтли һәят!

ДОГРУ

Догру дейэн олсайды яланчы усанарды,
Аварэ галаилар дэхи бир сөз дэ ганарды.

Сабит гэдэм олсайды экэр яр вәфадар,—
Ашиг дэхи гачмазды бөладан, даянарды.

Эгвал илэ ә'мал бир олсайды, йәгинән,
Бунча денилән сөзләрә мөхлуг инанарды.

Мүнсиф һага һаг, батилә батил сөләсәйдн,
Әлбәттә ки, һаһаг сөләйән шахс утанарды.

Шәхсийә гарәз ятмышә лай-лай демәсәйдн,
Ғафләтлә ятан көзләримиз бир оянарды!

Кәр агзы күләкли кишиләр пүфләмәсәйдн,
Бир шәм' ки, асудә яныр, һәм дэ янарды.

Һаг сөйләбәйән күфрүнә һөкм әйләмәсәйдяк,—
Һагку мөкәр өз фикрини кишләрдн, даңарды?

Ай һарай, бяр нечә шаир, нечә шаир кимиләр
Истәйир дөндәрәләр Кәнчәйә Ширванымызы!

Еня мәктәб деннән бид'әтин ичрасы илә
Бир дә бәрбад әдәләр ханейи-виранымызы!

Қафир олдуглары етмәзми ки, бу һәрзәләрини,
Истәйирләр чәкәләр күфрә мүсәлманымызы!

Әй бизи әлмә дәләләт әләйәнләр, билirik,
Гәсдиниз әлм дейил, сәлбдир иманымызы!

Сахларыг һөрмәти-исламн, даһа доғру десәк,
Ачыларыг мәктәбә һәркиз дә чибишданымызы!

Дейилик биз нухалы, кәнчәли, я ким бакылы,—
Белә бош ишләрә вәғф әйләйәк әһсанымызы!

Истәйирдиз бизи бир фәни илә һәфал әдәсиз,—
Нечә көрдүз сизи тәкфир әдән әхванымызы?

Қафир әтдикми нәзәрқани-чәмаәтдә сизи?
Таныдызми бизи, көрдүзмү дә виңданымызы?

Кедин инди өзүнүздән, дәхи биздән дә дейин!
Ала билдизми һәлә мәктәбә сибянымызы?

ДИЛБЭР

Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!
Ексэр «мусурманын» үрэйин ган эдэн, чочуг!
Нэр таифэ бахар санин эглү кэмалына,
Әхлагына, хисалына, фикрү хаялына,
Анчаг «мусурман» ашиг олуру күл чэмалына,
Етмэк дилэр нэ нөв'лэ олса висалына,
Эй һасратин чөкөнләри налан эдэн, чочуг!
Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!

Эй тифли-сада, кээмэ согагларда бойлэ фәрд,
Аличанаб әмулярини билмэ чох да мәрд,
«Эй кәбкн-хошхурам, күча мирәви бекәрд?
Гүрра мәшо ки, корбейи абид нәмаз кәрд!»¹
Йохдур нәмазә сидг илә иман эдэн, чочуг!
Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!

Нәр кушәдә сәнә тапылыр мин фәдайнләр,
Риши һаналы, сүрмәли көзлү вәфайнләр,
Софи мүридләр, мәшәди, кәрбәлайинләр,
Чан тәк сәни кәнара чәкәр пуллу дайнләр,
Нәр ердә аз дейил сәни мейман эдэн, чочуг!
Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!

Тәриф эдәр сәни көрә нәр мөһтәрәм киши,
Тәгдим эдәр сәнә бир овуч сәбзә-кишмиши,
Хам олма, алма, анла нәлир бунларын иши,
Мә'сум олан мазач илә йох сәбзә сәзини,
Олмаз дүбарә дәрдинә дәрман эдэн, чочуг!
Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!

Чох нүктә вар, сән анламасан, анлар ашигин,
Ол нүктәйә чәкәр, сөрү саманлар, ашигин,
Ол бахәбәр, олуб ичә ә'янлар ашигин,
Молла һәбибләр, һачы Гурбанлар ашигин,
Әлгисса, чохду чаныны гурбан эдэн, чочуг!
Эй дилбаранэ тэрздэ чөвлан эдэн, чочуг!

¹ Эй хош ериши кәкйик, һара кәзмәйә кедирессе? Өзүкә чох өйтә-мә ки, абид пишик намаздадыр.

БӘХТӘВӘР

Оғлумуз, ай Хансәнәм, бир скә пәлван имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Дурмуш идни күчәдә, бир дә нә көрдүм, һамам
Ағрысыны алдығым Фейзи кәлир лап пнян,
Чатчаг уруб бир гоча санли гуслурду ган,
Көзләринә дөңдүйүм санки бир аслан имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Сән өләсән, гой һәлә олсун әмәлли чаван,
Он бешә чатсын яшы, чүр'әтинн этсинн әян,
Бир гочу олсун бу ким, аләмә салсын фәган,
Һәр кәс она сөйләсин: Рүстәм-дәстап имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Яхшы олуб мән бунун бахтыны чөндәрмәдим,
Бир пара пис ишләрә фикринн дөндәрмәдим:
Гоншумузун оғлу тәк мәктәбә көндәрмәдим,
Доғрусун мәктәб демәк кушейи-энидан имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Мәктәбә кетсәйди бу бойлә галырды мәкәр?
Ахшамачан мырт-мырт, һейвәрәлик, әлһәзәр!
Дәрслә олмаздымы бир ала-кич дәнкәсәр?
Мәктәбә мәхсус олан һәрзәвү һәдйи имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Һәм дә олурду ушаг дәрслә бәд ә'тигад,
Мәһәбә рәхиә вуруб, динә саларды фәсад,
Дининә, аһининә әтмәз иди ә'тигад,

Оғлумузун, шүкр ким, заты мүсөлман имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Нәслимиз инсан имиш!
Элмү әдәб ган имиш,
Банси-хиэлан имиш!
Доғрудан, ай Хансәнәм,
Чан сәнә гурбан, Сәнәм,
Нәслямиз инсан имиш!

ҮЧ АРВАДЛЫ

Ах, бу ушаглар нечә бәдзатдылар!
Лап дейәсэн чин кими бир затдылар!

Бич-вәләдүзналара сөз батмайыр,
Мин дә нағыл ач—бирин алдатмайыр.
Кечди кечә, мәтләбә әл чатмайыр,
Сүбһи олар инди, бирин дә ятмайыр,
Нәш'әмизә яхшы хәләл гатдылар,
Ах, бу ушаглар нечә бәдзатдылар!

Һей, языг арвад иши саманлайыр,
Каһ Фатыны, каһ Садығы янлайыр,
Зейди сөйүр, Камиләни данлайыр,
Көрпә дейил, һәр бирин сөз анлайыр,
Әсә һәгигәтдә дә бәдзатдылар,
Лап дейәсэн чин кими бир затдылар!

Бир дәли шейтан дейир, ач бәд башын,
Кәл бу һарамзадәләрини ат дашын,
Бир-биринә гат бачысын, гарлашын,
Әз бәдәнини, үз богазын, кәс башын,
Көр мәни ахыр кимә охшатдылар!?
Ах, бу ушаглар нечә бәдзатдылар!

Бир пара бидинләр олуб бәдкүман,
Дерләр: уюб арвада һачы филан,
Һәр кечә Гәзвинә сүрүр қарван...
Сүбһи дә кәрмәбәдә әйләр мәкан.
Лейк, гаранлыг ерә даи атдылар,
Доғрусу бунлар дәхи бәдзатдылар!

Чох да мәни билмәйин әһли-мәчәз,
Гәсдим одур, мәс'әлә олсун тәраз,

Гүслә мүсави ки, дейил дәстәмаз,
Гүсл илә бир рук'әтә миндир намаз...
Хасә чатыр фәйзә үч арватдылар;
Бәхтәвәр олсунлар, әчәб чатдылар!
Бир нечә шейтана да ох атдылар!

Кәрчи сәваб әмр ибадәтдәдир,
Әфзәли-фәйз әһмәзи-таәтдәдир,
Лейк, о фәйзи ки, ниһайәтдәдир,
Мәнчә, һаман гүсли-чәнабәтдәдир...
Ҳәйф, мәнн бу кечә төхдәтдылар!
Ах, бу ушаглар нечә бәдзәтдылар!

Бағрымы чатдәтдылар,
Синәми охлатдылар,
Ил кечәни сүбһә тәк
Бирчә мәкәр ятдылар?!..

СӘБР ЭЛӘ

Этсә дә аләм һамысы залзәлә,
Аләми кәр тутса да йүз вәлвәлә,
Кет юхуя, дурма, а гардаш, һәлә,
Говзама башын, чочугум, сәбр элә!

Гоншуларын чәһд эләсә сән'әтә,
Етсә дә гейриләри һүрриййәтә,
Вермә гулаг сөһбәти-миллиййәтә,
Олар әбәсдир ки, дүшүр мөһнәтә,
Эй ады инсан, өзү кәртәнкәлә,
Говзама башын, чочугум, сәбр элә!

Зүлм эләсә хан илә бәй ачлара,
Вермәсә пул пулла да мөһтачлара,
Рәһм олунмазса ялавачлара,
Чаны чәһәннәм, дүшә ямачлара,
Бунлар үчүн тәһк эләмә һөвсәлә,
Говзама башын, чочугум, сәбр элә!

Гойма, балам, оғлуну сән ушгула,
Горхусу вар, ахыры кафир ола,
Мәшгини вер оғрлуға, сал йола,
Ахыры кәр бағласалар гол-гола,
Я асл олүб дүшсә дә әлдән-әлә,
Говзама башын, чочугум, сәбр элә!

Моллаларын әйләмә пис адыны,
Салма чөлә әйбәтти, һәр залыны,
Сахлама чох бойлә шини ядыны—
Этсә каһин өзкәнни арваһыны
Өзкәсинә әйләмә чох һәһәлә,
Говзама башын, чочугум, сәбр элә!

Нэр нэ бэла кэлсэ сэний башына,
Зүлм эдэлэр гөвмүнэ, гардашына,
Гатса да дүшмөндэр ағы ашына,
Гэрг оласан ахыры көз яшына,
Мүхтэсэри, кечсэ 'дэ иш чэнкэлэ,—
Говзама башын, чочугум, сэбр элэ!

Ай нәнә, бир гырмызы саггал киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши!

Зөһдлү, тэгвалы, дили шүкрли,
Сүрмәли көзлү, доллары энкрли,
Ағлы кифайәтли, дәрни фикрля,
Гәлби мәһәббәтли, хош әһвал киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

Молла әдалы, софи кирдарлы,
Мәрсийәхан гаңлы, мурид арлы,
Һачы әмәлли, мәшәди карлы,
Нитги һәгигәтли, сөзү фал киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

Бир кишидир ки, нә чыгыр, нә багыр,
Кәзмәлә йүнкүл, дәнчышыглы агыр,
Сирсифәтиндән әлә бил лур ягыр,
Көрмәмишәм бир буна тиксәл киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

Сөйләйир, ах, ах, нә көзәл чағ иди
Онда ки, рәһмәтдәк атан сағ иди,
Ишбу дүкәнда мәнә ортағ иди,
Күндә сатырды нә гәдәр мал, киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

Инди сәнинидир бу дүкан сәрбәсәр,
Кәлкет, отур, дур, е, нч ол бәхтәвәр,
Гәм емә, долдур чибинә хүшкәбәр,
Ағрыны алсын гоча баггал киши,
Рүстәми-дәстанә дөнән Зал киши.

Бир белә яхшы киши олмаз, кәлә,
Күндә верир ләбләби-кишмиш мөлә,
Сөйләйир, оғлум, саба тез кәл енә.
Гойма гәминдән ола памал киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

Каһ башымы, каһ көзүмү әлләйир,
Каһ будуму, каһ дизими әлләйир,
Каһ чәнәми, каһ үзүмү әлләйир,
Бир пара сөз дә дейир әһмал, киши,
Ағзы дүалы, гоча баггал киши.

А киши, бундан эзэл халгла һөрмөт вар иди,
Бинөва моллалара һөрмөтү нззэт вар иди.

Ага һар яна ки, ангыр лесә, халг ангырыды,
Ер үзүндә бәрәкәт, һәмәтү дөвлөт вар иди.

Кимин агвынды ки, мән ар дейәнә, гарә десин?
Һәр нәйә әмр эләсәм халгла таәт вар иди.

Һәрә өз әмринә мәшғул иди, башы ашағы,
Нә бу моллая саташмаг, нә бу сөһбәт вар иди.

Әлм һардайды, мүсәлман һарада, гардашым,
Нә тәрәгги сөзү, нә сөһбәти-мылләт вар иди.

А дөнүм башына, билмәм бу чаванлар нә дейир
Ки, эзәл онлара нә гүслү тәһарәт вар иди.

Һамысы кафирә бәнзәр о һарамзәдәләрини,
Нә мүсәлманлыға онларда шәбаһәт вар иди.

Бу ятан таифәни онлар оятды, һейһәт!
Кечди ол дөвр ки, моллалара раһәт вар иди.

Мүфтәхорлуг нә көзәл пешә иди тутмуш идим,
Нә ачан үстүнү карын, нә шәмәтәт вар иди.

Зиддимә сөз дейән олсайды эдәрдим тәкфир,
Ишмини гурдаласын кимдә нә чүр'әт вар иди?

Инди бу хырда ушаглар да әдир тә'нә бизә,
Фөвт олуб кетди о әйям ки, фирсәт вар иди.

Аһ, әфсус ки, кечди о көзәл дөвраным!
Раһәт идим ки, бу халг ичрә чәһаләт вар иди!

КАВУР ГЫЗЫ

Билмэм нэ чэрэ эйлэйнм, ай Молла Нэсрэддин!
Чэрлэтди лап мени бизим өврэт кавур гызы.

Он беш, он алты, бэлкэ дэ он едди нл олур
Бардыр меним эвимдэ бу кифлэт кавур гызы.

Үч-дөрд ушаг доғуб, гочалыб, дншлэри дүшүб,
Бир кафтара дөнүбдү бу никбэт, кавур гызы.

Иини нэ гэдэр, она дейпрэм, сэн гочалмысан,
Чохдур ишини, олур сэнэ зәһмәт, кавур гызы,

Кәл разы ол ки, бир гыз алым, мән дэ кеф чәккн,
Һәм эйләсини сэнэ дәһн хидмәт, кавур гызы.

Бундан яна дөнүб исә мыр-мыр мырылдайыр,
Гөймур олам эвимдэ дэ раһәт, кавур гызы.

Бир сөйләйән йох, ай башы батмыш, нэ борчуна,
Һаггын нәдир салырсан әдават, кавур гызы?!

Сүһи олду дур инәкләри сағ, чалха һеһрәйн,
Дивара ях тәзәк, элә геһрәт, кавур гызы.

Өркән, палаз, чаты тоху, нл товла, юн дара,
Тәндир гала, бишир чөрәк, аш, әт, кавур гызы.

Сал башыны ашағы сән, анчаг ишиндә ол,
Палтар ю, әв сүпүр, элә хидмәт, кавур гызы.

Йәхса нэ борчуна ки, әр өврәт алыр енә,
Өврәтсән, анчаг эйлә нтаәт, кавур гызы.

Әрдир, өзү биләр, һечә өврәт алар, алар,
Һейван кими дурар, бахар өврәт кавур гызы.

ЯТМАЙЫН, АЛЛАҢЫ СЕВӘРСИЗ

Османлылар, алданмайын, аллаҥы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаҥы севәрсиз!

Шад олмайын, эй севкили милләт вүкәласи,
Османлыда чарн ола гануни-әсаси,
Гануни-әсаси демә, иранлы әзаси,
Иранлыларын башларынын ганлы бәласи,
Оғлаплары өлмүш апалар матәмни, яси,
Дерләрсә сизә вар бу ишин сонра сәфаси—
Алдакмайын, алданмайын, аллаҥы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаҥы севәрсиз!

Әввәлчә верирләр сизә һүриййәти-әфкар,
Йә'ни, данышыб фикринизи эйләйли изһар;
Вәтта ки, данышдыз, вүзәра олду хәбәрдар,
Мүтләг көрәчәкләр ки, чибишданә зәрәр вар,
Һәр фәни илә олса говачаглар сизә начар.
Чүнки бу йығынчагда олур һаггынгыз инкар,
Яхшы буду топланмайын, аллаҥы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаҥы севәрсиз!

Кирәм ки, тәәррүзләр әдиб дә вүзәрайә
Бир нөв'лә өз фикринизи сохдуз арайә,
Та чатды хәбәр бир нара мүфсид үләмг'йә,
Мирзә Әли Әкбәрләр әлин ичды дүайә,
Тәкфир оху, лә'нәт топу дәйди үрәфайә,
Вармы элә бир шәхс эдә әһрары вигайә?
Бу әмри әбәс саймайын, аллаҥы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаҥы севәрсиз!

Я дил'әчәб, османлылар, 'ая нә ганырсыз?
Гануни-әсаси верилиб я инанырсыз?
Мир һашимү Фәзлүллаһының йохму санырсыз?
Әксик дейил онлар, вәли, сизләр нә танырсыз!

Бир күн танийыб өнлары лабуд усанырсыз,
Анчаг усанырсызса да, ганә боянырсыз!
Тәһсызлары қәч ганмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Бир вәгтдә бизләр дә олуб хұрракү хәндан
Сяндыг қи, верибләр бизә һүррийәтв-виңдән,
Шүкр әтдик, адамчыллар олуб дахили-инсан..
Өвладымызы сахламадыг ханәдә шинһан,
Һач әһирә һәсән ғырхлотуя верди бир оғлә,
Бу мөлланүмаләр десәләр: биздә вар иман,
Йәх, йәх: она тонғанмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

ИРАН ӨЗҮМҮНДҮР

Мэн шаһи-гәви-шөвкәтәм, Иран өзүмүндүр!
Иран өзүмүн, Рей, Тәбаристан өзүмүндүр!
Абад ола, я галса да виран, өзүмүндүр!
Гануңи-әсаси нәди, фәрман өзүмүндүр!
Шөвкәт өзүмүн, фәхр өзүмүн, шан өзүмүндүр!

Вәәмишди атам кәр сизә гануңи-әсаси,
Биә молла кишиңди вар иди һилми, һәяси,
Билмәзди нәдир, лейк, үмүрати-сияси,
Эй һәмшәри, сән әйниңә кей битли либаси,
Хәл'әт өзүмүн, тәхти-зәрәфшан өзүмүндүр!
Шөвкәт өзүмүн, фәхр өзүмүн, шан өзүмүндүр!

Ираклы дейил, чүмлә биллр Мәндәлийәм мән,
Күркани-чәфаву ситәмин чәнкәлийәм мән,
Иранлыларын башларынын әнкәлийәм мән,
Сорраи, ичарәм ганларын — чүн зәлийәм мән,
Лашә өзүмүн, әт өзүмүн, ган өзүмүндүр!
Шөвкәт өзүмүн, фәхр өзүмүн, шан өзүмүндүр!

Көрдүз ки, нечә сизләри тә'диб эләдим мән,
Бәтгал баласын ләшкәрә сәртиб эләдим мән,
Атәшлә яхыб мәчлисә тәхриб эләдим мән,
Түп'әни ланыб, анды дә тәкзиб эләдим мән,
Сәвкәнд һадир, әһл нә, фәрман өзүмүндүр!
Шөвкәт өзүмүн, фәхр өзүмүн, шан өзүмүндүр!

Османлыда кәрчи учалыр бир пара сәсләр,
Алғышлайыр ол сәсләри һәп гырмызы фәсләр,
Гәм чәкмәйин, әй көһнәләч, әй көһнәп рәсләр,
Ираныма тә'сир эдәмәз бойлә нәфәсләр,
Бундан сора бу өлкәлә мейлан өзүмүндүр!
Мәхлут өзүмүн, хәнчәри-бүрран өзүмүндүр!

Тәбризлиләрин кор идми көзләри әввәл?
Бир ердә кәчирдик кечә, күндүзләри әввәл,
җаггымда йох иди оларын сөзләри әввәл,
Шаһ этдиләр Ирана мәни өзләри әввәл,
Инди нә дейирләр дәхи? Дәвран өзүмүндүр!
Гызлар өзүмүндүр, көзәл оғлаш өзүмүндүр!

Иранлы кәрәк өмр эдә зилләтдә һәмишә,
Никбәтдә, әсарәтдә, мәзәлләтдә һәмишә,
Иранлы кәрәк чан верә гүрбәтдә һәмишә;
Иранлы, итил, кет, яханы битдә һәмишә!
Хаган өзүмүн, кишвәру саман өзүмүндүр!
Шөвкәт өзүмүн, фәхр өзүмүн, шаһ өзүмүндүр!

Хандусту, аманды, гойма, колдн!

Дилары яманды, гойма, колдн!

ГОЙМА. КЭЛДИ!

Хандосту, аманды, гойма, кэлди!
Дидары яманды, гойма, кэлди!

Вай, вай, дейэсэн бэшэр дейил бу,
Бир шэклэ уян тәһәр дейил бу,
Аллаһы севәэсэн, әр дейил бу,
Әрдоду, габанды, гойма, кэлди!
Дидары яманды, гойма, кэлди!

Ол күн ки, адахладыз, утандым,
Оғланды, дедиз, әсин, инандым,
Әр бойлә олурмуш, инди гандым..
Хандосту, аманды, гойма, кэлди!
Кирдары яманды, гойма, кэлди!

Горхдум, ай аман, ярылды бағрым,
Бир назик ипә сарылды бағрым,
Куп-куп дөһүнүб дарылды бағрым,
Чаным ода янды, гойма, кэлди!
Кирдары яманды, гойма, кэлди!

Дудкеш кими бир папаг башында,
Ағ түкләри бәллидир гашында,
Кәрчи гочадыр—бабам яшында,
Хортданды, чоханды, гойма, кэлди!
Кирдары яманды, гойма, кэлди!

Ийрәнмишәм ағзының суюндан,
Гәтран гохусу кәлир боюндан,
Лап дс-русу—горхмушам хоюндан,
Бир әф'н иланды, гойма, кэлди!
Кирдары яманды, гойма, кэлди!

ИСТИГБАЛЫМЫЗ ЛАГЛАГДЫР

Инанмам, сөйләмә артыг ки, фәйз-абад олур аләм,
Ягәр ыкканн-рәһмәт, бағи-әдләү лад олур аләм,
Доғар хуршиди-һүрүриййәт. Бүтүн әзал олур аләм,
Хияли-хамә дүшмә, билмә бир күн шад олур аләм,
Бу икән вәз'нимиз, чох чәкмәдән бәрбад олур аләм.

Нә исторсан, чашым, әл чәк. етәр фәряди-һүрриййәт!
Нә япсын көһнәләрлә дилбәри-пөвзәди-һүрриййәт?
Бүтүн әкванын икән сәикдил, чәләләди-һүрриййәт!
Хияли-хамә дүшмә, билмә бир күн шад олур аләм,
Бу икән вәз'нимиз, чох чәкмәдән бәрбад олур аләм.

«Оху тәһсил илә әһрази-һүрриййәт гылар ишсан...»
Бу сөз пәк доғрудур, әмма һаны мәктәб, һаны прфан?
Галыркән әлкимиз мәктәбсизин, өвләлимиз вәдән,
Хияли-хамә дүшмә, билмә бир күн шад олур аләм,
Бу икән вәз'нимиз, чох чәкмәдән бәрбад олур аләм.

Тәчәләлә әтдийин көрдүк о мәнбуби-диларемин,
Фәгәт, әл гана гәлтан олдугун да көрдүк иләмин,
Барындан чыхмадыгча Фәй һовәти шәһи күм-һамын,
Хияли-хамә дүшмә, билмә бир күн шад олур аләм,
Бу икән вәз'нимиз, чох чәкмәдән бәрбад олур аләм.

Әкәр сән көрмәдинсә зөвгүнү күләри-әкванын,
Нәгин әт, мән дә көрмәм бир сәфасын ол күләүстанын,
Сәну мәнвән сора я дәйишчәрим һаны дөвранын?
Хияли-хамә дүшмә, билмә бир күн шад олур аләм,
Бу икән вәз'нимиз, чох чәкмәдән бәрбад олур аләм.

Ай бшны даңды киши, тилмө, ушагдыр ушагым!

Иэ эдоб вахтыды, гой сөбсүи, уфагдыр ушагым!

УШАГДЫР

Ай башы дашды киши, динмэ, ушагдыр ушағым!
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Кейфинэ дәймэ, сөйгэ я сэнэ, я гардашына,
Атауи кору үчүн, бошда бу тифли башына,
Индишэ-индишэ анчаг етир он бир яшына,
Ағлы кәсмир, һәлә бир көрпә ушагдыр ушағым,
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Бир сөйүшдән өтәри этмэ эзнийәт балама,
Көйриб һөһмә, утан көһшүләрә йыһма дама,
Сәнэ сөйдүкләри кетсин башы батмыш атама,
Тышгырыб бағрыны да ярма, ушагдыр ушағым,
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Ах, нә яхшы кишидир көншумуз Ағчанын әри,
Оғлу сөйдүкчә фәрәһдән ачылыр балү пәри;
Иохса, ай һәрзә киши, бир гуру сөздән өтәри
Дарыхырсан, демәйирсән ки, ушагдыр ушағым,
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Киши, аз сөйлә мәнә бир дөһя мәктәб сөзүнү!
Иәһин мәктәблә ушаг қамил эдәрмиш өзүнү?
Бир сөйүшдән яна аз данла бу тифлин үзүнү!
Сөзү ләззәтли, ширин дилли ушагдыр ушағым,
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Дейшлик әрмәни, зае эдәк евладымызы,
Охудаг көзләри ачылмамыш әһфадымызы,
Көрмүшәм әлм охумуш һейвәра дәмәдымызы,
Гоймарам мәктәбә, бир габил ушагдыр ушағым,
Нэ эдэб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Ким нэ гайырты.—нэди зөндү рия?
Нахоша хаки-дэримиздэн шәфа,
Сомәэмиз кә'бейи эһрам иди,
Ах, нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Бизләр идик халгын инандыглары,
Пирн-һидайәт, дейә гандыглары,
Нур көрүрләрди гарандыглары,
Биздә иди чүмлә газандыглары,
Ким бизә пул вермәсә бәдиам иди,
Ах, нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Иди адамлар дейәсэн чиндиләр,
Үни нәди, шейтан кими билкидиләр,
Лап бизи овсарладылар, мундиләр,
Ай кечән әйям, оласан индиләр!..
Онда ки, өвладн-вәтән хам иди,
Ах, нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Ачылдыгча саян сүбһүн, мәним дә һөрмәтим артыр,
Ғаралдыгча шәби-тарһн мәләлү шәвкәтим артыр.

Ғығылмазкән гапылардан көзүм бир һәрәә саял тәк,
О яғлы-яғлы ашларчын өлүнчә һәсрәтим артыр-

Аларса һәр кечә үч-дөрд нәфәр әшхас кәр вәдим,
Нә гәм, беш-алты да олса мәним шәхсийәтим артыр.

Мүәммәм олмағым олмуш чәләл-әфзай һәр мәчлис,
Чәкиб кәрдән даяндыгча о гәдри гиймәтим артыр.

Либаси-алим олмушдур мәнимчин аләти-чәри,
Одур мәғрур олуб йөвмән фәйөвмән иззәтим артыр.

Һикаятү рәзаләт бәхш тәтбиги ләғат әтсәм,
Дейиб рәкин ибарәтләр кәмалү шәһрәтим артыр.

Бухар-әндаз олдугча плов ол мәчлиси-амә
Сүрүр-абад олур дидәмдә сүрү бәһчәтим артыр.

Бәдымчан долмасы, баллы тәрәк, яғлы говурманчы
Кәрән тәк ач көзүм, бәл'инә зөвгим, сүр'әтим артыр.

Оялма, ят, а милләт, динмә, динмә, дурма, тәрләмә
Айылсан, аһ завейла.. мәләлү мөһнәтим артыр..

Эй хача, чалыш сурәти-заһирдә гәшәнк ол!
Истәрсән өзүн сурәти-мә'надә чәфәнк ол!

Гой адыны ариф, вәли ирфаны бәйәнмә,
Арифләр илә кизличә амадейи-чәнк ол!

Һейван кими бир барәдә палчыгда галанда
Сал фитнәли сөз орталыға, һөвсәлә-тәнк ол!

Иүзләрчә зиян халга вур, өз хейрини көзлә,
Алданма өзүн бир кәсә, һушырү зирәнк ол!

Кәр мәсләһәт олса ишини гыл ики үзлү:
Бир янда гоюн, өзкә тәрәфләрдә пәләнк ол!

Ат мәсләкнини бирчә кечә һәбсдә галсан,
Шейтайлыға адәт эдәрәк зорла нәһәнк ол!

Баби дейә тәкфир элә һагкуләри күллән,
Истәрсән өзүн рәһкүзәри-һаггыда ләнк ол!

Шалгалы мүсәлманы көрүб лә'н оху һәрдәм,
Молла илә бей, хан гапысында сәнәләнк ол!

МАНИ-РЭМЭЗАНДЫР

Мани-рэмезандыр, енэ мейдан да бизимдир!
Мейдан да бизим, эрсэдэ чөвлан да бизимдир!

Сэрсүфрэдэ эрбаби-ниэм мөһзэримиздэ,
Э'заз илэ, икрам илэ дөврү бэримиздэ,
Мини не'мәти-әлван дүзүлүб гәншәримиздэ,
Сөвдайи-плов, шури-чығыртма сәримиздэ,
Фирни вә тәрәк, долма, фисинчан да бизимдир!
Бошгабда мүсәммаву бадымчан да бизимдир!

Саил, гапыдан бахма бизә, иис көз атарсан,
Чох гангыма, дуррам, элэ вуррам ки, батарсан!
Рузи сәнә һәр ердә мүгәддәрсә, чатарсан,
Бир шей элинә кечмәсә, сән ач да ятарсан,
Биз назү ниэм әһлийик, әһсан да бизимдир!
Әһсан да бизимдир, шәрәфү шан да бизимдир!

Сәбр әйлә һәлә, яғлы гарынлар долар исә,
Дөвридә плов галмаға имкан олар исә,
Кәр сүр-сүмүйүндән бу тәамын галар исә,
Бир шей етишәр—һәм сәнә гисмәт олар исә,
Шимди һәләлик сүфрә дә, газған да бизимдир!
Шәрбәт дә бизим, касә дә, финчан да бизимдир!

Сән һәр гапыда мини кәрә яһу да дейәрсән,
Бир көһнә либас олмаса, чечим дә кейәрсән,
Бир парча чөрәк дүшсә явансыз да ейәрсән,
Кәр дүшмәсә, ач галмағы дә мәшг эләйәрсән,
Биз мөһтәрәмик, не'мәти-әлван да бизимдир!
Гаймаг да бизим, гәһвә дә, гәлян да бизимдир!

Асула бурах бизлэри өз һалымыз илә,
Зәһмәт чәкиб иш көрмүшүк әгвалымыз илә,
Рузи дешийи ачмышыг ифалымыз илә,
Знад исә дә әгвалымыз ә'малымыз илә,
Әлийовм' ена сәрвәтү саман да бизимдир!
Тачир дә бизим, бәй дә бизим, хан да бизимдир!

Ә'ян да бизимдир!
Фәрман да бизимдир!
Чүнки рамазандыр,
Мейдац да бизимдир!

БУ БОЙДА-БУ БОЙДА!

Нәдир оявр бу чочуглар әян бу бойда-бу бойда?
Һара кедир бу языглар, аман, бу бойда-бу бойда?

Әһниләриңдә булуз, башларыңда бафталы шапга,
Алыңларыңда урус тәк нишан бу бойда-бу бойда!

Мәкәр булар дейил өвлади-пакн-динларан?
Тутурлар, ушгуяларда мәкан, бу бойда-бу бойда!

Әчәб бу ким, буларын да әчәб һәялары: вардыр.
Бөйүк адам тәк охурлар, һаман, бу бойда-бу бойда!

Булар қәрәк һәлә әбчәлдә һыггана гәрашәтлә,
Китаби-әлмин охурлар рәван, бу бойда-бу бойда!

Ана дилиң белә билмир ийирми яшлы чаванлар,
Билирләр инди булар беш лисан, бу бойда-бу бойда!

Лисани-мүхтәлифә билмәси һәлә белә дурсун,
Ганырлар әрз нәдир, асман, бу бойда-бу бойда!

Мәсаһәти-күрейи-әрзи гит'ә-гит'ә танырлар,
Дәйирләр, сейр эләйир хакдан, бу бойда-бу бойда!

Бүтүн кәвакиби бир-бир өз адларилә сайырлар,
Ки, сейр әдир һәрәси һәр заман, бу бойда-бу бойда!

Һәнүз бир-икини билмәйән заманлары икән,
Әдирләр әлмин-һесабы бәян, бу бойда-бу бойда!

Йәғни ки, буларга тәлгин әдир бу билмәйи шейтан...
Вә кәр нә бунча биләрми олан бу бойда-бу бойда?!

Аманды, гоймайын өвладыңыз азыб чыха йолдан,
Ола бу-яхшы вәләдләр яман, бу бойда-бу бойда!

НЭ ЯЗЫМ

Шанрэм, чүпки вэзифэм будур эш'ар язым,
Көрдүйүм инкү бэди эйлэйим нэһар, язым,
Күнү парлаг, күнүзү ағ, кечэни тар язым,
Писн пис, айрини айри, дүзү һәмвар язым,
Нийэ бас бойлэ бэрэлдирсэн, а гаре, көзүңү.
Йохса бу айинэдэ айри көрүрсэн өзүнү?

Ше'рэ мөшгул эдэрэк хатири-гэм-маилими,
Гоюрам гэншәримэ кағызымы, чершилими,
Калирэм язаға бир кәлмэ,—тутурсан элими,
Горхурам, я нэ үчүн,—чүпки кәсирсэн дилими!
Эй эчэб, мән ки, сәдагәт йолуну азмайырам!
Һәлэ көрдүкләримин дөрддә бирин язмайырам!

Һәлэ мән дөрддә бирин язмайырам карына бах,
Үстүмә күндә сөйүрсән, бу гәдәр арына бах,
Өзүн инсаф элэ—әфкарына, әтварына бах,
Истәмәзсэн язам, өз эйбили кирдарына бах,
Киши, сән эйбинин ган, мәнлэ әбәс чәнк эләмә,
Өзүнү, һәм мәни бу барәдә дилтәнк эләмә!

Көрүр әрбаби-гәләм гаһейн-амалынызы,
Мәндән артыг яза билмәкдә инкән һалынызы,—
Язым онлар дәхи он дөртдә бир әф'алынызы.
Өзүнүзсүз олар яздыран әһвалынызы,
Йохса бу эйбидән аләмдә мүбәррадыр олар?
Белә алчаг языдан мин кәрә ә'ладыр олар?!

Нечә мән дөрддә бирин язаға гәдир дейиләи,
Горхур он дөрддә бирин язаға һәм әһли-гәләм;
Сән әкәр сөз верәсэн: «Горхма, гыл әһвали рәгән...
Вәз'-һачын языларса эһли эһлү бәми бам —
Элә бир һала дүшәрсән ки, түкүн биз-биз олар.
Әһиниә кеймәйә шей талмасан, астар үз олар!

СƏТТАР ХАН

Һали-мәчзубум көрүб, гаре, демә диванәдир,
Нә'рейи-шуридәми зәни этмә бир әфсанәдир...
Шанрәм, тәб'им дәниз, ше'ри-тәрим дурданәдир,
Бейчәтим, эйшим, сүрурим, вәчдим әһраранәдир,
Инцизабим: чүр'әти-мәрданейи-мәрданәдир,
Афәриним һиммәти-палайи—Сәттар ханәдир.

Та ки, милләт мәчмәши Тегһранди виран этдиләр,
Түркләр Сәттар хан илә әндү пейман этдиләр,
Зүлмү истибадәдә гаршы һифрәт ә'лан этдиләр,
Милләтә, миллийәтә чән нәгди гурбан этдиләр,
Аейи-«зибһи-әзим» итлагы ол гурбанәдир,
Афәриним һиммәти-валайи—Сәттар ханәдир.

Һәг мәдәдкар олду Азәрбайчан әтракына,
Али-Гачарыи протест этдиләр Зөлһакына,
Ол шәһиданын сәлам олсун рәвани-пакына
Ким, төкүлмүш ганлары Тәбризү Тегһран хакына,
Онларын чәннәт дейилдир мәнзил, ая нәдир?
Афәриним һиммәти-валайи—Сәттар ханәдир.

Иштә Сәттар хан, бахыз, бир нөв игдамат әдиб,
Бир вәзирү шаһы йох, дүняны ексәр мат әдиб,
Ирзи-исламы, вәтән намусуну йүз гат әдиб,
Һөрмәти-һейсийәти-миллийәтин исбат әдиб,
Инди дүнянын тәвәччөһ нөгтәси Иранәдир,
Афәриним һиммәти-валайи—Сәттар ханәдир.

Иштә Сәттар хан бахыз, Ираны иһя әйләди,
Түрклүк, иранлылыг тәклифин ифа әйләди,
Бир рәшадәт, бир һүнәр көстәрди—дә'ва әйләди,
Дөвләтин бир эһини дүняда рисва әйләди,
Гәчмайыб пәрванә тәк оддан, демә пәрва нәдир,
Афәриним һиммәти-валайи—Сәттар ханәдир.

Афэрин тэбризия, этдиз эчэб эндэ вэфа!
Достү дүшмэн эл чалыб эйлэр сизэ сэд мэрһэба!
Чох яша дөвлэтли Сэттар хан эфэндим, чох яша!
Фэннати-э'лада пейғәмбэр сизэ эйлэр дүа,
Чүн бу хидмэтлэр бүтүн исламэдир, висанэдир...
Афэриним һинмэти-валайн—Сэттар ханэдир.

Сэд шүкр ки, йох инди бу саэтдэ мэним тэк
Бир мө'мини-пакизэ бизим кэтдэ мэним тэк!

Сабигдэ ки, эйями-түфулийетим иди,
Эһли-нэзэри валех эдэн сурэтим иди,
Эрбаби-һавас мәсти-мейи-васләтним иди,
Вәгтә көрә бир пара әмәл адәтним иди...
Бир тифл ола билмәзди ләягәтдә мэним тэк,
Һачы әмиләрлә ола сөһбәтдә мэним тэк!

Вәгтә ки, чаван олдум, иһирми бешә чатдым,
Әввәлки иһини вәгти өтүшдү, ону атдым,
Әмма демә тәнбәл киши бир кушәдә ятдым,
Ачма иһини үстүн ки, нә алдым вә нә сатдым...
Анчаг көрүйорсан ки, бу саәтдә мэним тэк
Йох бир киши дөвләтдә бизим кәтдә мэним тэк!

Һәр шүғә үчүн әрбаби илә дурдум, отурдум,
Һәр сейди шикар әтмәк үчүн дамымы гурдум,
Һәр вәгтә мүнәсиб олараг фәннимни вурдум,
Тапдым ени бир һилә, олардан керн дурдум,
Иһди бахасан чүмлә чәмаәтдә мэним тэк,
Һаша, көрәсэн бир киши таәтдә мэним тэк!

Көрдүм бу чаһан әһлини мән чүнки мәчази,
Әввәлчә олуб мөшһәди, вонкаһ һичазни,
Һәчдән гайыдыб алдым әлә шүғли-намази,
Салдым арая мәс'әлейи-тулү дирази—
Көрдүм ки, дәхи йохдур һәгигәтдә мэним тэк
Бир мө'мини-пакизә бизим кәтдә мэним тэк!

Гарь, сөзүмү дөрк элэ кэр варса шүүрун,
Фэндин вар исэ өртүлөчөк чүмлө гүсурун,
Кэр садэ исэн мин дэ экэр олса һүзурун,
Зулмөт көрүнүб дидейи-мүфсидлэрэ нурун
Тэкфир эдэчөкдир сәни; элботтө мәним тәк
Мин мө'минни-нов сахтэ һәр кәтдә мәним тәк!
Һасил, нә саяг исэ, бу сәәтдә мәним тәк
Үөх бир киши һөрмәтдә бизим кәтдә мәним тәк!

КИШИ

Дурма, йыхыл ят һәлә, Фаһрат киши!
Әсри көрүб галма белә мат, киши!
Инди олуб йорғанын үч гат, киши!
Саггалыны бир-ики йыраат, киши!
Чәк башына йорғаныны, ят, киши!

Әввәли-шәбдәи узаныбсан белә,
Раһәти ятмагда ганыбсан белә,
Яхшы да, әлһәг, инаныбсан белә,
Лакни, инанмам, усаныбсан белә,
Чәк башына йорғаныны, ят, киши!

Өмр өтүшүб, баш ағарыб ун кими,
Диш төкүлүб, саггал олуб юн кими,
Синә чөкүб, бел бүкүлүб нун кими,
Кәрчи олубсан гоча меймун кими,
Лейк енә рүбәһи-мәл'ун кими,
Тез көтүрүб тирякыны ат, киши!
Галлыны чагла, хорулдат, киши!
Бир гәдәр өз синәни тохдат, киши!
Чәк башына йорғаныны, ят, киши!

ЗАҲИДЭ ТЭҚЛИФ

Заҳида, кэл союнаг бир кэрә палтарымызы,
Чыхараг заһирә батиндәки әфкарымызы,
Пишкани-пәзәри-хәлгә тутаг варымызы,
Көрүб онлар дәхи тәһгиг эләсин карымызы,
Һәр кимин ағы гара исә утансын, а балам!
Бәлкә илләрчә ятанлар бир оянсын, а балам!

Һәләлик кәл унудаг, филмәсәл, өз лафымызы,
Илдиамызча ачаг айкнейи-сафымызы,
Алаг айкнейә гаршы бүтүн әснафымызы,
Көстәрәк оңлара, писаф үчүн, писафымызы,
Һәр кимин ағы гара исә утансын, а балам!
Бәлкә илләрчә ятанлар бир оянсын, а балам!

Нола бир ләһзәлик оясун атаг әлғабымызы,
Чыхараг һөрмәти чалиб олан әсвабымызы,
Топляг бир ерә әдамызы, әһбабымызы,
Мәһзәри-насә гояг сирәтү адабымызы,
Һәр кимин һалы фәна исә утансын, а балам!
Бәлкә илләрчә ятанлар бир оянсын, а балам!

Кәл язаг шәрт үчүн өз тәрчүдәйи-һалымызы,
Һәм дә доғру олараг шәри әдәк әһвалымызы,
Халг тәһгиг эләсин һалымызы, галымызы,
Аңласынлар да, полур, гаейи-амалимызы,
Һәр кимин гәлби гара исә утансын, а балам!
Бәлкә илләрчә ятанлар бир оянсын, а балам!

ШАҢНАМЭ

Шэним, гачидарым, гэви шөвкөтим!
Мэлэк-эһтишамым, фэлэк-рүф'этим!

Әкәр лүтфлә сорсан әһвалымы,
Бу намәм сәнә билдирәр һалымы.

О күн ки, һузурундан әтфи-һиан
Эдиб суйи-Тәбризә олдум рәван,

Бу әзм илә ким, иһр тәк чәнк әдәм,
Мүчәһидләрә әрсәни тәнк әдим,

Фәдәһләри өлдүрүм Хан илә,¹
Бнябаһлары долдурум ган илә;

Рикабымда бир төвсәһи-бадпа,
Ачылмыш башым үстә зәрриһ лива;

Нәмилү йәсарымда сәрһәнкләр,
Нә сәрһәнкләр—Рүстәһи-чәһкләр!

Гошун сейл тәк ру-бә-рудә рәван,
Һәшәм хейл тәк һәр тәрәфдә дәван,

Боюнларла екеәр гәтари-фишәнк,
Револверләр әлдә, һәмәһл түфәнк.

Чалынмагда шейпурләр, һайләр,
Учалмагда ләшкәрдән уррайләр,

Чәкилмәкдә әррадәдә тупләр,
Тәһилләрдә фәряд куп-купләр;

Бәли, мән бу фәрхәндә игбал илә,
Бу шөвкәтлә, сәтвәтлә, һчләл илә

¹ Сәттархана иһарәдир.

Өгүб гатдадым йолларын аз-чохун,
Кэлиб та ки, Тэбризэ олдум йохун,

Буюрдум, чалыһсын пейу куслэр,
Вэ кетсин хэфи шэһрэ часуслэр:

Бу иш, фикр эдирдим ки, бир долмады,
Һа мэн сөйлэдим бир кедэн олмады;

Кэлиб гейзэ һөкүм эйлэдим лэшкэрэ,
Ачын шэһрэ үч яндан од бир кэрэ;

Ачылдыгда атэш эдәрдин күман
Ки; көйдөн ерэ од ягыр накәһан.

Фәданләрдин тәнкә дүшдү иши,
Өлүб ордача галды доггуз киши.

Көрүб чүн бу өвзан Сәттар хан,
Буруб шир тәк нә'рә чәкди фәған:

— Мүчаһидләр, эй гейрәтин канлары,
Гәнимәт билдин бойлә мейданлары!

Һаятын галыр биздә сон саәти,
Ағырдыр бу сон саәтин гиймәти!

Нә бир хидмәт этмишсәниз милләтә—
Бүтүн бәстәдир ишбу бир саәтә!

Бу сөз бойлә тә'сир эдиб лэшкәрә,—
Һамы чанү дилдән деди бир кэрә:

— Нә өлмәк, биз өлдүрмәйә һазырыг!
Кәр өлсәк дә бу әмрдә шакирик!—

Дейиб бу сөзү шәһрдән чыхдылар,
Элә гыздылар тәһрдән чыхдылар;

Мүчаһидләрдин чүбүшүндән һаман
Дейәрдин ки, бир мәншәр олду әян:

Дүшүб сечдәйә чүмлә иһлас илә,
Һияз этдиләр иһийәти-хас илә:

Дүруб бир саға, бир сола кетдиләр,
Гәфилдән бизә бир һүчүм этдиләр,

Йәмнинн йәсарә гатыб вурдулар,
Бизи әздиләр, дөйдүләр, гырдылар.

Дәдәм вай, мәкәр бойлә дә чәнк олур?
Һәлә лап узагдан нәфәс тәнк олур!

Хүсусән мәкәр бойлә дә Хан олур?
Бу сәтвәтлә дә мәрди-мейдан олур?

Бу һалы көрүб хирәләнди көзүм,
Чәһәннәм гошун, өлмүш илдим өзүм...

Дедим, яхшыдыр бир даға дырмашым,
Әлимдә сәламәт гада тә башым;

Гачыб мәрди-мәрдана чыхдым даға,
Бахырдым о ердән сола, һәм саға,

Нә көрдүм, гачыр түлкү нисбәт гошун,
Өзүң дә көрәйдин кәләрди хошун.

Һарай басдым, аһ, ваһ, аман, гачмайын!
.Лавам әйләйин бир заман, гачмайын!

Сөзүм батмады ләшкәрин бейиннә,
Ох, ох! батды ох дөвләтин әйиннә.

Гошун гачды, бошланды мейдани-чәнк,
Бүтүн кетди йәғмайә тупу түфәнк.

Чү көрдүм олур вәз'и-һалым табан—
Кәтирдим икирми газәғә пәнәһ;

Янан гәлбимә санки су сачдылар,
О ердән алыб да мәни гачдылар.

Бүдүр сурәти-әрзи-һалым мәним,
Мүчәһидләр илә чидалым мәним.

Гәви шөвкәтим, инди фәрман нәдир?
Буюр, мал нәдир, баш нәдир, чан нәдир?!

Әкәрчи гачаркән аты йормушам,
Енә һәр нә һөкмүн ола дурмушам.

АРЗУ

Нэ дэрс олайды, нэ мэктэб, нэ элмү сөн'эт олайды,
Нэ дэрсэ, мэктэбэ, элмэ, филанэ һачэт олайды!

Нэ сандалы, нэ гарандаш, нэ лөвһү миз, нэ табашир,
Нэ дәфтэрэ, гэлэмэ, кағыза бу рәғбэт олайды!

Нэ мәдрәсэ, нэ мүәллим, нэ бу үсули-чәдидэ,
Вэ нэ ушагларымызда бу габиллийәт олайды!

Нэ әһлимиздә аһыглыг әламәти көрүнейди,
Нэ бир пара охумушларда бу зәкавәт олайды!

Нэ һисс олайды чаванларда әмри-милләтә гаршы,
Нэ бу чаванлар олайды вэ нэ бу милләт олайды!

Дүшейди даш о күнә ким, гәзет-мазет сөзү чыхды,
Гәзет иһин төрәдән набәкарә лә'нәт олайды!

Нэ күндә, һафтәдә, айда чыхан гәзет вэ нэ журнал,
Нэ мәтбәә, нэ мүһәррир вэ нэ табаәт олайды!

Нэ Шәрг олайды, нэ Әгсайи-шәрг, һәм нэ Жапоня,
Нэ онларын һүнәри халга дәрси-ибрәт олайды!

Нэ нәфхи «Сур» Чәһанкир, нэ Мәлик-Мүтәкәллим,
Нэ бә'ән кишвәри-Иранда бу ләчачәт олайды!

Нэ Түркияда бу ганун-әсаси нәшр олунайды,
Нэ биздәб ени түркләрдә бунча чүр'әт олайды!

Нэ хортлайды бу шәкл илә Молла Нәсрәддин, әй каш!
Нэ кәлба Сәбзалыларда бу ховфү вәһиәт олайды!

О көһнәләрдән әчәб ким, утанмайыб да дейирләр:
Кәрәк бу әсрә көрә бөйлә, бөйлә адәт олайды!

Бу бишүүрларын ағлына, кәмалына бах бир!
Гадам кәмалыныза! Бары сиздә гейрәт олайды!

Бир бәһанә элдә үнван этмәли бундан сора!
 Бүсбүтүн мәхлугә э'лан этмәли бундан сора!
 Нов үсулуи шәр'ә бәр'әкс олдуғун нзаһ эдиб,
 Көһнәни тәтбиги-гур'ан этмәли бундан сора!
 Хасә бу журчал, гәгет әмриңдә бир фитва тапыб,
 Сәдд раһи-нәшри-ирфан этмәли бундан сора!
 Бойлә иш, бунча гәзет, бунча мазет олмаз, чаным,
 Бунлары мәнкуми-бүтлан этмәли бундан сора!
 Дин кедир, мәзнәб кешир, гәдри итир мөллаларыя,
 Чарейи-әмри-мүсәлман этмәли бундан сора!
 һәр стән кәндни мүһәррир әдд эдиб мии сөз языр,
 Буилары мәтруди-өвтан этмәли бундан сора!
 Кәсмәли һәр нөв итә олса нүфузин, һөрмәтин,
 Сәрбәсәр аварейи-нан этмәли бундан сора!
 Чырмалы дәфтәрләрин, сындырмалы чернил габыя,
 Фикри тәрвици-гәләмдан этмәли бундан сора!
 Мүмкүн олса лап көкүндән галдырыб бир зәни илә
 Чүмлә мәтбуаты виран этмәли бундан сора!
 Сийләма, шанрләри һөкмән вә һөтмән зор илә,
 Харич әз исламү иман этмәли бундан сора!
 Мүхтәсәр, һәр ким ки, көрдүи фәһми вар, бир сөз ганыр,—
 Күфр илә мәшһури-дөвраи этмәли бундан сора!
 Архадашлар, әл'әман, кәя тез вериб дә әл-әлә
 һәм бу йолда әһдү пейман этмәли бундан сора!
 Анд олмур инди бунлардан бизә бир мәнфәәт,
 Пул верәрләрсә, мүсәлман этмәли бундан сора!

СЭБЭБ БОЙНУ ЙОГУН ОЛДУ

Гэмү мөһнэт фүзун олду,
Сэбэб бойну йоғун олду!
Элифлэр дөндү нун олду,
Сэбэб бойну йоғун олду!

Нэ үчүн кишвәри-Иран
Олур шәхсийәтә гурбан?
Мәкәр байгуш севир виран
Вә я тале зәбун олду?
Сэбэб бойну йоғун олду!

Нәдән олду ики дилли,
Үрәкләр галды нискилли,
Дағылды мәчлис-милли,
Әмәлләр сәрникун олду?
Сэбэб бойну йоғун олду!

Нечин мәшрутә бағланды,
Мүзәввирләр гочағланды,
Гарынлар дойду, яғланды,
Вәтән дарүлчүнун олду?
Сэбэб бойну йоғун олду!

Гәсәм этди инандырды,
Нечин рә'йин доландырды,
Өзүн дүняя андырды,
Мүтши-нәфси-дун олду?
Сэбэб бойну йоғун олду!

Нәдән ләғв олду пейманлар,
Верилди одлу фарманлар,
Бүтүн одланды гур'анлар,
Чивайәт рәһнүмун олду?
Сэбэб бойну йоғун олду!

Нэдэн галхышды хулгацлар,
Сатылды пула иманлар,
Төкүлдү бикүнаһ ганлар,
Үрәкләр лаләкун олду?
Сәбәб бойну йоғун олду!

Нә үчүн сусду натигләр,
Алынды һәбсә садигләр,
Фәгәт бә'зән мүнәфигләр,
Варыб пурүл'үюн олду?
Сәбәб бойну йоғун олду!

Нәдир тәкфири «Әхбар»ын,
Нәдир тәһгири «Әбрар»ын,
Нәдир тәгсирн «Әһрар»ын
Ки, бойлә гәргн-хун олду?
Сәбәб бойну йоғун олду!

Гүрури нитиһасындан,
Һән гылмаз әдасындан,
О «кейфи-майәшә»сындан
Нечин «лайәс'әлун» олду?
Сәбәб бойну йоғун олду!

ИСТИГБАЛ БИЗИМДИР

Етэр, чаным, чэкил кет, этмэ чох тэбхири-һүррийһэт!
Бизим газганда һәркиз ойнамаз кәфкири-һүррийһэт!

Һаны, дерсэн: «Киризандыр вәтәндән лейли-истибад?»
Мәкәр көрмәзмисән этрафы тутмуш хейли-истибад?
Бу күн Ираны ексәр гәлламышдыр сейли-истибад?
Языг! Өлчмәкдәдир хуши-чәһани кейли-истибад,
Һалә Тәбризда вар иштәһайи-мейли-истибад;
Етэр, чаным, чэкил кет, этмэ чох тэбхири-һүррийһэт!
Бизим газганда һәркиз ойнамаз кәфкири-һүррийһэт!

Дема: «Тиғи-рәшадәт хийрәсази-чешми-имкандыр»!
Де ким: такфир үчүн тиғи-зәбан һәр ердә бүррәндыр,
Дейги кәфир мүсәлмана саныр кәнди мүсәлмандыр,
Бу күн һаг сөйләйәи һәр кәс олурса күфрә шаяндыр,
Көзәл бир әсрдир: гәһти-шүүрү әглу ирфандыр;
Етэр, чаным, чэкил кет, этмэ чох тэбхири-һүррийһэт!
Бизим газганда һәркиз ойнамаз кәфкири-һүррийһэт!

«Мүчәһид галхызыб, дерсэн, шүкүһин мүлкү-Ираны»—
Буна тәккүн әдәрми чакәраны шаһи-зишанын?
Буна разы олурму гейрәти, намусу ә'янын?
Бу йол бир шанлы гурбанкаһыдыр инсафын, иманын,
Нә иман вәгтидир, анчаг көзәт хейрин чибшданын!
Етэр, чаным, чэкил кет, этмэ чох тэбхири-һүррийһэт!
Бизим газганда һәркиз ойнамаз кәфкири-һүррийһэт!

Әвәт, «сәһрәйи-Иран доғрудан бир одлу мейдандыр»,
Фәгәт, ол одлу мейданда дуран бир ширн-гәрәндыр,
Вәли, мин һийләкәр, түлки сифәт һәр ян нүмаяндыр,
Ятыб иранлылар, наһаһи көрәрләр өлкә вирандыр,
Һалә гәй сәйләсинләр дә—мүчәһид һәм мүсәлманандыр,
Һалә гәй әйләсинләр бүсбүтүн тәкфири-һүррийһәт,
Десинләр дә—бизә лазым дейил тә'мири-һүррийһәт!

НЕЙЛИЙИМ, ЭЙ ВАЙ!

Нейлийим, эй вай, бу урус башдылар,
Билмейирэм хардан ашыб-дашдылар,
Өлкөдө күндөн-күнө чохлашдылар,
Һәр эмэлэ, һәр иңгэ чулгашдылар,
Гоймайын, ай көһнэлэр, ай яшдылар,
Һейвэрэлэр һәр ерә дырмашдылар!

Һәр бири мин күнә иш ичәд эдир,
Мәчлис ачыб нитгләр ирад эдир,
Шинә икән сүнниләри шад эдир,
Сүни икән шинәйә илдәд эдир,
Санки булар бир-бирә гардашдылар,
Июхду тәәссүбләри, чашбашдылар.

Һеч бири өз мәһәббинин һөрмәтин
Көзләмәйир, көзләйир эл гейрәтин:
Чүмләси бир йолда гоюб иһийәтин,
Хошламайырлар аталар адәтин,
Чүнки нә сүни, нә гызылбашдылар,
Бир ява шейдир бу башы дашдылар!

Әр тәәссүб ола бүтлән нечин?
Сүни лейә иңгәләрә чан, нечин?
Шинә билә сүннини инсан, нечин?
Бирләшә йә'ни бу мүсәлман нечин?
Һүмәт әдин, дин кедир, ай башдылар!
Гоймайын алдатды бизи сашдылар!

Инди ки, дуйдуг буларын иһийәтин—
Чәһд эләйини поэмаға чәмийәтин:
Булары поэмаг бизә олмаз чәтин:
Һарда ки, көрдүз охуюн лә'нәтин,
Һәкм эләйини, күфрлә улгашдылар,
Дини-хүдәдән гырылыб гашдылар,
Чүмләси кафирләрә йолдашдылар,
Чүнки тәәссүбләри йох, чашдылар.

Чатлайыр, Ханбачы, гәмдән үрәйим,
Гавышыб лап ачыгымдан күрәйим.

Нола бир эвдә гояйдыз гарабаш,
Вермәйәйдиз мәнн бу әбләһә, каш!

Мән ки, дамдан, бачадан бахмәз идим,
Су кими һәр тәрәфә ахмәз идим.

Һәрзә-һәрзә данышыб күлмәз идим,
Әр нә шей олдугуу билмәз идим;

Отуруб ач комасында атамн,
Биш-дүшүн һазыр эдәрдим ашамн;

Битләйәрдим нәнәмн баш, яхасын,
Ямаярдым бабамн чул-чухасын.

Тез дуруб сүһи сагардым ишәйн,
Хансәнәмдән диләмәздим көмәйн;

Нейләйирдим бәзәйн я дүзәйн?
Дама, дивара япардым тәзәйн.

Атам әллаф, бабам дүлкәр иди,
Гардашым чулфа, әким каркәр иди,

Ханбибим фалчы, нәпәм бағ тохуяң,
Биздә, һаша, йоҳ иди бир охуяң!

Әвнәиздә вар иди һәр нә десәп:
Гатыг, айран илә гаймаг, нә есәп;

Нә билирдик нә зәһирмарды китаб?
Биз олан эвдә һачан варды китаб?

Бусбүтүн күл кими инсанларыдыг,
Нә мүүләнн вә нә дәрс анларыдыг;

Дафтәрни андыра галмыш сөзүнү
Эшидиб көрмәмиш идик үзүнү.

Бойлә бир тәрбийәли элә мұдам
Бәсләдиә мән кими бир сәрви-хұрам.

Вай о күндәи ки, мәни ад эләдиә,
Элә билдиә дә ки, дилшад эләдиә,

Мән дә сандым ки, дөнүб бәхтәвәрә.—
Кедирәм бир нәфәр инсана әрә.

Нә билим бойлә дә инсан вармыш,
Шәкли-инсанда да һейван вармыш;

Әр охурмуш да, язармыш да, анам!
Әр дейил, мөһлик азармыш да, анам!

Әр дейил, шаир имиш ханә-хәраб!
Фикри язмаг, охумаг, шүғлү китаб.

Салдыз ахырда яман һала мәни.
Әрә вердиә дә бу гәффала мәни.

Каһ языр, каһ охуюр, каһ данышыр,
Күндә бир һәрзә китабтан танышыр:

Каһ кедир фикрә—бәрәлдир көзүнү,
Мәһв олур ойлә ки, билмир өзүнү:

Сүһи олуңча кечәләр дарға кими
Ятмәйыр, гыр-гыр әдир гарға кими;

Каһ да бир ятса да вахтыңда әкәр,
Чәкмәйир юхладығы бир о гәдәр,

Гәфләтән бир дә көрүрсән ки, дурур,
Яндырыб лампаны чылағ отурур,

Башлайыр ятдығы ердә тәзәдән
Охуюб язмага бир дә тәзәдән.

Белә ол олмәз, анам, бойлә ало!
Од дейил, яңғы дейил, ловдур, ло!

Каһ көрүрсән ки, мнз үстә йыхылыр,
Бахырам һалына гәлбим сыхылыр,

Бир карандаш, бир-икки пәра кағыз,
© Кәдәр чәкмир—олур гара жағыз.

Хейриши, шәррини ганмыр бу киши!
Норулуб бирчә усанмыр бу киши!

Бизим эвдә бахасан һәр тәрәфә—
Тахчая, бохчая я ким, ирәфә—

Көрәчәксән бүтүн ишкафда кағыз,
Касада, нимчәдә, бошгабда кағыз,

Йығылыб дағ кими һәр янда китаб,
Эвдә, дәһлиздә вә эйванда китаб.

Дейирәм, ай киши, бир кәл өзүнә,
Бу нә ишдир, а күл олсун көзүнә!

Бу әмәл этди сәни ханә-хәраб,
Пулларын дөндү бүтүн олду китаб;

Охудутча көзүгүн гарәсини
Апарыр, тап башынын чарәсини.

Пул кедир, табү тәванын да кедир,
Үстәлик бир гуру чанык да кедир:

Кәсбкарлыгдан әлин чыхды, усан!
Әр олан ердә көрүм йох оласан!

МЭНИМКИ БЕЛЭ ДҮШДҮ

Гэм раһнүмун олду, мәннимки белә дүшдү!
Дил вәртейн-хун олду, мәннимки белә дүшдү!
Эл дөндү чүнун олду, мәннимки белә дүшдү!
Тале мәнә дун олду, мәннимки белә дүшдү!
«Игбал зәбун олду, мәннимки белә дүшдү!»

Сән, Мәмдәли, горхма,
Гәм чәкмә, дарыхма,
Дөвран өзүнүндүр!

Гафилмишәм әһвалыма сөвдайн-сәримдән,
Сөвдайн-сәрим этди мәнн тачи-зәримдән,
Ришәм кәсиллирминн, демә, кәскин тәбәримдән,
Мәшрутәйи салмагда икән мән нәзәримдән—
Ол нурулүюн олду, мәннимки белә дүшдү!
«Игбал зәбун олду, мәннимки белә дүшдү!»

Сән, Мәмдәли, гачма,
Нәһлә әл ачма,
Мейдан өзүнүндүр!

Һеч фәндә-бәхш олмады тәдбирләрим, һейф!
Кәшф олду бүтүн аләмә тәгсирләрим, һейф!
Бәр'әкс әсәр әйләди тә'бирләрим, һейф!
Алдатмады бу милләти тәзвирләрим, һейф!
Һылдыздаки... Һылдыздаки тә'мирләрим, һейф!
Һәп күн-фәйәкун олду, мәннимки белә дүшдү!
«Игбал зәбун олду, мәннимки белә дүшдү!»

Сән, Мәмдәли, бәрк дур,
Торбалары долдур,
Хырман өзүнүндүр!

Шейпур дейил, тәбл дейил, сур чалынды,
Әкс әйләди сурун сәси һәр гәлбә салынды,
Бир шобдә отуз иллик үмурагым алынды,
Османлыларын шаһы вәтәндән говалынды,

Иш дөндү оюн олду, мөнимки белә дүшдү!
«Игбал забун олду, мөнимки белә дүшдү!»
Сән, Мәмдәли, горхма,
Гәм чәкмә, дарыхма,
Тегран өзүнүндүр!

Сән вур ишини, дурма керп мәркү һийәлдәни
Мән топладығым шейләри һәп гапдылар әлдән.
Бунлар кечәр, амма һәлә вар горхум әчәлдән...
Сән гарны йоғун бир шей идин рузи-әзәлдән.
Бойнүн да йоғун олду, мөнимки белә дүшдү!
«Игбал забун олду, мөнимки белә дүшдү!»
Сән иһрәни чалха,
Һеч бахма бу хәлха,
Айран өзүнүндүр!

Этди гәсәм, амма өзүмү сәһвдә сандым,
Камил пашалар чидә әдән фикрә инандым,
Бахдым сәнә өз әһдимни, пейманымы дандым,
Илләрчә, заманларчә, бу күн дандығым апдым.
Тарихи-гүрун олду, мөнимки белә дүшдү!
«Игбал забун олду, мөнимки белә дүшдү!»
Сән, Мәмдәли, горхма,
Гәм чәкмә, дарыхма,
Мейдан өзүнүндүр!

Мәзлумларын тутду мөни аһы ахырда,
Инчитди хәянәтләрим аллаһы ахырда,
Олдум Саланик гәл'әсинә раһы ахырда,
Мәкфалар ара түркләрини шаһы ахырда.
Мәмбурн-сүкүн олду, мөнимки белә дүшдү!
«Игбал забун олду, мөнимки белә дүшдү!»

Гәч, Мәмдәли, дурма!
Чох синәнә вурма!
Мәндән көтүр ибрәт,
Сүлһ әйлә, гудурма!
Валлаһ нә биллаһ,
Инсансан, инан, аһ,
Фәрман кедәр әлдән,
Саман кедәр әлдән,
Яһныз нә ки, Тегрәя,
Иран кедәр әлдән!

Ваһ!.. бу имиш дәрси-үсули-чәдид?
Но...х! Но...х, оғул, мәктаби үсянды бу!
Молла дейил бундаки тә'лим эдән,
Әлһәээр эт, бир сии шейтанды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Көр нечә алт-үст эләйиб шейләри:
Дөндәриб «а-ба»-я «әлиф-бей»-ләри,
Бид'әтә бах, «я» охудур «ей»-ләри,
Санки һуруфат илә дүшманды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Диггәт әдиб бахсан әкәр дәрсинә—
Һәр сөзү тә'лим эләйир тәрсинә,
Дәймәз о бир паслы дәмир әрсинә—
Мин дә деса дүрчи-зәрәфшанды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Вердийя дәрси ушаға яздырыр,
Һүччә демир, һәр әмәли аздырыр,
Каһ охудур, каһ чыхарыб кәздирир,
Бир демир өвлади-мүсәлманды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бир дә көрүрсән ки, олуб һейвәрә—
Әлли ушаг банлады бирдән-бирә,
Дәрс демә, күлмәли бир мәсхәрә!
Молла демә, мәсхәрә-чүнбанды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

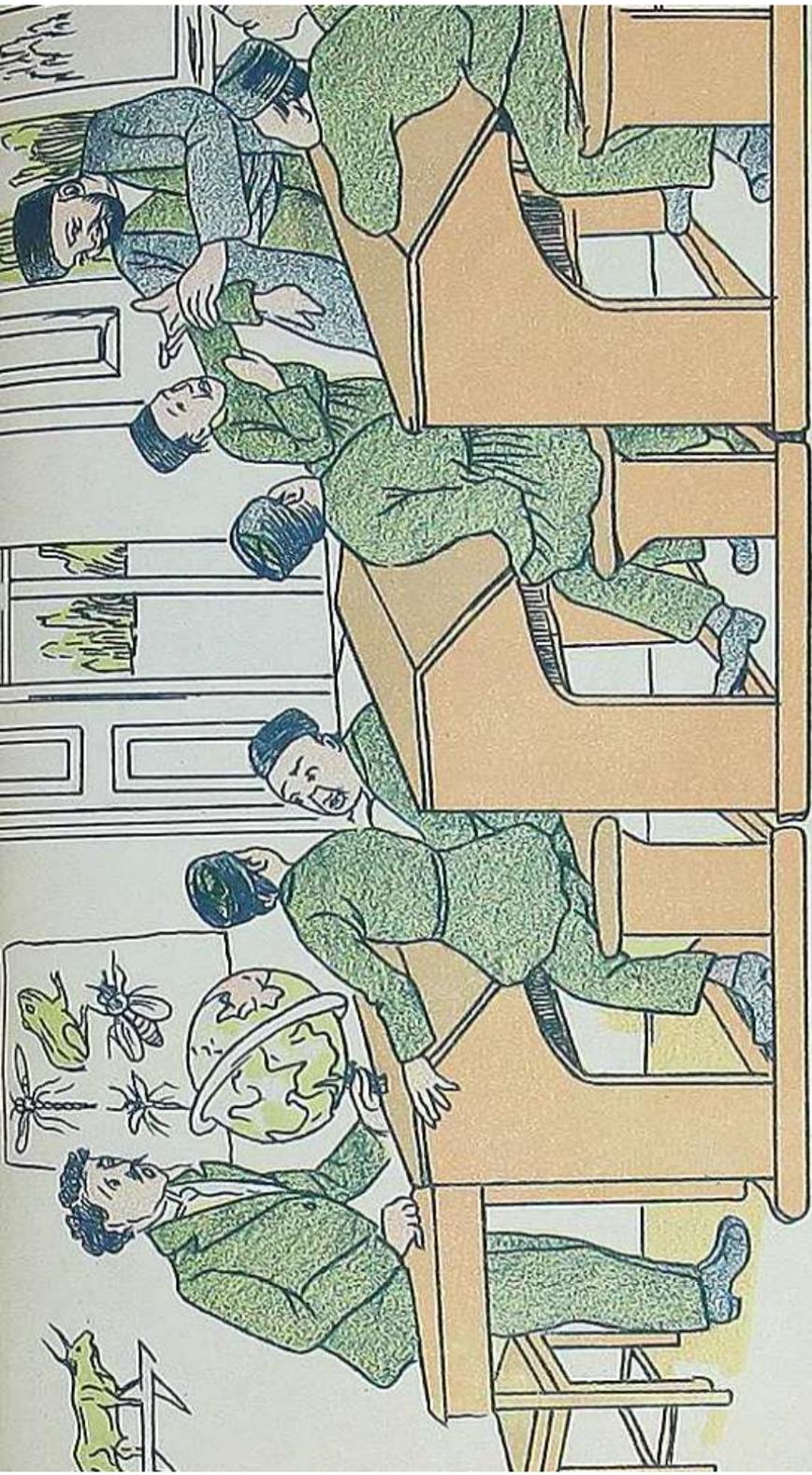
Дүз ери бир юп-юмуру шей ганыр,
Һәм дә дейир суткада бир фырланыр,
Ай доланыр, көй даяныр, күн яныр,
Кафирә бах, көр нә бәдниманды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бундан эзэл бойлэ дейилди саяг,
Дәрс охудан моллада варды лаяг,
Молла гоярды башына шиш папаг:
Ойлә ки, бир фазил-дөвранды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Инди бүтүн иш долаңыб лағлага,
Дәрс охудар һәр башы фәсли чаға,
Этдийн тәдриси илан-гурбаға,
Дәрс дейил, һәрзәвү һәдянди бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!

Мән дәйишиб шивейн-әчдадымы
Бойлә ода салмарам өзладымы,
Эйләмәрәм динсиз өз әһфадымы,
Ат чөлә кетсин, нә дәбистанды бу!
Дур гачаг, оғлум, баш-аяг ганды бу!
Эм адына бир гүру бөһтанды бу!

Нифрәтә шаянды бу!
Һәрзәвү һәдянди бу!
Мүслими кафир гылан
Ханейн-күфранды бу!

Ваш.. бу имти д-рси-усули-чадид?

Юх, йох, огул, мактаби-усида бу!

САТЫРАМ

Молдайы, салмады эл дил боҕаза...
Эйби йох, кэрчи гоюлдуг лоҕаза,
Яз бу э'ланымы да бир каҕаза:
Ачмышам Рейдэ кениш бир маҕаза,
Чох учуз гүймэтэ һәр шей сатырам,
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Маҕазамда тапылар һәр чүрә зад:
Чами-Чәм, рә'йәти-Кей, тәхти-Гүбад;
Кәрчи базарымы этмәкдә кәсад
Сә'й әдир бир пара Ирани нәжад,
Лейк, мән бахмайырам, һей сатырам,
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Нә кәрәкдир мәнә бир мунча үмур
Ки, әдә гәлбимци биһиссү һүзур?
Бабама вермәди әл «абәкки-шур».
Дейиләм нахәләфү набәшүүр,
Гәсри-Ширин, әсәри-Кей сатырам,
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Истәмәм нуру, гаранлыг сеvirәм,
Мүлки-Ираны думайлыг сеvirәм,
Бошлайыб шәһри ябанмыг сеvirәм,
Бәсди шаһлыг, дәхи ханлыг сеvirәм,
Сәбзивар илә Мәямей сатырам,
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Сөз мәним, әв мәним, әсрар мәним,
Ирзу намус мәним, ар мәним,
Мал мәним, мәсләһәти-кар мәним,
Сатырам, дәвләти-Гачар мәним,
Кимә нә дәһли ки, мән шей сатырам?
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Шан мөшрүтә-пәһан олмаг исә,
Эл голк вәз'лә шәһ олмаг исә,
Куш бәр әмри-сүһан олмаг исә,
Шан олуб һәмдәһи-аһ олмаг исә
Хан олуб, нуш әләһиб мей, сатырам,
Ай алан! мәмләкәти-Рей сатырам!

Чоҳ учуз гийуата мэн шай сатылам

Ай алзи! мэмлөкәти—Рей сатырам!

НЕЧИН ВЕРМЭЙИР?

Бирчэ бу мэшрутэни шаһ нечин вермэйир?
Каһ верир филмэсэл, каһ нечин вермэйир?

Кэрчи бу күн шаһ бизим башымыза сайәдир,
Нами-һумаюни һәр мэтләбә праһәдир,
Лейк, бу анчаг һаман көрдүйүмүз гайәдир,¹
Һәр сәсә бир сәс верир, кәндиси бимайәдир,
Иохсуза олмаз демәк—вар... нечин вермэйир?
Бирчэ бу мэшрутэни шаһ нечин вермэйир?

Һәрзә данышма, киши, көзлә әдәб зинһар,
Шаһымызы билмә чох ойлә сәфаһәт-шнар,
Әгли-сәлим әһлидир бүсбүтүн али-Гачар,
Вермэйир әлбәттә бир һикмәти вар, сирри вар,
Иохса бу кейфийәтә раһ нечин вермэйир?
Каһ верир филмэсэл, каһ нечин вермэйир?

Иох бу ишин башга бир һикмәти я микмәти,
Әкри отур, дүз даныш, вазеһ әдәк сөһбәти,
Бир кәрә ал бойнуна: вар язығын никбәти,
Шаһ чаван-бахт йеә бәс нә сәбәб милләти
Һәфтәдә бир алдадыр, каһ нечин вермэйир?
Бирчэ бу мэшрутэни шаһ нечин вермэйир!
Каһ верир филмэсэл, каһ нечин вермэйир?

Доғрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәләл олсун сәнә!
Бәғи-шәһдә этдһийи ишрәт һәләл олсун сәнә!
Әһлиһнә шаһ олдуғун дөвләт һәләл олсун сәнә!
Вердһийи мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Оллун ол күндән ки, малик рүтбейи-әчдадына,
Дүшмәди эл гайғысындан башга бир шей ядына,
Әдлү дадә дад вердин, етсин аллаһ дадына,
Яхшы бир шөһрәт газандын адына, өвладына,
Кетдһийи йол, тутдуғун ниййәт һәләл олсун сәнә!
Вердһийи мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Афәрипләр доғру йоллу вердһийи пейманлара,
Әдһини ифа үчүн садир олан фәрманлара,
Һәфтәдә бир, айда бир анд ичдһийи гур'анлара,
Ағибәт һәр сәмтдә чәлб этдһийи меһманлара,
Чәкдһийи бу хани-биминнәт һәләл олсун сәнә!
Вердһийи мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Мүстәғилләһ һөкмураны олдуғу Ираныша
Һансы хидмәтдән сағындын та тохупсун Һанына?
Инди бир Иран дейил, аләм күвәнсин шанына,
Һанына, һамусуна, иксафына, вичдапына...
Әһли-вичдан вердһийи гиймәт һәләл олсун сәнә!
Доғрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәләл олсун сәнә!

Алты мин илдән бәри мөвчуд олан бир мәмләкәт
Көрмәмишди сән кими бир шаһи-вала-мәртәбәт:
Ниййәтһи саф, әтигадын пак, гәсдин мәс'әдәт,
Милләтһи шад, өлкәи абад, үмдә фикриһи мәрһәмәт...
Гойдуғун тәч, өртдүйүн хәл'әт һәләл олсун сәнә!
Вердһийи мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Арсланлар бойсуна саядырдығын зәнчирләр,
Намвәрләр гәтһинә чәкдирдһийи шәмширләр,
Атәши-гәһрү гәзәблә яхдығын тә'мирләр
Вәсфә шаяндыр, һәғигәт, әтдһийи тәдбирләр...
Үмми-Ҳасан оғлу, бу гейрәт һәләл олсун сәнә!
Вердһийи мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Нэдир ая энэ үсянлары иранлыларын?
Башлады чүйбүшә түгянлары иранлыларын,
Нэгэн-әһд эйләди э'янылары иранлыларын,
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Ясын иранлыларын архасы, янды чийәрим!
О етим мәмләдидән вар елә бир пис хәбәрим,
Белә дерлар кп, гоюб тәхти гачыб тачи-сәрим,
Сығыпыб консула хаганлары иранлыларын,
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Әһли-Иран бу гәдәр бшшәрәф олсун, нә үчүя?
Дүшмәни-тәрзи-үмури-сәләф олсун, нә үчүн?
Еня Османлы кими нахәләф олсун, нә үчүн?
Бата, я рәб, көрүм Иранлары иранлыларын!
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Үчә ил гоймадылар тәхтидә раһәт яшасын,
Бир доюнча чыхарыб кәф, әдиб ишрәт яшасын,
Та онун сайен-әдлиндә бу милләт яшасын,
Олсун асудә мүсәлманлары иранлыларын,
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Нейләмишди сизә, яһу, бу башы дашды етим?
Я нә вичданә дәкәр бир ишә чүлғашды етим?
Һәрә бир һогга чыхартдыз, кырыхыб чашды етим,
Деди, чыхсын: дәхи гой чанлары иранлыларын!
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Сизә өз шә'ниңә шайиҗәтә кәрәм әтмәдим?
Һөкм мәшрутейи-Ираны рәгәм әтмәдим?
Хәтти-гүр'аны өпүб яди-гәсәм әтмәдим?
Нийә бәс олмады иманлары иранлыларын?
Дәрһәңгәт пис имиш ганлары иранлыларын!

Билмирәм, андыра галмыш бу нә һүррийһәт иди?
Һарадан чыхды бу сөз, я бу нечә сөһбәт иди?
Өлкәмиз алты мин илдән бәри бир чәһнәт иди,
Инди ган-ган дейяр инсанлары иранлыларын,
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Һәлә иранлыларын бир о Спәһларынә бах!
Бәхтияри әлинни рутбәли Сәүдарәна бах!
Бир, сән аллаһ, буларын шаһ илә рафтарынә бах!
Бу да әһнлары, әркәиллары иранлыларын!
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Башына чәм әләйиб һәр бири бир хейли сипаһ.
Ки, нә вәр? Мәңдәли, дүң тәхтәли, олма бизә шаһ!
Әтдиләр үч күнүн әрзиәдә бүтүн әмри тәбаһ,
Гәлдә,—ах—ий—әлә сүлтандары иранлыларын,
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Бундан әвәл бу көзәл өлкәдә чанлар вәр иди,
Яхшы-яхшы төмиләр, ады чаванлар вәр иди,
Шаһы һәг әнәли биләи сәһиләи ханлар вәр иди,
Инди Ефремләр олуб ханлары иранлыларын,
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Бир дә, яһ, нә карәк әл гәвәшә шаһ ишиш?
Кәз ачыб диггәт әлә каһ өзүнә, каһ ишиш?
Шаһ олан кәс олур анчаг өзү акаһ ишиш—
Иохса һәг әнәли сүбәһларын иранлыларын?
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Шаһ биләр өлкәдә һәр нә кәтүрәр, һәр нә гояр,
Каһ ишиш, каһ дәрисиң һәр кимни итәсә сояр,
Баш икәр, әв дәрәдәс, чан чәһдәр, кәс дә ояр—
Мин дә чыкса койә әфганлары иранлыларын...
Бәчәб-ишам ки, яһәр чәндары иранлыларын!
Шаһни өз әбдиәли ишәндары иранлыларын!
Дәрһәңигәт пис ишиш ганлары иранлыларын!

Халын үзүндө бугда, башында сачын гүраб,
Башында сачын гүраб, башында сачын гүраб.

Эй алнын ай, үзүн күнэш, эй гашларын кәман,
Ҷейран көзүн, гарышга хәтин, какилин илаң,

Алма чәнән, чәнәндә зәнәхдан дәрин гую,
Киприкларын гамыш, додағын бал, тәнни кәтан,

Бойнун сураһы, бой-бухунун бир уча чинар,
Әдамын ае күмүш, янағын гырмызы әнар,

Халын үзүндә бугда, башында сачын гүраб,
Гаһ, гаһ!.. гәрибә күлмәлисән ханшмаң хәраб!..

БУРА САЙ!

Ч а м а а т

Зилли-Султан, бура сай дөйдүрүб алдыгларыны!
Сөйүб алдыгларыны, сөйдүрүб алдыгларыны!

З и л л и-С у л т а н

Төвбө, эттөвбө хэта раһинэ кетдиклэримэ!
Билиб этдиклэримэ, билмэйиб этдиклэримэ!

Ч а м а а т

Сән ки, Авропада идин, нийә йорта-йүйүрә
Чумдун Ирана, бу виранәдә дүшдүн дө кирә,
Салдын ахыр өз элинлә өзүнү ағзыбирә?
Веч битирмәз сәнә дөнмә дөхп дашә, дәмирә,
Бош данышма, бура сай гапдырыб алдыгларыны!
Чапыб алдыгларыны, чапдырыб алдыгларыны!

З и л л и-С у л т а н

Төвбө, эттөвбө хэта раһинэ кетдиклэримэ!
Билиб этдиклэримэ, билмэйиб этдиклэримэ!

Ч а м а а т

Бир-бә-бир ядына сал чүмлә унутдугларыны,
Милләтин ганын алыб шишәйә тутдугларыны,
Гыш үчүн ахталайыб яйда гурутдугларыны,
Көзләрин кәлләнә дө чыхса, гус уддугларыны!
Бош данышма, бура сай елдүрүб алдыгларыны!
Бөлүб алдыгларыны, бөлдүрүб алдыгларыны!

З и л л и-С у л т а н

Төвбө, эттөвбө хэта раһинэ кетдиклэримэ!
Билиб этдиклэримэ, билмэйиб этдиклэримэ!

Ҷамаага — Ҷаали-Султан, буру сәй ләйдүрүб алачларын:

Сөһүб алачларын, сөйдүрүб алачларын:

Ч а м а а т

Әлли ил өлкәдә вурмушдун, а залым, ишини,
Сән ки, һазыр эләмишдин чийини, бишмишини,
Тәмәни инди нәдир я гычыдырсан дишинчи?
Ач белиндән дәхи шәмшири-мүзәффәркешини!
Бош данышма, бура сай сатдырыб алдыларыны!
Атыб алдыларыны, атдырыб алдыларыны!

З и л л и-С у л т а н

Төвбә, әттөвбә хәта раһинә кетдикләримә!
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

Әлли-Ираны ушагдыр дейә салдыз бешийә
Кн, мәбада айылыб ағдая, дурдуз кешийә,
Та ки, ачды көзүн иранлы, сохулдуз дешийә,
Иш чәтннләшди, дадуш, йығдығыны чәк эшийә!
Бош данышма, бура сай асдырыб алдыларыны!
Басыб алдыларыны, басдырыб алдыларыны!

З и л л и-С у л т а н

Төвбә, әттөвбә хәта раһинә кетдикләримә!
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

ФҮЗУЛИҖӘ БӘНЗӘТМӘ

Мәндә ар олсайды өлмәк ихтияр этмәзмидим?
Абрунун нолдугун билсәйдим ар этмәзмидим?

Кәр шуурум олса иди дәстү дүшмән бидмәйә,—
Шапшалы, Фәзлүллаһы ишдән кәнар этмәзмидим?

Аңласайдым Әс'әдин фикрин, Сипәһдарын ишин,—
Онлары мәгтули-тиғи-чаншикар этмәзмидим?

Хаки-Иранын мәна бир кушәсин версәйдиләр—
Кәндимн Әбдүлләмид тәк бәхтияр этмәзмидим?

Билсә идим әл мәни ахир белә мұфлис говар,—
Вар-йоху дәрчиб әдиб әввәл фәрар этмәзмидим?

Мүлки-Иранын дүшүнсәйдим әлимдән кетмәйин,—
Вар икән фирсәт о мүлкү тарү мар этмәзмидим?

Аһ, ол дәм ки, Тәғизадә мәнә әл вермәди,—
Мүмкүн олсайды башын тәндән кәнар этмәзмидим?

Гой десинләр, Мәмдәли дүшдү Әдес сөвдасына...
Мәнчили версәйдиләр орда гәрар этмәзмидим?

Вааз, гэлэм эһлин енэ тэкфир элэйирсэн!
Эй абри-сийәһ, нури нэ тастир элэйирсэн?

Эл чүмлө дөнүб олса да кафир ишинн олмаз,
Тэзвирини ким ки, дуя тэкдир элэйирсэн!

Лә'н эйлэйәрәк гасибә мэхлугу союрсан,
Фани дейәрәк алами тә'мир элэйирсэн!

Көрдүм юхуда бағи-бейһит ичрә кәзирсэн,
Йисаф!.. буну сән нечә тә'бир элэйирсэн?

Тәрк эйлә рияны ки, рия ширки-хәфидир,
Ишбу сөзү кәндиң белә тәгрир элэйирсэн.

Мәя мәкрини һисс этмәйә мейл этмәдим әсла,
Кәндиң дили-һәссасыма тә'сир элэйирсэн!

Биздән көзүнү йығ ки, сәнә алданан олмаз,
Кет оилары хам товла ки, тэзвир элэйирсэн!

Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!
Атыб инсанлыгы, билчүмлө һавам олмалыйыз!

Яшамаг истэр исэк дэһрдэ эмниййэт илэ,
Элмэ, фәннэ, үдэбайя бахалым нифрэт илэ,
Уялым фитнэлэрэ элдэки вәһшиййэт илэ,
Яталым бәстәри-гәфләтдә узун мүддәт илэ,
Пүхтәликдән нә етәр, биз һәлә хам олмалыйыз!
Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!

Балыша баш гоялым, йорғаны вәрдиш эдәлим,
Пәнбейи-гәфләти йох, зейбәги дәркуш эдәлим,
Хаби-өвһам көрүб сейл кими чүш эдәлим,
Гейрәтү һиммәти-исламы фәрамуш эдәлим,
Дуста маейи-гәм, дүшмәнә кам олмалыйыз!
Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!

Фикр тәдрис эдән әшхәсы кәнар әтмәлийиз,
Һәр насыл олса бу бидинләри зар әтмәлийиз,
Өлкәдән бунлары мәмбурн-фәрар әтмәлийиз,
Тез заманда вәтәни, милләти хар әтмәлийиз,
Бойләчә нанли-мәгсудү мәрәм олмалыйыз!
Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!

Башгалар чох да балонларла эдир сейри-һәва,
Биз бу сейри эдирик хабдә һәр сүбһү мәса,
Гөвли-ахунду унутдунму ки, вә'з әтди, сәна:
Дәһр фанидир, әзизим, она уйма әбәдә!
Тәрки-дүня илэ фирдөвсә хүрам олмалыйыз!
Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!

Нә билирсән һәлә сән сәһнеин-рә'яда нә вар?
Әһли-заһир нә гапыр аләми-мә'нада нә вар?
Һәр нә вар—хабдә вар, йохса бу дүняда нә вар?
Яхшы ят, гол-гапад ач, уч көр о мө'вада нә вар?
Һәззи-рә'я илэ мәшғул-мәнам олмалыйыз!
Яшамаг истэр исэк сырф авам олмалыйыз!

Ят, долаш чәннәти-ә'ладакы ризванлар илә,
Гол-боюн ол, мәзәләш һурийү гылманлар илә,
Е, нч... артыг кефә бах чүмлә мүсәлманлар илә,
Гой бу дүняны бу кафирләрә, шейтанлар илә,
Биз мәләкләрлә учуб али мәгам олмалыйыз!
Яшамас истәр исәк сырф авам олмалыйыз!

Гой олар кәшфи-бәдае эләсин сән'әт илә,
Параход я вагон ичәд эләсин зәһмәт илә,
Биз вериб пул минәрик, йол кедәрик раһәт илә,
Нә мүнәсиб ки, рәғәбәт әдәк һәр милләт илә?
Бизә ағалыг әдән әһлә гулам олмалыйыз!
Яшамас истәр исәк сырф авам олмалыйыз!

ПАРАДЫР

Адәми адәм әйләйән парадыр,
Парасыз адәмни үзү гарадыр.

Гөй нә әслин, нәчабәтин олсун,
Нә нәчибанә һаләтин олсун,
Баш-аяг әйб ичиндә олсан да—
Тәк бу аләмдә дөвләтин олсун;
Адәми адәм әйләйән парадыр,
Парасыз адәмни үзү гарадыр.

Олмасын фәһмин, әглин, идракын,
Вар нә гәм, та ки, вардыр әмлакын;
Атәши-ханә сузи-милләт икән—
Һәр кәспн сечләкаһыдыр хакын;
Адәми адәм әйләйән парадыр,
Парасыз адәмни үзү гарадыр.

Олмайыр, олмасын да инсафын,
Тут ганын шишә ичрә әснафын,
Та ки, вар әлдә беш пучуг гурушун—
Мө'тәбәрсән көзүндә әшрафын;
Адәми адәм әйләйән парадыр,
Парасыз адәмни үзү гарадыр.

ВЕРМИРЭМ А!

Мэн өлүм, Молла, бизим Ханкишинин ганына бах,
Эвинэ, мэнзилинэ, мүлкүнэ, эйванына бах,
Пулуна, аяверинэ, сэрестү саманына бах,
Нәфсинэ, һирсинэ, инсафына, вичданына бах,
Көр бу ган илэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йыҕмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан, дейәләр?

Ач, яныг кимсә дейилдир, емәйә вар чөрәйн,
Емәйә вар чөрәк, әмма буна дөзмүр үрәйн,
Һәвәси йыҕмағадыр, йыҕмағадыр һәр кәрәйн,
Арзусу будур: алтундан олайды дирәйн;
Көр бу нийәтлә бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йыҕмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан, дейәләр?

Вар сүрилә гоюну, илхы илэ ат, өкүзү,
Олса да мин бу гәдәр мал-һарасы ачды көзү,
Эләйир сечдә пула, бу сөзә ганлдир өзү,
Санма бөһтан атырам, кәнди дейир ишбу сөзү,
Көр бу һирс илэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йыҕмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан, дейәләр?

Гочалыб өтмәдәдир етмиши-һәштады яшы,
Йохдур оғлу-ушағы, бир гарыдыр, бир дә башы,
Күң-бә-күндән чохалыб артмададыр мүлкн, машы,
Дүз дейил аршыны, өлчүсү, тәразусу, дашы,
Көр бу нәфс илэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йыҕмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан, дейәләр?

Күндө он шаһи илэ чүмлэ үмури доланыр,
Бавүчүдүн ки, дэмадэм эмэли зорбаланыр,
Башгасы пул санаянда бунун ағзы суланыр,
Башлапыр нүрмэйэ нэфси, тэмэн гурчаланыр,
Көр бу нэфс илэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йығмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлэ бир шәхсэ рэвадырмы, гыл эһсан, дейэлэр?

Дейирэм өлмәйини, ай киши, бир ая нэзәрә,
Өврәтти, малын илэ чатмалыдыр башга эрә,
Эл булашдырма, дейир, кари-гэзавү гэдәрә,
Бәлкэ мандан габаг өврәт чумачагдыр сэгәрә?
Көр бу ниййәтлэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йығмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлэ бир шәхсэ рэвадырмы, гыл эһсан, дейэлэр?

Дейирәм, бари бир аз пул айыр эһсанын үчүн,
Мәктәбә вәғф элэ хейрат олараг, шанын үчүн,
Сөйләйир, кет бу дүаны оху өз чанын үчүн!
Вермәрәм бир гара пул да белә һәдянын үчүн!
Көр бу гейрәтлэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йығмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлэ бир шәхсэ рэвадырмы, гыл эһсан, дейэлэр?

Молла, бу барәдә зәһмәт дэ әкәр олса сана,
Яз бизим әһли-мәарифләрә э'лан элэ, та
Бир дә, мәктәб пулу вер, сөйләмәсиниләр буна һа!
Дүн эшитдим ки, дәхи этмәйәчәк шәрмү һая,
Апачыг сөйләйәчәк: вермирам а!.. вермирам а!..
Көр бу шәрм илэ бунун шә'нинэ эһсан ярашыр?
Я һэлэ йығмаға пул, этмэйэ миллин ярашыр?
Бойлэ бир шәхсэ рэвадырмы, гыл эһсан, дейэлэр?

ЧАНЫН ЧЫХСЫН!

Чанын чыхсын көзүндөн, ганмаяйдын!
Ганыб да һәр иши одланмаяйдын!

Чәһаләт рисманыш гырмайдын!
Әвамүннасидән айрылмайдын!

Сонаны, һәнзәли бал тәк ейәйдин!
Һәрифин мәшрәбинчә сөз дейәйдин!

Бүтүн мөһүмуну тәсдиг әдәйдин!
Башында нохта ардынча кедәйдин!

Нә тәдбир инди, иш-ишдән кечибдир,
Сөзүн дилдән, әтин дилдән кечибдир...

Усан әтмә шикайәт биздән әсла,
Кет өз бахтындан әйлә инди шәквә!

Нә үчүн һүснү гүбһү анладын да?
Бүтүн әл ятмыш икән бакладын да?

Өпейдин әл-аяғын чүстү чалак,
Олайдын сәп дәхи бир мө'минн-нак!

Чәк инди тутдуғун карын чәзасын!
Әшит һәр сәмтдән лә'нәт сәдасын!

НОХ, ЯЗМАРАМ!

Молла дайы, чох барк дашыр газанын...
Башчысысан һәр йолундан азанын,
Баһарындан көрүмәйир хэзанын,
Чүнки һәр ердән вар нечә язанын,
Бурдан да мән хәбәр язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Гисмәт олса, бундан белә язмарам,
Тохунмаса сөзүм элә, язмарам.

Йздығыма ялан-палан гаҗмарам,
Ишан кими ришвәт пула ятмарам,
Иманымы һач Казыма сатмарам,
Бәһсан, дейиб Фәхрини алдатмарам,
Мәсләһәтсә әкәр язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Фирсәт олса, бундан белә язмарам,
Кирә билсәм дашгыи селә, язмарам.

Кәбин кәссәм дошаб кими ахмарам,
Көз алтындан Фәхри тәрәф бахмарам,
Әнкәһтүнү тәлләгтүйә чахмарам,
Һач Бәдәли яндырыбан-яхмарам,
Далда келиб сөйәр; язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Мөһләт олса, бундан белә язмарам,
Элә язсам, билә-билә язмарам.

Дөвләтлийә ялтагланмаг билмәрәм,
Гәмли икән ялан ерә күлмәрәм,
Приставын чәкмәсини силмәрәм,
Һөрмәтимни көзләрәм, әксилмәрәм,
Моллалыға дәйәр, язым, язмайым?
Йох язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Гисмәт олса, бундан белә язмарам,
Әкәр почта язсам, телә язмарам.

Гумарбазын һәдийһәсин алмарам,
Бир шүбһәли пул кисәмә салмарам,
Үзә салыб күчнән гонаг галмарам,
Гонаг галсам чибин-задын чалмарам,
Әзимм әлдән кедәр! Язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Нөвбәт олса, бундан белә язмарам,
Давам әтсә думан, елә язмарам.

Әйләдийим вә'зә нианнам өзүм,
Әлдән габаг әйбими гәннам өзүм,
Гөвлүмә, фе'лимә даяннам өзүм,
Пис һәрәкәт әтсәм утаннам өзүм,
Һалым олар бетәр, язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Һачәт олса, бундан белә язмарам.

Далда гейбәт, үздә сәна әтмәрәм,
Кизли сөйүш, заһир дүә әтмәрәм,
Халгы көрчәк рия-мия әтмәрәм,
Рия әтмиш олсам һәя әтмәрәм
Аллаһымдан мәкәр? Язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма, һәлә гой язым...
Һаләт олса, бундан белә язмарам,
Уйсам мәкрә, дүшсәм фелә, язмарам,
Говлансам да әвдән чөлә, язмарам,
Уюб сәнә өз йолумдан азмарам.

Заһид өлмөктөн габаг мөгсүдинә чатмаг диләр,
Чәннәтә уйгу ипилә бир кәмәнд атмаг диләр.

Э'тигадынча, ятар-ятмаз гучар гылманлары,
Ол сәбәбдәндир намаз үстүндә дә ятмаг диләр.

Әбләһин фикринчә чәннәт бир Бухара шәһридир,
Бечә тәк гылманлары булдуҗа ойнатмаг диләр.

Мөгсәди сөвмү сәлатиндән бу ишишкән, языг,
Һәм хүданы, һәм дә мәхлугаты алдатмаг диләр.

Уйгуда ахтардығын заһирдә, я рәб, тапмасын,
Йохса иллик таәтин бир йоллуға сатмаг диләр!

Риндү рисва көрдүйик заһид көрәрсә, шүбһәсиң,
Сәбһәсиң, сәччадәсиң зөһидлә фырлатмаг диләр.

Күфрүн иксир олдуғун заһид, амандыр, билмәсиң,
Йохса бир зәррә булуб иманына гатмаг диләр!

Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?
Гейрэтимиз бэллидир һэр миллэтэ!

Биз гоча гафгазлы икид эрлэрик,
Чүмлэ хүнэрмэндлэрик, нэрлэрик,
Иш көрөчөк ердэ сөз эзбэрлэрик,
Ашигиг анчаг гуру, бош сөһбэтэ,
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?

Чырманарыг кечмэйэ чай кэлмэмиш,
Башлаярыг гызмаға яй кэлмэмиш,
Сөз верэрик иди—бир ай кэлмэмиш,
Аста гачыб дүртүлэрик хэлвэтэ...
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?

Чүмлэ чаһан ятса да биз ятмарыг,
Гейрэта-миллийэмизи атмарыг,
Әһлимизи башгалара сатмарыг—
Бир гуруша, бир пула я бир четэ,
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?

Биздэ көрүмэз нэ фәсадү нифаг,
Ишлэмэйэ бир-биримиздән гочаг,
Бах, будур исламы кәтирдик габаг!
Бойлөчө хидмәт олунур миллэтә!
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтә?

Бир ишә мин һиммәтимиз вар бизим,
Бах, нечә чәмийәтимиз вар бизим!
Бунда көзәл һийәтимиз вар бизим...
Ай баракаллаһ бү көзәл һийәтә!
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтә?

Һансы макатиб ки, ону ачмадыг?
Һансы сәнәе ки, парә сачмадыг?
Вердийимиз сөздән узаг гачмадыг?
Ишләримиз етди бүтүн сурәтә,
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтә?

Бах, шэчэ дарүлэчээ, дарн-элм!
Бир нечэ мэкэб, нечэ асарн-элм!
Бизлэрик элбэттэ хэридарн-элм!
Чатмышыг онданды белэ һөрмэтэ,
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?

Биздэ нэ фэ'лэ тапылыр, но кэда,
Биздэ нэ санл вэ нэ бир бинэва,
Бэхтэвэр өвладымыза мэрһаба!
Баш апарыб һэр бири бир сэн'этэ,
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?

Этмишик ифа аталыг мейрини,
Чакмишик өвладымызын фикрини,
Өмрүмүз олса көрэрик бэйрини,
Онда ки, онлар уячаг сиргэтэ,
Һэбсдэ мэшгул олачаг ишрэтэ,
Фэхр эдэрик биз дэ бүтүн миллэтэ!
Ким нэ дейэр биздэ олан гейрэтэ?
Ай баракаллаһ бу көзэл ниййэтэ!..

ҮРЭФА МАРШЫ

Интеликентик, жазарик наз илэ,
Өмр эдэрик нэш'эйи-дэмсаз илэ,
Һәфтэдэ бир дилбәри-тәнназ илэ
Һәмдәм олуб ишлэри саманларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Хошламарыг бир пара наданлары,
Шивейи-исвани-мүсөлманлары,
Нейләйирик Фатма, Түкәзбаплары?
Анналары, Сонялары янларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

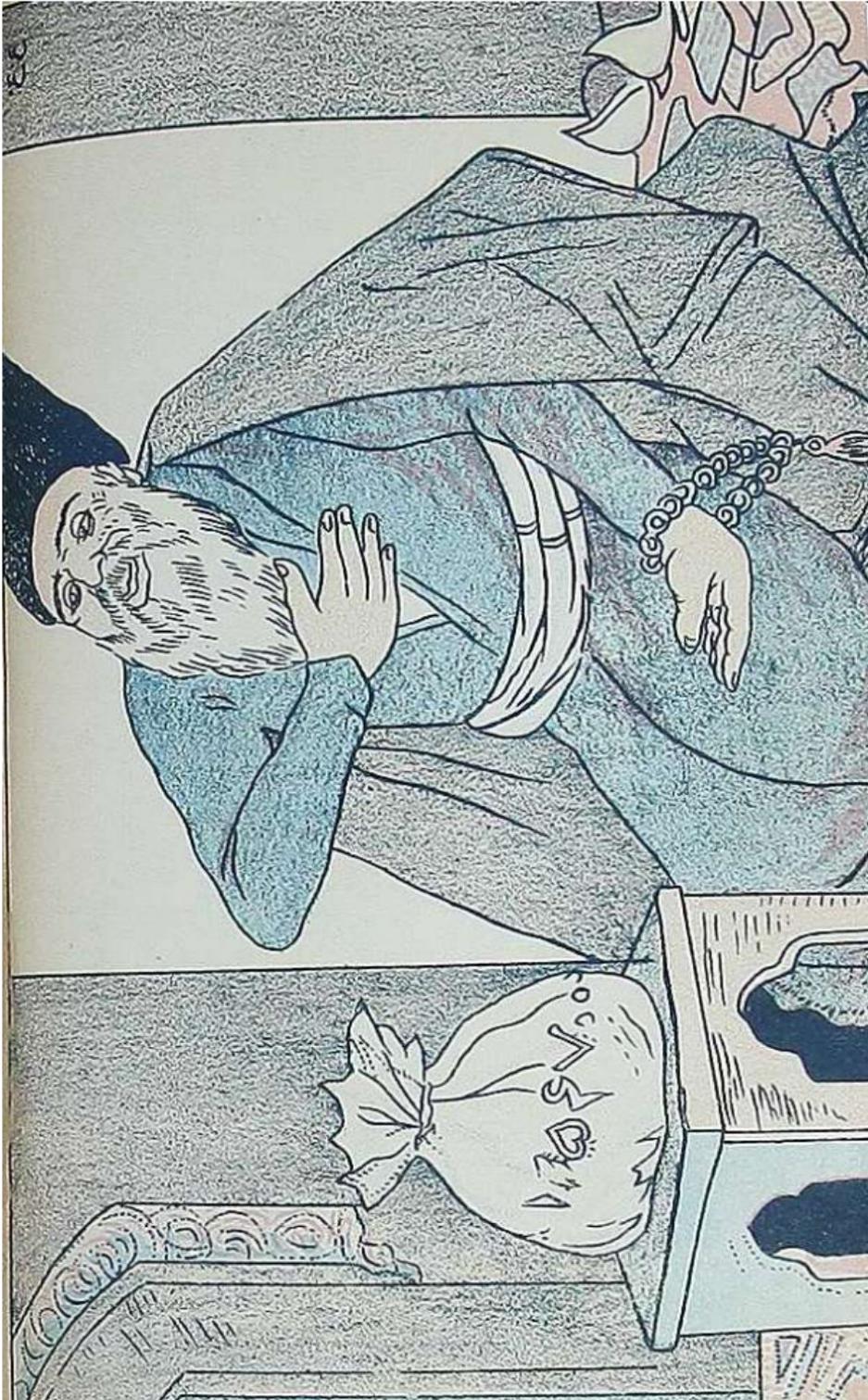
Бир пара биәглү фәрасәт бизә
Эйләйир иснадн-гәбаһәт бизә,
Истәйир этсин дә нәсиһәт бизә,
Бир буну ганмыр ки, биз ирфанларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Кимсәйә йох дәхли ки, биз ишрәти
Хошлайырыг, бошлайырыг күлфәти;
Кушейи-гәстиндә олан ләззәти
Ханейи-виранда һачаг авларыг?
Ай барақаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Интеликентик, бу ки, бөһтан дейил,
Түркү данышмаг бизә шаян дейил,
Түрк дили габилн-ирфан дейил,
Биз буна гаил олан инсанларыг...
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Түрк гээти версэ дэ эглэ зил
Мэн ону алмам элимэ мүтлэга,
Чүнки мүсэлманча гонушмаг мана
Эйбдир! Өз эйбимнэн анларыг!
Ай баракаллаһ, нэ көзэл чанларыг!

Йох ишимнэ мачмэн-ислам илэ,
Пүхтэ насыл сөһбөт эдэр хам илэ?
Чүнки клубларда сэрэнчам илэ
Нэр кечэ бир мэтлэби үнванларыг,
Ай баракаллаһ, нэ көзэл чанларыг!

Нур-чешмәнымсав, әй шул, я чатынымсың?

Исыттым, па мусул, ирзиң, гәйрәтлик, санчымсаң?

Нури-чешманыммысан, эй пул, я чаныммысан?
Исмәтним, намусум, ирзим, гейрәтим, ганыммысан?
Җөрмәтним, фәхрим, чәлалым, шөвкәтим, шаныммысан?
Мүсәфәям, Мәккәм, Мәдинәм, гибләм, әрканыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Кечди өмрүм шүғли-тәһсиллилә мөвгуфи-мәләл,
Дәрә дүшдүм, бәстәри-һәсрәтдә галдым хәстә-һал,
Сәндәдир көнлүм енә әтсәм чаһандан иртиһал,
Сән мәним өмрүм, һәятим, чөвһәрим, чаныммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Ав, залым, аһ ким, олдум йолунда чан фәда,
Бир доюнча гыймадым сәндән алам зөвгү сәфа,
Ияди варисләр һүчүмавәр олуб эксәр сана,
Варисни, яхуд мәним мали-чибишданыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Эйләмәз варисләрим мән тәк сәни сәндүгә дәрч,
Һәр бири эйләр сәни бир нөв'лә мин ердә хәрч,
Ресторанларда, клубларда оларсан һәрчү мәрч,
Һәр етән чейнәр сәни, билмәм әтим, ганыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Сөвдийим, бундан белә һини-зөвалындыр сәни,
Ишбу вәчһ илә көнүл чайи-мәләлындыр сәнин,
Хатырым, гәлбим, сәрим вәғфи-хәялындыр сәнин,
Сән мәни мафтун әдән назәндә чананыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Сәндән әл чәкмәздим олсайды әлимдә игтидар,
Лакик ичбарән әчәл эйләр мәни сәндән кәнар,
Чавым ағзымдап чыхынча сөйләрәм бихтияр:
Нури-чешманыммысан, эй пул, я чаныммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

ТЭШЭККҮР

Моллалар, талеимиз олду эчэб яр бу күн,—
Мисйонерлэр дэ бизэ чыхды хавадар бу күн!

О кя, мәктәбләри мәһв этмәк иди ниййәтимиз,
Йох иди элдә вә лакин она бир гүдрәтимиз,
Мәктәб артдыгча азалмагда иди һөрмәтимиз,
О ачылдыгча гапанмагда иди сән'әтимиз,
Күнбәкүп заңд олурду гәмимиз, мөһнәтимиз,
Аргадашлар, севиниң олду рәва һачәтимиз!
Гәмимиз битди, фәрәһ олду нүмудар бу күн,—
Мисйонерлэр дэ бизэ чыхды хавадар бу күн!

Мисйонерлэр, о көзәл фикрили әрбаби-дүһа
Син-Петербургда этмишләр эчәб бир шура
Ки, мүсәлманлар ачан бунча мәкәтиб нә рәва,—
Охунуб һәндәсә, тәлим эдәләр чоғрафия,
Һикмәтү һей'әтү тарихлә элми-әшя,
Бу ишә биздә тәһәммүл ола билмәз әсла!
Чалышың, һиммәт эдәк дәф'инә зинһар бу күн!
Мисйонерлэр дэ бизэ чыхды хавадар бу күн!

Мисйонерлэр бу көзәл әмрә эдәркән игдам
Биз нечин лал отуруб эйләмәйәк бәһсә дәвам?
Хасә, бу эмләрини, биз үләмайи-ислам
Этмишик бир кәрә тәһсилниң ислама һарам:
Буңлары билмәз икән биз, нийә өвлади-авам
Охуюб, адәм олуб, эйләсни ағази-кәлам?
Шимди фирсәт вар икән көрмәли бир кар бу күн,
Милйонерлэр дэ бизә чыхды хавадар бу күн!

Мисйонерлар, көрүм аллаһ сизэ эһсан элэсин.
Биз кимя сизлэри дэ дахили-иман элэсин,—
Гоймадыз чүнки мүсэлманлары түгян элэсин,
Ени мәктәплэри аллаһ өзү вирап элэсин,
Учуруб дам-дашыны хак илэ ексан элэсин!
Йиди гой мәктәб ачанлар кедиб эфган элэсин...
Галсын һәр ердэ мүәллимлэри бикар бу күң,
Мисйонерлар дэ бизэ чыхды һавадар бу күң!

МИЛЛЭТ ШЭРГИСИ

Гейрэт эдиб чалышдын, дүшдүн габага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Һәр ердә, һәр мөканда һәр дүрлү иш гайырдын,
Ислама хидмәт этдин, мәзнәбләрәи айырдын,
Йүзләрчә чога япдын, минләрчә сөз булордун,
Һәр күндә бир чәмаәт атдын гырага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Уйгуда икән аләм, әфрадыны оятдын,
Чүмлә милләл ичиндә өз шәнини учалтдын,
Һөрмәтли ад газандын, али мөгама чатдын,
Әһсэн, сәд әһсэн, әһсэн бу тәмтәрага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Мишбә'д чиддү чәһдин йөхдур бизә лүзуму,
Зира ки, әсри-һалын бамбашгадыр русуму,
Мәктәб сеvir чәмаәт, тәгдис эдир үлуму,
Тәрчий эдир вағону, ата, улага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Сейр этмәйә фәзаны ичәд олуб балонлар,
Бир яндан автомилләр, бир сәмтдән вагонлар,
Һәр ихтираә даир тә'сис олур салонлар,
Валлаһ булар азыблар башдан аяға, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Бунлар бүтүн чәһанын әсбаби-ә'тиласы,
Онлар әсри-дүня, биз ахирәт фәдасы,
Беш күндүр өмри-дүня, йөхдур онун бәгасы,
Бизчә хәтадыр уймаг бойлә мөзага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

Ислам үчүн кәрәкмәз кафирләрин шүари,
Гой онларын учалсын һәп гәсри-зәрникары,
Биз көзләрик фәгәт бир әйвани-хүлдзәры,
Ол ердә һуриләрлә доллуг отага, милләт!
Инди бир аз да динчэл, баш гой ятага, милләт!

КИЛЕЙ ЯХУД УМУ-КҮСҮ

Кет-кедә, «Зәнбур» аға, сән дә чашырсан дейәсэн?!
Кан да бир мәһәбә, динә саташырсан дейәсэн?!.

Сән дүз адәмсән әкәр сәндә бу тәдбир нәдир?
Журнала чәкдйини ол чалмалы тәсвир нәдир?
Голларындаи сарылан кимдир, о зәнчир нәдир?
Динмәдикчә сәнә сәрһәддән ашырсан дейәсэн?!
Кан да бир мәһәбә, динә саташырсан дейәсэн?!.

Нәдир ол һәлгейи-зәнчирдә бир пара сүвәр?
Кимләри көстәрийор һәлгә дәрундәкилә?
Шәкли-ислама күлән кимдир о ифрит сийәр?
Сән бу рәфтар илә биздән узашырсан дейәсэн?!
Кан да бир мәһәбә, динә саташырсан дейәсэн?!.

Ачмаға бир пара әсрары әдиб сә'ийү тәлаш
Чалышырсан ки, бизә тәнқ ола та раһи-мәаш?
Бу гәдәр этмә чәсарәт, өзүнү көзлә, яваш!
Дәймәдикчә кефинә лоғалашырсан дейәсэн?!
Аләтә, үрфә, рүсума саташырсан дейәсэн?!.

Сән бу шәкли илә бүтүн халгы оятдын да дейәк,
Бизи мәнфур әләйиб бир яна гатдын да дейәк,
Сәнә нә хейр олачаг бизләри атдын да дейәк?
Бош ерә бойлә бизимлә далашырсан дейәсэн?!
Аләтә, үрфә, рүсума саташырсаи дейәсэн?!.

Мәһәкә журналын әввәл бизә, ибрәтди, дөдин,
Бир пара шәхсә саташдын, бу нәсиһәтди, дөдин,
Бизи гатдын ишә, бир нөв' зәрафәтди, дөдин,
Инди амма дәхи чиддән савашырсан дейәсэн?!
Аләтә, үрфә, рүсума саташырсан дейәсэн?!.

Шәхси-исламың әкәр биз голуну бағламышыг—
Нә күнаһ әйләмниңик? Минләт үчүн ағламышыг...
Һифз әдлб мәзнәби, шейтаны яхыб, дағламышыг,
Бизи көрдүклә мүгәссир долашырсаң дейәсән?!
Адәтә, үрфә, рүсума саташырсаң дейәсән?!

Биз әкәр олмасаг, ислама никәһбан ким олар?
Беш күн өтмәз ки, бу бағын күлү рейһаны солар,
Ихтираати-шәһнә бүтүн ислама долар,
Лейк, сән анламайыб ниңдә чашырсаң дейәсән?!
Кәһ да бир мәзнәбә, динә саташырсаң дейәсән?!

Аста-аста дөбәриб гурдалашырсаң дейәсән?!
Бә'зи әфсанәчиләрлә янашырсаң дейәсән?!
Бүсбүтүн мөфсәдәләрлә булашырсаң дейәсән?!

Ай балам, әйбини ган,
Бир һәя әйлә, утан!
Йохса тәкфир әдәрик
..Лапча рисва оласан?!

Аятныш иллик өмрүм олду сөплө бәрбад, Эрдәбил!
Бир дә намәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Зәин эдирдим мән бүтүн аләмдә Ирандан сәва
Бир фәрәһ-абад ер йохдур о самандан сәва,
Өврәт олмаз һүсүдә Фатма, Түкәзбандан сәва,
Вар имши Русийәдә мин-мин Пәризад, Эрдәбил!
Бир дә нәмәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Эй пәтән, һурн көрүрдүм сәндәки өврәтләри,
Дердим, ол һуриләрин сәнсэн йәгин чәннәтләри,
Инди һейранам бахыб көрдүкчә бу лә'бәтләри,
Һәр бириндә башга ләззәт, башга бир дад, Эрдәбил!
Бир дә намәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Һалля Бакыдаям, Бакы демә бир хүлдзар,
Хәссә дәрә саһили бир лә'бәтистанн-татар,
Һәр тәрәф ағ-чағ мадамлар, бир-бириндән күл'үзар,
Түрфә дилбәр, төһфә бир шей, яхшы бир зад, Эрдәбил!
Бир дә намәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Мин мәним тәк каблаһы бир Соняһын дилдадәси,
Мин мәним тәк паки-дин бир румканын ифдадәси,
Мин мәним тәк мө'минин билмәм колуб сәмчадәси?
Бәндәлик гейдин гырыб олмушдур азад, Эрдәбил!
Бир дә намәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Беш дейил, он беш дейил, һәр ян бахырсан,—вар
мадам:
Эв мадам, мәнзил мадам, балкон мадам, талвар мадам,
Сирк мадам, гәстин мадам, пассаж мадам, булвар
мадам,
Мүхтәсәр, әглим чашыб, эй дад бидәд, Эрдәбил!
Бир дә намәрдәм әкәр этсәм сәни яд, Эрдәбил!

Көрчн Ирандан чыхаркән башга иди нийһәтәм.
Нийһәтәм кәсб иди, варды кәсби-кара гейрәтәм,
Гейрәтәм разы дейилди ач долансын күлфәтәм,
Йох көзүмдә инди нә күлфәт, нә өвлад, Әрдәбил!
Бир дә намәрдәм әхәр этсәм сәни яд, Әрдәбил!

Бәс ки, артыр бунлары көрдүкчә һәрдәм рәғбәтәм,
Рәғбәтәм артырса да, лакин гавышмыр һәсрәтәм,
Һәсрәтәм бир шей'әдир, акчаг дүзәлмир һаләтәм,
Һаләтәм тәсклини-нәфсә гылмыр имдад, Әрдәбил!
Бир дә намәрдәм әхәр этсәм сәни яд, Әрдәбил!

Горхударду чыхмамышкән өлкәдән гүрбәт мәни,
Чулғайыбмыш гәфләтәмдән вәһшәтү дәһшәт мәни,
Индн бу көрдүкләримдән мат әдиб һейрәт мәни,
Өзлүйүмдән чыхмышам, әфсус!.. фәряд!.. Әрдәбил!
Бир дә намәрдәм әхәр этсәм сәни яд, Әрдәбил!

Тазәдән бәркәшт әдиб бир дә чаван олсайдым, аһ!
Шыг кейимли бир чаванн-хош нишан олсайдым, аһ!
Бу пәриләрлә доюнча һәмзәбан олсайдым, аһ!
Дәһрдә беш күн яшардым хүррәмү шад, Әрдәбил!
Бир дә намәрдәм әхәр этсәм сәни яд, Әрдәбил!

Эв мэд.м, мөнчил мэдэм, Балков мэдэм, талвар мэдэм,

Мүхтээр эгэлэм чиньб эй дэд бидэд, Эрдэбиэл!

Эй вай ки, һейснийәти-милләт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

Етмәзди бу ким, милләттин әһрары айылды,
Ариф дейилән бә'зи фүсункары айылды,
Мәчмуә язан бир пара биары айылды,
Шанр ләгәбиндә нечә идбары айылды,
Йә'ни ки, бу әсрин бүтүн әшрары айылды,
Дердим, бәчәһәннәм, элин әфкары айылды,
Торпаг башыма, инди дә түүчары айылды!
Һәр бир ишә әл гатды, мүрүввәт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

Вар иди бу милләтдә габаг бир көзәл адәт:
Бир шәхси-мүсәлман әләйән вахтда реһләт,
Меййит һәлә бәстәрдә узансын дейә раһәт,
Гүсл әтмәдән әввәл олунурду она һөрмәт,
Йүзләрчә әдәрлик она сипара тилавәт,
Һәр чүз'дә бир рублә чатарды бизә ичрәт,
Бир һөрмәт иди бу бизә, һәм меййитә нисбәт,
Һейфа ки, әвахырда бу һөрмәт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

Таширләрин инди дәйишиб тинәти екча,
Дуймушлар олар биздәки ниййәтләри куя,
Әһсанлар олуб тәрк, газанлар сөнүб, әй ва!....
Нә молла пайы вар, нә гонаглыг, нә мүсәмма,
Бишмир тарынын бир тикә һалвасы да һәтта,
Һәр фәнн әдириксә ишимиз тутмайыр әсла,
Ах!.. ах!.. о кечән күнләримиз нолду, худая!
Күфран әләдик санки бу һөрмәт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

Ким кетсә иди һәччә нә я Кәрбүбәлайә
Зәввар иди әввәл о бизә, әһли-дүайә,
Мавл о дүайә, вәли биз симү тилайә,
Көрчәк ону үнван әдәрәк бир нечә айә,

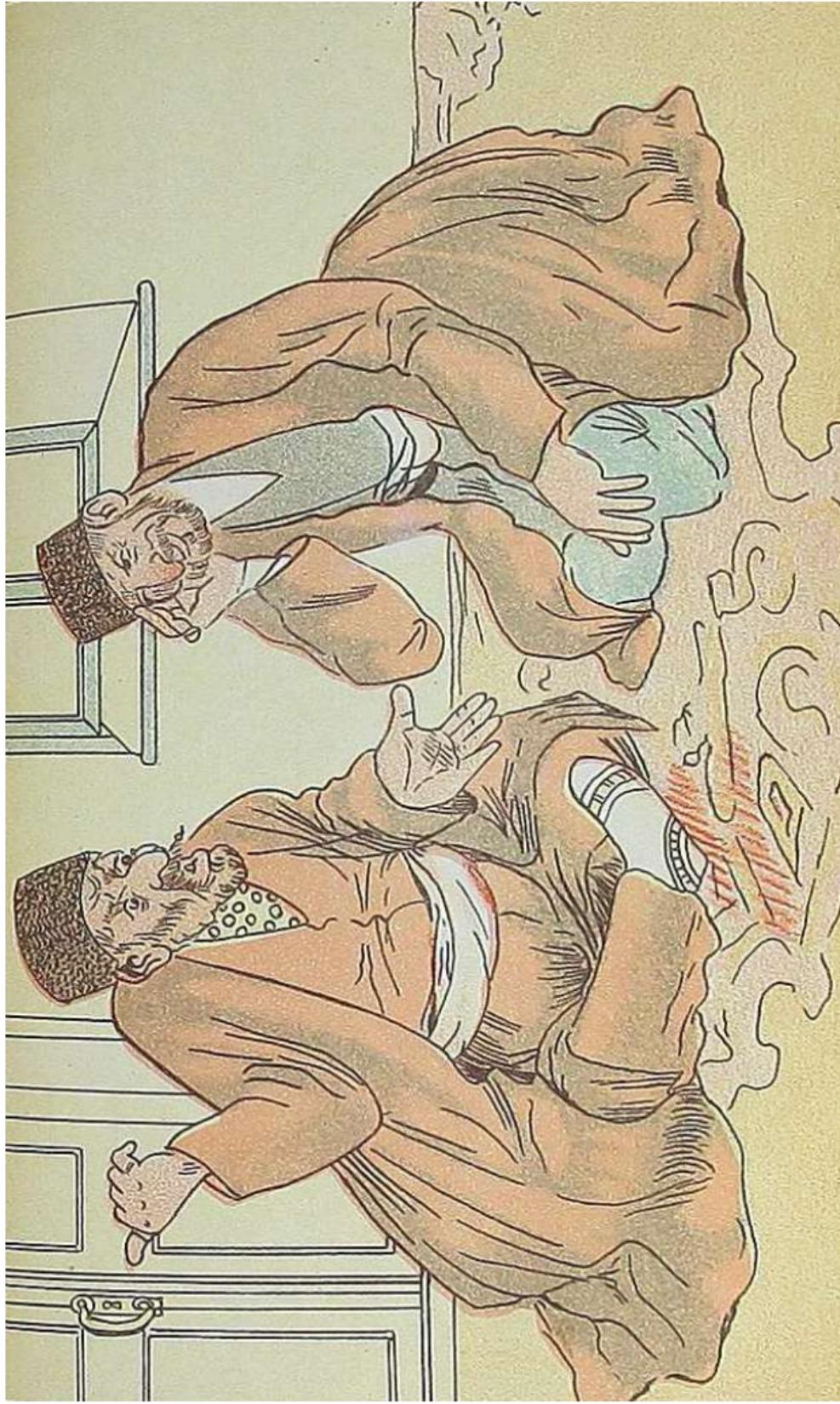
Дердик ки, кэрэк пак ола һәмьядакы майё,
Бир хейрли эһр нди бу биз молланүмайё,
Һөйфа ки, бахылмыр дэхи нө'лейнө, эсайё,
Бирләшди һамы, снлгү садагәт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

Шадәм кәләчәк күнләримиз кечсә бу инсәт,
Горхум бу ки, күндән-күнә бәдтәр ола һаләт,
Бир күн кәлә бидар ола билчүмлө чәмаәт,
Тәзвирн нбадәтдән эдә фәрг бу милләт,
Мейдана чыха бизләки һәр дүрлү хәянәт.
Нә төһфә кәлә бизләрә, нә нәзр, нә ришвәт,
Һөрмәт еринә эл бизә нһар эдә нифрәт,
Һәтта дейәләр: молла, зняфәт көтүрүлдү,
Долма вә тәрәк, фирнийү шәрбәт көтүрүлдү!
Милләтдә олан бүсбүтүн адәт көтүрүлдү!

ЭНВАЛПҮРСАНЛЫГ ЯХУД ГОНУШМА

- Нэ хэбэр вар, мэшэди?
— Сағлығын!
— Аз-чох да енэ?
— Газет алмыш һач Әһмәд дә...
— Ба! Оғлан нәмәнә?..
 Сән өзүн көрдүн аланда?
— Белә нәгл әйләдиләр...
— Дәхи ким галды, худая, бу өнлайәтдә мәнә?!
 Бу исә пәс о ләинни дә иши гуллабыдыр,
 Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
 Дәхи бир башга хэбәр?
— һач Чәфәрин оғлу Вәли,
 Ушколая гоуб оғлун...
— О гурумсаг да?
— Бәли!
— Сәнә ким нәгл әләйирди бу сөзү?
— Билмәм ким иди.
— Элә исә она да мин кәрә лә'нәт демәли...
 Бу исә пәс о ләинни дә иши гуллабыдыр,
— Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
 Дәхи бир башга хэбәр йохму?
— Танырсан Гәфәри?
— Нә Гәфәр? һансы Гәфәр?
— Мирзә Мәнафын пәдәри.
— Танырам!
— Дүн о да бир шүбһәли кәслә дауышыб...
— Ким дейирди?
— Едичи Хансәнәм арвадын әри.
— Бу исә пәс о ләинни дә иши гуллабыдыр,
 Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
 Енә бир башга хэбәр вармы?
— Бизим гоншу Кәрим...
— А... А... А...
— Бәли, һә... һә...

- О нэ гайрыб, де көрүм?
- «Молла-Насрэддин» алыб, нэм өзү, нэм оглу охур,
- Эл бүтүн кафир имиш, өлкөдө йохмуш хэбэрим...
Бу исэ пэс о лэннин дэ иши гуллабыдыр,
Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
Мэнэ бир бойлэ хэбэр чатды: Сэмэд дам-дашыны
Сатыб, унверсетэ көндөрмэк үчүн гардашыны.
- Бу хэбэр доғрудур, анчаг буну да билмэлисиз:
Өзү дэ чэкмэ кейиб, сач да гоюбдур башына.
- Бу исэ пэс о лэннин дэ иши гуллабыдыр,
Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
Бир белэ сөз дэ дейирлэр ки, сизин калба Ашыр,
Ени мэктебчылэр илэ кечэ-күндүз янашыр...
- Бэли, дүздүр бу дэхи...
- Гейф о дөвлөтдэн она!
Дөвлөт аздырды ону, дини-хүдадан үзашыр...
Бу исэ пэс о лэннин дэ иши гуллабыдыр,
Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
Доғрудурму ки, Бэдэл дэ гоюб агзын ябана,
Данышыр бир пара сөзлэр ки, дэйир рөвзэхана?
- Бэли, гурбанын олум, лап о чыхыб мэхэбдэн!
Көрмөйирсэнми, инициб бойну, дөнүб бир габана?
- Бу исэ пэс о лэннин дэ иши гуллабдыр,
Дини, иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр.
О гурумсаг Чэби дэ көзлэмэйир һөрмәтими,
Бурда, орда, белэ дерлэр ки, эдир гийбәтими...
- Бэли, һәтга бу ишин үстэ онун арвадына
Сөймүшәм!
— Борчун одур—көзлэмисән гейрәтими...
Мән дэ һәр даим она яғдыраһам дә'нәтими,
Башлайыб дә'вәтими, эрз эдиб һачәтими,
Вәғфи-ниһони эләрәм һәм күнүмү, сәәтими,
Дейәрәм хәлгә: бу бидниин иши гуллабыдыр,
Сиз дэ лә'нәт охуюн, чүнки бу мәл'ун бабыдыр!

Бу исә нәс о ләиниң дө шиш гүлтәбидыр.

Дәшш. икәни дәшш, йәлдән әшшбидыр бабидыр!

ДИЛЭНЧИ

Рэдд ол гапыдан, аглама зар-зар, дилэнчи!
Ваггылдама байгуш кими идбар, дилэнчи!

Бу мэчлисимиз мэчлиси-эһсандыр өкэрчи,
Дүздүклэримиз не'мэти-элвандыр өкэрчи,
Эһсан фүгэрэ кэслэрэ шаяндыр өкэрчи,
Бир адэти-ирсиййэ дэхи вар, дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан, аглама зар-зар, дилэнчи!

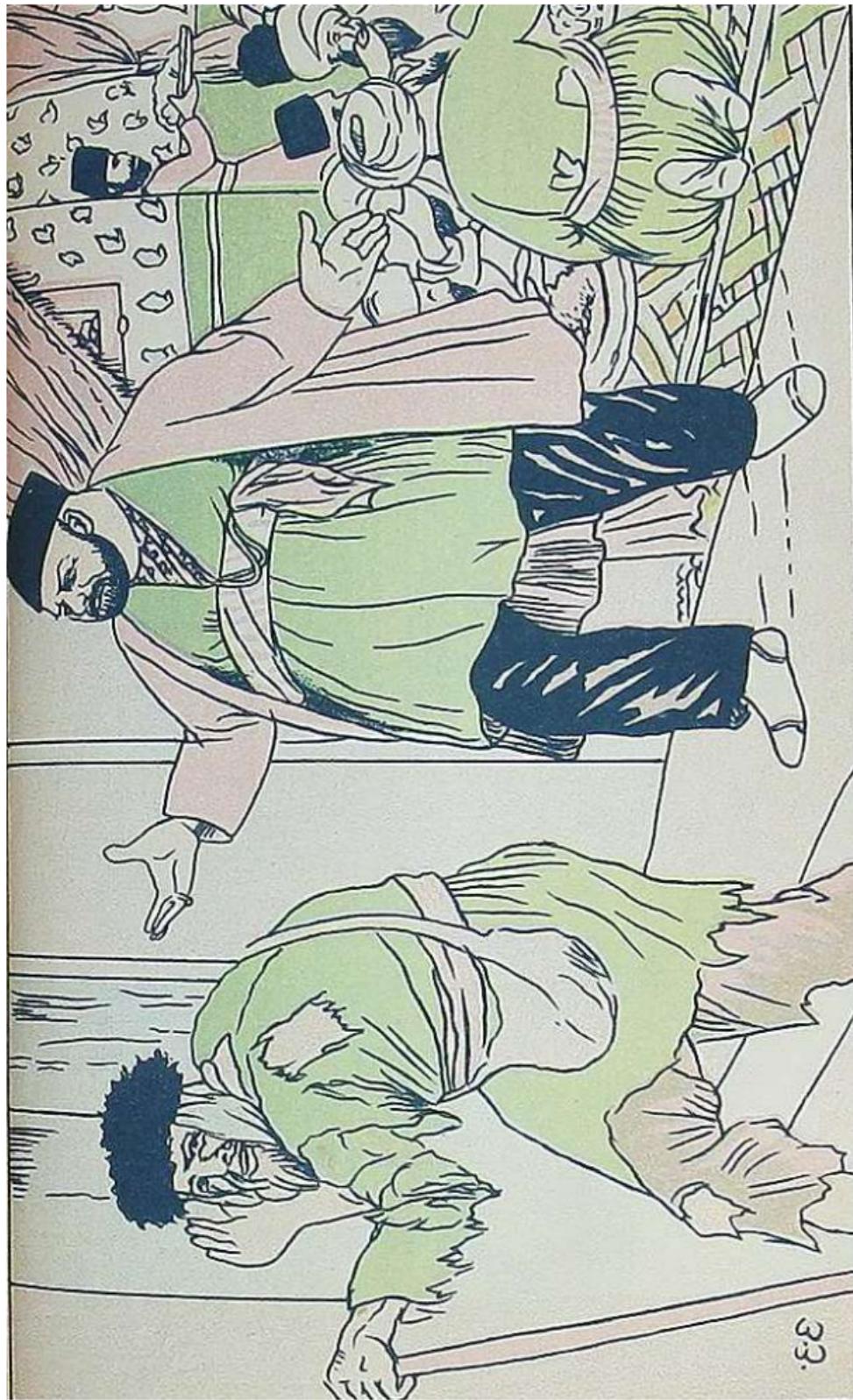
Дөвлэтликлэриз, мэгсэдимиз эйшү сәфадыр,
Мейманчарымыз бүсбүтүн әрбаби-гинадыр,
Көкдүр, екадыр, бойну йоғундур, нүчөбадыр,
Бөйдир, агадыр, ағзы дуалы үләмадыр,
Бишмишләримиз мин чүрә ләззәтли гитадыр,
Дикмә көзүнү мэтбәхә биар, дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан, аглама зар-зар, дилэнчи!

Дәхли бизә нә бошда галыб дәсти-суалыи?
Яннки ачындан мөләшпр әһлин, әялын?
Бах, бах, нечә чиркиндир о мәнһус чәмалыи,
Һах-түф үзүнә, сурәти мирдар, дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан, аглама зар-зар, дилэнчи!

Дөвләтли нечин сәрф эдиб өз бәзлү сәхасыи,
Ә'яны гоюб, дойдура шәһрин фүгәрасыи?
Төксүн көрүм аллаһ үзүнүн шәрмү һәясыи!
Әл чәк яхамыздан, итил, идбар дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан, аглама зар-зар, дилэнчи!

Бир дэф'э фэгир олдуғуну аила да, эиннар,
Дөвлэтликлэрни бишмишина олма һөвөскәр,
Йохса емәйә бир задын, ол, чаныны гуртар!
Этмә бу гэдәр бизләрә азар, диләнчи!
Рәдд ол гапыдан, аглама зар-зар, диләнчи!

Фәгр әһли гәшиләрлә мүлагат эдә билмәз,
Дөвләтлийә инсанлығын исбат эдә билмәз,
Дөвләтли фәгир илә мүсават эдә билмәз,
Ногсан кәтирәр шә'нинә бу кар, диләнчи!
Рәдд ол гапыдан, аглама зар-зар, диләнчи!

Тул ол гашадан агайма зар-зар, диланин!

Нагыллама байгун кими, идбар, диланин!

Вә'я этдийни инанды, сән амма инанмадын!
Я лил'әчәб, мөкәр йорулуб бир усанмадын?

Ятдыгча хаби-гәфлэт илә милләтти сәнини,
Вәгф олду лайла сөйләмәйә хидмәтин сәнини,
Һәр күн кенәлди данрейи-Һөрмәтин сәнини,
Эл уғрадыгча фәгрә, шишиб сәрвәтин сәнини,
Милләт арыгладыгча, көкәлди әтин сәнини,
Ришвәт һарамдыр, дедни, алдын, утапмадын!
Мали-етимә—од—дейә, уддуи да, янмадын!

Гәссабханәнә бизә дарул'аман дедни,
Доғру либасына бүрүнүб мин ялан дедни,
Олдугса мүштәбәһ: «Гәләт әтмә, инан!» дедни,
Ким яхшы сөйләдисә она мин яман дедня,
Гейзә кәлиб бәрәлди көзүн, лантаран дедни,
Бир вахт, олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Бу мәһз бир сөз иди—һәгигәтдә санмадын!

Фәссад олуб да милләти даим дамарладын,
Һәр кәс әлиндәкин ерә атды гамарладын,
Чифә дедикчә мали-чананы топарладын,
Фани дедикчә мүлкә,—имарәт һамарладын,
Сәрриштейи-мәдахили мөһкәм юмарладын,
Ришвәт һарамдыр, дедни, алдын, утапмадың!
Вә'з этдийни инанды, сән амма инанмадын!

Гөвли-сәриһ икән, әчәба, «мән кәфәр» сөзү,
Әтмәкдәсән бәһанейи-тәкфир һәр сөзү,
Зәниним будур ки, ортада кәр олса зәр сөзү,
Һәркиз данышмасан белә алчаг, һәдәр сөзү,
Вижданә, абруйә, һәйфә дейәр сөзү,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'әчәб мөкәр йорулуб бир усанмадын?

Чилди-гэнэмдэ олдун эчэб күрки-чаншикар,
Нэфсин сусуб йорулмаяраг олду тө'мэхар.
Һийлэн дуюлду, шимди сэнэ олмаз э'тибар,
Әсрари-мүхтәфиләрин олдугча ашикар—
Галсын дейә, сәһайфи-дәфтәрдә ядикар—
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'эчэб, мэкәр йорулуб бир усанмадын?

Бир бөлүк бошбогазыг, Һейвэрэлик адэтимиз,
Долудур лэ'нэт илэ, Һейбэт илэ сөһбөтүмиз,
Охумагдан пайымыз йох, языдан гисмэтимиз,
Бу авамлыгла белэ һэр сөзү тәфсир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсэлманлары тәкфир эдэрик.

Һэр сөзә чулғашарыг, һэр бир иши гурдаларыг,
Һарда бир нур көрүрсәк, она гаршы оларыг,
Бә'зинә диш ғычыдыб, бә'зинә гуйруг буларыг,
Бизә һэр кәс чөрәк атса ону тәгдир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсэлманлары тәкфир эдэрик.

Дейлилик наши бу ишдә,—ағарыбдыр ялымыз,
Билирик дини-мүсэлмани бу күн өз малымыз,
Үзү ғырхыг дейлилик,—бир шәләдир саггалымыз,
Тәрпәдиб хейрә ону аләти-тәзвир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсэлманлары тәкфир эдэрик.

Кедэрик мәсчидә һэр күн, ғыларыг онда намаз,
Хүшкә мө'минлик эдиб, башлаярыг разү нияз.
Мәсчид олсун,—аларыг сатса чочуглар бизә наз,
Бу ушагбазлығы биз зөһд илэ тәстир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсэлманлары тәкфир эдэрик.

Данышыб-сөйләшәрик һэр нечә үнван олсун,
Ифтира, ләғв, әбәс, һәрзәвү һәдян олсун,
Һэр кәсә бағлайарыг һэр чүрә бөһтан олсун,
Гой бизим дин эвимиз олса да виран олсун,
Күч вериб зикрә, чинан гәсрини тә'мир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсэлманлары тәкфир эдэрик.

Мө'миник, кефлэнэрик аризуи-чэннэт илэ,
Охумушлар адыны яд эдэрик лэ'нэт илэ,
Дүшмэник элм илэ, инсаф илэ, һүррийят илэ,
Биз бу эфсанэлэри чәһл илэ тәнфир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсәлманлары тәкфир эдэрик.

Өлкәни сейр эдэрәк һәр чүрә инсап көрүрүк,
Анчаг өз нәфсимизи пак, мүсәлман көрүрүк,
Бу хиял илэ ятыб һүрийү гылман көрүрүк,
Хаби-садиг, дейә, бу һаләти тә'бир эдэрик,
Мүмкүн олдугча мүсәлманлары тәкфир эдэрик.

ОХУТМУРАМ, ЭЛ ЧӨКИН!

Огуя мөнимдир экэр, охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

Кәрчи бу бәдбәхт өзү элмә һәвәскардыр,
Кәсби-кәмал этмәйә сә'йи дәхи вардыр,
Мәнчә бу ишләр бүтүн шивейи-күффардыр,
Динә зәрәрдир, зәрәр, охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

Бәс ки, ушагдыр һәлә, яхшы-яман санмайыр,
Элмин әбәс олдуғун анламайыр, ганмайыр,
Санр ушаглар кимп һәр сөзә алданмайыр,
Эйләйир өмрүн һәдәр, охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

Эйләмәрәм рәһм онун кәздән ахан яшына,
Бахсын-өзүндән бөйүк өз гочу гардашына,
Өлсә дә вермәм риза шапга гоя башына,
Кафир ола бир нәфәр, охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

Ушаг мөнимдир, баба, дәхли нәдир сизләрә?
Ким сиз гәйюм эдиб һөкм әдәсиз бизләрә?
Ятмарам әсла белә динә дәйәр сөзләрә!
Бир кәрә ган, мүхтәсәр, охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

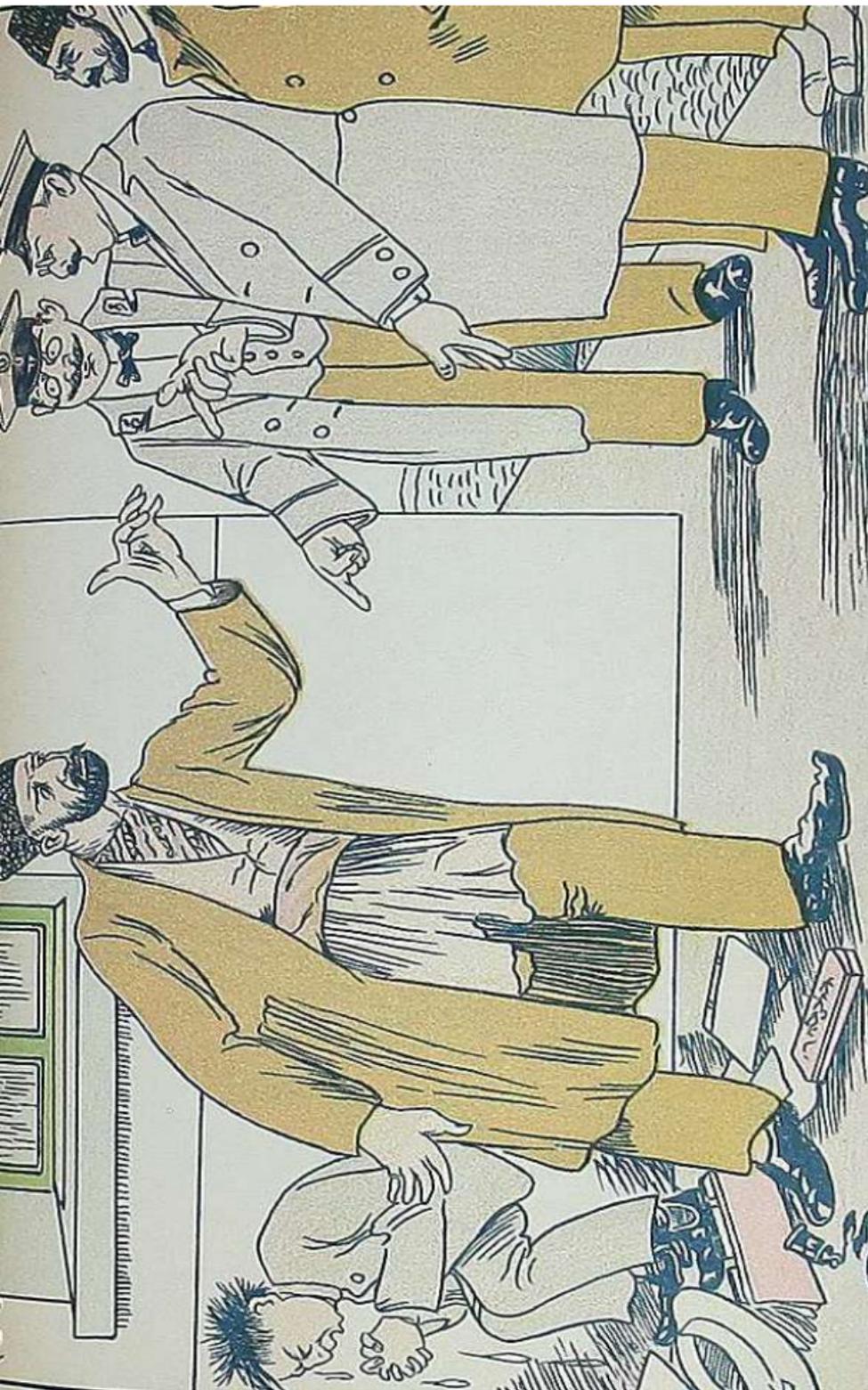
Гойсаныз өз оғлumu мән салым өз һалимә,
Сән'әтими өйрәдиб уйдурум өз һалимә?!
Дүн бу охутмаг сөзүн әрз эләдим алимә,
Сөйләди: «һаза кәфәр...» Охутмурам, эл чөкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чөкин!

Бэсди, чөһөннәм олун, бунча ки, алдатмысыз,
Инды беш илдир тамам динимә эл гатмысыз,
Севкили овладымы кафирә охшатмысыз.
Дуйдум ишин сәрбәсәр, охутмурам, эл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чәкин!

Сатмарам өз әглими сиз киби ламәзһәбә,
Разыям оғлум кедә гәбрә, нә ки, мәктәба,
Мәктәб адын чәкмәйин,—мәл'әбәдир, мәл'әбә,
Әлһәзәр, ондан һәзәр, охутмурам, эл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чәкин!

Бәсдир о билдикләри, каш ону да билмәсә,
Чаныма олсун фәда бир дә үзү күлмәсә,
Та ки, о зейиндәки фикрләри силмәсә
Санма ола бәхтәвәр, охутмурам, эл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чәкин!

Фикрими вермәм әбәс сиз киби наданлара,
Сөвг әдәсиз оғлуму бир пара һәдьянлара,
Чүнки хәянәтчисиз чүмлә мүсәлманлара,
Мәнзилниһәдир сәгәр, охутмурам, эл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, эл чәкин!
Динә зәрәрдир, зәрәр, охутмурам, эл чәкин!

С. К. МАМИНОВ ЭЖЕ, ОХУТМУРАМ, ЭЛ ЧӨКНИ!

Ч. БАДАМШИ: ДЭМЖЭСЭР, ОХУТМУРАМ ЭЛ ЧӨКНИ!

«Дил мирэвэд зидэстэм саһиб дилан хүдара,
Дэрда ки, рази-пүнһан, хаһэд шод ашикара!»¹

Асудэлик бу саат ердэн көйэ чаһанда,
Вар исэ вардыр аичаг Иранда һэр мэкянда:
Тэбриздэ, Сэрабда, Халхалда, Ханчобанда,
Гейрэтли шаһсэвэндэ, һэр анда, һэр заманда,
Лорларда, Шых-Көзэлдэ, Кешканда, Исфәһанда,
Теһранда, энчүмэндэ, габнетдэ, парламанда,
Ишлэр бүтүн һэгигэт, сөзлэр бүтүн күвара,
«Дэрда ки, рази-пүнһан, хаһэд шод ашикара».

Далма тәфәккүратэ, гаре, ки, ишбу һалэт
Я кимләрин күчүндөн Иранда этди нәш'әт?
Әлийөм һэр тәрәфдән чарпыр көзә шикайәт,
Һэр кәсдә вәчдү шадн, һэр ердә өмнү раһәт.
Әһвали-дахилийһе билхейрү вәссәләмәт.
Дадү ситәддә рөвнәг, ширкәтлә һэр тичарәт,
Хошдил бүтүн чамаәт, рази бүтүн рәийәт.
Асудә һали-милләт, данр үмури-дөвләт,
Назмү нәсәг мүнһәйя, ләшкәр бүтүн сәф ара.
«Дэрда ки, рази-пүнһан, хаһэд шод ашикара».

Зәни этмә һазиранын сә'йялә бимүһабә
Бу рүтбә, э'тиләлиг беш күндә олды бәрпа!..
Йох, йох, хәта әдирсән, һаша вә сүммә һаша!
Кәрчи булар да аз-чох бир иш көрүбләр, әмма
Кечмиш бинайи-хейрин асарыдыр һәмана.
Ганб мүдәббиранын тәдбиридир ки, һала
Этдикләри сәдагәт бир-бир олура да пейда,
Ачдыглары булаглар чари олура сәрапа.
«Һатәссәбуһә һәйю я әһйүһәссүкара!»
«Дэрда ки, рази-пүнһан, хаһэд шод ашикара».

¹ Үрөһин әлдән кедир, әй достлар! Дәрдә одур ки, кязли сиррлар,
ар олачагдыр.

Буилар эбэсми, яһу, мә'лула йохму иллэт?
Һиммәтсизни олурму бунча мувафғәтһийәт?
Иран сәадәтиндә чохлар эдинди хидмәт.
Чохлар бу мәмләкәтдә көстәрди сә'йү гейрәт!
Золчүмлә Насирәддин,—һаг эйләсин дә рәһмәт!
Һәр бешдә, үчдә этди һәр сәмтә бир сәһһәт,
Һәр бир сәһһәтһиндә сел тәк ахытды сәрвәт,
Йүкәлдн эршә гаршы хаки-диярп-Дара..
«Дәрда ки, рази-пунһан, хаһәд шод ашикара».

Иштә булун үчүндүр иранлы билмәсәррәт.
Дуниялаа ахышды, олдуғча көрдү иззәт..
Һәр шәһри гыл тамаша, һәр сәмтә эйлә диггәт:
Мәшригдә миһләр илә, мәғрибдә бил'изафәт,
Түркиһәдә зиядә, Русийһәдә иһһайәт.
Чиндә, Хәҗәдә... бәһ-бәһ!.. һәп ашһнайи-гүрбәт!
Һәр еудә биттәкәссүр, һәр кудә биззәндәт,
Иранлыдыр көрүрсән, амма нә шанлы рә'йәт!
Амма нә датлы дидар, амма нә хош гияфәт!
Һәр шәхсә заһир икән йөх әрзи-һалә һачәт..
Тә'риф үчүн вә бир дә йөхдүр дилһиндә яра,
«Дәрда ки, рази-пунһан, хаһәд шод ашикара».

Һә, инди дә Әһәд хан, ол мәнбәи-әдаләт,
«Абадин»-вәтәнчин миһбаби-табәһийәт
Насир тәк әтмәк иһтәр иһбатн-гәдрп-милләт,
Бол-бол сәһһәтһиндән мәғсуди мәһз ибрәт,
Чудү сәхавәтһиндән мән эйләмәм һекайәт,
Гой мадмәзәлләр әтәһи тә'рифһини, һиһайәт
Ирана бәнзәр олсун гой сәфһейи-Бухара:
«Дәрда ки, рази-пунһан, хаһәд шод ашикара».

Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!
Үзүн олдисэ кэр күлфэт янында гарэ, сэбр эйлэ!

Әсирн-гейди-фэгр олдун, язгы тәслими-һирман ол,
Чалышма, бир яшэ кетмэ, фэгэт мә'юсү налан ол,
Гэзайэ чарэ йох, кнрян ол, үрлн ол, пәришан ол.
Сэбур ол, шакир ол, йә'ни мүсәлман ол, мүсәлман ол.
Чатар өз ризги-мәгсумун, долан аварэ, сэбр эйлэ!
Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!

Маашын та кн, тәнк олду әнис ол дәрду мөһнәтлә,
Бош ол, сүст ол, үмидин гәт' гыл, яр ол әгаләтлә,
Буну тәгдирэ инебат вер, яша данм рәзаләтлә,
Һәвадә сейр эдән инсана бахма чешми-гейрәтлә,
Бурах кәсби; унут сә'йи, япышма карэ, сэбр эйлэ!
Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!

Етаркән залымын зүлмү сәнә дөврү-гәзадән бил,
Чатаркән амирин зәчри,—оңу сейри-сәмадән бил,
Өзүн өз низинә банс олуркән масәвадән бил.
Бу мәш'умийәти биканәдән кәр, ашинадән бил,
Әзил, памал ол, ахтарма буна бир чарэ, сэбр эйлэ!
Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!

Әкәр чох тәнкдил олсан бу ишдән гыл фәған, агла,
Қиришмә башга бир тәдбирэ, авчаг һәр зыман агла,
Бүтүн дунядән әл чәк, ашиқар агла, ниһан агла,
Гапансын көзләрин, фикрин, дүшүнмә, көрмә, ян, агла,
Түпүр намуса, бахма нәнкә, кәлмә арэ, сэбр эйлэ!
Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!

Фэгэт бир иш дә көрмәк итәр нсән көр мүсәлман тәк.
Тәһәммүл эйлә чөври-мүлкәдарэ, ишлә һейван тәк,
Чалыш, әк, бич, апарсын бәй, әвин галсын дөйирман тәк,
Айылма, һәтгыны ганма хәбәрдар олма инсан тәк,
Дарылма, инчима, таб эйлә һәр азарэ, сэбр эйлә!
Балайн-фэгрэ дүшдүн, разы ол, бичарэ, сэбр эйлэ!

Экэр аз-чох вар исэ гейрэтни, кафирлэрэ бахма,
Бир асан кэсбэ мэшгул олмаг илэ диндэн чыхма,
Ушагларчын черэк чыхсын, дейэ, һа, дин эвин йымма,
Вэбалын бойнума, кет фэ'лэлик эт, гэлбини сыхма,
Сэнэ иш саһиби пул вермөсө, ян нара, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн. разы ол, бичарә, сәбр эйлә!

Вэ яхуд кәр әсәр варса чанында зуру гүввәтдән—
Голун күчлү, үзүн гансыз, дилин халисә рәһмәтдән,
Гутар бир дәф'элик дәрдү әләмдән, бари-мөһнәтдән,
Гудузлуг иштә бир пишә, көзәл һәр дүрлү сән'әтдән:
Бас-ал, кәс-ал, вур-ал, йых-ал, гошул фүччарә, фәхр эйлә!
Мәгами-һөрмәтә чатдын дәхи һәмварә фәхр эйлә!

Янаш әшрарә, фәхр эйлә!
Булаш һәр карә, фәхр эйлә!
Дутулма нәнкә, намусә,
Утаима арә, фәхр эйлә!

Соня, эй дилбэри-пакиээ эда,
Сэнэ бу Нагды бэйин чаны фэда!
Ашыг олдум о замандан ки, сана,
Һэр нэ һөкм эйлэднн, эй маһлига.
Эгмэднм онда тэхэллүф эбэда,
Дилэйин олду мэрэмынча рэва,
Көзэлнм, шимди нэдир фэрманын?
Чаны гурбан сэнэ бу наланын!»

Сәнэмнм, лалэ-рүхүм, күл-бэдәннм,
Мөлэкнм, сэрв-гәднм, сим-тәннм,
Эй фэрәһ бәхш дили-пүрмүһәннм,
Сөйлэ, ая, күнаһым нолду мәннм.
Гаргалар мөскәнн олду чөмәннм?
Кечди эғяр элинэ ясәмәннм?
Эл бүтүн олду бу күн тә'нә-зәннм?
«Көзэлнм, шимди нэдир фэрманын?
Чаны гурбан сэнэ бу наланын!»

Та дедн табен-фэрман ол, олдум.
Һүснүмэ валенү һейран ол, олдум,
Назәннн чаныма гурбан ол, олдум,
Эшгдә ханәси виран ол, олдум.
Гапыма ич илэ дәрбан ол, олдум,
Агибәт мүстәһәги-нан ол, олдум,
«Көзәлим, шимди нэдир фэрманын?
Чаны гурбан сэнэ бу наланын!»

Дил о күндән ки, дүчар олду сәнэ,
Бир языг ашиги-зар олду сәнэ.
Уйду, бисәбрү гәрар олду сәнэ,
Вар-йохум та ки, һисар олду сәнэ,
Бир дә бахмаг мәнә ар олду сәнэ.
Башга бир чөзбәли яр олду сәнэ,
«Көзәлим, шимди нэдир фэрманын?
Чаны гурбан сәнэ бу наланын!»

Эмр гылдын мәнә, шейда ол, олдум,
Эшглә бисәрү па ол, олдум,
Йә'ни сәрдадейи-сөвда ол, олдум,
Тәрк намуса мүнәйя ол, олдум,
Шә'нини ат чөлә, рисва ол, олдум,
Нәзәри-халгда әдша ол, олдум,
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманың?
Чаны гурбан сәнә бу наланың!»

Сөйләдин һөрмәтини ат, атдым,
Малыны, сәрвәтини ат, атдым,
Әһлини, күлфәтини ат, атдым,
Гөвмүнү, милләтини ат, атдым,
Чүмлә һейсыййәтини ат, атдым,
Мүхтәсәр гейрәтини ат, атдым,
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманың?
Чаны гурбан сәнә бу наланың!»

Мәнә анд бүтүн прси-пәдәрим—
Әкинни, мүлкүм, әвим, бумү бәрни
Нә заман кетди исә йох хәбәрни.
Сәндә иди мәним анчаг нәзәрим,
Һәп сәнә олду фәда симү зәрим,
Галмады янмаға бир парча тирим,
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманың?
Чаны гурбан сәнә бу наланың!»

Мәнә әввәлчә өзүн яр олдун,
Севдийимсән, дейә, диллар олдун,
Мәст икән мән һәлә, һүшяр олдун,
Башга бир фикрә һәвәскар олдун,
Чүмлә маәмләкимә нар олдун,
Мәни йох этдин, өзүн вар олдун,
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманың?
Чаны гурбан сәнә бу наланың!»

Лейк, мән булча фәлакәтлә сәнә
Варам әввәлки сәдагәтлә сәнә,
Дурмушам әйни прадәтлә сәнә,
Бахырам куйинә һәсрәтлә сәнә,
Мүмкүн олдугча бу һаләтлә сәнә
Сүрәрәм өмрүмү гәфләтлә сәнә,
Акаһ олмам бу рәзаләтлә сәнә,
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманың?
Чаны гурбан сәнә бу наланың!»

Чүнки биз тапфэ эһли-кэрәмпз,
Мә'рәзи-эшгдә сабит-гәдәмиз,
Задәканыз, һәпимиз мөлтәрәмиз,
Эшг мейданына ексәр һәшәмиз.
Динү дилдадейи-зиба-сәнәмиз,
Ишбу вәчһ илә сәзайи-әдәмиз...
«Көзәлим, шимди нәдир фәрманын?
Чаны гурбан сәнә бу наланын!»

Нечин мөктөбө рәғбәтим олмайыр?—
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә һәр гәзетчи бәрәлдир көзүн,
Языр һей гәзетләрдә мөктөб сөзүн,
Сөзүн гой дейим бир кәрә лап дүзүн:
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр!
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Охур, бундан һәр кәс ганар һаггыны,
Гапан мүтләг али санар һаггыны,
Ахунд исә халгын данар һаггыны,
Бунунчун мәним рәғбәтим олмайыр!
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә хейрсиз олдуғуйчун бу кар,—
Она бағларам күфр адын зинһар,
Чамаәт дә дуймуш буну ашикар;
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр!
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Вә бир дә бу мөктәблиләр бил'үмум
Охурлар камалынча али үлум,
Эдирләр бизә сонра ексәр һүчум,
Бунунчун она рәғбәтим олмайыр!
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Әкәр мөктөб әмриндә бил'интихаб
Мәнә тапшырылса үмумән һесаб,—
Мән ол вахт. һаша. әдәм ичтинаб!
Фәғәт индилик бир газанч олмайыр!
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Ах!.. ах!.. эй кечән күнләрим! Бай мәнә!
Һәр әвдән кәлирдн нечә пай мәнә—
Плов, һалва, бал, яғ, шәкәр, чай мәжә,
Нә чарә кп, инди булар олмайыр!
Гарык долмайыр. долмайыр. долмайыр!

Чәтндир бизимчин бүтүн мәс'әлә,
Бир нлдә үч эһсан да кечмир әлә,
Белә галса иш разы оллуг һәлә,
Бу да олмайыр, олмайыр, олмайыр!
Гарын долмайыр. долмайыр. долмайыр!

Иығынчаглар инди сөз нлә өтүр,
Беш-үч кәлмә сөз сөйләнир, иш битир,
Фәгәт шә'нимиз күн-бәкүндән итир,
Бизә әһтирам олмайыр. олмайыр!
Гарын долмайыр. долмайыр. долмайыр!

ГАЧ, АТ БАСДЫ!

Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!
Өтүшдән чыхан бир чамаәт кәлир!
Эдиб чүмлә әгвама сибгәт, кәлир!
Вериб һәр кәсә дәрси-ибрәт, кәлир!
Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!

Чәкня, йол вер, ат бағры чатлатмышыг,
Вуруб-йыхмышыг, тутмушуг, атмышыг,
Чапыб-говмушуг, ган-тәрә батмышыг,
Йығыб милләтн бир ерә гатмышыг,
Мүсават, әдаләт, үхүввәт кәлир!
Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!

Нечә әсрдир инди бил'әһтима
Готоб нами-миллийәтә әһтирам,
Гочаг әл-әшнб, чарпышыб сүбһү шам,
Хүсусән бу сонку беш илдә тамам
Эдиб аләмә бәхши-һейрәт, кәлир!
Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!

Нәдир, йохса зәннинчә әтдим хәтә?
Сүс! Этмәм хәтә! Сөйләмәм нәбәча!
Мәзаһ әтмиш олдум санырсан бәса?
Додаг алты күлмәк нәдир сөйлә я?
Сәнә бәлкә булар зәпафәт кәлир?
Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!

Буюр, гыл да дүня әтфи-нәзәр,
Мүсәлман кимп ким олур бәхтәвәр?
Бу Иран, о Түркийә—һәп бихәтәр,
Әвәт, башла Фасдан Хәтая гәдәр
Бахылдыгча гәлбә мәсаррәт кәлир...
Гач, оғлан, гач, ат басды, милләт кәлир!

О Албаняда арнавут гейрәти,
Бу Гәзвиндәки мүртәче һей'әти,
Қиритдә мүсәлманларын һаләти,
Бухарада мәһәбчиләр сөһбәти,
Йәмәндән дә башга ривайәт кәлир,
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Бу Русийәнни әһли-иманлары
Ки, йә'ни, бу сәмтти мүсәлманлары,
О екшәнбә, чүмә', бу дүкканлары,
О дум мачәрасы, бу вичданлары,
Һәлә ә'тираза нә һачәт кәлир?
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Бу Гафғаз, бу да Гафғаз арифләри,
Бу да әһли-назә тәарүфләри.
Бу милләт йолунда мәсарифләри,
Бу да шанлы-шанлы мәарифләри,
Булардан дәхи бойлә хидмәт кәлир,
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Бунукла белә биз нечин бәхтияр
Олуб әтмәйәк дә һәлә ифтихар?
Де, ногсанымыз һансыдыр зинһар?
Бу сийрәт, бу сурәт, бу гейрәт, бу ар...
Бизә, я, нә һисбәтлә төһмәт кәлир?
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Һәп әфрадымызда бир әзмү сәбат.
Бу әзмү сәбат илә булдуғ нәчат,
Бу күи чүмләмиз бәкләриз бир һәят,
Бир әһвал, бир фикр, бир илтифат...
Бу әфқара ғаршы нә диггәт кәлир?
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Һаны биздә, яһу, нифағү тәзад?
Һаны биздә һәмдинимизлә инад?
Бу үлфәт, бу рә'фәт, бу да иттиһад!
Бах, иштә, бу мәчлис, бу да һи'ғад!
Нә мабейнә һифрәт, нә лә'нәт кәлир,
Нә бөһтан, нә һәдян, нә гейбәт кәлир,
Нә чиб, нә чибишдан, нә ришвәт кәлир,
Ғач, оғлан, ғач, ат басды, милләт кәлир!

Эли-Иранда, па оғлан, еңә һиммәт көрүнүр,
Енә һәр кушәдә бир тазә чамаат көрүнүр,
Бахасан һәр тәрәфә,—чүнбүшү гейрәт көрүнүр,
Бүтүн әсбаби-тәрәггидән әламәт көрүнүр,
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Охудугча гәзетә гәмли үрәкләр ачылыр,
Фәрәһанкиз хәбәрләр көрәрәк гәм гачылыр,
Гәлбдән, көздән оңа әкс бәшашәт сачылыр,
Чүнки һәр сәфһәдә бир тазә рәвайәт көрүнүр,
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Ирәчәк олса әкәр көз, нәзәр Иран ишинә,
Хәссә, Иранда олан кишвәри-Тегһран ишинә,
Үләма фикринә, бәй хаһишинә, хан ишинә,
Күндә бир, фиргәни тәшкил эдән ә'ян ишинә,
Нә хәянәт, нә әдавәт, нә чинайәт көрүнүр,
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Э'тидали дейә бир фиргәни үнванындан
Севнир шәхс бунун мәсләкү вичданындан,
Инди пранлыларын гәм өтәмәз янындан,
Кечәчәкләр кишиләр милләт үчүн чанындан,
Чүнки бунларда бу күн бир ени һиммәт көрүнүр,
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Нечә ач бәй, нечә тох молла, нечә көк газн,
Үзв олуб мәчлисә һәлл этдиләр истигрази,
Олсун аллаһ бәлә камил кишиләрдән рази!
Унудулду дәхи Иранда шүүни-мази,
Инди Иран демә бир кушейи-чәннәт көрүнүр,
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Кәрчи худ зәлзәлә Тәбризә бир аз верди зәрәр,
Шәрги Иранда чохун һәм эләди зиру зәбәр,
Этмәди мәчлисә әкәрчи булара әтфи-нәзәр,
Чүнки ишләр һәлә дә бизә зәрафәт көрүнүр!
Әһсәнүллаһ ки, дәхи биздә сәадәт көрүнүр!

Яттысан, Молла әму, күрчүләр ичрә һәлә сән,
Нә олур та бу мүсәлманлыға да бир кәләсән?
Бакыда бир нечә күн раһәт эдиб динчәләсән?
Һачыларла оласан һәр кечә һәммәшгәлә сән?
Кәрәсән бир пара ерләрдә нә чанлар вар, әму!
Нечә кеф чәкмәйә хәлвәтчә мәканлар вар, әму!

Долашыб булвары һәр күн кәзәсән биннинәт,
Хасә, ахшама галаркән бир-икн-үч саәт,
Кәрәсән орда нечә оғлан, ушяг, гыз. өврәт—
Чүмләси сым-бәдән, зәһрә-чәбинн, мәһ-тәл'әт,
Хубру, гәлийә-му, гөнчә дәһанлар вар, әму!
Өзүи инсаф эдәсән, та нечә чанлар вар, әму!

Ол ерә санма чыхыр сейрә фәгәт һәрчайылар,
Йох, йох, орда кәзәнин әксәри мө'мин сайылар,
Лап сәния тәк әмиләрдир вә мәним тәк дайылар,
Пак, мө'мин һачылар, мәшһәдиләр, каблаиылар,
Һәпсиния сечдәдән алнында нишанлар вар, әму!
Дәйишик донда кәзән мәрсиһәханлар вар, әму!

Чүмләси ағзы дүалы, бүтүнү әһли-намаз,
Әлдәки сәбһейи-сәд данәләри түлү дираз,
Дилим, ағзым гурусун шәккә дүшүрсәм дә бир аз!
Демирәм мән нә шейидбазды, нә дә ким бечәбаз,
Бир пара чүнки хәта йоллу күманлар вар, әму!
Нә ишим, бә'зи күманларда зиянлар вар, әму!

Демирәм булвара бунлар нә хәял илә кәлир...
Кишләр бәлкә дә бир башга мәәл илә кәлир...
Бу гәдәр вар,—дәйишик сурәти-һал илә кәлир,
Гәмү һәсрәтлә кедир, дәрдү мәләл илә кәлир...
Билмирәм бунда нә әсрари-ниһанлар вар, әму?
Балдйиһмчә десәм, ая, инананлар вар, әму?

Мүртөчө хадимлэрэм, нэ, инди хидмэт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрэт вэгтидир!

Кизли чэмиййэт япын, мэчлис гурун, шура эдин,
Рэшт, Зэнчан иртичаын Гэр ерэ ичра эдин,
Нэр насылса ришейн-мэшрутэки имба эдин,
Нейкэли-мэнфури-истибададымы иня эдин,
Игтишаша башлайын, нэр ердэ,—фирсэт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрэт вэгтидир!

Чәнд эдин көндөрдийим тәһрирләр пуч олмасын,
Яздығым, көстөрдийим тәзвирләр пуч олмасын,
Мәмдәли-Казим төкән тәдбирләр пуч олмасын,
Вердийим гөвл, алдығым тәгирләр пуч олмасын,
Инди исбатн-һүнәр, сидгү сәдагәт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрэт вэгтидир!

Санмайын анчаг Әдесдә кефдәйәм нисван илә,
Иртибатым йохдур өз мүлкүм олан Теһран илә,
Лафәваллаһ, вар элагәм бүсбүтүн Иран илә,
Рәшт илә, Гәзвин илә, Кирман илә, Зәнчан илә,
Мән иши галдырмышам, сиздән дә һиммәт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрэт вэгтидир!

Санмайын аздыр бу күн Иранда әваным мәним,
Әв башы нәр ердә вар минләрчә дәрбаным мәним,
Онлара садир олур нәр анда фәрманым мәним,
Мән бу йолда ишдәйәм вар нәр гәдәр чаным мәним,
Лейк, сиздән дә мәнә инди һәмиййәт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрәт вэгтидир!

Бах, насыл Иран бу саат һаләти-бөһрандадыр,
Парламан һейрәтдә, ә'за мә'рузи-туфандадыр,
Ганмайыр һеч кәс ки, кәшти ганда, дәрә санладыр,
Мүхтәсәр, нәр вәһлә мэшрутә мин ногсандадыр,
Этмәйини гәфләт, бу фирсәтдән гәнимәт вэгтидир!
Ятмайын, нүшяр олун, иш вэгти, гейрәт вэгтидир!

Көрмэйирсизми, киши кәһ сөз, кәһ исте'фа верир,
Хейрсизми мәнсәбиндән әл чәкир, екча верир?
Я Нәчәфдән мүчтәһид мүфтә мәкәр фитва верир?
Санма бу фитвая биһәггүл'әмәл һыза верир..
Иш апармагчыһ бу күн дүһяда фирсәт вәгтидир,
Ягмаһыһ, һүшяр олуһ, иш вәгти, гебрәт вәгтидир!

БИР ДЭСТЭ КҮЛ

Иранлы дейир ки, эдл илэ дад олсун,
Османлы дейир ки, миллэт азад олсун,
Заһид нэ дейир? Дейир ки, гарным долсун,
Иранлы да, Османлы да бэрбад олсун!

Тачир арайыр ки, бир тичарэт япсын,
Амил чалышыр, бу йолда хидмэт япсын,
Иш моллаларындыр ки, чалсын, чапсын,
Ятсын, дурсун, гүсли-чэнабэт япсын.

Журнал, гээтэ чыхыр ки, миллэт охусун,
Һәр бир эсариндэн алсын пбрэт, охусун.
Русча охумушлара бу иш ар кәлир,
Дерләр, буну гой гарэ чэмаэт охусун.

Зәни этмә ки, зикрә, сечдәйгә далмаг үчүн
Заһид йүйүрүр мәсчилә эчр алмаг үчүн,
Дүн чалдығы сөччадәни сатмыш да емиш,
Инди йүйүрүр элавәсин чалмаг үчүн.

БАҚЫДА БИР КЭНДДЭ МУҲАВИРЭ

К э н д л и

Денилир, элм охуюн, сөзләри һәр анда бизэ,
Буну тәсдиг эдийор аейн-гур'ан да бизэ.

А х у н д

Һансы гур'андыр о ки, онда язылмыш бу хәбәр?
Шнә молласы язан түркичә гур'анса әкәр,
Мән онун яздығы гур'ана явыг дурмайырам,
Маша илә япышыб, әл дә белә вурмайырам.

К э н д л и

Хуб, буюр сүнни язан бир нечә тәфсири оху,
Элмни ичабы үчүн ондаки тәгдирн оху.

А х у н д

Ох, апар бир яна ат сүнни язан тәфсири,
Башына дәйснн онун тәрчүмәсн, тәһрири!
Бизләрә молла филанкәс язан асар кәрәк,
Биз олаг ондаки мәзмунә хәбәрдар кәрәк.

К э н д л и

О языб: ер өкүзүн буйнузу үстүндә дурур.
Биз кәрәкдир инанат ки, киши бойлә буюрур?!

А х у н д

Буна шүбһән дә вар?

К э н д л и

Әлбәттә инанмам бу сөзә!

А х у н д

Нә'ләтулла, а кавур, шәкк эдийорсан өкүзә?!

АММА, МИЛЛЭТ А!..

Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..
Аз заманда нә сэрэнчам этди?! Амма, миллэт а!..
Өз күчүн һәр гөвмә ифнам этди?! Амма, миллэт а!..
Барлығын мәрданә э'лам этди?! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

Басды, кечди әһли-Иран гатлады һәр милләти,
Билди гәдрин, алды һаггын, говзады миллийбәти,
Алдығы мәшрутәни парлатды парлаг гейрәти,
Әһсәнүллаһ, һиммәти-там этди! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

Иш башында әйләшән кәсләр хәянәтдән сәва,
Бай, япылдым, гой дейим, һә, лап сәдагәтдән сәва
Этмәз олду бир нәфәр олсун да хидмәтдән сәва,
Вар-йохун һәп бәзли-ислам этди! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

Әгл һейрандыр ки, сайсын бир-бир әһрарын ишни,
Ганмаг олмур, анламаг олмур Силәһдарын ишни,
Ефремни, я Бағырын, янки Сәттарын ишни,
Мәрһәбалар! Вәһ нә әнчам этди! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

Әйләсин Сәттару Бағыр башга бир ийма, нечин?
Я һөкумәт әйләсин әһрарлә дәва, нечин?
Ганмырам, әлгиссә, сәрдари-Баһадир я нечин
Бағыры тәслим Сәмсам этди?! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

Кет, даһа ол архайын, ят, әйләмә сәрсәм, киши!
Парлады, мейдана чыхды миллэт, этмә гәм, киши!
Гой бизи гәгдир эдиб дә сөйләсин әләм, киши,
Иктисаби-иззәти-нам этди! Амма, миллэт а!..
Молдайы, көрдүн нә игдам этди?! Амма, миллэт а!..

ЧУВАЛДУЗ

Шурэ кэлиб шад олун, иранлылар!
Гүссэдэн азад олун, иранлылар!

Алэмэ тэ'сир элади аһыныз,
Доғду енэ белчэт илә маһыныз,
Яда салыр сизлэри өз шаһыныз,
Күнбәкүн абад олун, иранлылар!
Гүссэдэн азад олун, иранлылар!

Яр олачаг сасейн-султан сизэ,
Эйләйәчәк лүтф фараван сизэ,
Чүн кәләчәк Мәмдәли меһман сизэ,
Индидән иршад олун, иранлылар!
Гүссэдән азад олун, иранлылар!

Дәрдү гәми, гүссәни бир ян атып,
Истәйәчәк мәгсәдә ексәр чатып,
Инди дәхи һәшрә гәдәр бәрк ятып,
Хаб көрүб шад олун, иранлылар!
Гүссэдән азад олун, иранлылар!

ЮХУ

«Һейвэрэ», эй мүдүри-әһли-фүсүн,
Бир юху көрмүшәм, де, хейр олсун!
Көрүрәм мән дүнән кечә юхуда—
Енә дә сакин олмушам Бакыда.
Бакыда, лейк лап узагларда,
Кәзирәм бир пара согагларда;
О согаглар ки, рузи-фитрәтдән
Ари иди бүтүн нәзафәтдән;
Инди, сәд мәрһәба, сәфаланмыш,
Нури-фагус илә зияланмыш;
Йох икән сабигән кедиш-кәлиши,
Инди бир башга рәнк алыбдыр иши;
Гапылардан чыхыш, кјриш вардыр,
Бунда, әлбәттә ки, бир иш вардыр...
Көрүрәм бунда бә'зи ә'яны,
Һәпсинни вар нәчабәти, шаны;
Гапыны бирбәбир дөйүр, данышыр,
Бә'зисилә һәлә тәзә танышыр,
Сөз алыр, вул верир, рича әдийор,
Айрыла-айрыла дүә әдийор;
Бә'зинә иштәһайи-мә'дә верир,
Бә'зинә башга-башга вә'дә верир.
Истәдим анлаям—нә ишдир бу,
Нә алышдыр бу, нә веришдир бу?
Мәни хыс басды фәрти-һейрәтдән,
Һейф, ояндым о хаби-раһәтдән!
Инди, эй «Һейвэрэ», варынса һүкәр,
Сөйлә тә'бирини билһирсән әкәр?
О согаглар, о шәхсләр, яһу,
Кимдир ая, нәдир, нә ишдир бу?

Низәдар.

ЮХУНУН ТЭ'БИРИ

«Низэдара!» Эдиб юхун тэ'сир,
Куш вер, мэн эдим ону тэ'бир:
Көрдүйүндүр Бакы гласнылары
Ки, тэмизлэтдилэр күчө-базары;
Кечэлэр кәшт эдиб йығырлар «сәс»,
Арифә бир ишарә олмуш бәс...

ГУРБАН БАЙРАМЫ

Байрам олчаг шөвкәтлеләр, шанлылар,
Дөвләтлеләр, пуллулар, миллияллылар,
Тир боюнлар, шиш гарынлар, чанлылар
Гурбан кәсир Хәлилүллаһ эшгинә,
Фәгир суал әдир аллаһ эшгинә.

Ики гоншу бир-биринин милләти,
Һәр икиси бир пейгәмбәр үммәти,
Бирн кәсир гурбан, биширир әти,
Байрам әдир Хәлилүллаһ эшгинә,
О бири дә бахыр аллаһ эшгинә.

Бир гоншунун оғлу кейир, салланыр,
Галустук кечирир, ғырахмалланыр,
Атасы да она бахыр һалланыр,
Фәхр әләйир Хәлилүллаһ эшгинә,
Гоншуя бахмайыр аллаһ эшгинә.

Көрүрсәнми бизим һачы Пирини,
Пайламайыр әтнн ондан бирини,
Гоншу сорур бармағынын кирини,
Һачы ейир Хәлилүллаһ эшгинә,
Ятыр, шишир, көпүр аллаһ эшгинә.

Дедим, һачы, көзлә ишин бирисия,
Диггәт әлә ирәлиснн, кериснн,
Вер мәктәбә гоюнларын дәриснн,
Әлм охунсун Хәлилүллаһ эшгинә,
Чочуглары яд әт аллаһ эшгинә.

Деди, биздә дәри вермәк сынағы
Йохдур, версәм оллам арвад ғынағы,
Басдырырыг онда хәмир чанағы,
Бәрәкәтдир, Хәлилүллаһ эшгинә,
Сахлайырыг әвдә аллаһ эшгинә.

Ая дилни, юм көзүңү, эаһида,
Вирд оху, һеч анлама мә'насыны!

Бахма бир ибрәтлә бүтүн аламә,
Көрмә һәгин нури-тәчәлласыны!

Хүшк ибадәтлә, гуру зөһдлә
Анлама сән эшг мұәммасыны.

Зөһдү өйүб эйләмә инкари-эшг—
Шәхс булур эшглә мөвласыны.

Гейсә әбәс вермә чүпүн һамыны,—
Көрмәйәрәк сурәти-Лейласыны.

Кушейи-хәлвәтдә отурма, киши,
Билмә һәгин кушәдә мә'васыны.

Гәсдин әкәр яр исә кәл кәстәрим,
Варса көзүн эйлә тамашасыны.

Сән'әтә бах, саненнә пей апар,
Дәрк элә кейфийәти-нишасыны.

Лейк, һаны сәилә бәспрәт көзү,—
Та көрәсән вәчһи-диларасыны?

Һу чәкиб ахыр кәзәсән күбәку,
Тәрк әдәсән зөһд мүсәлласыны.

Күфрдә тәглид әдәсән шаһрә,
Зикр әдәсән шә'ри-мүгәффасыны.

АВРОПАДА МЭМДЭЛИНИН ЭШГБАЗЛЫГЫ

М э м д э л и

Рәһм эт мәнә, чан мадмазел!
 Көнлүм олуб ган, мадмазел!
 Бир баш Эдесдән кәлмишәм
 Ардынча, чанан мадмазел!
 Көр һали-биярамымы,
 Дил бисүкундур, кәл мәнә!
 Эшгим фүзундур, кәл мәнә!

М а д м а з е л

Рәдд ол, а залым Мәмдәли!
 Шаһи-мәзалим Мәмдәли!
 Артыг һәясыз көрмәйә
 Йохдур мәчалым, Мәмдәли!
 Кет-кет ки, зүлмүндән вәтән
 Дәрийи-хундур, кәлмәнәм!
 Бойнун йоғундур, кәлмәнәм!

М э м д э л и

Мән өз еримдә шаһ идим,
 Шаһи-фәләк хәрқаһ идим,
 Шә'ним, чәлалым вар иди,
 Ахыр нә, зиллүллаһ идим,
 Иранда чох ердә енә
 Шә'ним мәсундур, кәл мәнә,
 Эшгим фүзундур, кәл мәнә!

М а д м а з е л

Сән бир дәни мәрдудсан,
 Һәр шә'ндән мәтрудсан,
 Бир мүстәбид Шәддадсан,
 Бир мүстәгил Нәмрудсан,
 Мин дәфә онлардан дәхи
 Зүлмүн фүзундур, кәлмәнәм!
 Бойнун йоғундур, кәлмәнәм!

М э м д э л и

Зэни этмэ, Иран сэрбэсэр
Олмуш мэнимлэ кинэвэр;
Элийовм Иранда енэ
Вар нөкэрим мин-мин кэфэр,
Онлар бүтүн күрки-эчэл,
Миллэт гоюндур, кэл мэнэ!
Эшгим фүзундур, кэл мэнэ!

М а д м а з е л

Доғру бу, лакин эһли-кар
Аз олса да Иранда вар;
Мэнчэ, бу хани нийятин
Этмэз исабэт зинһар,
Чүнкэ сэнин һалын чүнун,
Шәхсин зәбундур, кәлмәнәм!
Бәхтин никундур, кәлмәнәм!
Фикрин дә дундур, кәлмәнәм!
Карын оюндур, кәлмәнәм!
Сөз мүхтәсәр, бир дәфә гая:
Бойнун йоғундур, кәлмәнәм!

Мүфтинин рә'йи нлә кәшфи-вүчуһи-нисван
Шәр'дә чайизмйш,—һөкм эдийормуш гур'ан;
Мүслимә өврәтә бахмагда да йохмуш һөрмәт,
Өврәтин әл-үзү өврәт ки, дейилмиш, ай чак!

Бәс языг.....нә дейирди, әчәба?
Я она лә'н эдән оғлан нә дейирди, әчәба?
Һәзрәти-үламадә бәс о чүнбүш нә иди?
О заман чүмлә мүсәлман нә дейирди, әчәба?

Нә дейирди Шәкинни, Кәнчәкни пманлылары,
Тифлисни бир пара мәзнәбчи дәлиганлылары;
Чулфанын, Нахчыванын, Ордубадын һәмәлары,
Бакынын зорбалары, Ләшкәрәнын чаплылары?

Шимди, яһу, бу туһаф ишләрә вицдан нә дейир?
Әгл нә һөкм эдийор, я буна ирфан нә дейир?
Һәрә гур'ана верир истәдипи мәнәны,
Ач, оху, бунлара көр һәзрәти-гур'ан нә дейир.

Нә дейир—бәллиндир әрбабына, мән билмәйирәм,
Бир пара молла киими һиләвү фәи билмәйирәм,
Демәз аллаһ ики мәнәналы сөзү гулларына,
Бу гәдәр анламышам, башга сүхән билмәйирәм.

ЭЗРАИЛИН ИСТЕ'ФАСЫ

Эзраил эрз эдэрэк сөйләди: «Эй рәбби-әнам,
Бир тәбиб, иштә, бу ил гулларыны гырды тамам.

Мәи эдинчә һәлә бир өлмәли бимары һәлак,
О алыр өлмәмәли мин нәфәрин чаныны пак.

Вердийин чанлары мин-мин ки, бу залым алачаг,
Де көрүм, гул дейә, яһу, сәнә бәс ким галачаг?

Гой алым чаныны бари гопарым мәһшәрини,
Йохса, биллаһ, гырачаг гулларынын әксәрини.

Бу тәмәннамы гәбул эйләмәз олсан һала,
Кәрәм эт, та әмәлимдән верәйнм исте'фа.

Башга бир хидмәтә нәсбән мәни гил миннәтдар,
Эзраил олмағы вер ишбу тәбибә зинһар».

Чох да демэ сэрвэгү саманлыям, эй филан!
Болду пулум, бир нечэ мшлянлыям,—бир утан!
Мөһтөрэмэм, мө'тэбэрэм, шанлыям,—дур, даян!
Мөшһөдийэм, кэблайыям, һачыям, начыям,
Динлийэм, иманлыяам, эрканлыям,
Һэм эли гур'анлыям.

Сәндә дейәк дин дэ вар, иман да вар,—филмасәл.
Эв долусу не'мәги-элван да вар,—бибәдәл,
Хәз-күләчә, сэрвэгү саман да вар,—чох кезәл,
Эв-эшик эйван, мүтәәддид отаг, тәмгәраг,
Җәлы плов, дадлы фисничан да вар,
Шәрбәти-рейһан да вар.

Гоншуда лажин нечә үрян да вар,—гыш, бэрәв...
Кирйә дэ вар, һаләвү эфған да вар,—нимчан...
Сән ки, шәриәтчисән, эй бинәва, гыл һәя!
Шәр'идә ахыр нә, бир әһсан да вар,
Һаггы-мүсәлман да вар...
Инди кет инсаф элә,
Ач башыны, вер елә,
Мәзнәбү иман сөзүн
Вирд эләмә бир белә.

ВАГЕЭИИ-ЮБИЛЕЙКАРАНЭ

Кирдим еримэ башымда гайгу,
Көрдүм кечэ бир гәрибэ уйгу.

Бир шәһрдәйәм ки, чүмлэ дәһри
Кәзсэн, буламазсан ойлэ шәһри;

Ләззәтли сую, көзәл һавасы,
Вар бәһчәти, зөвгү, һәм сәфасы;

Әһли бүтүн әһли-фәзлү инсаф,
Һәп мө'мини-пак, мүслүми-саф;

Шәһри-фүзәла, дияри-ирфан,
Мө'мин ятағы, гәдим Ширван.

Әлгиссә, кәзиб бу шәһри екча,
Һәр бир ерин әйләдим тәмаша;

Кәздикчә адам көрүнмүр, анчаг
Бир сәмтдә варды бир йығынчаг;

Вәгта ки, бу нәдһамы көрдүм,
Мән дә о ерә гошуб-йүйүрдүм;

Бахдым ки, әзим бир чәмаәт,
Әйзән үрәфа, әвәт, һәгигәт!

Лакни, нә үчүндүр ишбу әһвал,
Сордум, бирисн деди бу минвал:

«Раһи-мәдәһийәти тей этдик,
Бир шәхси-әзизә юблей этдик».

«Әһсән,—дедим,—ән көзәлчә бир шәх,
Хагани үчүнмү ишбу юблей?»

Я сейһиди-пакки-Зүлфүгарни
Яд этдик о шаһри-дияри?

Йохса Мәликов һәсәнбәйи-пир,
Әйовм олунур вәтәндә тәгдир?

Эдиклэри: данэлэр көйөрдү,
 Бәһ, бәһ, нечә дадлы мейва верди!
 Яхуд, де көрүм, мүдүри-«Кәшкүл»
 Үнсизадә Сәнд мә'гул,
 Этдиклэри ичтиһадә инсбәт
 Милләтдән алыр бу күндә гиймәт?
 Янки о Сәйһинди-Әзимн
 Шад этдиз о шаһри-һәдими?
 Мәһмүдбәйов ол һәбиби йохса
 Алгышладыз ол әдиби йохса?
 Яхуд, де көрүм, мүдүри-«Рәһбәр»
 Мәһмүдбәйәми бу ә'тиналәр?»
 «Лал ол,—деди,—Зүлфүгар кимдир,
 Хаганиһи-намдар кимдир?!
 Кимдир Мәликов һәсәнбәйи-пир,
 Милләт ону чохдан этди тәкфир!
 Кимдир, нәчидир о Үнсизадә?
 Һәп динимизи верирди бадә!
 Я Сейһинд Әзим кимдир, оғлан,
 Бир шаһр иди язырды һәдян.
 Юблейдир бу, һәба дейилдир,
 Вар гиймәти, кәмбәһа дейилдир;
 Һәр элми уфаг мүәллим әсла
 Лайнг оламаз бу фәйзә, илла
 Лайнг белә юблейә зиядә
 Әһнафиз әфәнди Шейхзадә».

Ишбу сөзү сөйләйиб дә тәкрат,
 Истәрди әдә бир аз да күфтар.
 «Динимә,—дедим—олду гиссә мәфһуи:
 Руми ки, дедим гәзиййә мә'лум...»
 Дәрпәрдә олан рүмузу гандым,
 Бу һалда хабдан оландым.
 Көрдүм бу рүбанни мүкәррәр
 Тәб'им әдийор дәмәдәм әзбәр:
 Ганунн-гәванди-тәбиәт
 Гоймуш бу чаһанда бойлә адәт:
 «Йнсандаки чәһлдән зиядә
 һагсызлар әдәрләр истифалә».

ИЛЛЭРИ МЭ'ЛУМ ОЛМАЯН САТИРИК ШЕИРЛЭР

ИШАРЭТИ-МУСИБЭТ

Һәмдүлллаһ ки, бу күн бәхтәпәр ояду башымыз.
Кәлдн новруз, демәк артды бир ил дә яшымыз,
Бүтүн әгвамә көрә кәрчи чох аздыр яшымыз,
Бавүчуд-ни икндир бир сәһәдә ил башымыз:
Бирн новруз, бирн мәһи-мәһәррәмдир, әму!
Бирисн мәһи-ишрәт, бирисн гәмдир, әму!

Бу сәбәбдән бир или биз дә ики пай эдәрик:
Бир пайы он бир, икинчи пайы бир ай эдәрик,
Он бир ай налә чәкиб, ағлайыб ах-вай эдәрик,
Бир айы ләбләби-кишмиш ейиб, охгай, эдәрик,
Чүнки бу әйл биз исламдә ә'зәмдир, әму!
Шивейн-мәһәби-Зәрдүшт, әсәри-Чәмдир, әму!

Бу бир айда кейиниб саллаһарыг белчәт илә,
Әлли-әлли олараг әв кәзәрик ишрәт илә,
Кирәрик һәр эвә, һәр мәһиәлә чәм'ийәт илә,
Ичәрик чай, ейәрик һил ноғулу ләззәт илә,
Чох да әв сәһибинни иш-күчү дәрһәмдир, әму!
Әйдә борч эләмәк дәби-мүсәлләмдир, әму!

Тапды вәгта ки, әрәб ләһкәри әтракә зәфәр,
Дини-абавмизи әйләди һәп зирү зәбәр,
Биз дә атдыг бүтүн адатымызы, бирчә мәкәр
Бу мүбарәк күнү тәгдис илә бу анә гәдәр
Сахладыг, чүнки биз исламә чох әлзәмдир, әму!
Бәршкәстә олан әрбаб мәкәр кәмдир, әму!?

Лейк бу әйдимизни бирчә гүсуру снә вәр:

БАЛАЧА СЭННЭ

Мэшрутэ хэбэри-Иран кэндчилэринин гулагына етишлийн заман бир нэфэр гоча экинчи экинни ичиндэ сэчдэйэ йыхылыб деди:

Сэд шүкр ки, олду нур баран
Мэшрутэ илэ бу хаки-Иран;
Рэхнэ етишиб бинайи-зүлмэ,
Ер галмады кэдхүдайи-зүлмэ;
Зүлмүн, ситэмин чирагы сөндү,
Иран енэ бир беиштэ дөндү;
Ҳакямлэрин ихтияры битди,
Дейганларын изтирары битди;
Бундан сора рэнчбэр дөйүлмэз,
Наһэг ерэ бинэва сөйүлмэз;
Салмаз бизи мүлкэдар рэнчэ,
Гурмаз бизэ бир даһа шикэнчэ.

Языг бу ше'ри охур-охумаз накаи диван тэрэфиндэн бир нэфэр фэрраш назыр олуб, экинчинин, эһли эялынын көзү өнүндэ, голларыны баглайыб ат габагында (пияда) аягла ову эрбабын гапысына кэтирди.

Эрбабын көзлэри гызармыш, элиндэ бир тэ'лими дышары чыхыб экинчини көрдүкдэ деди:

Ҳа... кэндчи, бир ай кечир ки, хирмән
Өтдү, нэрэлэрдэ галмысан сән?
Мәһсулу бүтүн өзүн көтүрдүн,
Эрбаба нэ пишкәш кэтирдин?
Бостандаки мейвәчаты дәрдин,
Ая, де көрәк, бизэ нэ вердин?
Нэ буғда, нэ арпа чатды сәндән,
Нэ лобя, нохуд, нэ пахла, эрзән;
Лазым сәнэ инди мин үгүбәт
Та ибрәт ала бүтүн рәиййәт.

Бичарэ экинчи; бойну чийиндэ, тамам бәдәни әсә-әсә, гор-ха-горха баш эндириб эрз этди:

Аллаһа гәсәм ки, мән фәгирәм,
Көч-күлфәт әлиндә дәсткирәм,
Әтфали-сәгирә пасибанәм,
Аварейи-әклү шүрбү нанәм;
Мә'лум чәнабыһыздыр, әрбаб,
Бу ил гураг олду тапмадыг аб,
Әкдикләримин тамамы янды,
Фәрядларым көйә даянды;
Валлаһ, өзүмүз дә галмышыг ач,
Бир парча гуру лаваша мөһтач.

Әрбаб кәндчидән бу сөzlәри эшидинчә ағзы көпүрмүш,
көzlәри һәдәгәдән чыхмыш бир һаләтдә гышгырыр:

— Ушаглар, фәләгга, чубуг һазыр әднн, од яндырын, шиш
гыздырын!

Бу әснада дөрд нәфәр залым әлләриндә шаллағ бичарә
кәндчинни аягларыны мөһкәм бағлайыб фәләггая салыб дөй-
мәйә башлайырлар.

Ә р б а б

Вур, вур ки, кәтирмәйибдир арпа!

Ә к и н ч и

Инсан дөзәмәз бу шарпа-шарпа!

Ә р б а б

Вур, вур ки, бир аз да мәст-камәм!

Ә к и н ч и

Чаным чыхар, вурма, бидәвамәм!

Ә р б а б

Вур, вур ки, нә яғ вериб, нә гаймағ!

Ә к и н ч и

Вурма ки, дейил инәкләрим сағ!

Ә р б а б

Вур, вур ки, буну гудуртду мәчлис!

Ә к и н ч и

Вурма, мәни һаким этди мүфлис!

Ә р б а б

Мәшрутә буну хәраб әлибдир!

Ә к и н ч и

Зүлмүн мәни дилкәбаб әдибдир!

Ә р б а б

Һүррийәт әдиб бу шуми күмраһ!

Ә к и н ч и

Фәрядә етши, амандыр, аллаһ!

Әла лә'нәтүллаһи әләл-ғөвмүз-залимши.

ИРАН НИЙЭ ВИРАН ОЛДУ?!

Агладыгча киши гейрэтсиз олур,
Нечэ ки, аглады Иран олду.

О заман ки, безнкиб шаһ гачды,
Мүртэче'лэр дэхи пүнһан олду,

Парламан парлады э'засы илэ,
Дедик, Иран енэ Иран олду;

Мэчлис ичрэ үмөнайи-миллэт
Нами-миллийэтэ шаян олду;

Дүзэлиб ишлэрин эксик-кэрэйн,
Миллэтин дәрдинэ дәрман олду.

Лейк, биз ишбу тэмәйнада икән,
Бах ки, Иранда нә дэстан олду:

Һәр етән кечди чәмаэт башына,
Һәр өтән силсиләчүнбан олду;

Етди бир мәртәбәйә сурәти-кар,—
Парламан гәһвәчи дүккан олду,

Ичилән чай, ейилән яғлы плов,
Чәкилән һоггавү гәлян олду;

Парламандыр, балам, ахыр бурада
Ким данышды, нә сөз үпван олду?

Һансы бир мәс'әләдән бәһс эдилиб,
Һасили миллэтә э'лан олду?

Йох, әфәндим, янылыш зәин этмә,
Санма иш лайиги-вичдан олду.

Доғру, кәрчи үфүги-Ирандан
Шәмси-мәшрутә дүрәхшан олду,

Иә'ни милләт иши милләт элине
Верилиб мәс'әлә асан олду;

Шимди өз ишләрини ичрайә
Дәсти-милләтдә бир имкан олду;

Лейк, билдинми бүзүркани-вәтән
Белә иш көрдү ки, шаян олду?!

Чырманых иш көрәчәк ердә, языг,
Вай, дәдәм, вай, дейә кирян олду!

Көзлүләр башладылар агламаға,
Курләр дә она хәндан олду.

Иш ятыб галды арада өлү тәк,
Нә она мейл, нә им'ан олду.

Әсл мәтләб унудулду, лакни,
Фәр'и-кари һамы чуюн олду.

Көрдү мейданы адамдан хали—
Һәрә бир әзмә шптабан олду.

Һәр кәс анчаг бачарыб алды ләгәб,
Дахили-зүмрейи-әркан олду;

Дүртүлүб сохду өзүн парламана,—
Парламан мәчмәи-ирфан олду.

Паһ нә чохдур бүтүн Ирандә ләгәб!
Кими бәй олду, кими хан олду.

Чыхды мейдана мүләггәб кишиләр,
Бәхтәвәрләр һамы ә'ян олду.

Иш нечә олду, ону алма хәбәр,
Баяг әрз этдим, о ишян олду...

Бир дейән олмады, әй ханә хараб,
Мәмләкәт хак илә ексан олду!

Сиз һәлә ашиги-шейдаи-ләгәб,
Будамы лайиги-инсан олду!

Ләгәб иш көрмәз, эфәндим, кишимни
Ады я Саму Нәриман олду.

Кишидән истәнилән ишдир, иш,
Ким ки, иш япды о зишан олду.

Де көрәк, шимди мүгәддәс вәтәнин
Һансы бир мүшкүлү асан олду?

Анчаг иш көрдү ләгәб «фабрикасы».
Бүтүн ишләр она гурбан олду.

Инди гандынса ишни әнкәллини,
Демә, Иран нийә виран олду!..

АЙ ЧАН! АЙ ЧАН!

Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!
Халгын чаны гуртарды төһмәтдән, ай чан! ай чан!

Гыл яймайырды әсла залымларын көзүндән,
Рүсвай идик чаһанда мөл'унларын сөзүндән,
Ах, ах! нә яхшы олду, иш дүшдү өз-өзүндән,
Әлләшмәмкиш гуртардыг зәһмәтдән, ай чан! ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!

Бадн-сәба, апар вер, молла Гәвама мүждә,
Язсын, де, Ләнкәранда молла Сәлама мүждә,
Сөйлә, о да етирсин чүмлә әвама мүждә:
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!
Мәнбәрдә рәгсә кәлсин белчәтдән, ай чан! ай чан!

Әрз эт бәшарәт илә Гафгайдаки вүчүдә:
Журнал, гәзет гапанды, дурма, йыхыл сүчүдә,
Һәр нә билирсэн әйлә гейбәтдә, рубәрудә,
Язмаз дәхи язанлар бид'әтдән, ай чан! ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!

Кет Гүббәйә салам эт молла һачы Бабайә,
Сөйлә тутулду чүмлә журнал, гәзет вәбайә,
Мө'мин мүридләр илә дур гош сәда-сәдайә,
Үммәтләрин йығылсын һәр кәтдән, ай чан! ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!

Ятды гәзет язанлар, фүрсәт дәхи сизиндир,
Гаршыда вар оручлуг, сөһбәт дәхи сизиндир,
Мәсчиндә мәнбәр үзрә лә'нәт дәхи сизиндир,
Айрылмайын олүнчә лә'нәтдән, ай чан! ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!

ЕКӨ ТАЗИЯНӨ

Мүхбирүссалтанэйә шәкк эдәчәксәнми снә,
«Дипломат»лыгда бу ил чалдығы күсилә белә?

Бах нечә бир екә Тәбризи мәрһәррәмликлә
Алды үч мин түмәнә чүмлә нүфусилә белә;

Һансы мәбләғлә бу сөвданы битирди әчәба,
Фүғарайи-вәтәнини одлу фүлусилә белә?

Сән һалә әнчүмән' ә'засыны вәсф әйлә, языг,
Әнчүмән чохдан аяғланды рүүсилә белә...

Көрмәйирсәнми ки, азад әдилир фитнәчиләр,
Дутулур әмнү әман әһли хүсусилә белә.

Нә ки, Иранда төрәнмәкдә иди Мәмдәлнини
Сәлтәнәт тәхтинә өз нәһс чүлусилә белә,

Инди Тәбридә дә нәш'әт әдән онларды,
Бу һәрифни дә о әфкарн-нүһусилә белә.

Мәнчә, тәгдирә сәзадыр, киши, шейтандан алыб
Камил өйрәндийи элмилә, дүрусилә белә.

Ханнин бойнуна һәп визри, вәбалы вәтәнини—
Мүсләми, кәбри, һәсарасы, мәчүсилә белә.

НӘФСИН ГЭРЭЗИ, ӘГЛИН МЭРЭЗИ

Эй нәфс, фәрз билдийим үчүн нияйлишим
Даим эдәм кәрәк кечә-күндүз ситайлишим,
Диним вә мәзнәбим, әмәлимдир нүмайишим,
Шимди нәдир бу йолда мәнә, сөйлә, хәйишим?
Ифайи-әмри-вачибүл-из'әтнин әйләрәм,
Мәндән әмин ол, әләми гурбанын әйләрәм!

Кәр олмасам бир ишдә рәнс,—әйләрәм фәсад,
Мәһрү вәфаны тәрк эдәрәм, башларам инад,
Сә'йимлә әлфирагә дөнәр вәз'и-иттиһад,
Бир пара шәхсләр мәнә этмәзсә ингијад—
Мән өзбәйәм, итаәти-фәрманын әйләрәм,
Мәндән әмин ол, әләми гурбанын әйләрәм!

Бир шәхсин олса әгли әкәр мин мәним гәдәр—
Һеч олмарам риза ола тәһсин мәним гәдәр,
Көрсәм ки, халг әдир ону тә'йин мәним гәдәр—
Бир һилә әйләрәм, әдәмәз чин мәним гәдәр,
Саима ки, мәкрү һиләдә һөгсанын әйләрәм,
Мәндән әмин ол, әләми гурбанын әйләрәм!

Тәһти-рәясәтнимдә рәван олмайынча кар.
Я олмайынча гәбзейи-һөкмүмдә игтидар,
Бир әмри-хейри истәр эдә ким ки, интишар—
Чүр'әтлә әйләрәм ону филфөөр таримар,
Шәхси гәрәзлә чүмләнни һейранын әйләрәм,
Мәндән әмин ол, әләми гурбанын әйләрәм!

Бир иш ки, хейрим олмаса әнчәмә вермәрәм,
Мин чыплаг олса да, биринә чамә вермәрәм,
Өз шә'нү чаһымы бүтүн исламә вермәрәм,
Дәрди-вәтәнлә мән сәни таланә вермәрәм,
Әһли-дияры зүлм илә кирянын әйләрәм,
Мәндән әмин ол, әләми гурбанын әйләрәм!

Чүнки мүээзээ олмага чохдур тәфәккүрүм,
Әисалын әһтирамына артыр тәһәссүрүм,
Мән, мән демәклә чүмлә биллир вар тәкәббүрүм,
Олса нолур нечә бүләһайә тәшәккүрүм,
Онларла вәсли-риштейн-пейманын әйләрәм,
Мәндән әмин ол, аләми гурбанын әйләрәм!

Бир күн кәләр, олар да биләрләр хәянәтим,
Мәндән тәнәффүр илә гачарлар чәмаәтим,
Онда йәгин гопар башыма өз гиямәтим,
Артар гамим, кедәр фәрәһим, иззу шөвкәтим.
Әнди позуб әкәрчи мән үсянын әйләрәм,
Әй дад, һарай, нә нөв'лә саманын әйләрәм?!

БИР МЭЧЛИСДЭ ОН ИКИ КИШИННИН
СӨНБЭТИ

В а к и л

Нагсыза наглы дейиб бир чох күнаһа батмышам.

Н э к и м

Дәрди тәшхис этмәйиб, гөвм-эграба ағлатмышам.

Т а ч и р

Мән һәләл илә һәрамы бир биринә гатмышам.

Р ө в з э х а н

Үммәтин пулун алыб, мән көзләринн ислатмышам.

Д э р в и ш

Нердә булсам соғ ачыб мин-мин ялан сөз сатмышам.

С о ф и

Рузү шәб һаг-һаг дейиб, мән һәр кәси ойнатмышам.

М о л л а

Күндә бир фитва вериб, мәхлугу чох алдатмышам.

Э л м

Гәтн-үммид этмишәм, ексәр бу гөвмү атмышам.

Ч ә һ л

Ортада кейф эйләйиб, мән һәм мәрама чатмышам.

Ш а н р

Бүлбүлә, эшгә, күлә данр ялан фырлатмышам.

Ә в а м

Анламам һәркиз, чәһаләт бәстәриндә ятмышам.

Г э з е т ч и

Мән чәридәм долмаг үчүн мәтләби узатмышам.

Тазиянэлэр
1910—1911

Диндирир эср бизи, — динмэйириэ;
 Ачылан топлара диксинмэйириэ;
 Эчнэби сейрэ балонларла чыхыр,
 Биз хэлэ автомобил минмэйириэ;
 Гуш киши кейдэ учар ердэкилэр,
 Бизи көмдү ерэ мәнбэрдэкилэр.

2

Интиһайп-шөһрэтэ вармаг үчүн дун-тэб'лэр
 Түнлрүлүгдан шашыб э'дайы сэргач этдилэр.
 Эйлэди кэсби-мөһарэт учмаға алэм, фэгэт,
 Биздэки лэ'бэткэран дурдугда ме'рач этдилэр.

3...

Заһидни әксимэ дүшчәк нәзәри-худбини—
 Көрүр айинейи-сафымда о бир бидини;
 Зәни эдәр әгли-гәсирилә о мәнһус мәнәм.
 О мәнә лә'нәт әдир, мән дейирәм амини;
 Кеч-тез әлбәттә қәсәр бир бу гәдәр лә'нәт ону,
 Ерде галмаз мәнйим аминим, онун тәл'ини.

4

Күрд чалдыгча бору чинкәнә ойнар, дерләр,—
 Бир мисалдыр ки, демнш Түркийә нз'анлылары.
 Бир түһаф чалғы илә ойнадылор авропалы
 Шимди юанлы илә бир сүрү османлылары.

5

Ариф чалышыр ки, милләт азад олсун;
 Заһид чыгырыр ки, мәсчид абад олсун;
 Сөз бойну драхмалдыларындыр ки, дейир:
 Бир мадмазел олсун ки, пәризад олсун.

6

ДЕФИР КИ:

Эйлэ сэнкиндир ки, эсгалл-тээггүбдэн йүкүм,—
Күндэ мин тэрпэнсэ ер, тэрпәнмэз эсла бир түкүм.

7

ТАГДЫМ!

Гой сар олсун башымыз, дүшмэсин эсла аяга!
О бизи торға гоюб кэрчи сатыб яндырды,
Бир гэдэр Шол... сую шимди нки йүз йирми бешэ
Бизэ ичдирмэк илэ янғымызы гапдырды.

8

Һансы алчаг бир элин гейд этдийн хэтдир о ки,
Бүсбүтүн тэгдирэ шаян хэтлэрин э'ласыдыр?
Мэн буну һэр эһли-вичландан суал этдим, деди:
Хэл'инэ Әбдүлһәмидин чәкдийн имзасыдыр.

9

— Йолдашым, ятмышмысан?
— Йох, бир сөзүн варса, буюр.
— Он манат гэрз истәрәм...
— Йох, йох, бәрәдәр, ятмышам.

10

Дүн охуркән бир мүдири-мәктәбин мәктубуну
Мин гәләт көрдүм гарышмыш бир вәрәг имласына;
Уф...языг милләт, дедим, билсәйдиниз мәктәб нәдир,
Бойләләр дүшмәзди тә'лим этмәнин сөвдасына.

11

Мәнә биндин дейән әрбаби-гәрәз,
Иртикаб эйләдиләр киэби һаман.
Мән дәхи онлара диндар дедим,—
Яланын гаршылығы олду ялан.

12

Әлһәзәр, гойма баха әксимә заһид ки, онун
Нури-һәг дедийн-худбининә зүлмәт көрүнүр;
Гой бу айинәйә ол пак нәзәр бахсын ки,
Бүтүн әшяда она нури-һәгигәт көрүнүр.

Газтэлэр төвгифини ялныз Сипәһидар әкмәйир,
 Биздә дә әксик дейилдир бойлә биндракләр.
 Чарпараг чарн олан бунча мәариф сейлинин
 Гаршысын сәдд әтмәйә габилмидир хашакләр?

Саяма бир мәсләки тә'гиблә мөһкәм галарам,
 Әлли архын суюну күндә бир арха чаларам,
 Кефимни кәлмәсинә бах, нә кәрәк яхшы, яман?
 Мән кәһи миһи, кәһи нә'һи дөйүб тапталарам.

Бәхтәвәр кимләр иди аләмдә,—
 Дейә мәнән әләди молла суал.
 Молланын кәһидини кәстәрмәм дә;
 Әтди тәсдиг, һәмни гәт' мәгал.

Чәннәтдәки һуриләри, гылманлары, аллаһ,
 Говдум, дейә бир вәһйлә әтсә сәни ифһам,
 Заһид, мән өлүм, кизләмә, ач сидгини сөйлә,
 Сән бир дә әдәрсәнми намаз әмринә игдам?

КАВИ-МАҢИ ДЕФИР:

Ерин үстүндә кәзән автомобил,
 Көйүн алтында учан диржабил,
 Судаки сонки нәв ичад кәми.
 Гуруда топ, пулемот я шарапил—
 Лаф сөйләнмәсә кәр буйруғума,
 Дейәрәм, бағлыдылар гуйруғума;
 Бирчә йол гуйруғуму тәрпәдәрәм,
 Бүтүн аләмләри виран әдәрәм.

Кимдир әриф, дейә сордум, дедиләр, әсрә кәрә:
 Арифин имди нә дини вә нә иманы олур.
 Буну билдим, таныдым, заһиди сордум, дедиләр:
 Заһидни һеч шейи олмазса, чибиштаны олур.

Орлунун васитейн-хилгэти олмагла фэгэт,
Аталыг борчуну ифа эдэмээ инсанлар;
Аталыг борчу эйн тэрбийэнин гейри дебил,
Йохса бир ишдэдир инсанлар илэ һейванлар.

Дейпрдик бир заманлар биз кэмалн-фэхрү һинмәт.
«Чәһанкиранә бир дөвләт чыхардыг бир әширәтдәи»
Бу күн дә ифтихар этсәк сәзадыр фәрти-гейратлә:
Кәрәмкаранә беш дөвләт етишдирдик рәһийәтдәи

Мүтләгһийәтдә әбд шәклиндә
Мүтәшәккил олан ифагү тәзад,
Дөври-мәшрутәдә снясәт илэ
Мүлкн-Ирана салмасынмы фәсад?

Бир мүдирин кп, кечмәйә голуна
Голу булварда бир кәзәл сәнәмин—
О нечә милләти чәкәр габаға,
Я сәдасы насыл чыхар гәләмин?

ТАПМАЧА

Кимдир о, арифн кәрчәк позулур,
Дейәсэн башына одлар сачылыр;
Кәрчәйинк чаһилн рәнки ачылыр,
Санки саггалына көвнәр дүзүлүр?

БИР КҮЛ

Ванз ки, чыхар мәнбәрә һей пүфләр оду,
Тәкфирә гояр кимин ки, эшг исә моду,
Вардыр дейәсэн бу хазини-ниранын
Ағзында экстренни кафир заводу.

25

РӘМӘЗАН СӨҮБӘТИ

Бизим һачы дейир:

Әл'әман артыг оручдан, әл'әман!
Гоймады тагәт оруч мәнәдә, инан!
Сән оруч ерсән, балам, лакин мәнн
Ер, оруч һәр ләһзә, һәр ан, һәр заман.

26

ОРУЧ ДЕЯИР:

Эй һачы, мәнән шикайәт әйләмә,
Кәндинә эт кәнди шүквийятыны;
Мән сәнн илләрлә көрмәк истәмәм—
Сәр-мүһәррир көрсә сәһвийятыны.

27

«СӘДА» ГӘЗЕТИНИН 162-чи НӨМРӘСИНӘ

Шаирәм, әсриннн айинәспийәм,
Мәнәдә һәр кәс көрүр өз гаш-көзүлү;
Нечә ки, дүн «бирнси» бахды мәнә—
Көрдү айинәдә анчаг өзүнү.

28

Э'тила этдикчә, дерләр, йүксәйә тейярәләр—
Көрмәйә нанл олур һәр янда алчаг ерләрә.
Ишбу гануну бизим мәнсәблиләр биһләйди, аһ,
Бир кәрә көрсәйди дә алчагдаки мүзтәрләра..

29

КӘНДЛИ ДЕЯИР КИ:

Бакыда нафиз икән әллидән артыг үләма,—
Рәмәзан әйдиннн тәк бирчә күн ә'лам этди;
Енә аз-чох бәрәкәт варса бизим гәрйәдәдир:
Икя алим һәрәси бир күнү байрам этди.

30

БАКЫЛЫ ДЕЯИР КИ:

Рәмәзан әйдиннн ичрасыны һәрчәнд бизә
һәзәрәти-үләма бирчә күн ә'лам этди,

Биз о бир күндә дә ачдыг дүкан, алдыг, сатдыг.
Анчаг онлар гара мэхлуг илә байрам этди.

31

Шаһ деди: ағлайырам бәе ки, үзүм чиркинدير,—
Илдә бир көрсәм әкәр айиндә суратими.
Она әрз этди вәзирн: сәни һәр күн көрүрәм,
Нә гәдәр ағлайырам шимди дүшүн һаләтими.

32

ИНТЕЛИКЕНТЛӘР ДЕЙИР КИ:

Дейирик һаләти-тәһсилдә: милләт! милләт!
Диплом алчаг көрүнүр бнзләрә илләт милләт;
Басырыг бағрымыза һәо биримиз бир һачыны,
Ҷаны чыхсын ки, көрүр мин чүрә зилләт милләт!

33

ИРАНЛЫЛАР ДЕЙИР КИ:

Бунча гейрәт ки, биз этдик вәтән уғрунда бу күв,
Ярын Иранымыз, әлбәттә ки, бир бабәт олур;
Биз бу гейрәтлә бүтүн аләмә фәхр әтмәлиһиз
Ки, уфаг дөвләтиһиз бир кечә зор дөвләт олур.

34

Идракдир мүсибәтә мизан, әвәт, әвәт,
Идраксызларын ола билмәз мүсибәти;
Идракынын мәратибниә бағлыдыр фәгәт,
Һәр бир кәсин тутулдуғу әндуһү мөһнәти.

35

Дәрдим олдур ки, мәнә арнз олан дәрдләрин
Әтмәйир бир кечә-күндүздә бири мәнә сәбат;
Мәнә ол мәртәбәдә дәрд һүчүм әйләр ки,
Бир дәһнгә белә галмаз бири сабит, һейһат!

36

Бир өзмдә сәбат әдәмәз әһли-әһтияч,
Пул гаршысында ачиз олур фәгрү мәскәпәт;
Лакик шу әһтиячы йыхарса йыхар о ким,
Сәрмаейи-һәяты ола әлмү мә'рифәт.

МИЛЛЭТ ДЕФИР:

Интеллигент агалар, биз сизн чохдан танырыг...
 Билирик сиздэ бу күн гейрәти-миллэт йохдур!
 Биз нийә мәктәби, тәһсил-үлүми севирик,—
 Чүпки мәктәб адына биздә хәякәт йохдур.

38

Гласны сечкисини гойду дум музакирәйә,
 Чатыр сезон ки, енә элбәәл кәзә рүшвәт.
 Гласны олмаг ики шәртә бағлыдыр анчаг:
 Биринчи рүшвәт, икинчи һәдә, фәгәт хәлвәт.

39

БАҚЫЛЫЛАР ДЕФИРЛӘР КИ:

Шамахлылар кими ишсиз, кифайәсиз дейилиз
 Ки, тел вураг думая биз ана лисаны үчүн;
 Клубда, бағда, горуғда вар ол гәдәр ишимиз
 Ки, эв, ушаг яда дүшмүр, о Анна чаны үчүн!

40

Ахшам олчаг ученикләр һәрә бир мадмазелин
 Кечириб гол голуна күчәдә чөвлан эдийор;
 Сонялар бунлары тәдрис эдәспиймиш, әчәба,
 Учителләр дәхи мәктәбдә нә мейдан эдийор?

41

Кәрчи пәрваз этди айроплан дүнән бир гуш кими,
 Аләми һейрәтдә гойду элмү прфан намиңә.
 Лейк, бизләр тәк һәлә гадир дейилдир учмаға—
 Рәхти-хаб ичрә ятаркән һурү гылман намиңә.

42

Чүмәләрдә дүкан ачмаз бакылы,—
 Истәсэн кәз Бакынын һәр ерики.
 Анчаг, анчаг... арасындан гапынын
 Шей сатыб разы әдәр мүштәрини.

43

Өймә нәсәби, өймәйә шайиңстә һәсәбдир,
 Көрдүк о мүләввәсләри ким, пакн-нәсәбдир.
 Һәрчәнд ки, дүняда оғул вариси-әбдир,
 Ән хейирли мирас, вәли, элмү әдәбдир.

Оғрулардан да бэдәхлаг гумарбазлардыр,
 Чүнки бу фиргәдә онлар кимн чүр'әт йохдур:
 Кәрчи бунларда да, онларда да виңдана көрә
 Сә'йү намусу һәя, һиммәтү гейрәт йохдур.

ТАП КӨРҮМ!

Һәп кичйклар кичик икән бөйүйүр,
 О һәдир ки, бөйүк икән кичйлир?

АЛ ТАПДЫМ!

Бу кичилмәк фәгәт мүсәлманын
 Бойнуна һәр бир әмрдә бичилир.

Мүртәчә'ләр, севинин, кишвәри-Ирана ено
 Таныйыб билдийиңиз сәйин-султан кәлир!
 Пишвазә йүйүрүн, кәлчәк өпүн әлләрини.
 Чүнки бу зати-мүкәррәм сизә меһман кәлир!

Һәләлик динмәйәчәк, ойлә ки, бәркизди ерки
 Вермәйә һүррләрин гәтлинә фәрман, кәлир!
 Мүлки-Тәбриздә кәсдирдийи гурбанлардан
 Инди Ширазда кәсдирмәйә гурбан, кәлир!

Мүлки-Ширазә Зилли-Султанын
 Енә һакимлийи мүгәррәр исә,
 Ким дәмәз өмрү битди Иранын—
 Он мин илдән даһа мүәммәр исә?

Зилли-Султана, амандыр, вермәйин Ирана йол,
 Рәһм эдди бир кәррә хәлгүллаһа, аллаһ эшгинә!
 Ишбу милләт, ханнин, мән, сәк дейил, әләм таныр.
 Ялхы хәлгүллаһ дейил, аллаһ сатар шаһ эшгинә!

Онлар ки, әдир, һөрмәтү, намусуну, тәгдир—
 Бир дикәриңни ирзинә әйләрми хәянәт?
 Дәрсәм ки, зинакарларын гейрәтди олмәз,
 Олмазми мәним ишбу сөзүм эйин һәгигәт?

Сахта бир хэттн-хам илэ мөнэ кафыз языб,
 Эй мөнн тәһдид эдән мүн дүрлү тә'кидат илэ!
 Бойлэ, «хортдан кәлди, дур, гач!» сөзләрнн кет
 тифлэ де,
 Затыны Сабир таңыркән горхмаз өвһамат илэ!

БАТИФДӘН КӘЛӘН БИР НИДА ДЕИИР КИ:

Кәрәсән Мәмдәлининн япдығы әф'алы нәдир?
 Бу сәһәтдән онун гаейн-амалы нәдир?
 Зилли-Султан илэ, ая, нә ичиндир бу көрүш?
 Наһбүссәлтәнәйә я дейәчәк һалы нәдир?

Вяна телеграфлары дейир ки:

Гардаш оғлу, әмидир, Мәмдәли, Зилли-Султан,
 Сәнә нә та биләсән бунларын әгвалы нәдир?
 Шүһһәләһмә, йоһ оңун киәличә бир башга иши,
 О кедир та көрә Авропанын әһвалы нәдир.

«Нае Фрде Пресс» гәзәти дейир ки:

Бизә пәк доғру хәбәрләр етишир Ирандан,
 Языһорлар ки, ишин сурәти, әшқалы нәдир.
 Истәйир Мәмдәли һүррийәтә бир зәрбә дура,
 Йохса, Авропада бича онун ишғалы нәдир?!

Берлиц мәтбуаты дейир ки:

Бизчә, Русийә билир Мәмдәлининн мәгсәдинн
 Ки, бу фикриндән онун һалы нә; игбалы нәдир;
 Енә Ирана ону шаһ әдәчәкләр дейәсән,
 Көр бу шаһ олса языг милләтин әһвалы нәдир?!

Русия мәтбуаты дейир ки:

О өзү кәзмәйә чоһдан бәри мүштағ иди,
 Она лазым дейил! Иран нәдир; әмсалы нәдир!
 О сняси ишә һәркиз дә гарышмаз, чүнки,
 Өзү чоһ яхшы билир ки, бу ишин далы нәдир...
 Мәчлис ол вәгт она бир чет дә мөваҷиб вермәз,—
 О заман Мәмдәлининн сөйләйәчәк галы нәдир?
 Наһбүссәлтәнә илэ бу сәфәрдә айнаг
 Көрүшүб сөйләйәчәк: кәйфи нәдир, һалы нәдир;
 Кәләчәк мәс'әдәтчинн данышыб Иранын—
 Она йол кәстәрәчәк сурәти-икмалы нәдир.

Мәшһүр профессор Вамбери дейир ки:

Эйлә ашигләри вар Мәмдәлинин Иранда—
Чаныны фидйә верәр, мүлкү нәдир, малы нәдир!
Наибүссәлтәнәйә—әксинә тәизиматын—
Мәмдәли һәр нә десә яп, онун әһмәли нәдир?

Биз дә дейирик ки:

Керәсән бойлә ағырдан ятан иранлыларың
Үстә салдыглары йорғанларын әсгалы нәдир?
Дашмыдыр, күтләмидир, аһәнү фуладмыдыр?
Йох, өлүм йорғаныдыр, бунлара әмсалы нәдир!

52

«ТӘРҮҮМАНН-ҺӘГИГӘТ» ДЕЙИР КИ:

Хәстәмнз Әбдүлһәмид артыг сағалды, сәмридд,
Шимдики һалилә мәмнунийәт изһар әйләйир,
Шей ейир, чалғы чалыр, каһи языр, каһи охур,
Вәгтини бә'зән дә дүлкәрликлә имрар әйләйир.

ӘБДҮЛҺӘМИД ДЕЙИР КИ:

Санма кәсмәк доғрамаг, йонмаг мисилли шейләрен
Олмушам мәшғулу ол күндән ки, нәччар олмушам.
Лафәвәллаһ, һөкмүранлыг әтдийим күнләрдә дә
Кәсмишәм, кәсдирмишәм, султани-чәббар олмушам.

53

Дерләр, Иран күн-бә-күндән хар олур, әлбәттә ки,
Сийһәтин һифз әтмәйән бимар олур, әлбәттә ки!
Бир диярын ки, олур ә'яны ексәр чиб-дуст,
Зилли-Султан чағрылыр, сәрдар олур, әлбәттә ки!
Камиран Мирзаләрин тәшвиғидир ки, «бәст»дә
Әйләшәнләр бүсбүтүн биар олур, әлбәттә ки!
Сөйләйир бунлар ки, шәһ гачар икән наиб она,
Бизчә, һәмнәсли олан Гачар олур, әлбәттә ки!
Мәндән олса Мәмдәли лайнглидир наиблийә,—
Онда Иран бир көзәл күлзар олур, әлбәттә ки!

54

АЛМАНИЯ ИМПЕРАТОРУ ВИЛЬһЕЛМ ДЕЙИР КИ:

Мөһтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннамыз будур:
Бир дә Иран һифзәнин биздән тәмәнна әтмәйин,
Чүнки русук, инкилисн хатһри биздән сынәр,
Инчинәрләр; сиз дәхи артыг төғәлла әтмәйин.

Алэми-инсаниййэт дэ дейир ки:

Нөв'пэрвэр, рәһмкүстәр, мә'дәләтфәр Вилһелим,
Бир дэ али намымы дилләрдә ичра этмәйин,
Чүнки вичданын о назик хатирн сиздән сынар,
Инчинәр; артыг она минбә'д ийза этмәйин.

55

**ЭЙНҮДДӨВЛӘНИН ИСТЕ'ФАСЫНДАН ДОЛАЙЫ БӘСТӘ КИРМӘК
ИСТӘПӘН ТЕЪРАН ТАЧИРАНИ-ГЕЯРЭТМӘНДАНЛАРЫНА!**

Бәстә игдам эләйин, эй тачирани-мө'тәбәр,
Галиба, вардыр үмидим, бәхт яр олсун сизә!
Олмайын разы ки, Эйнүддөвлә исте'фа верә,
Иштә Тәбриз, иштә Эйнүддөвлә, ар олсун сизә!

56

НАТИФ ДЕИИР КИ:

Бәс Шамахыда мәктәби-нисван
Ачачагдын, буна күман чох иди...

Мүдир дейир ки:

Бәли, онда мүәллимә гызымын
Бакыда, чүнки, мәктәби йох иди.

57

Шимди һәр милләт эдир нәфсини ирфанә фәда,
Вәтән өвләды үчүн әлмә, дәбистана фәда.
Гара мөхлуг дейил, биздәки арифләр дә
Вәтән өвләдын эдир нәф'и-чибициданә фәда.

58

Эйлә горхмам «биш»-дән ким, горхурам «чидвар»дәв,
Ярдән олмам әмин, олсам да кәр әғярдән,
Горхмурам вәһшиййәти-күркани-инсанхардән,
Горхмурам нисан-сифәт, вәһши-тәбиәт ярдән.

59

**БАҚЫДА, ШАМАХЫ ИОЛУНДАКИ ҺӘБСХАНА ГАБАҒЫНДА
ОХУНАН НӨВҺӘ**

Аста-аста, ай һачы, изһар олуր хәлвәтдәки,
Кет-кедә лап шөһрейи-базар олуր хәлвәтдәки,
Пәрдә чәкдин, йорған алтында ятырдын ишләри,
Билмәдинми бир заман билар олуր хәлвәтдәки?

СЭФИЛ ТАЧИР ДЕЙИР КИ:

Бир нечэ илдир ки, уюб ишрэтэ,
 Билмэмншэм эври-тичарэт нэdir;
 Имди дейирлэр, начы, борчун да вар...
 Чох да вар, ондан мэнэ хиффэт нэdir?
 Хиффэти гейрэтли эдэр, мэн ки, неч
 Билмэмншэм дэһрдэ гейрэт нэdir.

61

Туманов изн алыр ки, Ширвана
 Сыгнагдан чэкэ дэмир йолуну.
 Буна, ая, бизимкилэр нэ дейир?
 Бошлайырлармы Күрдэмир йолуну?

62

Өврэт алмаг, бошламаг, өвлада ад гоймаг ким,
 Нэснэлэрдэн үчрэт алмагчын Газан моллалары
 Иттифаг этдисэ дэ, лаккин, чэнабэт гүслүнүн
 Мүздүнү һейфа унутду хатирн-валалары:

63

ДЭРЯДА ГЭРГ ОЛАН ИРАНЛЫЛАРЫН БАЛАЛАРЫНА

Ики йүз гэрг олан иранлыларын
 Гиймэтин билди эчэб гонсулунуз!
 Истади «Меркури»дэн йүз гырк мин,
 А етимлэр, севинин, вар лулунуз!

64

Бэс дейилмиш булча Мейдилэр хүручи, инди дэ
 Волгадан бир тазэ Мейди халгы ифал эйлэйир.
 Чаһилыйет һөкмфэрмадыр ки, һэр шәхсн-мүзиял—
 Мейдийэм намила хэлгүллаһы нэлал эйлэйир.

65

Э. ГЭМКҮСАРА ЧАВАБ

«Тәһвилн-ибарэт» сөзүнү «тәрчүмә» ганмаг,—
 Мәктәбли чочуглар да билир ким, бу хэтадыр;
 Бир бойлэ хэта кәлмә мүнһәррир гәләмнндэн
 Чарн олур исә әдәбийята бәладыр.

Билдир иняйи-Сәмәргәнд этди Иран тачири,
 Мәктәб ачды, халгы хүрсәнд этди Иран тачири,
 Көрдү әлсизләр, аягсызлар да инсан тәк охур—
 Мәктәби билмәррә дәрбәнд этди Иран тачири.

ШАМАХЫДА

Әсри-бистүмдүр, сәһаб алтында галмаз шәмси-әлим.
 Бир заман тәл'әт ачар, пәртөв сачар, зүлмәт гачар.
 Мәктәби-нисван лүзүму һәр кәсә мөфһум олар,
 Шейхзадә ачмаә исә, хәһәрим Көвһәр ачар.

...ИСЛАМ ДЕГИР КИ:

Шейхул-исламларын, мүфтийи-исламларын
 һанкысы сатмады он мүслүмү бир тәрсайә?
 «Сатды күлзари-бейишти ики бугдая бабам,
 Сатмасам нахәләфәм мән ону бир арпайә».

Күндә үч кағызы, беш кояны имза әдәрәк
 Раевски чәкиһормуш нә мәратиб зәһәмәт!
 Кишини зәһмәти чоһкән учителләрдән дә (?..)
 Йирми мин донлуг илә әйләйир имрари-һәят.
 Учителләрсә фәгәт илдә алып доггуз йүз,
 Күндә беш саат әдир әлли ушагчыи хидмәт,
 Вар икән мәс'әләдә бунча тәфавүт, әчаба,
 Раевски утанырмы дедийиндән? һейһат!

Иштә бир һей'әти-тәһририйә,
 Булуңур ән уча бир мәшғәләдә...
 Көстәрир халга нәзафәт йолуну,
 Бәһс ачыр күндә бирәр мәс'әләдә;
 Лакин өз фикринә бәр'әкс оларат,
 Яшайыр кәндиси бир мәзбәләдә.

Әй дилбәри-һүррийәт, оландан бәри ашиг
 Көңлүм сәнә, чарпышмададыр рузү шәб илә!
 Дерләрсә әкәр ишбу сәбәбдән мәнә фасиг,
 Пәк мүфтәхирәм мән дә бу али ләгәб илә!

Гурулубдур энэ мейдани-хэяһайи-сүхэн,
 Язылыр ше'р, ачылыр пэрдэйн-мэ'һайи-сүхэн;
 Шаир олмаг хүнэриндэн бауы бибэһрэ икэн
 Киришиб оғрулуға Мирзали Ағайи-сүхэн:

Әшрафин күндә бирэр данә рүбанси нлә
 Өзүнү эдд эдийор шаири-данайи-сүхэн.

Нә көзәл сөйләмиш ол Вәһбин-устади-калам,
 О бөйүк хазәни-рөвшәндилү калайи-сүхән:

«Сиргәти-ше'р эдәнә гәт'и-зәбан лазымдыр,
 Бойләдир шәр'и-бәләғәтлә фәтавайи-сүхән».

73

СУАЛ

Эйб икэн шэхсэ корэ нэфсини өймэк, эчэба,
Шейхул-ислам өзүнү бунча нэ тэгдир эдийор?

ЧАВАБ

Молладыр чүнки, о өз көрдүйү рө'яларыны
Башгадан сормайыр, анчаг өзү тэ'бир эдийор.

74

Лэ'нэт сэнэ, эй чәһл, нэ бидад эдийорсан!
Һәр күн ени мин мөл'әнэт ичад эдийорсан!
Сәрмәшг эдэрэк һабилү Габил һәрәкатын—
Гардашлары гардашлары чаллад эдийорсан!
Накәсләрә имдад илә, бикәсләрә бидад—
Бир көр кимә ярдым, кимә бидад эдийорсан?!

75

ӘШИТМӘЙӘНӘ

Һәр сиррини кет сндглә де молланүмайә,
Һәр бир әмәлиндә элә тәглид үләманә;
Тәһсини-кәмал эйләмә, моллайә мүрид ол,
Дүшдүкчә ери милләти вер бадн-фәнайә.

76

Гафил яшамагданса көзәл кардыр өлмәк,
Һәрчәнд ки, гәфләтдә дәхи ардыр өлмәк.
Зәңчири-чә-наләтдә бу алчаг яшайышдап,
Чаһил, сәнә дар үзрә сәзавардыр өлмәк!

МЭМДЭЛИ ДЕЙИР КИ:

Насирулмүлк, сәнә бойлө күманым йох иди
 Ки, бу тезликлә гоһумлуг одуну сәрд эдәсэн;
 Мән Әдәсдән сүрүнәм Берлинә дидарын үчүн,
 Гапына үз тутам үммид илә, сән тәрд эдәсэн.

МҮХБҮРҮССӘЛТӘНӘЙӘ

Ялдығын һиләни һәр күнки гәзетдә охудум,
 Ахырында енә көрдүм ки, язылмыш: «Сону вар».
 Нә хәбәрди, дейә сордум; деди мүхбир ки, һәдә
 Бирнини көстәрирәм, ишбу рәгәмдән ону вар.

Дәһр бир мүддәт олду мәнзилимиз,
 Онда һәллә одмаз олду мүшкилимиз;
 Яшадыгча чохалды дүшмәнимиз,
 Нә эдәк, доғру сөйләди дилнимиз...

Әчдадына чәкди, пәдәрин мүтләг унутду,
 Мә'буслары мәчлис илә атәшә тутду,
 Бир мәртәбә зүлм әйләди ки, Мәмдәли мнрза
 Зәһһакә дә, Чинкизә дә мин рәлимәт охутду.

МҮХАБИРӘ

Мәмдәли:

Севкили султан бабам, сөйлә, сәнин фикрин нәдир:
 Мән ки, бир шух мадмазел эшгиндә әлдән кетмишәм.
 Шәһрдән шәһрә кәзиб Авропаны уграшмышам,
 Ит гызы рам одмады, һәр дүрлү илһаһ этмишәм.

Һәмид:

Мәмдәли, артыг марангозлуг марагым галмамыш,
 Кәрки, мишары йығыб башга эвә көндәрмишәм:
 Өлкәдә тәк-тәк ваба вар, дәрләр, ондан горхушам,
 Ханәмә дару йығыб бир аптека дөндәрмишәм.

МУҲАВИРЭ

- Гафгаз эҳли үч ил эрғиндә нә ә'мал әйләди?
- Мәктәбә һәр ердә онлар һиммәт ибзал әйләди.
- Мәрһәбә! Сәд мәрһәбә!
- Бәс бу аз мүддәтлә мәктәпләр гапанры я нәдәв?
- һәп чочуглар дөврәйн-тәһсил икмал әйләди.
- Мәрһәбә! Сәд мәрһәбә!

Эл чәкир һамымы мии лә'нәт илә,
 Мән эли яд әдирәм рәһмәт илә;
 Нә элин лә'нәтинин бир кәсарн,
 Нә мәним рәһмәтимин бир әсарн;
 Мән нә мүстәчиби-лә'нәм, зира,
 Нә дә эл рәһмәтә, гүфранә сәза.

Бүтүн Авропада кәләб икән, амма Бакыла
 Нә сәбәбдәнсә бу ил оллу фәракан юбилей.
 Хөндәрилсин загаз инди Бакыя Ширвандан,
 Орада чүки сатылмагдадыр әрзан юбилей.

ДӨРД ДИЛЛИ ГЫРМАНЧ

Загафгазә мүфтиси һүсейн Әфәнди чәнаблары дейир ки:

Кәшфи-вәчһи этмәк дейил өврәтләрә шәр'ән һәрәм,—
 Иштә гур'ан, иштә асар, иштә мәфһуми-кәлам!

«Ишыг» гәзети мүдирәси дейир ки:

Мүслимә өврәтләри мәстурә олмаг истәрнз.—
 Иштә сөз, иштә әмәл, иштә мүвафиг бир мәрәм!

*Шамаһы чәмеи мүдәрриси Әбдүлхалыг Әфәнди
 чәнаблары дейир ки:*

Мүслимә өврәт фәгәт әл. үз ачар индәссәлат,—
 Иштә аят, иштә әхбар, иштә әшаби-кирам!

«Молла Нәсрәддин» дә дейир ки:

Мүфти ойлә, Әбд... бойлә, һәм... шойлә дер...
Иштә ойлә, иштә бойлә, иштә шойлә, вәссәлам!

86

Молла Әрәсзадәнин... вай, енә мабә'ди вар!
Җаздығынын йох сону, «ән'әнә» мабә'ди вар;
Күндә чыхан газетинин бирчәси бәш кечмәйир,
Бир кечәлик мәтләбин бир сәнә мабә'ди вар...

87

**ТӘБРИЗДӘН «МОЛЛА НӘСРӘДДИН»Ә КӨНДӘРИЛӘН
КАҒЫЗЛАРЫН МҮФӘТТИШИНӘ**

Эй мүфәттиш, йолланан кағызлары ахтарма чох,
Һөкми тәфтиш эләйән эшхасы кет тәфтиш гыл;
Горхма, яврум, Молла Нәсрәддин әмин ханн дейил,
Ханнин-милләт олан һүккамдән тәшвиш гыл.

88

БАЙРАМ ТӨҖФӘСИ

Эй төкән моллаларын камына шәрбәт, новруз!
Әғнияларга гуран мәчлис-ишрәт, новруз!
Сәндә һәр кәс севинир, бәс нийә анчаг фүгәра
Чәкир өвладыны көрдүкдә хәчаләт, новруз!?

89

Эй пуллуларын сәфасы, новруз!
Тачирләрин ашинасы, новруз!
Бир милләтә эйд икән, нәдән бәс
Олдун фүгәра әзасы, новруз!?

90

МОЛЛАЙИ-РУМИ ДЕЙИР КИ:

Мәхлугу верән бир бу гәдәр бәди-фәнафа,—
Тәглид дейилән ләфз хәтаясы дейилми?

Һатиф дейир ки:

Бунча көрүнән тәфригә ислам арасында,—
Мәнбәрдә олан вә'я бәлаясы дейилми?

Ариф дейир ки:

Әһаби-мәариф оланын күфрүнә исбат.—
Чаһил үләманын гуру фәтвасы дейилми?

91

Ойла бир тәрчүмә ким, руһ-Шекспир көрчәк
Ағлады руһ-Отеллойла бәрабәр өзүнә.
«Ах, мүтәрчим», дейә, бир одду түфүрчәк атды,
Шүбһәсиз, дүшдү о да тәрчүмәкарын көзүнә.

92

СНПӨХДАР ДЕНЦР КИ:

Аршимед: «Бир нөгтө булсайдым она бил'истянад
Галдырардым чүүрми-эрэи»—сөйлэмшидир; лейх мөн
Галдырардым бүсбүтүн Ираны да, Тураны да
Кисәмә кирсәйдн анчаг бир беш-он йүз ман түмәв.

93

ЭРДӘБИЛ НАКИМИ РӘШИДУЛМУЛКӘ

Шейх Сә'ди дейир ки:

Эй голчомаг, элензләрә чох эйләмә гзар,
Зәни этмә ки, даим белә гызгыр гала базар...
Мин зүлм чатыр халга дилазарлыгындан,
Эйдир сәнә өлмәк бу чаһандарлыгындан!

94

ЭШИДНИРИК КИ:

О заманда ки, Рәһим хан етшиб Тәбризә,
Һазрәти шамү сәһәр дид олунур, бус эдилир,
Ингилаби ады чәбрән тахылыр эһрарә,
Һәр насыл һилә илә олса да мәнбүс эдилир.

95

МӘМДӘЛИ ДЕПЦР КИ:

Русийә дипломасиясына бағладым үммид,
Зәни эйләдим ки, ләрдимә бундан дәва олур,
Умдум ки, шаһ эдәр мәни Ираныма енә,
Кеч-тез насыл олурса да камым рәва олур;
Хассә нәзәрдә варды Роттсдам көрүшмәси,
Бундан әмин илим ки, мәнә эттина олур;
Лакни, мәшик бу фикирләрим хам имши бүтүн,
Сөз йох, мұхәббәтнн иши бош хуля олур.

Русийа санки шаһлыгыма олмалы риза,
Алмания дипломаэнясы шайәд риза олур;
Тәрк әйләдим бу хатирә Русийә мүлкүнү,
Артыг Франгфуртта ишим чабәча олур...

96

НАСИРУЛМҮЛК БАҚЫДАН ИРАНА АЗИМ ОЛДУГДА

Мәнчә Ирана әбәс әзм әдибор Насири-мүлк,
Көз өнүндә көрүрәм, чүнки будур, Ираны;
Вар икән парамаи ичрә бу гәдәр гасири-мүлк
Бәр нәфәр Насири-мүлкүн нә олур иккавы?

97

— Сөйлә, тәгсирн нәдир, тапталыйырсан язығы?
— Бойлә ишләр чох олур, чүмләси шейтан ишидир.
— Эсдийин чүрмүнү шейтан адына чыхма, онун
Йох бу ишдән хәбәри; сөйлә, мүсәлман ишидир

98

ЭШИДЭНӘ НӘСИҢӘТ

Чаванкән фәгрдан әтмә ишкәйәт,
Чаванлыгдан бөйүк бир сәрвәт олмаз.
Гоча мүстәркиин-сәрвәт дә олса,—
Голунда бир чочугча гүввәт олмаз.

99

МҮҢӘРРИРЛӘРӘ

Тә'лимә даир одлу язылмыш мәгаләләр,
Зәнн әтмә, мүлтәһиб олараг халгы яхмайыр..
Йох, йох, чәмаәт анламыш элмин мәзһибәти,
Әмма нә чарә, далдакы мөл'ун бурахмайыр!

100

Көрүнчә шәхс бир әрбаби-сәрвәтин үзүнү,—
Көрүр мүчәссәм олан бир ләәмәтин үзүнү.
Көзүм ағарсын әкәр—йүздә, миндә, миллионда
Көрүрсә өлкәдә бир әһли-һиммәтин үзүнү!
Гәним ки, вар мәним аңчаг будур; гиямәтлә
Ки, бир дә көрмәйәлим ишбу милләтин үзүнү!

Шапты көрдүкчө мени санки эдир гөвр фэлэк,
Мин калэк чидэ эдир башыма филфөвр фэлэк.

Намурад олмағын олднес муради, олдум,
Шимди билмем нэ мурад илэ эдир дөвр фэлэк.

Асман олдуму сурах ики күн күлдү үзүм
Ки, мүкафат оларак бунча эдир чөвр фэлэк?

Артыг ойнатма мени сэн дэхи, эй эшги-чүпун,
Мэн өзүм ойнайырам чалса да нэр төвр фэлэки

Шимдилек рөгсдэйнэ, та көрөлим ким йыхылар:
Мөнү дил, эшгү нэвэс, нүтү нэмэл, сөвр фэлэк?

МЕНШИКОВ ДЕЙИР КИ:

Мәктәбә дүшмән олан бә'з мүгәддәс (?) үләма
Астраумова язмаз да тәшәккүр нэ үчүн?
Киши Хогәндә мәктәбләрн бағлатды бүтүн!..
Бир ризанамәйә бунларда тәэззүр нэ үчүн?

ДЕЙРЕПЕР ДЕЙИР КИ:

Элм олдуғу ердә оламаз динү дэяпәт,
Дин мәс'әләси чәһл тәгазасы дейилми?
Тәбид олунаи мәчлис-шурайи-дөвәлдән
Авропанын әрбаби-кәпписасы дейилми?

Һәмәданда гонағымдан хәбәр алдым кей шейх,
Һарсы мәхлүг сизин шәһнилә бишлэк чохдур?
Деди: «Аз нәс дә бу шәһридә сайишр мәхлүг,
Лейк, дәббағ илэ сәббағ илэ эшшәк чохдур».

Дүн кечә Мир Һашымы рә'яда көрдүм, сөйләдим:
Сейиәдим. Һичриндә әрзи-шүрһин-Һәһи? эйләрәм.
Ән боғунту бир «сәдә» илэ бахыб күлдү, деди:
Һиләләр ичад эдиб бир гәзтәчик нәшр эйләрәм.

Бәһри-тәвилләр

1907

УЗУН ДЭРЯ

Өл'эман, сэркэш олуб, күндө бир эһвалэ дүшөн дөври-гэ-
ванын бу дилазар, чофакар, мүхалиф эмэллиндэн ки, яхыб
элэми нарэ, гоюб аварэ, хүсүсэн мэни-бичарэ ки, һәмварэ
яхыб ней киши одларэ, белэ чушү хүруш эйлэйирэм, санки
сэмаварэ дөнэн гэлбимэ минлэрчэ шорарэ вурулуб, эшки-тэ-
рки чэри олур касейн-чешминдэн, амзи, бари-хүлэя, бу нэ су-
зиш ки, дүшүб чисми-нэзарэ, дили-зара, киш эдэр дэрдимэ ча-
рэ ки, кэлиб эрсэйэ тазэ охумуш бир нечэ пара үрөфавү үдэ-
балэр ки, гоюб бид'этэ элм адыны, тэриб вэ тэһрис элэйир-
лэр бизн ол эмэн-шэниэ, еши булар нэ десэ эйб эләмэз, чүи-
ки кедиб элм охуюб, курсу тамам эйлэйиб, аз-чох нэ ола кэсб-
иэратиб дэ эдиблэр, а киши, тэнкэ кэтирди мэши, валлаһи,
бу наггал шүэралэр, һэдэрэндэн-пэдэрэндэн, нэ билим, бой-
мадэрэндэн, нечэ сөрсэм данышырлар, нэ иш олса гарышыр-
лар, нечэ эйб ахтарышырлар, нечэ көр йолдан азырлар, нэ
көрүрлэрсэ язырлар, нечэ һөрмэтли «гэриб» олса да фөврэн
танышырлар, гулагым батды, нэ чох-чох данышырлар; бу нэ
иэктэб, нэ мөкатиб, нэ мэратиб, бизэ булар нэ мүнасиб, эчэ-
ба, чөдлэ эчдалымызын ирсн олүб бизлэпэ мирас-һэгиги га-
лан адатү эләмат илэ э'малымызы, һалымызы, чүмлэ бу эф'-
алымызы, шир'лэ тэһир вэ тэблил эләмэк фикри-шэининдэ
олүб, бизлэри һэр бид'этэ иф'ал илэ ийсал элэйирлэр ки, апар
оғлуңу вер ушгола молласына айланэ балавын ясына, бах
бирчэ, сэн аллаһ, буларын вердийи фитвасына: йэ'ни өз элнэ-
лэ элэ өвлэлыны бир рус, сэд эфсус ки, бир пак вэ пакизэ мү-
сэлман баласы, харичи өвлэды киши шалка гоюб, иштот-
иштот охуюб, ахыры бир доктор олүб, милләти-исламда дэр-
дэ дүшөнэ аптекаын иисфи чахыр, иисфи су эчэаларыны ча-
рэ билиб, мө'минни-диндарын эдэ гарныны мурдар, пәһалонки,
кээү сүрмэли, саггалы һөналы, эли тэсбиһли, аллаһ гүлү, пей-
гэмбарымыз үммэти, көнлүндэ тэрәһһүм көк атыб, ришэ салан
бир кэсэ эсла, абэдэн бирчэ хэяпэт эләмэк билмэйиб, өмрүндэ
хэрид илэ фүруши дүз олүб, мишк эвэзи мүштарийэ рүбб баян
вермэйэн ол һэзрәти-һачүл-һэрәмейини көзэл эттар дүканында
ки, һаркиз дэ сычан һөндөвэриндэн өтүшүб фэзлэ сала бил-

мэдийн агзы гапагсыз гутуларда ки, он илдэн бэри сахлац-
маг илэ этри дэ, тэ'сирн дэ артмагда олуб, нахошу нэр дэрдү
мбрээдэн гутарыб, гүссэдэн азад элэйгэн рншейн-хэтми кү-
ли-балуца, сонан-мәкки я һәбби-сәлатиц, зәкәрәк, беймәчи-пич-
ялэ һәлилэ вә бәлилэ гала, эй вай, алан олмая эзвай, кедә-
гыш, кәлә һәм яй, өтә ил, долана эй, сата бийлэйә мумяй, иш
олду бу да һай-һай!

Эй фэлэк, зүлмүн эяндыр, бу нечэ дөври-замандыр ки,
пшам аһу фөгандыр, мөни яндырма, амандыр, көзүмүн эшки
рөвандыр, үрөйим доп-долу гаңдыр, һамы гэмдэн бу яман-
дыр ки, нечэ эһли-гэлэмлэр, бурахыб чаныма гэмлэр, гары-
шыб дөрд-бәһэмлэр, үрөйим инди вәрэмлэр, гәзетә, журналә
бу күфрн-шһйәмлэр нечэ чүр'әтлә рөгэмлэр языб, исламә
сһгэмлэр элэйнблэр ки, кәрәк аләмн-исламда, һәр өлкәдә,
һәр шәһрдә, дһнарү дһрәмләр сачылыб, мәктәби-һисван ачы-
лыб, гыз балалар мәктәбә һазыр оалалар, элһидә маһир оалалар,
фәзһидә баһир оалалар, башдан-аяға кейәләр доп, кедәләр мәк-
тәбә он-он, туталар шһвейн-һид'әт, охуюб нәһвлә һикмәт, ала-
лар дәрси-табабәт, һиләләр чүмлә китабәт, эдәләр язмаға адәт,
итә исмәт, бата һффәт, аман эй маһ, ай аллаһ, бу гөвм олду
нә күмраһ, бу нә шһвейн-һикраһ, бу нә зүмрейн-бәдхәһ, салыб
әднә пәрхаш, булар лал ола эй каш, дүшә баһиләрына даш!
Худал, бу нә күфтар, нә рәфтар, нә мырдар, нә һнар фәнакарә
һһн сөвг эләмәк фһкрһнә амадә олублар! Гыза лазымдыр
әкәр һилмәк: о да әв һһн, палтар тһкһнһ, көһнә юмаг, юн
дарамаг, доп ямамаг сәһнү сәраны сүпүрүб, касаны, габы үфү-
рүб, күфтә, кәләм долмасы, мәт, һалвасы, әт бозбашы, я лоб-
яһн аш, һр дәһи тәндһр лавашы эйләмәйнһдәндһр һбарәт ки,
әкәр буһлары да һилмәсә эйб эйләмәз, аһчаг гыза ән ләзымәһн
һһр, һкһ, үч мәс'әләһн һилмәһндһр, һһсә олур әмрә кһфәһт:
һһр олдур ки, кәһн кетдһйн әвдә баچارыб гайһнатая, гайһна-
вәя чымхыра һһсһн ки, она сөз демәһә этмәһә һр кһмәсә дә
чүр'әт, һһр дә гайһны һлә сәһнһи-мабейһнә һр һадисейн-тәф-
һригәдһр кһм, она даһр әдә һһләт ки, беш-үч күндә чох һлдәһ
һазанылмыш бу гәдәр мөһрү мәнәббәт ола тәбдһһн-әдәвәт,
һһр, һәм ахыры, әһ үмдәһн дамдәбачанын, һәм һохунун, һорт-
данын адларыны һилмәкдә кәрәк сә'һ әдә өврәт, нә гәдәр фәһ-

дэсн вар бу ишин кэр ола диггэт ки, эңкөр аглая, яшкн дача:
лик эдэ бир тифл, ниһайэт анасы сөйлэсэ бу адлары филфавр
эдэр өвладыны раһэт вэ талар эгли саламэт, баши чэкмэз аз
меламэт.

Будур аләми-кисван!
Будур һали-мүсәлман!
Кәрәкдир эдә мөһлуд
Өз өвладыны инсан.
Сән, әмма, һөлә гайма!
Инанмырсан, инанма!
Фәрәһлән әмәлилдән!
Утанмырсан, утанма!

Эй ээизим, хэлэфим, маейн-иззү шарафим, руһи-рөван, му-
шси-чаң, табу тэван, тазэ чэваным ки, он илдэң бэридир
өври-киранмайэми, ялыз демирэм диними, нманымы, икса-
фымы, вичданымы, ирфанымы, һом чанымы да, чүмлэ го-
лум-гоншу дейил, эл дэ билир ки, сэнэ вэгф элэйиб шамү
сәһәр, һәр нэ гэдэр рэнчү кэдэр, хейрү зэрэр, фһтнэвү шәр
сондэн өтэр дөври-гэдэрдэн етвишбдирсө мәнэ, чаныма
эһиннэтлэ габум этмишэм, анчаг аталыг һаггымын, ифосы
үчүи, мейрү мәнәббэтлэ, нэ иззэтлэ, нэ һаләтлэ сэнэ тәрбийэ,
тәлим эдэрэк, сэрв-гәдин бәсләмншәм, чайү дөлимдэн сә-
ни чох истәмншәм, бир пара сырф ахмаг олуб оз көзүнүн
иру олан севкили өвләдыны тәдрислэ тәзйи' вэ тәзйиң элэ-
бән чаһилү күмраһ аталар тәк сәһи зиңдәни-мәдарисдә мү-
тәһийәд элэйиб, элмү мәариф дейилән бош, эбас, иксана чә-
фәк ишләр илэ фикрини, һәм әглини, вичданыны мәнәдуд
ғылыб, руһуну иңчитмәмншәм, зәһмәтинэ битмәмншәм, кү-
жәдә, базардә өз гәсдинә игдам эдэрэк, һәр күнү байрам
эдэрэк, күнләри ахшам эдэрэк, хошладығын тәк доланыб,
кәзмәйинә разы олуб, мән сәни бир сән'әтэ дә гоймамышам,
һәр кечә, һәр ердә гонаг галмағыны, зөвгү сәфа алмағыны,
зурна, гавал чалмағыны хошчәмышам, өз башына боцла-
мышам, һәмд хүдайә ки, олубсан белә гүвәәтли, мәнәбәтлә,
шүчәәтли чаван, шһри-жәян, бәбри-бәян; вәгт о замандыр
дәхи бундан белә бир ад чыхарыб иһи бачарыб, илхы говуб,
мал апарыб, дәһрә гиямәт гопарыб, йоллары мәсдуд эдәйиб,
аләми мәһлуд элэйиб, һасили-мәгсуд эл'йиб сән мәнш хон-
нуд элэйиб аләгһи-гүдәһр оласан, йол вурасан, эл гырәсан,
кәрчи гачаглыгда тутулмаг да вар, әмма, онү фикр эйләмә
әсла ки, тутулсан, әлэ дүңсән дә тәрһһүмүлүдүр әббаби-һө-
күмәт, сәнэ әйләр һамы һөрмәт, колусан һәбсдә раһәт, чәһә-
һин кәрм, сүюн саф, ерин күнчи-фәрагәт, сәнэ бир кимсәдә
чүр'әт оламаз әтсән әзһийәт, нола бир күн дүшә фүрәт гә-
чәсан гуртарасан һәбслән әлбәт, ки, әкәр гачмаға дә олмая
ийкап, иһини гәт әдә диван, оласан әһли-пәсиян, нә гәһни
вар, сәнэ гурбан ки, о ерләрдә нә чоһдур сән өзүн хошла-
дығын Соня кими гүнчә-дәһан, сһм-бәдән, рәшкн-чәмән, зүл-

Мүхтәлиф шеирләр

1902—1911

фү сэмэл, көзлэри аһуйн-хүтэн, көп-көзэл, ағ-апбаг, ө ис-
мэтли, вэчаһэтли, сәбаһэтли, мөлаһэтли мадамлар, бири
элбәттә аларсан, десе рус ол, нә чәтти шейдир, оларсан
дәхи бир хач да саларсан, бу әмәлдән учаларсан,

Иван намин аларсан,
Амилянов оларсан,
Нә гәләр олса да өмрүн,
О ерләрдә галарсан.

Үч йүз он доггуз иди бә'д һазар.
 Сәһәйн-һичрәти-Рәсули-күбар;
 Маһи-зигә'дәһия чәһариндә,
 О күнүн һимейи-һәһариндә;
 Бир күн иди ки, хосрови-хавәр
 Бүрчи-Дәләв ичрә дутмуш иди мэгәрр.
 Кәрчи гыш фәсли иди, ләйк һәва
 Рөвшәнү саф иди фәрәһәфза;
 Нурн-хуршидидән чаһан пүрнур,
 Аләм олмушду рәшкн-вадийн-Тур.
 Гыш чәфасын көрән көнүләр шад,
 Рәнчи-сәрмадән олдулар азал.
 Хәлг әймән гәһи-бүрудәтдән,
 Гәлбләрдә фәрәһ бу һаләтдән.
 һадисати-зәманәдән һаһаһ
 Әсди бир шадләт илә бәди-сияһ,
 Дүшдү бир өзкә һалә бу аләм,
 Напәдид олду һәйһирн-ә'зәм;
 Бәһри-симаб тәк зәһинү зәман
 Чүнбүшә кәлди, һопду бир туфан;
 Этди бир һөв зәлзәлә дили-һак,—
 Аз галырды ки, сикәләр ола чак;
 Дәккүл-әрз заһир олду һаман.
 Тармар олду хуттейн-Ширван;
 Белә фәряд чәкди күрейи-һак,—
 Санки торпаға дүшдү һөһ әфлак.
 һамы бу һалә валәһү мәфтун,
 Наһәһан һадис олду бир яһғун;
 Дутду дүһяны од шәрарәләри.
 Яһды дүкканлары, һмарәләри.
 Нә'рейи-түндбад, һиддәти-һар.
 Ләрзиши-әрз, сәдмейи-әһчар.
 Мачәра гәһли мачәра үстән,
 Назил олду бәла бәла үстән.

Аллах, аллах, нэдир бу туфанлар?!
 Аз галыр вәһмдән чыха чанлар.
 Олду куя дәмидә нәфхейи-сур,
 Мачэрайн-гиямәт этди зүһур.
 Әһли-Ширван һайимү һейран,
 Әһли-мәһшәр тәк олду сәркәрдан;
 Гәлбләр долду рө'бү вәһшәтдән,
 Гайәти-шиддәти-мәһабәтдән;
 Олмады кимсә кимсәдән мүхбир,
 Ашикар олду сирри-йөвми-йәфирр;
 Һәр кәс өз нәфсини чәкирди кәнар,
 Ата өвләддән эдирди кәнар.
 Галмады бәргәрар бир ханә,
 Чүмлә мө'мур олду виранә;
 Ани-ваһиддә хүттейи-Ширван
 Олду, сәд һейф, хакилә ексан.
 Ики мөндән зиядә әһли-дияр
 Топраг алтында чан вериб начар.
 Ер чу арам тапды зәлзәләдән,
 Иләлан.... о мәрһәләдән,—
 Аталар ядинә дүшүб өвләд.
 Мәһри-фәрзәнд илә чәкиб фәряд;
 Аталар фикринә галыб фәрзәнд,
 Олду өвчи-сәмайә һалә бүләнд.
 Хырда әтфал иштираб илә
 Атасын ахтарыр штаб илә;
 Гарышыб бир-бирә сәғирү кәбир,
 Һамы дилләрдә кәлмейи-тәкбир;
 Пирн-Кән'ан кими һамы кираи,
 Һәрә бир Юсиф ахтарыр һейран;
 Тапмайыб гәлби-зариини сәмәрни,
 Кимдән алсын чаваниини хәбәрин.
 Мүхтәсәрин ки олду ахири-руз,
 Зүлмәти-шәб әдиб зүһурү бүруз.
 О кечә бир гәрибә аләм иди;
 Шәби-йәс иди, лейлейи-гәм иди;
 Күчәләрдә һамы; нә нарү нә нур,
 Гарышыб бир-бирә үнасү зүкур.
 Һәр тәрәфдә гурулду бир матәм,
 Һәр чәмәндә әкилди нәхлейи-гәм.
 Рәнчи-сәрмаву гүссейи-әмлак,
 Һәр дәгнigә тәзәлзүл әйләр хак.
 Тифлияр шиддәти-бүрудәтдән
 Ағлашыр зар-зар вәһшәтдән;
 Һәр тәрәф «вай оғул» сәдәсиндән,

Гамли өврэтлэрин нэвасиндэн—
 Эшиндэлэр яныб кабаб олду.
 Дили-сэнки-сияһ аб олду.
 Элгэрээ, сүбһэ тэк һамы кирян;
 Та ки, рузи-чадил олду эян
 Тазэлэнди дүбарә дәрду эләм,
 Долду дүняйә шивейи-матәм;
 Куйкән тэк һамы чәкиб фәряд,
 Санки Ширинин ахтарыр Фәрһад.
 Алдылар чүмлә әлләрә тишә,
 Йох көнүлләрдә өзкә әндишә:
 Атадыр, ахтарыр оғул бәдәнин,
 Анадыр, сейр әдир бәлә чәмәнин;
 Бачылар нәшһин ахтарыр гардаш,
 Эләйир сәнкү хак ичиндә тәләш;
 Ахтарыр һәр кәс өз өләнләрини,
 Чыхарыр руһсиз бәдәйләрини.
 Парә-парә о сәрви-зибаләр
 Әзилиб гамәти-дилараләр:
 Күл кими чисмләр һамы бирүһ,
 Әзилиб баш, бәдән олуб мәчруһ.
 Мүрдәләр чисми рәһкүзарләрә
 Төкүлүб кушәвү кәнарләрә;
 Кими тәгсил әдир оғул бәдәнин,
 Кими һазыр әдир ана кәфәнин.
 Нимчан чисмләр нә һаләтдән,
 Кәсрәти-шиддәти-чәрәһәтдән,
 Сәдмейи-сәнқдән батыбды сәси,
 Гүдрәти йох, вә лейк вар нәфәси.
 Бир нечә нәшләр олуб мәфғуд,
 һейф ким һасыл олмайыб мәгсуд.
 Бипәдәр гызларың нэвасиндән,
 «Шаһ һүсейн, ва һүсейн» сәдәсиндән,—
 Гап олурду көнүл о һаләтдән,
 Санки бир ан иди гиямәтдән.
 Дүшдү афагә һаләвү әфган,
 Рәһм гыл, әй һүдайи-көвнү мәкан!
 Нә тәамү нә фәршү нә чамә,
 Халга дишвар олуб бу һәнкамә.
 Гәһти-һан олду бәдтәрин бәлә,
 Аллаһ, аллаһ, нәдир бу дәрдә дәва?!

Мәликов, о һәсән бәйн-зийшан,
 О әминн-хәзанейи-әһсан,

Элмү фәһмү кәмәлилән мүмтәз,
 Синейи-сафи кәһин-лөлән-раз;
 Нүнәри фәздир, әдәб кәри,
 Әдди һакимә, һүччәт играри.
 Дәһи аличәнәб комитетләр,
 О әдаләтмәаб комитетләр,
 Ниммәтү мәрһәмәтләри шаян,
 Рәһим-һимүнтәһаләри паян.
 Барәкаллаһ ки, саф синәләри,
 Әһһәгг элмү әдәб хәзинәләри;
 Шамили-һал олуб ифадәләри.
 Мәрһәми-дәрдү дил һрадәләри;
 Көрмүшүк лүтфи-һинәһайәләриш,
 Эй худа, гыл бүләнд пәйәләриш!
 Халга чох көрмә бу чәнәбләри,
 һифз гыл сән бу мүстәтабләри!
 Бизә чох кишвәрү вилайәтләр
 Этдиләр лүтфләр, һинәтләр.
 Үмәһәйи-әһнейи-дөвләт,
 Рүсәһәйи-мәзәһибү милләт,
 Уләһәйи-изәһи-динпәрвәр,
 Фүгәһәйи-гәһри-һәр кишвәр,
 Әһли-Гафгаз көстәриб гейрәт,
 Әһли-Русһәйи әйләди һиммәт.
 Лейк бу Бадикубә әснафи,
 Хәһ түччар, хәһ әллафи,
 Этдиләр мүбтәләләри дилшәт.
 Әдә һег бу бәлдәләри абад!
 Зөвчәһи-хан, о бануһи-ә'зәз,
 Сакинни-кишвәри-Владгафгаз,
 Әбр тәк һиммәти төкүб бараи,
 Сейл тәк гейрәти әдиб чәрәян,
 Кәһ чадыр әйләһиб бәрәт бизә,
 Кәһ пул әтди илтифәт бизә:
 Мәрһәба, гейрәт әтди мәрданә
 Сакинани-һияри-Ширванә!
 Эй худа, лүтфини һинәт гыл.
 Хәһи-хулд аһиянә рәһмәт гыл!
 Саһира, әй әһри-гейди-бәлә!
 Ше'рдир кәрчи һивейи-шүәра,
 Лейк көфтәрдән дүәди гәрәз.
 Ше'рдән әһия мүддәәди гәрәз...

Шүкр лилләһи ки, афитаби-сүхән
Шәргн-мә'надән олду чөһрә нүма;

Чыхды бир күн ки, тәл'әтиндән эдә
Мәшригү мәгриб әһли кәсби-зия;

Олду бир нур сатә'ү ламә'
Ола рөвишән бу нур илә дүня.

О ки, дәржаһи-һәггә илләр илә
Кечә-күндүз эдәрдик истиһ'а,—

Әһсэнүлвәһһ илә мийәссәр олуб,
Шүкр ким, шамил олду лүтфи-хүда.

Истичабәт тапыб дүаларымыз,
Шәһри-Тифлисдә олуб бәрпа

Бир гәзетханә ким, ифадаләри
Һәр мүәммайә кәстәрир мә'на.

Бир гәзетханә ким, мәталибинә
Һәр мәмаликдә мүштәри пейда.

«Шәрг-Рус» илә интихаб тапыб,
Та верә күн киби чәһанә зия.

«Шәрг-Рус»ун еканә мүмтазы—
Бәһри-әлмү әдәб Мәһәммәд Аға;

Мәтләби дилрүба, гәрибүлфәһм,
Сөзләри рунбәхшү зөвгәфза.

Кәләматы мүфидү мүстәһсэн,
Һәрәкаты һәмийнә сидгү сәфа.

Биз кәрәкдир гәйәммүнән бу күнүн
Мислини илә әйд әдәк ичра;

Бар үмидим ки, эхтэри-игбал
Өвчи-мэгсудда тута мө'ва:

Ола бндар талей-мэс'уд,
Ача мннбэ'д дндэйи-шэһла;

Ола кэсби-үлүмэ сө'йи-бэлиғ,
Гыла тәһсили-эям сүбһү мэса.

Инди бир эсрдир ки, элм кэрәк!
Долуб алати-элмлэн дүшя.

Һансы бир элмдир ки, тәһсили
Бизэ үсрү-һәрәч олуб, ая?

Аһ, ким, хаби-гәфлэт илә бизим
Өмри-пүр-майәмиз кечибди фәна.

Долуб элм илә сәһәтү-аләм,
Бизэ йох бәһра элмдән эсла.

Рәмз «һәл йәстәви» мүдәллилдир,
Бир дейил шәхси-курлән, бина.

Кэсби-эләмә сәбәб фәраһәмдир,
Сабира, бир заман, айыл, ятма!

Гыл дүалар ки, «Шәрг-Рус»—музуи
Тәл'әтиндән олар чаһан бейза.

БЕЙНЭЛМИЛЭЛ

Мүсәлман вә эрмәни вәтәндашларымыза

Әсримиз хаһиш эдәркән иттифагү иттиһад,
 Чүмләмиз әмниййәт ичрә олмаг истәркән мурад,
 Бейимиздә¹ йох икән бир кунә әсбаби-тәзад—
 Бу вәтән өвладына ариз олуб бүүзү инад,
 Мүсәлманла эрмәниләр бейиннә² дүшлү фәсәд,
 Йохму бир саһиб-һидайәт, йохму бир әһли-рәшәд?
 Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вәгтидир!
 Үлфәтү үнсыййәтә даир хитабәт вәгтидир!

Ики йоддаш, ики гошшу бир вәтәндә һәмдияр,
 Әсрләрлә өмр әдиб сүлһ ичрә булмушкән гәрар
 Фитнейи-иблис-мәл'ун олду нақаһ ашикар...
 Көр чәһаләтдән нә шәклә дүшдү вәз'и-рузиякар!
 Гәтлү гәрәт, бишүмарү шәһрү гәрйә таримар,
 Әл'әман, бу фитнәйә чарә гыл, әй пәрвәрдикар!
 Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вәгтидир!
 Үлфәтү үнсыййәтә даир хитабәт вәгтидир!

Фитнәләр ким, фаш олу, билмәм нә һаләтдән төрәр?
 Әгл бавәр әйләмәз ким, адәмниййәтдән төрәр,
 Мүслимниййәтдән вә яхуд эрмәниййәтдән төрәр,
 Шүбһә йохдур, чәһлдән яинки гәфләтдән төрәр;
Бу мүсибәтләр бүтүн бүүзү әдавәтдән төрәр.,
Бу әдавәт мүтләга һаяли-зәләләтдән төрәр:
 Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вәгтидир!
 Үлфәтү үнсыййәтә даир хитабәт вәгтидир!

¹ Арамызда.

² Арасына.

Наггы халга билдириб дэф'и-зэлалэт этмэли,
Күн кимн табан эдиб памали-зүлмэт этмэли,
Набэча бу ишлэрин дэф'инэ гейрэт этмэли,
Хатри-мүгбэрдэн рэф'и-күдурэт этмэли!
Чарасазн-сүлн олуб дэф'и-хүсумэт этмэли!
Сабира, бейнэлмилэл тэдбири-үлфэт этмэли!
Эй сүхэнданан, бу күнлэр бир индайэт вэгтидир!
Үлфөтү үнсийэтэ данр хитабэт вэгтидир!

ИСТИГБАЛ ҮЧҮН

Шимди бүс'эт вар икэн бир иш көр истигбал үчүн,
 Гылма, эй мүн'им, тэчаһүд кэсрети-эмвал үчүн,
 Этмэ сэрф өвгатыны чэм'иййәти-эсгал үчүн,
 Дүшмә исте'чала нәфсини көстөрән эмал үчүн,
 Кәнди фикриңдә чалышмаг анчаг истиглал үчүн!
 Кетди элдән милләтин, фикрин нәдир өмсәл үчүн?
 Шимди фүрсәт вар икэн бир иш көр истигбал үчүн,
 Накәһан бәр'әксә олур фикринчә тәгдири-гәза,
 һушяр ол, өвдәт әтмәз сәркүзәшти-ма-мәза!

Бинәваләр кәрдәниндә фәгрдән зәнчирә бах,
 Мүбтәлалар аһи-чансузиндә мин тә'сирә бах,
 Ятма раһәт, милләтиндә пәлейя-шәбкирә бах,
 Дүңкү дәрвиши бу күн көр мүн'ими-тәгдирә бах,
 Дүңкү мүн'им бир кәда олмуш, көз ач, тофирә бах,
 Гыл чаһана бир нәзәр, мәхруб олан тә'мирә бах,
 Пәрниян һанмләрн олмуш һәм-ағуши-түраб,
 Я бәни-адәм лиду милмөвт вәбиу лилхәраб.

Билмирәм тәксиря-микиәтдән пәләрдир иһийәтин?
 Сирри тә'мини-тәәййүш исә чоһдур микиәтин,
 Кәр һығыб, һәсрәт гоюб кетмәксә бошдур зәһмәтин,
 Бары, эй гаһил, бу күн элдә вар икән фүрсәтин
 Бир биһайи-хейрә бәни ол, учалсын һиммәтин,
 Та бу һиммәт сәйәсиндә хейрә чатсын милләтин!
 Вар икән бу милләтн-исламдә мин эһтиҗа,
 һейф ким, һиммәт эдән йоһдур ки, гылсын бир плач.

Эйгизу, я мә'шәрәл'ислам, гәфләт та бәкей?
 Эйшү ишрәт бәстәриндә истираһәт та бәкей?
 Нөвми-шәтвә ичрә мүстәғрәг хударәт та бәкей?
 Бу тәдәнини, бу тәнәзвүл, бу кәсаләт та бәкей?
 Кетди милләт, батды иззәт, фәгрү зилләт та бәкей?
 Етдиләр сәрмәнзилә әғяр, я гөвм, әррәһил,
 Эйгизу вәстә'чилу, я әһлә-ислам, әдләһил!

Фейзи-тәһсилә мәкәр табил дейил өвладымыз?
Я мәкәр йох иктисаби-әләмә исте'дадымыз?
Талиби-тәһсил икән куллиһйәтән әфрадымыз—
һансы мәктәбдән нә тәһсил алын бу күн әһфрадымыз?
Йохму бир зинһмәт олсун баһси-иршадымыз?
Әлмәдарис, әрһия, сиздәнди истимдадымыз!
Сиздән әһһәг гәлби-милләт, руһи-үммәт шад олур,
Бинәва Сабирләрни аһчаг'иши фәряд олур.

СӨЗ

Эй сөз, нола дерсэм сэнэ хуршиди-сэмават,
Сэндэн алыгор нуру зняйн нэмэ зэррат.

Бир нури-нэгигэтсэн, эдиб нэг сәни назил
Ким, бәхш эдәсэн күлшәни-наеүтә фүюзат.

Кәһ лөвһдә мәстур, гәләмдән кәһи чари,
Кәһ әршдә мисбаһ, кәһи фәршдә мишкат.

Сүбһи-әзәлидән үзүн этдикдә тәчәлли
Мәһв олду маһаны бүрүйән дудейи-зүлмат.

Олмуш бүтүн әрбаби-нәзәр ашиги-һүснүн,
Тәһвирн-үюн әйләйор әрбаби-кәмалат.

Бир моһибейи-лүтфи-хүдасән ки, һәгигәт
Иисаилар әдир затын илә фәхрү мүбаһат.

Сәркәшләри һәп таәтә мәчбур әдийорсан,
Тә'сирн-нүфузунла әрир санки чәмадат.

Эй баригейи-фикр, әя ләм'әйи-вичдан!
Эй шә'шәәйи-гәлб, әя нури-хиялат!

Нөв'и-бәшәрә тәрбийәбәхш олдуғун үчүн—
Кәр денсә сәзадыр сәнә үммүл-әдәбийят.

Сәксән фүсәһайи-әрәби әйләдин иләам,
Ишар бәләғәтлә, әя нури-һиндаят.

Мүмтаз әләдин нөв'и-бәһи-адәми әлһәг,
Исан сәһни илә эдиб әһрази-мәғамат.

Вичданү дили-Сабирә нәшр әйлә фүюзин,
Та ким, битә көвлүндә рәһһини-кәмалат.

АБДУЛЛА ЧӨВДЭТИН ЭШ'АРЫНЫ ТЭХМНС

Эчэб, кәшфи-нигаб этмәзми ярым руйи-зийбадән,
 Зиялақдырмаз афагы фүруғи-аләм-арадән?
 Нә вәгт ол сүбһи-сафым айрылыр бәс лейли-йәлладән?
 «Йолунда бии һәгигәт вердийим бир шанлы рә'ядән
 Галан пишанийи-өмрүмдә бир набуд ковкәбдир».

Һүма пәрваз олуб учмагда икән өвчи-ә'ладән,
 Алыб сәйяд охун накәһ йыхылдым хақә баладән;
 Севинсин, сөйлә, сәйядым ки, бәи көз юмдум әшядәя...
 «Тәнәффүрләр, тәрәһһүмләр, тәхәттүрләрлә дүнидән
 Күзарим зәхмидари-вәсл бир һичри-мәковкәбдир».

ТЭРАНЕИИ-ШАИРАНЭ

Сүлуки шаирин эйнэн сәфа дейил дә, нәдир?
Вәтәктәрәстә бу мәсләк рәвә дейил дә, нәдир?

Насыл да әсрә көрә мәзнәр олмасын шаир,
Фүады лөвһейи-кыйти-нүма дейил дә, нәдир?

Хиялы мөс'әдәтү э'тилайи-әһли-вәтән,
Шиари милләтә мөһрү вәфа дейил дә, нәдир?

Сәрири-сәлтәнәти-шаиранә маликинин
Ливайи-һиммәти нәзәткүшә дейил дә, нәдир?

Вәлейк, чаңзәчулугла вәсфкү шаир—
Шу мәсләкнидә йовунчу кәдә дейил дә, нәдир?

Пула ситайиш әдән шаирин бу гәһбәлийи,
Нихайәт, әгбәй олан бир әдә дейил дә, нәдир?

Дүри-хәзинеий-әһли-кәмал икән әш'ар—
Хәзәф баһасына сатмаг чәфа дейил дә, нәдир?

Мәдйәкуләрин әш'ары, әбулары тәк,
Нисари-хакки-дәри-әғния дейил дә, нәдир?

Тәмәллүгәтә яхышмаз табәәти-шаир—
Бу шивә мәсләки-әһли-рия дейил дә, нәдир?

Рияни тәрк әдәлим заһиди-риякарә,
Дүрәклик бизә нисбәт хәтә дейил дә, нәдир?

Табәсбүсәтлә һасил олан беш-оң күнлүк
Өмүрдән исә бир өлмәк сәзә дейил дә, нәдир?

Гулами-һиммәт олан шаир-гәзәлханын
Зәбаны, нитги һәгаиғ әдә дейил дә, нәдир?

Демәм ки, шаир олуб һәчви-насә ач дилнин,
Әминә һәчв.—кәмали-изә дейил дә, нәдир?

Гэрэзлэ бир кэсэ итнами-лэгвкаранэ
Зэһи гэбанэти-эглү зэка дейил дэ, нэдир?

Демэм ки, фасиди вэсф эт; сагын фэсадындан!
Яманэ яхшы демэк насэза дейил дэ, нэдир?

Вэлейк, чадейи-инсафдан кэнэр олма
Ки, раһи-эдл сирати-һүда дейил дэ, нэдир?

Ризайя-һэгги көзэт, кет рэһи-һэгигэтлэ,
Бу йолда кэлсэ бэла, һэг риза дейил дэ, нэдир?

Эли, шикэнчейи-эһли-диярэ ол Сабир,
Бэлайи-һүбби-вэтэн лилвэла дейил дэ, нэдир?

ШӘКИБАЙИ

Яр кетдикчә тәһәссүр дили-шейдадә дурар,
Өйр вардыгча һәвәс ашиги-рисвадә дурар.

Сейли-тә'н ойлә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрнм—
Бәнзәрәм бир гочаман даға ки, дәрядә дурар!

Дөйсә дә чанымы минләрчә мәламәт ләпәси—
Зөврәги-һиммәтүм әввәлки тәмәннадә дурар!

Бүсбүтүн синәсинә дәйсә дә бин тишә енә
Җөврә тәмкин эдәрәк дурдуғу мә'вадә дурар!

Нәгди-чан исә бәһайи-тәләби-яр, иштә,
Җан бекәф ашиги-садиғ белә сөвдадә дурар!

Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнайә заман,
Мән кедәрсәмсә мәрамин енә дүнядә дурар!

Дурмушам пишү пәси-тә'ндә, Сабир, нечә ким,
О алифләр ки, пәсү пишн әте'надә дурар!

ЭНИН

Учдун, эй руш-пүрфүтүш-Һәсән!
Учушун изтирари-тәндәнми?
Гоча бүлбүл, нийә савулдун сән?
Я сәфа булмадын чәмәндәнми?

Эй һәгиги мүчаһиди-ислам!
Нәшири-ирфанда этдийинчә дөвам—
Сәни аламә яхды йохса эвам?
Кедишии кәсрәти-миһәндәнми?

Йохса, әкликчә тохм сидгү сәфа
Сәни тәкдир эдирмиш әһли-чәфа?
Көзләдикчә бу йолда шәрти-вәфа—
Көрмәдин ярдым әһли-фәндәнми?

Эй «Әкинчи», мазариатында
Булмадынса сәмәр һәятында,
Иштә, ләнкамейи-мәматында
Бу тәнәббүт дейил Һәсәндәнми?

Лейк милләт фәгәт сифатын үчүн,
Мүтәзәккир нүүти-затын үчүн,
Әсәфа, бир биһа сәматын үчүн
Ядикар олмасын да сәндәнми?

Һәсәним, шимди гыл бәһиштә хүрәм,
Онда Сеййид Әзимә сөйлә сәлам,
Кей мәһин шаһри-бәдни-кәлам
Бир хәбәр тутмасын вәтәндәнми?

Үрәфа мәскәни олан Ширван
Чүһәлә хабсәһидир әл'ан,
Бизи иғфал эдән бу нүктә һамаи
Кәндимиздән дейил, зәмәндәнми?

ЭГВАЛИ-НИКЭМИЙИЭДЭН МҮГТЭБИС

БИР МЭНЗУМЭ

Көнүл ол талиби-һикмэт,—о һикмэт ким, һагигэтдир,
Һәгяги һикмэт анчаг һүснү-снйрэтдән ибарэтдир.

Һәкимп-камүл олмагчын дейилдир чох биллүк лазым,
Фәгәт, иғнан-иәфсә мүгтәдир олмаг кифайәтдир.

Зәлаләт әһли һәр шейи кеч анлар, кеч дә һөкм әйләр,
О кәс ким, доғру йоллу фәһим эдәр—әһли-фәзиләтдир.

Өлүр аләмдә шәхснү һиммәти мигдари-фикринчә,
Нә һиммәт кәзләнир ондан ки, әфкары гәбәләтдир?

Пәдәрлә мәдәриң нәһиндән әсла тәлхқам олма,
Сәни тәкдирү тә'сир этсә дә бир датлы шәрбәтдир.

Доғушда айрылыркән мүхтәлиф сурәтләрә инсан,
Мәматында ону ексан гылан хақи-нәдамаәтдир.

Чәнаби-һәг о бәһри-бикирани-мәрһәмәтдир ким,
Она мүлһәг олан инсан шәрәфяби-сәәдәтдир.

Яшадыгча хэрабэ Ширванда—
Бир сәфа көрмәдим о вираанда.

Яшадыгча эзаба дүшдү тәним,
Бана энидан кәсилди өз вәтәним.

Эбәдән олмадым о бүг'әдә шад,
Һасили-өмрүм олду һәп бәрбад.

Булмадым алда бир мүвафиг яр,
Яр сандыгларым бүтүн әгяр...

Дуст эәни әтдийим бүтүн дүшмән.
Бунча дүшмән, фәгәт языг бир мән.

Бир бәдән мин чафайә таб эдәмәз,
Хәстәләндикчә шәхс йол кедәмәз.

Залым әтдикчә бинәваләрә зур,
Бишәва гачмаға олур мәчбур.

Агибәт игтидарымыз кетди,
Сабир икән тәһәммүлүм битди.

Күвәшһиб әһлә олмадан фахир,
Бакыя әйләдим сәфәр ахир.

Шанр икән вәтәндәи әйрилдым,
Бүлбүл икән чәмәндән әйрилдым.

Шимди гүрбәт йолун алыб нәзәрә,
Олдум амәдә, башмадым сәфәрә.

Һәг мәдәд гылды, гейдимин ачдым,
Башымы ичә илә алыб гачдым.

Та булундум Бақы диярында,
Бир бөлүк әһли-дия чиварында.

Һәмдүлияллаһ ки, ней шәкәр верди,
Арзу нәхлимиз сәмәр верди.

Әһсанәллаһ көзәл-көзәл инсап,
Лөвһәшәллаһ бүтүн-бүтүн ирфан.

Чүмләси бир хиял илә мәрбут,
Чүмләси иттифаг илә мәзбут.

Гәмүсү әһли-зөвгү әһли-сафа,
Һәпси әһли-һалү әһли-вафа.

Хәссә бу мәчмәһин диларамн—
Зати-али, Әлигулу нами.

Бәхти мәс'уд, синни-сали чаван,
Рә'һи пиранә, һей'әти зишан.

Һүсн-һийрәтлә сурәтә малик
Пак һиййәтлә иззәтә малик.

Фикри парлаг, хиялы мүстәһсан,
Бойлә али чәнабә бин әһсан!

Дустдур әһилә, әманәт илә,
Нечә-ким, зиддир хәянәт илә.

Ярашыр һәмһинә әһли десәләр,
Һәр иһнидә бин афәһрин десәләр.

Ким әһли олмаса әманәтдә,
Оламаз бу мәгамн-иззәтдә.

Сафи-дил олмайынча бир инсан,—
Она инсан десәк олура бәһтан.

Бәһчә инсан әһли олан киһиндир,
Гуру инсаплыг һәр кәһин иһиндир.

Әй бәһим пак үрәкли һәмвәтәһим,
Сәһилә кәһлүм сүрүрә чәтдә бәһим!

Шаһрәм, чүпки һәр кәһи танырам,
Лүтф әдирсән бана буку ганырам.

Их инкән сәһилә бир рәфағәтиһиз,
Нәрәдәндир бу рүтбә һөрмәтиһиз?!
Бу фәғәт һүсн-һиййәтһиндәндир,
Бу сәһий өз нәчәбәтһиндәндир.

Күн чыхарса иһыг сачар һәр яя,
Булут афагә яғдырар бараң.

Гэнзэлин бэһри зэһр олур амма,
Бид-бибэһрэ, нэхлдэ хурма.

Мүхтэсар, яхшыдан яман кэлмэз,
Яхшыдан бир қәсә зиян қәлмэз.

Яхшылыс этсә һәр насыл нисан—
Гәдрини аңлаян эдәр шүкран.

Бәндә йох лүтфинә эвэз бир кар,
Һүнәри шаирини олур әш'ар.

Шаирә лүтф олурса, я азар,
Писн пис, яхшыны да яхшы язар.

Сәни яхшы көрүнчә пис язамам,
Бән әдәб мәсләкиндә йол азамам.

Дейрәм, һәг сәни севиндирсин!
Хәл'әти-лүтф илә кейиндирсин!

Та ки, вәри өмрү мөһрлә маһын,
Сәнә чатсын нә нсә дилхаһын.

Өмр әлиб бәхт илә, сәадәт илә,
Яша минләрчә эйшү иһрәт илә!

Һәмдәмин,—хатирин севән бир яр,
Һәмгәмин,—бир ай үзлү сәдә һикар.

Мәчлисин эйшү зөвг илә долсун,
Дуһмәнин, һасидин зәяил олсун!

Сабирини ше'рдә дүасы будур,
Һәзрәти-һәгдәи илтимасы будур.

Өмр әлиб данма сәфа будасан,
Һәр заман, һәр дәгигә шад оласан!

ТЭБАЭТ

- Сэрмаеин-ирфаны насыл кэсб эдэр нисан?
- Тәһсилн-үлүм илә олу рүтбейн-ирфан.
- Эли исе олур һансы мөкәндан бизә васил?
- Мәктәбдә китаб илә олу сә'йлә һасил.
- Әнван-күтүб булду нә мәркәздә тәзәйид?
- Ол мәтбәәдән аләмә бәхш этди фәвайид.
- Кәшф олду кимин сәейн-сә'йиндә бу сән'әт?
- Көстәрди һотенберг бу сән'әтдә мәһарәт.
- Кафи олуб ичрасы үчүн сәрвәти бари?
- Мәфлук олуб ичрайә варынча бу шарни.
- Этди нечә бәс мөвгәи-икмалә бу сән'әт?
- Этди ики сәрвәтли зәват илә шәракәт.
- Ширкәтлә мөкәр бойләчә мүшкүл олу асан?
- Ширкәтдәдир ичрайә-әмәл, нәф'и-фираван.
- Этсәк нә олу биз дә белә ширкәтә игдам?
- Сус, сөйлә бизә тәфригәни та эдәк әнчам.

Я ЛИЛ'ЭЧЭБ

Я рэб, нэдир билмэм сәбәб,
Җөх көзләйән ирзү әдәб,
Моллалар олмуш пул тәләб,
Бойлә эшитдик чәддү әб,
Я лил'әчәб, я лил'әчәб.

Йүз мөкрү фитнә салдылар,
Мали-ибади алдылар,
Һәр янә кетсән чалдылар,
Нәф'и-чибишдан рузү шәб,
Я лил'әчәб, я лил'әчәб.

Аллаһү пейгәмбәр, имам,
Һәм дә зиярәткәһ тамам
Моллая ман олмуш, балам,
Лая ол, дейир, тәрпәтмә ләб,
Я лил'әчәб, я лил'әчәб.

ТЭРБИЙЭ

Үммэтин рәһнүмәсы тәрбийәдир,
Милләттин пишвасы тәрбийәдир.

Тәрбийәтлә кечир үмури-чаһан,
Һәр ишин ибтидасы тәрбийәдир.

Валдейнин, тәбни, өвлада
Нәзәри-ә'тинасы тәрбийәдир;

Чүнки өвлад не'мәти-һәгдир,
Шүкри-һәггин әдасы тәрбийәдир,

Нечә ким, бир әдиби-мүмтазын
Дәрсин-һикмәт әдасы тәрбийәдир.

Чаһиндин дә заваллы өвлада
Шивейин-нарәвасы тәрбийәдир;

Өйрәдир тифлә сун әхлагы,
Галиба, мүддәасы тәрбийәдир.

Тәрбийәт әлмисиз дейил мәгбул
Ки, онун мүгтәзасы тәрбийәдир.

АНАЛАР БЭЗЭЙИ

Кэр олса нисадэ элмү ирфан,
Өвлэдэ элэр бу йолда им'ан.

Эксн олараг бу мүлдэанын.
Олмаз нса элми бир ананын—

Өвлэдэ чатар һаман чөһалэт,
Нэ эгл олур онда, нэ фэрасэт;

Битэрбийэлнклэ тифли-мэ'сум
Ахырлэ олур сэфилү мөи'ум;

Саридир чүнки ишбу һалэт,—
Һәмчинснэ элэйэр сирайэт.

Көздэнсэ кэрэк һугуги-нисван,
Та камни ола вүсуги-нисван.

Элм илэ олур һүсули-нззэт,
Элм илэ олур нүфузи-миллэт.

Элмэ чагырыр бүтүн эвамы
«Эл-элмү фэризэтүн» кэламы.

РУНУМ!

Руһум, эй шаһбази-үлшийһэт,
Һинмәтими төк фәзада пәрваз эт!
Уч! уч! Өвчи-самада пәрваз эт!
Тәпкнайи-бәдәндә вар хиффәт!

Ашияни-бәдәндә тутма гәрар,
Янма сән дә мәним кими нарә,
Буламазсан мөлалимә чарә,
Сыхылырсан, ләтпфәси, эһһар!

Бошла бу чисми, чисм мән дейиләм;
Сапа мүшкүл олурса һичраным—
Мән сәнин, сән мәним дилү чаным,
Мән сәниң кәндинәм, бәдән дейиләм!

Һара кетсән сәнишлә мән дә варам;
Шу бәдәндә фәгәт әсириз зар.
Өлмәйпмлә севинмәсәни әғяр,
Аләм олдугча мән дәхи дурарам!

Бир сәфа булмадыг бу аләмдә,
Башга бир аләмә варыб кедәлим;
Бир овуч хаки хәкә тәрк эдәлим
Мәдфәни-шуми-али-әдәмдә!

Мән кедәрсәм, вар олсун амалым!
Яшасын шәһрийяри-һүррийһэт!
Яшасын шәһрийяри-һүррийһэт!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым!

НИТГЭ ХИТАБ

Эй натигейи-бэдиэ-пэрдаз!
Вей сөнбэти-дилфирибинн э'чаз!

Эй мэнбэти-фейзи-асимани,
Мифтаһи-хэзинейи-мээни!

Сэн мэхээни-һикмэт идин ахир,
Сэн мэншэи-һинмэт идин ахир!

Бир тутийи-хошбэяи идин сэн,
Бир дүрчи-дүрэрфэшан идин сэн;

Эфлаки-сүхэн ситарэсийдин,
Күлзари-вэтэн һэзарэсийдин;

Дүшдүн нейэ бэс бу һалэ эһһал?
Билмэм нэ сэбэбдэн олмусан лал?

Эй бүлбүлүм, ол тэранэ пэрдаз,
Гыл баһи-бэдэндэ нэгмэ ағаз!

Фэрьд элэ бир дэм ашиганэ,
Сөйлэ дили-зарү натэванэ:

Кей, гүнчэ, ачыл ки, шимди дуня
Күлзари-тэмөддүн олду екча!

Кэл дишрэ бу пәрдейи-хэфадэн,
Ат пәрдэни мэһһари-хүдадэн;

Сэн алэми-экбэрп-хүдасэн,
Сэн айинейи-чэһаннүмасэн;

Маһһийэтинни һөгир санма,
Азадэлэри эсир санма;

Сэндэ ярадыб бэдин-эфлак
Эглу һүнэрү шүүрү идрак;

Алэмдә нә вар—вар сәндә,
Сәрмаейи-э'тибар сәндә;

Дур, дур ки, түкәнди лейли-зүлмәт,
Эһрарә ачылды сүбһи-дөвләт!

Ашигләри нштиягә дүшдү,
Һәр кәс айылыб габағә дүшдү:

Онлар ки, сәиннләдир мүасир—
Һәр элмү фүнуна ояду маһир.

АНАЛАР БЭЭЭЙИ

Бээк, бээк ки, дейирлэр, чөваһират дейил,
Чөваһират бу күн зийнәти-һәят дейил.

Һэдән чөваһирә фәхр эйләсини кәрәк иисвай?
Чәмадә фәхр исә шаяни-үммүһат дейил.

Һәгиги валидәнин ән шәрәфли бир бәзәйн—
Әдәбли, услу чочугдур, тәчәммүлат дейил.

О һадәрини ки, йох өвладә һүсни-тәрбийәси—
Сәзәйн-мәкрәмәти-нами-валидат дейил.

Һәята лайиғ олан зийнәт—әлм көвһәридир
Ки, бойлә бир дирилик габили-мәмәт дейил

БЭНЗЭТМЭ

Сөвдэйи-мөлөддэтдэн
Хали көрүнүр башлар;

Биканэ биллр ексэр
Гардашлары гардашлар.

Көзлэр дэхн ган сачсын,
Битснн сачылан яшлар;

Ағлар бизэ топраглар,
Дағлар, дэрэлэр, дашлар...

Зинһар, эдэлим хидмэт
Исанлығыа, йолдашлар!

Гейрэт, а вэтэндашлар!
Һиммэт, а вэтэндашлар!

Эшхөдү-биллаһи-әлһийүл-әзим,
Саһиб-иманәм, а ширванлылар!
Йох ени бир динә йәгиним мәним,
Көһнә мүсәлманәм, а ширванлылар!

Шһәйәм, әмма нә бу әшқалдән,
Сүһһийәм, әмма нә бу әмсалдән,
Суфийәм, әмма нә бу әбдалдән,
Һәг севән иңсанәм, а ширванлылар!

Үммәти-мәрһумәвү мәғфур илә,
Әмрдәйәм таәтн-мәзбур илә,
Күфрүмә һөкм әйләмәйинн зур илә,
Гаһли-гур'анәм, а ширванлылар!

Сэн пярн-үөһардидэсэн, эй Сеййиди-сэркар,
Мөндөн чэк элин, эйлэкилэн пир илэ рафтар!
Олмаз сэнэ гисмэт дэхи бу дөөлэти-дидар,
Бундан сора һичримдэ чийэрган олачагсан.

Ашиг мэнэ бир мэн кими зийба кэрэк олсун,
Маил күлэ бир бүлбүлн-шейда кэрэк олсун,
Сэндэ бу ишэ сөбрү шэкиба кэрэк олсун,
Амма, билирэм, сөбр эви, виран олачагсан.

Хүмси-шарабы Сеййндә саги вериб деди:
Сабир фәгиридир, етәр анчаг экат она.

Сабири-шейда ки, тәрки-шәһри-Ширван эйләди,
Бүлбүлә бәнзәрди ким, мейли-күлүстан эйләди,
Мни үч йүз бирдә һичрәтдән сонра меймун яли.
Ахири-шәввалидә эзми-Хорасан эйләди.

Ше'р бир көвләри-екданейи-зиглиймәтдир,
Сагмарам вәсфи-дүрүг илә ону гиймәтдән.
Дейирәм һәчвә, сөзүм доғру, кәламин ширин,
Әһли-зөвгә верәрәм нәш'ә бу хонг һәрбәтдән.

Ариэн-гәмләр әлиндән үрәйим шишмиш инди,
Зәни әдәрдин әдәчәкдир она чарә чийәрим;
Бәхти-мәһбуснә бәх, мән бу тәмәннадә-икән
Баншлады шишмәйә инди үзү гарә чийәрим.

Истәрәм өлмәйн мән, лейк гачыр мәнән әчәл,
Көр нә бәдбәхтәм, әчәлдән дә корәк наз әскам.

Гэзэллэр

Гойма кэлэ, сэгня, захиди мейханэйэ,
Дөнмэйэ мейханэмиз мөсчиди-виранэйэ.

Урма киреһ зүлфүнэ, эйлэ һэзэр, эй сэнэм!
Охшамасын шөклидэ сөһейн-сэдданэйэ.

Һирэ илэ, әфсун илэ олмаз илачи-чүнуи,
Эшг сөзүндән сөва сөз демэ диванэйэ.

Бадейн-төлх ичрэ бу нәш'әйн-ширни нәдир,
Йохса гоюб дилбәрим ләб ләби-пейманэйэ?

Шимди ки, үздүн әлян зүлфи-пәришандән,
Бари кәл изһар гыл дәрди-дилин шанэйэ.

Шәм'н дә яхмагдадыр атәши-сөвдайп-әшг,
Шө'лейи-пәртөв-фүруз хассымы пәрванэйэ?

Сабир о чәннәт рүхүн кәндүми халын көрүб
Аз галыб Адәм кими алдана бир данэйэ.

Нэр сәри-муйндә мин ашиги-наланын вар,
Мәкәр, эй шух ки, бир чисмдә мин чанын вар?

Лейлийә Гейс олур ашиг, сәнә мин-мин Лейли,
Ахтарысан енә бир ашиг, эчәб ганын вар!

Халишин тәрки-дилү чан иди, мән һәм этдим,
Сөйлә, эй яр, көрүм шимди нә фәрманын вар?

Эйд-әһадә гоюн кәсмә, боюн гурбани,
Ашиги-зар кими кәсмәйә гурбанын вар.

Сузи-бинналейи-пәрванәни көр, эй бүлбүл,
Сәһни-күлзардә анчаг сәнин әфғанын вар.

Нәр мәрәз чарәснини эйләмәк асанды, тәбиб,
Мәрәзи-эшгә нә тәдбир, нә дәрманын вар?

Сабира, гәрг эдәр ахир сәни бу сейли-бәлә,
Олма гафил бәлә ким, дидейи-кирянын вар.

Виранэ Шэмахида мэнэ кэнч тапылмаз.
Бир кэнч бу вранэда бирэнч тапылмаз.

Пүстани-сэнэм тэк ики лиму элэ кечмэз,
Бир эн'эби-дилбэр кыи наренч тапылмаз.

Рүх дутмага дэркаһына бир шаһ булунмаз,
Фэрзини-хирэд сейрше шэтрэнч тапылмаз.

Бу бағда бир нөвкүли-бихар көрүкмэз,
Бу бэзмдэ бир дилбэри-биғанч тапылмаз.

Бу ханейи-шәшдәрдә ики кә'б атылмаз,
Бу тәхтейи-һейрәтдә шәшү пәнч тапылмаз.

Тәрсәдә пәри-руй көзәл чохду вә лакни
Сәң тәк көзәл, эй дилбәри-Кәркәнч, тапылмаз.

Ширин сөз илэ салды о аһуну кәмәндә,
Сабир кими бир ринди-сүхәнсәнч тапылмаз.

Мәфтуни-сәри-зүлфүнә гүллаб кәрәкмәз,
Рәлчури-ләби-лә'линә иннаб кәрәкмәз.

Меһрабә сүчуд этмәрәм, әй гиллейи-мәгсуд,
Гашын көрәнә сәчдейи-меһраб кәрәкмәз.

Ач зүлфүнү, диванәләри бир ерә йығма,
Бу фиргәйә чәм'иййәти-әсбаб кәрәкмәз.

Ятма хәми-зүлфиндә никарини белә раһәт,
Ашигләрә, әй хәстә көнүл, хаб кәрәкмәз.

Мән нәш'әйи-лә'ли-ләби-чанан илә мәстәм,
Сағи, мәнә минбә'д мейи-наб кәрәкмәз.

Ғинчриндә рәвадыр чийәрим ганы төкүлсүй,
Чәшминдән ахан гәтрейи-хунаб кәрәкмәз.

Сираб эләйиб лә'ли-ләбин Сабри, әй шух,
Тәбдари-гәми-әшгикә гәндаб кәрәкмәз.

Куйини хунабейи-чэшмимлэ нэмнак эйлэрэм,
Киприйимлэ аснтакэн кэрдшини пак эйлэрэм.

Та ки, көрдүм сағари-сәһбадә әкси-сурәтин,
Өмрләрди́р ким, чәһанда хидмәти-так эйлэрэм.

Эшгини асан билирдим, чәкди иш рисвалыға,
Шимди́р рисвайи-чәһан олдум, нэдән бак эйлэрәм?

Бойнума салдым о зийба тәл'әтин зүлфи-кәчин,
Түрфә чаду́йәм, фүсуни-мари-Зүһһак эйлэрәм.

Вәслә үмид олса һичриндә бу чари¹ үнсүрү,
Әшки-чәшмим сәйлинин мөвчүндә хашак эйлэрәм.

Урма шанә зүлфүнә, нараһәт әтмә көнлүмү,
Зүлфүнә дәйдикчә шанә көнлүмү чак эйлэрәм.

Сабира, торпаға салды сайә рә'на дилбәрим,
Кәр мәләк олсам да лабүд сәчдейи-хак эйлэрәм.

¹ Дөрл мә'насына олан (чәһар) сөзүнүн хәфифләшдирләннәш шәк-
лявдир.

Кэр истэсэн ки, фитнейн-алэм оянмасын,—
Дөпри-гэмэрдэ эгрэби-зүлфүн долапмасын.

Көстөр чэмэндэ нэркисэ һэр шам көзлэрин,
Та сүбһ олунча хабн-эдэмдэп оянмасын.

Йох мэндэ таб васлина, көстэрмэ руйини,
Пэрванэ шэм' көрсэ нэ мүмкүндү янмасын.

Куйин рэгпбэ мәскән олуб, кәлмэрәм дәхи,
Нэ көрмәсин көзүм вә нэ көнлүм буланмасын.

Сифри-дәһанини демә наәһл заһидә,
Гой бихәбәр галыб белә эсрари ганмасын.

Чаным чыхар, чыханда хәтин күл'үзардә,
Эйлә хәтин тәрәш, гөй өмрүм узанмасын.

Дерләр, нәвиди-вәсл вериб яр Сабира,
Хам олмасын, бу мэтләбә һәркиз инанмасын.

Истэсэн көнлүм кими зүлфи-пәришан олмасын,—
Ол гэдэр чөвр эт мәнә аһ этмәк кыкан олмасын!

Дәрди-эшгин гәсли-чан этдисә, мән һәм шакырәм,
Истәрәм чисмимдә дәрд олсун, дәхи чан олмасын!

Гойма әгяр әйләсин куйиндә чөвлан, әй пәри,
Әһримәнләр малики-мүлки-Сүлейман олмасын!

Атәшлин руйиндә әф'и тәк ятыб кейсуларин,
Түрфә чадудур ки, мар атәшдә сузан олмасын!

Дерләр, ашиг күш кикарым гәтлимә амадәдир,
Аллаһ, аллаһ, бир сәбаб гыл ким, пәшман олмасын!

Мүбтәләйн-дәрди-эшгәм, әл көтүр мәнән тәбиб,
Әйлә бир тәдбир ким, бу дәрдә дәрман олмасын.

Сабира, үмиди-васл илә гәми-һичранә дөз,
Һансы бир мүшкүлдү ким, сәбр илә асан олмасын?

Эй дил, аманды, сиррини биканэ билмэснэ,
Анистэ зүлфи-яридэ ят, шанэ билмэснэ!

Дүшдүн хияли-данейи-хал иштиагинэ,
Эй мүргн-рэф', тизпэр ол, данэ билмэснэ!

Эй яр, чан фэдайл-гүдуми-мүбарэкиң,
Анистэ гыл хурам ки, һәмханэ билмэснэ!

Гейрэт һэлак эдэр мэни—ачма чэмалыны,
Көстэрмэ шэм'э руйини, пэрванэ билмэснэ!

Бир ләһзэ бәзми-ярдэ дилшадәм, эй көнүл,
Арам тут, бу мэтләби бикало билмэснэ!

Эй аһи-сәрд, урма нәфәс зүлфи-ярэ сән,
Бир дәм гәрар тут, дили-диванэ билмэснэ!

Заһид эдәрсә эшгдә тәкфир Сабири,
Заһир көзилә Кә'бәни бүтханэ билмэснэ.

Эй шух, енэ һәмдәм олуб какилэ зүлфүн,
Тәһрис эдир ол кафири сейди-дилэ зүлфүн!

Диншү дилимн гарәт эдиб, эйләмәз инсаф,
Шимди нә төмәннә илә эйләр килэ зүлфүн?

Һәр ләһзә уруп синәмә мин навүки-дилдуз,
Мүжканын илә йохса дәйиб дил-дилэ зүлфүн?

Һейрәтдәйәм, ая ки, һәдир фитнейн-Һарут,
Эй шух, мәкәр сәһр охуюб Бабилә зүлфүн?

Тәнһа сәфәр әтмә, кәл апар чанымы, әмма
Бу сирри ниһан сахла, мәбада билэ зүлфүн.

Алдатды көнүл мүргүнү ол данейн-халын,
Дами-рәһн-әгл олду о пүр-силсилэ зүлфүн.

Сабир кими гәрг олду көзүм яшына чисимы,
Тутмуб әлими чәкмеди бир саһилэ зүлфүн.

Хосрови-һүснүн, эзизим, сән имишсән тачи,
Хубләр чүмлә сәнни дәркәһинни моһтачи.

Габи-гөвсейи гаһын, лейләтүл-әсра зүлфүн,
Тапмысан мәртәбейи-һүсидә сән ме'рачи.

Төкүлүб зүлфи-сийәһи аризи-алын үзрә,
Кә'бәйә чөл әрәби мане' олуր һүччачи.

Заһри-куйинәм, әй мәһ, гоһи өпүм хальида,
Һәчәри өпмәйәнә халг дәмәзләр һачи.

Кәч һикарилә дәләр бағрымызы мүжканын,
Бу ох атмағы ким өйрәтди сәнә гыйғачи?

Кечә-күндүз сәри-куйиндә сызыллар Сабир,
Һейләсин, гөвма гапындан, кәслиб иллагачи.

Ушаглара аид шеирләр

1906–1910

МЭКТЭБ ШЭРГИСИ

Мэктэб, мэктэб, нэ дилкүшасэн,
 Чэннэт, чэннэт десм сээсэсэн,
 Шадэм, шадэм тэфэррүчүндэ,
 Элнэг, элнэг, көзэл бинасэн!

Этрин, этрин күли-чинандыр,
 Фейзин, фейзин һэяти-чандыр,
 Гүнчэн, гүнчэн сөфайи-вичдан,
 Нурун, нурун зия-фишандыр!

Таһир, заһир¹ һүнэрлэрини вар,
 Баһир, заһир² сэмэрлэрини вар,
 Дэря-дэря тэмэввүчүндэ
 Парлаг-парлаг күһэрлэрини вар!

Дэфтэр-дэфтэр хэбэрлэрини вар,
 Рәһбәр-рәһбәр әсәрлэрини вар,
 Мишкин-мишкин гөләмләриндә
 Аһу-аһу нәзәрлэрини вар!

Һиммәт, һиммәт сәннлә али,
 Хаки-вәтән сәннлә һали,
 Сәисәң, сәисәң үмүм насың
 Нитги, фикри, дили, мәгали!

¹ Ашкар.

² Парлаг.

Күлшэн-күлшэн лэгафэтин вар,
Рөвшэн-рөвшэн сээдэтин вар,
Вазеһ-вазеһ бэянларында
Ширин-ширин һекайэтин вар!

Олсун, олсун сэниллэ хоһнал,
Етсин, етсин кэмалэ этфал,
Көрсүн, көрсүн пэсэрлэриндэ
Сабир-Сабир пэдэрлэр игбал!

МЭКТЭБ УШАГЛАРЫНА ТӨНФӨ

Доғар инсан ата очағында,
Бәсләнир валидә гучағында.

Ата һәр күн кедәр ишә, чалышар,
Нә гэдәр зәһмәт олса да алышар.

Севәмәз кәнди истираһәтини,
Арар өвладынын сәадәтини;

Ишләйәр, чисми ган-тәрә боянар,
Һәр насыл олса да чөрәк газанар.

Ана өвлада вәғф эләр өзүнү—
Юмамаз, юммаса ушаг көзүнү,

Сүбһә тәк бинәва чәкәр зәһмәт,
Кәнди өвладына верәр раһәт,

Лайла-лайла дейә чәкәр кешийни,
Мик мәһәббәтлә елләйәр бешийни.

Аһ, бизләр чочуг нкән нә гэдәр
Вермишик валидейнә рәнчү кәдәр!

Шимди биз онлары әвәз эдәлим,
Онларын хәһишинчә йәл кедәлим.

Соралым һәр заман ризаләрини,
Алалым хейрили дүаләрини.

«Пайя алтындадыр беһижт ананын»—
Бу һәдиси-шәрифдир, инанын!

Бизә лазымса һәггә гул олалым,
Валидейнә мүти' оғул олалым.

Атая һөрмәт әтмәйән чочугун,
Аная хидмәт әтмәйән чочугун

Нә олуp кәнди нәфсинә хәйри?!
Нә дә ондан вәфа кәрәр геһри!

Шүбһәсиз, хүсрдән кәнар олмаз,
Йки дүняда бәхтияр олмаз.

МЭКТЭБ ШАКИРДЛЭРИНЭ ТӨҮФЭ

Эй ушаглар, ушаглыг эйями—
Кэлэн эйямын ондадыр камн.

Ким ки, гейрэтлэ зәһмәтэ алышар,
Кәсби-ирфана рузү шәб чалышар—

Зәһмәти маейн-сәадәт олар,
Яшадыгча һәмнишә рәһәт олар.

Ким ки, тәнбәллһиә мәнәббәт эдәр,
Даим әйләнчәләрлә үлфәт эдәр.

Кечирәр вәгһини чәһаләт илә,
Бүтүн өмрү кечәр сәфаләт илә.

Иштә, өвлад, сиз бу һалы көрүн,
Бу ики вазеһ әһтһималы көрүн;

Вәгһдән даим истифадә эдһи,
Эһи тәһсилһини ирадә эдһи;

Чалышһын, бинһияз олун, чалышһын,
Эһи илә сәрфәраз олун, чалышһын.

Кәләчәк күнләрһини сәадәтһини
Газаныһи фәзлү фәхрү иһзәтһини.

Сиздәдир мһлләтһини үмһд көзү—
Һал илә сөйләйһир сизә бу сөзү.

Дипләйһини явғылы сәдаләрһини,
Эһидһини атәһһини һәваләрһини;

Охуюн, мһлләтһини һичаты олун,
Та әбәд һанһи-һәяты олун.

ТЭБИБ ИЛЭ ХЭСТЭ

Бир табибэ кедиб дэ бир бимар
Деди: «Мэ'дэмдэ агры бир шей вар:

Бир дэва вер, мэнэ илач эйлэ,
Өлүрэм, чарейн-мэзач эйлэ».

Түтду набзин тэбэб онун дэрһал:
«Нэ емишсэн?»—дейэ эдинчэ суал,

Деди: «Янмыш чэрэк едим, доктор,
Едийим бир элацэ шей йохдур».

Баха галды тэбиб онун сөзүнэ,
Истэди бир дэва төкэ көзүнэ;

Хэстэ: «Мэ'дэмдир агрыян, а көзүм,
Йохса мафһумунуз дейилми сөзүм?»

Деди доктор она ки: «Эй әһмәг,
Эйбли олмаса көзүң мүтлөг,

Янмыш әтмәк емәз идиң әсла,
Бү сәбәблә ярар төкүлсә дэва».

МОЛЛА НЭСРЭДДИНИН ЙОРҒАНЫ

Кечә ятмаг заманы чатмышды,
Молла Нәсрәддин эвдә ятмышды;

Накәһан күчәдә учалды сәда,
Вурһарай дүшдү, гопду бир говға;

Молла, чийниндә йорғаны, дәрһал
Күчәйә чыхды мүзтәриб-әһвал,

Көрдү бир янда бир ағыр дәстә,
Санки минмиш адамлар үст-үстә;

Истәди дәстәйә тәрәф кетсин,
Бу йығынчаг нәдир, суал этсин,

Ишбу аснада бир нәфәр тәррар
Йорғаны гапды накәһ, этди фәрар.

Молла бу гиссәдән пәришан-һал
Эвинә дөнчәк өврәт этди суал:

«Де көрүм, күчәдә нә вар, а киши?
Бу нә дә'вадыр, анладыны иши?»

Деди: «Йорған үчүн имиш бу тәлаш,
Йорғаны гапдылар, кәсилди сәваш».

ИСКЭНДЭР ВЭ ФЭГИР

Күн өнүндэ бир ачнэү мүзтэр
Йол кэнэринда тутмуш иди мэгэр;

Она бир чох мичэк дарышмыш иди,
Язығын һалэти гарышмыш иди;

Эзэмэтлэ кечэркэн Искэндэр
Ону көрчөк тэрәһһүм этди мэкэр:

«Эй фэгир, эһтиячыны көстэр,
Истэ мөндөн нэ хатырын истэр!

Дәрдини сөйлэ та дэва эдәйим,
Нэ исэ һачэтти рэва эдәйим!»

«Падшаһым, сөнэ рэча эдирәм:
Бу мичөклөрдөн ширика эдирәм,

Һөкм гыл, та учуб да кетсинләр,
Мәни бир ләһзэ раһэт этсинләр».

«Баһ, адам, һачэт истэ дэ бари
Кя, она һөкмүмүз ола чари;

Эбәда йох бу ишдэ һмканым,
Дейил онлар мүтин-фәрманым».

«Падшаһым, бу ичзин илэ эчәб
Мәнэ дерсән ки, һачэт эйлэ тәләб?

Һалбуки, чох нәһифдир бунлар,
Һәр синифдән зәифдир бунлар;

Үйөх икән сәндә бир уфаг гүдрәт,
Мәв насыл сәндән истәйим һачәт?»

Әй оғул, һачәти худайә дилә,
Дәрдини зати-кибрняйә дилә;

Чумләнни дәрдинни дөвасы одур,
Ачнәнн, гадирни худасы одур.

АЗАРЛЫ КӨНТЧИ

Хэстэ олмушду бир нэфэр деһган,
Кечэ-күндүз эдирди аһү фэһган.

Кэлди һәмсайәси әядәтинә,
Гоншулуғ һәггянин рәайәтинә,

Деди: «Һәмсайә, вар нәйә мейли,
Нә еһәрсән, нә истәйир көплин?»

Деди: «Әзбәс ки, һаләтим йохдур,
Емәйә һич рәғбатим йохдур».

Деди: «Мейлин олурму алуйә,
Тә'ми мейхош гызыл кәвалуйә?»

Деди деһган: «Әчәб, әчәб еһәрәм,
Сәнә мин дәф'ә, чох сағ ол, дейәрәм».

Деди: «Гышдыр һәнүз, һәмсайә,
Мейвә фәсли дейил, даян яһә».

Деди дәһган: «Нәинки яйә гәдәр,
Бәлкә сағ галмарам бир аһә гәдәр,

Мәни тездән әчәл тәри бүрүйәр,
Яй олунча сүмүкләрим чүрүйәр».

Ишбу тәмсилә мәһәриз биз дә,
Хэстә деһгана бәнзәриз биз дә;

Әһния көрчәк әһтиячымызы—
Көстәрир бизләрә илачымызы;

Сөйләйирләр ки, вар һәмһийәтимиз,
Гоймарыз пуч ола чәмаәтимиз.

Нэр кэс өз рэ'йни дейир мэгүл,
Та ки, сөһбэт олур йығылсын пул;

Дәрмнян эйләдикдә пул сөзүнү—
Нэр кэс ншдән кәнар эдир өзүнү;

Сөйләйир, вәгт йох бу тәшкилә,
Бу нши сахлаяг кәлән нлә...

1913-чү илдә „МӘКТӘБ“ ЖУРНАЛЫНДА ЧАП
ОЛУНАН ШЕИРЛӘР

ЧАМУШ ВӘ СЕЛ

Бир киши сахлайырды бир чамуш,
Су гатырды сүдә, эдирди фүруш.

Яҗды шиддәтлә бир яғыш накаһ,
Кишинни вәз'и-һалы олду тәһәһ;

Тутду дүняны селләрини чуши,
Дәр заман алды-кетди чамуши.

Киши ағлар көз илә ғылды фәған;
Сөйләди оғлу: «Ағлама, бабачан!

Чүнки су сүдләрә түфейя олду,
Гатдығын су ығылды сейя олду;

Инди чамушуну апарды исә,
Башына мәһшәри гопарды исә,

Сөйләмә ки, фәләк гәзасыдыр ол,
Тутдуғун ишләрин чәзасыдыр ол».

ЯЛАНЧЫ! ЧОБАН

Бир чобан бир күн этди дағда һарэй:
«Чанавар вар.—деди,—кәлли, эй вай!»

Әһли-гәрийә йүһүрдү дағ тәрәфә,
Кетмәсин та гоюн, гузу тәләфә.

Бунлары мүзтәриб көрүнчә чобан
Күлмәйә башлайыб деди: «Яран.

Сиз буну санмайын һәгигәтдир,
Дамағым кәлди, бир зәрафәтдир!»

Бинәваләр гайытды; лейк чобан
Енә бир күн дағ үзрә гылды фәған:

«Чанавар вар!»—дейә бағырды енә,
Гәрийә әһлин көмәк чағырды енә.

Кәнтчиләр этдиләр дүбарә һүчум.
Енә олду яланлығы мә'лум.

Доғрудан бир заман бәәзми-шикар
Гоюна кәлди бир нечә чанавар.

Һәрчи дад әйләди чобан, яһу!
Әшидәнләр деди: яландыр бу!

Бу сәбәбдән һарая кетмәдиләр,
Она һеч э'тинна да этмәдиләр.

Чанаварлар еди бүтүн гоюну.
Иштә, оғлум, яланчылыг оюну!

Бах, яланчы таңылды чүнки чобан,
Доғру деркән сөзү көрүндү ялан.

Һәркиз, оғлум, ялан демә ки, худа
Дуст дутмаз яланчыны әбәда!

Һәм дә халг ичрә һөрмәтин олмаз,
Иззәтин, гәдрү гиймәтин олмаз.

«Әви янды яланчынын,—дерләр.—
Она бир кимсә этмәди бавәр».

МОЛЛА НЭСРЭДДИН ВЭ ОҒРУ

Молланың бөркүнү чалыб оғру,
Йүйүрүб гачды бир баға доғру;

Бахмады оғрусу кедэр нэрәйә—
Өзү анчаг йүйүрдү мэгбарәйә.

Молланы көрдүләр дурур орада,
Дедиләр: «Дурмусан нечин бурада?»

Деди: «Бир оғру бөркүмү чалды,
Гачды кетди, башым ачыг галды».

Дедиләр: «Оғру гачды, кетди баға,
Бурада бош отурма, дур аяға.

Баға доғру кет, эйләмә эһмал,
Оғруну тап о ердә, бөркүнү ал».

«Нәмә лазым,—деди ки,—бағ һарадыр.
Оғрунун агибәт ери бурадыр».

ӨРҮМЧЭК ВЭ ИПЭК ГУРДУ

Бир өрүмчэк өзүн чэкиб дурду,
Деди фэхр илэ: «Эй ипэк гурду,

Нэ касалэтлэ иш көрүрсэн сэн,
Нийэ бунча ағыр һөрүрсэн сэн?

Кэл мәним сән'әтнимдә сүр'әтним
Көрүб итгар гыл мәһарәтими,

Ишә кирчэк тамамыны һөрүрәм,
Аз заманда нечә чох иш көрүрәм».

Бахды, күлдү она ипэк гурду,
Сәрзәниш этди, тә'нәләр вурду,

Деди: «Бәрфәрз олса һәр ердә
Тохуюрсаң бөйүк, кичик пәрдә,

Де көрүм, онларын нәдир сәмәри?
Бәлкә дә һәр кәсә чатыр зәрәри!

Лейк мәндә йох исә дә сүр'әт,
Япдығым ишдә вар ағыр гиймәт:

Аләмә фандә верир карым,
Һәр кәс истәр ола хәридарым».

АРТЫГ АЛЫБ ЭКСИК САТАН ТАЧИР.

Бир нэфэр тачир өз дүканында
Оғлуну сахланырды янында;

Элэйирди гәрибә дадү стад—
Сатдығында—кәм, асдығында—зияд.

Мәкрү тәзвир иди онун һәр иши,
Дүз дейилди бүтүн алыш-вернши.

Атанын шүғлүнә олуб ади—
Көрдүйүн өйрәнирди өвләди.

Бир күн өз дәрдинин илачы үчүн
Кетди тачир бир әһтиячы үчүн,

Оғлу көрдү ки, вәгт-фирсәтдир:
«Дәхли сойсам,—деди,—гәһимәтдир».

Әли дәхл ичрә, көзләри никәран,
Атасы бир тәрәфдән олду әян,

Даралыб бүсбүтүн чәһан көзүнә,
Вурду бир силли оғлунун үзүнә.

Көрдү бир пир, хейли тәчрүбәкар,
Деди: «Этмә әбәс буна азар,

Әклиһин данәнин будур сәмәри,
Сәндән әхз эләйиб һәмни һүнәри.

Тәрбийә мүстәһәггидир өвләд,
Пәдәриндән нә көрсә әйләр яд;

Хаһ әмри-гәбиһ, хаһ чәмпил,—
Әдәр өвләд чүмләсин тәһсил.

Саләһ ол, саләһ олсун өвләдин,
Таләһ ол, таләһ олсун өвләдин».

ЧҮТЧҮ

Чыхды күнәш, долду чаһан нур илә,
Чүтчү сүрүр тарлада чүт шур илә.

Атлар, өкүзләр котана күч верир,
Каһ йүрүйүр, каһ йыхылыр, каһ дурур.

Чүтчү батыб ган-тәрә, ер шумлайыр,
Шумладығы тарлалары тумлайыр;

Олса да артыг нә гәдәр зәһмәтн—
Йшләмәйә вар о гәдәр гейрәтн;

Чүнки биллр раһәт эзийәтдәдир,
Шад яшамар сәй'дә, гейрәтдәдир;

Шимди әкәрчи она зәһмәт олар,
Гышда әяли, өзү раһәт булар;

Чәм әдәчәк тарласынын һасилн,
Бәсләйәчәк аиләсин, һәм элин.

ЯЗ КҮНЛӘРИ

Кәл, кәл, а яз күнләри!
Илин әзиз күнләри!

Дағда әрит гәрлары,
Бағда әрит гәрлары;

Чайлар дашыб сел олсун,
Тахыллар тел-тел олсун;

Ағачлар ачсын янчәк,
Ярпағы ләчәк-ләчәк.

МӘКТӘБӘ ТӘРҒИБ

Мәним бағым, баһарым!
Фикри зиялы, оғлум!
Мәктәб заманы кәлди,
Дур, эй вәфалы оғлум!
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Күн чыхды, сүбһ ачылды,
Гаранлыглар гачылды,
Пәнчәрәдән күн дүшдү,
Отагларә сачылды,
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Оғул, оғул, амандыр,
Чох юхламаг ямандыр!..
Чох юхламаг—шейтандар,
Тез дурмаг—аллаһдандыр.
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Нәсиһәт ал, нәсиһәт,
Гыл кәсби-әлмә гейрәт!
Элмәснәлик бәласы
Мүшкүл олур, һәгигәт;
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Мәктәбдә вар шәрафәт,
Дәфтәрдә вар ләтафәт;
Чари олур гәләмдән
Ширин-ширик һекайәт;
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Аллаһ олсун сәдигни,
Мәктәб сәнин шафигни;
Дүр мәктәбә кет, оғлум!
Дәфтәр сәнин рәфигни;
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Мүәллимип кәламын
Ал, сахла әһтирамың;
Һәглән эдәр тәмәннә
Мәктәбинин давамның;
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Элм өйрән, имтәһан вер,
Өз фәзлинни иншан вер;
Гәдрин бил элмү фәзлин,
Элмин йолунда чан вер;
Эй көзүм, эй чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

НЭВЭС.

Нэвэс сөвг эйлэр нисаны хэятэ,
Эталэт чэлб эдэр шэхси мэматэ;

Нэвэс нсал эдэр заты сэфайё,
Эталэт мүбгэла эйлэр бэлайё;

Нэвэс пираейн-эглу хүнэрдир,
Эталэт маейн-ичзү кэдэрдир;

Нэвэсдэн нэш'эт эйлэр нэл фэхарэт,
Эталэтдэн төрэр мин-мин хэчалэт;

Нэвэс сәһрасы эмниййәт-фэзадыр,
Эталэт тәнкнасы бир хэтадыр;

Нэвэс бирлэ тэрэггийят дәркар,
Эталэтдэн эмәл мәнкусү идбар.

УШАГ ВЭ БУЗ

Дэрсэ кедэн бир ушаг
Чыхды буз үстэ гочаг;

Сүрүшдү бирдэн-бирэ,
Дүшдү үз үстэ ерэ.

Дурду ушаг нейлэди?
Буза белэ сөйлэди:

«Сэн нэ ямансап, а буз!
Адам йыхансан, а буз!

Аз галыб өмрүн сэннп,
Яз кэлэр артар гэмн:

Өрийнб суя дөнэрсэн,
Ахыб чая кедэрсэн!»

ГАРҒА ВӘ ТҮЛКҮ

Пендир ағзында бир гара гарға
Учараг гонду бир уча будаға.

Түлкү көрчәк яваш-яваш кәлди,
Эндириб баш, әдәблә чөмбәлди;

Бир заман һәсрәт илә гарға сары
Алтдан-алтдан марытды баш юхары,

Деди: «Әһсән сәнә, а гарға аға!
Нә нәзакәтлә гонмусан будаға!

Бәзәдин сән бу күн бизим чәмәни,
Шад гылдын бу кәлмәкиңлә мәнни;

Нә көзәлсән, нә хош лигасән сән,
Ери вар сөйләсәм—һүмасән сән;

Түкләрнидир ипәк кими парлаг,
Бәднәзәрдән вүчудун олсун праг!

Бу йәгиндир ки, вар севимли сәсин,
Оху версин мәнә сәфа нәфәсин!»

Белә сөздән фәрәһләниб гарға
Ағзыны ачды та ки, әтсин—ға,

«Ға» әдәркән һәнүз бирчә кәрә—
Пендири димдийиндән энди ерә.

Түлкү фөврәи һавада гапды еди,
Гарғая тә'нә илә бойлә деди:

«Олмасайды чаһанда сарсаглар,
Ач галарды йәгин ки, ялтаглар».

АҒАЧЛАРЫН БӘҢСИ

Алма, палыт, шам ағачы һал илә
Эйләдиләр бәһс бу минвал илә:

Башлады тә'рифә палыд гамәтин,
Өйдү өзүн, зорбалығын, һаләтин.

«Етмәз олур,—сөйләди,—дағлар мәнә,
Лайнг олур фәхр эдә бағлар мәнә;

Аз гала башым етишә кейләрә,
Шах-будағым көлкә салыб һәр ерә:

Әссә күләк, гопса да туфан енә
Эймәйә әсла күчү чатмаз мәнә;

Чанлычадыр, зорбачадыр балдырым,
Сындыра билмәз мәнни һеч илдырым».

Алма ағачы она верди чаваб:
«Эйләмә тә'риф өзүнү, эй чәнәб!

Зорбадыр һәрчәнд ки, гәддиң сәнни,
Йох мәнә тай олмага һәддиң сәнни;

Сәндә битәр бир нечә вечсиң гоза,
Анчаг о да гисмәт олар донгуза;

Мәндә, вәли, яхшы, көзәл алма вар,
Рәнкини һәр ким көрә һейран галар;

Дадлы, ләтафәтли, мәләһәтлиндир,
Саплағы инчә, өзү ләззәтлиндир».

Шам ағачы билди бу кейфийәти,
Сөйләди: «Бәсдир, бурахын сөһбәти!

Бош даньшыгдан нэ чыхар, ай баям?
Гыш күнү сиз чылпаг оларсыз тамам;

Лейк мөним гышда дэхи яз кими,
Яшыл олур палтарым этлас кими;

Лазымам эв тикдирэн инсанлара,
Нэм дирэйэм, нэм гапы эйванлара;

Гыш собада халг мөни яндырар,
Мөнифөетим халга мөним чох дэйэр».

УШАГ ВӘ ПУЛ

Күчәдән бир чочуг йүйүрдү эвә,
Бир бумажник булуп деди бу невә:

«Ана, кәл, кәл ки, дөвләтә чатдыг,
Пулла олдуг, сәадәтә чатдыг!»

Деди хатун ки: «Сөйлә, эй фәрзәнд,
Нолду ким, олдуг иңди дөвләтмәнд?

Көрәйим, вер, нәдир, нәдир бу, оғул?»
Деди: «Булдум буну иңи долу пул;

Йол келән бир гоча киши нақан
Дүшүрүб кечди, олмады ақан;

Көрмәдән кимсә мән гошуб алдым,
Тез гачыб кәндими эвә салдым».

Анасы оғлунун чиңайәтини
Көрәрәк заһир әтди иңфрәтини,

Деди: «Оғлум, нә сәрд имиш ганын
Ки, буна разы олду виңданын?»

Тифли-мә'сум икән күнаһ әтдин,
Кәнди виңданыны тәбаһ әтдин;

Нийә вердин фәнайә доғрулуғу,
Ирткаб әйләдин бу оғрулуғу?

Җиңч зәңп әтмәм, өзкәнин мали
Биз зәңкин гылыб эдә али;

Йох, йох, оғлум, пнан ки, хар оларыз,
Әрзәли-әһли-рузкар оларыз;

Хани олсаг эхэр бу дүндә
Ирзү намусумуз кедәр бадә;

Көзүмүз мүнтәһайи-зилләтдән
Бахамаз кимсәйә хәчаләтдән;

Кәрчи пул чох фәрәһ фәзадыр, оғул,
Лейк намус пәк бәһадыр, оғул!

ЭЛМЭ ТЭРҒИБ

Элмин изээти пайндар олур,
Чөһлүн никбәти чаншикар олур;
Һәр кәс элм охур бәхтияр олур,
Милләт элм илә бәргәрар олур;
Охуюн, әзизләр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Элм илә сәрәфраз олмасаг биз,
Чүмләдән бинияз олмасаг биз,—
Биздә фәхр, мубаһат олурму?
Гейриләрлә мүсават олурму?

Һәр бир таифә бир сәяг илә
Чатды иззәтә иттифаг илә,
Дүшдүк зилләтә биз иттифаг илә,
Мәктәб ачмалы иштияг илә;
Охуюн, әзизләр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Сидг илә әл-әлә чатмасаг биз,
Гафләти бир тәрәф атмасаг биз,—
Биздә һәркиз сәадәт олурму?
Сибгәт әтмәкдә гүдрәт олурму?

Исламийәтә ифтихарымыз—
Сүнни-шиәликлә олду карымыз,
Кетди шә'нимыз, ә'тибарымыз,
Вармы рүтбәмиз, иттидарымыз?
Охуюн, әзизләр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Доғру бир иттиһад әтмәсәк биз,
Бирлиһә ә'тиһад әтмәсәк биз,—
Биздә шәрти-үхүввәт олурму?
Дини-исламә хидмәт олурму?

Н э с р

ФЕЛ'ЕТОНЛАР

1907—1908

1907

ТАПМАЧА

Бир белә мәсәл вардыр ки, «доғру данышанын папағынын гулағы йыртыг олур».

Мәң бу барәдә чох фикирләшпирәм ки, әчәба, доғру данышанын папағынын гулағы нийә көрә йыртыг олсун?

Фикирләшпирәм, фикирләшпирәм... ахырда йәггин эдирәм ки, һелә кәрәк белә дә олсун.

Мәсәләң, көтүрәк ки, Мәһәммәдчәфәр аға вәфат эдир, бир гәдәр пулу, мүлкү, малы вә ячә нәфәр ушаглары да галыр. Тәшбилһән, һачы Молла Фейзи әми, бу иманыны аллаһ каһил эләмиш киши, һәр нөв олурса ушаглара гәйюм олуб вә һәр ихтияры да йәди-тәсәррүфүнә кечирир. Сөз кәлиши, ушагларын анасына пәмәһрәм олмасын дейә, никаһ да охудур. Бәни, мүсәлман олап адам кәрәк белә олсун.. вә сәғирләрин пулуңдан чох хәрч олмамагдан өтрү нөкәрләри-задлары да азад эдир. Аячаг ушаглар нөкәрләрин хидмәтләрини дәрәһдә элә билярләр, эдәмәсәләр дә ярамаз; чүнки һачы әми шапалаг-ляяр... Галды ки, мүлк, мал вә пул,—онлары да ичарәйә вә мүәммиләйә вериб ишләдир.

Бәли, вахт о вахт олур ки, ушаглар бөйүйүрләр, инди кәрәк һачы әми ушаглара һесаб версин.

Һесаб исә бармаг һесабыңдан башланыр, яһинда ятыр, палчыға батыр, элә габил бир шей галмайыр ки, һачы әми ушаглара версин. Бурасыны истәйирәм әрәбчә дейим ки, баша дүшән олмасын: демәли ки, һачы әми «бәллә'тү» әдиб «һәзми-рабе»-дән өтүрмүш олур.

Һә, инди дейәчәксән ки, бу сөзләрни юхарыда дейилән ми-сал илә нә мүнәсибәти вар?

Йох, әзизим, бир даян, гөй сөзүмү аяға киши дейим, көр мүнәсибәти вар, яһинки йохдур.

Вәхта ки, иш бу мәгамә етишир. Чәмаат арасында бу сөз данышылыр, мәсәләң, бир гәзет мүхбири дә бу сөзләри эши-дир, көтүрүб гәзетә яздырыр.

Нэрчэнд Һачы эмнм белэ исрафчы адам дейил ки, илдэ беш-он манат вериб бир гээтэ абунэ олсун вэ ялнки күндэ бир шаһы вериб бир нөмрэ алыб охусун, анчаг гоншудав алыб охудуғу мүфтэ гээтэдэ накаһ көрүр ки, бу әһвалат язылыб, һелә онда кишинин ачығы тутуб, ики әлли бир гапаз мүхбирин башына элә илишдирир ки, язығын папағынын гулағы нәдир ки, өз гулағы да йыртыг олур. Одур ки, дейирәм, һелә белә дә кәрәк олсун.

Амма, бурада енә бир аз фикирләширәм, фикирләширәм ки, Һачы әми мүхбирин башына гапазы нә үчүн илишдириди?

Тапырам ки, Һачы әминин эләдийн әмәлини яздығына көрә... Фикирләширәм ки, мүхбир бу сөзләри яландан языбмыш, йохса доғрудан?

Тапырам ки, доғрудан языбмыш.

Фикирләширәм ки, бу әмәл яхшы әмәл дейил имиш, һәта Һачы әминин хүшкә мө'минлийинә дә ярашан әмәл дейилмиш.

Фикирләширәм ки, пәс Һачы әми гапазы өз башына илишдирмәйиб мүхбирин башына нә үчүн илишдирди вэ һалонка бу әмәли ишләйән Һачы әми өзү имиш, мүхбирин тагеыры нә имиш? Әчәба, бураларыны һәрчи фикирләширәм, тапа билмирәм ки, тапа билмәйәчәйәм. Дейирәм, көрәсән диггәт элим, буну тапа биләчәйәммин?

Тапа билмәсәм дә Һачы әминн баша сала биләчәйәммия? Амма, һейһат!... Инди һәр кәс буну тапа билсә вә Һачы әминн дә баша сала билсә, буюрсун, бу иш мәннәм ишим дейил!

ШИРВАНДА МҮҢҮМ ҺӘВАДИС

Ширвандан акентә телеграфынын вердийн сәһһи хәбәрлә-
рә көрә (инаныныз һа!..) Шамаһынын йүздән дохсан доггузу
(о бир данәсиндә дә шүбһәм вар!) ашағыда язылан фикрә
дүшүбләр: бу ахыр вахтларда Молла Нәсрәддин шейхимиз
пишвәзәһрымызын «лап зообаларына» саташмаға б-шиламын-
дыр. Дана догрусу, лап-лап-лап һәгигәт сөзләри биләрва сөй-
ләмәйә чәсарәт этмишдир. Бу чәкиләчәк дәрә, әфв олуначаг
хәтамыдыр а?.. Киши лап мәһәбә, динә әл апарды..
Мәшайих галмады, молла галмады, алим галмады, хан гал-
мады, бәй галмады, совча галмады, сәһәнк галмады, нә би-
лим, дибәнк галмады,—һамысыны әлә салды. Киши лап ип-
ләмә олуб, чийини-задын гапыр. Фарс демшкән:

«Әлаче һагсә пиш әз вүгү байәд кәрә».¹

Буна бир элач әтмәк һәр бир мүсәлманын борчудур.
Хүләсә, мөһтәрәм Молла әминизин һаггында бәд һәрәкә-
тә дүшүбләр.

Ширванын «электрнк компания»сынын телефонла вер-
дийн ахырки хәбәрләр артыг дәрәчә тәәссүфлүдүр.

«Компания»нын... вердийн хәбәр будур:

Моллапәрәстләр, шейхләр, бизим зәнки демшкән... пә-
рәстләр һамылыгла Петербурга вәкил көндәрмәк истәйирләр.
Өзү дә бу вәкил өзкә милләтдән олачаг,—Ивандан, Гуршу-
вандан бири... Бу адам лап кетсин һөкүмәт дәрәләрикә ши-
кайәтә. Бурдан бир һашийә чыхалым. Петербург сөзү кәлә-
дә, анд олсун чөрәк ярадан аллаһа, лап бизим киши кәлир
дурур көзүмүң габағында. Бизим киши дейирәм әй, анладын-
мы адә... гаһ-гаһ-гаһ! Енә билмәдин? А эвин тикилсин. сөзү
ача билмирәм, горхурам, лап догру данышсам «Бүрһани-тә-
рәгги» кими Бәһлул әмини дә шамаһылылар байгот әдәр-
ләр. Енә дурухмусан адә? Паһ атоһнан еримийәсэн!

«Сөйләмәмиш мән ләби
Сән баша дүш—ләбләби,
Сүр ирәли мәркәби».

¹ Һадисә үз вермәздән әвәл гәршысы алынмалыдыр.

Иди билрэм даһа күлмүрсэн. Үмидсиз бир һалда бойгун
шһиндә дуурсан, дәрнн фикирләрә, гаранлыг хиялата гәрг
олмусан.

Ah, Ширван әһлиһни бичданы тәк виранәзар олмуш
вәтән!

Рухсуз ширваняна сан мәзар олмуш вәтән!

ЯДИКАР

Мөһтәрәм Молла Нәсрәддин әфәнди! Ач-
занә хайиш эдирәм ки, бу печә кәлибә
журналымызда ер верәсиниз.

Мәрһум Нәсәнбәйин вәфаты мүнәсибәтнчә лазым иди
ки, бүтүн Гафгазда олан шәһәрләрдән биз шамаһылылары
үстүнә сәр-сәләмәти телеграмлары чәкиләйди... Чүнки о мәр-
һум бизим өз шамаһылымыз иди, о бизим өз адаммыз иди,
даһа доғрусу, о бизим мә'нәви атамыз иди.

Амма Гафгаз әһли бу барәдә сәһв этдиләр, көтүрүб Ба-
кийә телеграм эләдиләр, нә билим «Иршад»а яздылар..

Башиһәмә биз өз вәзифәмизи ифа этмәкдә гүсурлуғ этмә-
дик, о мәрһуму ядымыздан чыхармадығ, демәк онун биздә
олан һаггыны эда этдик. Гәрар гойдуг ки, онун анчағ мөһ-
тәрәмә әялына бирчә телеграм эдиб сәр-сәләмәти верәк.
Һәтта бу хүсусда чох данышдығ да, һәлә дә данышырығ, сә
дә данышачайығ, чүнки о мәрһуму ядымыздан чыхарда бил-
мәрик!! Шәрт телеграм вурмагда дейил, һәр мәтләбин үстүн-
дә кәрәк данышығ олсун, данышарлар, ахырда иш бир ер-
дә гәрар тутар, нечә ки, элә белә дә олду, йә'ни телеграм
мөвгуф эдиб мәрһумун ядиқарына шәһәрнимиздә, үездә
школаларын бириндә тәк бирчә етим ушағ охутмағ фикриә
дүшдүк, демәк ки, мүсадимейн-әфқардән баригейн-һәгигәт пар-
латдығ!! Афәрин бизә! Мәрһәба бизә!

О иди ки, бу хүсусда көтүр-гой эләдик, көтүрдүк гойдуг,
гойдуг көтүрдүк, гойдуг көтүрдүк, көтүрдүк гойдуг, бирчә
хырда галмышды ки, иш лап дүзәлсән, накаһ вахтсыз хоруз
кими бир шоғәриб тәк сәбир бу яндан банлады, сәбри сә-
синә дискиниб юхудан айылдым, бир бу тәрәфә, бир о тәрә-
фә нәзәр салдым, көрдүм ки, һамы хорһахорнан ятыб, гез

кағыз, гәләми көтүрүб бу нечә кәлмәни сизә языб, дүбарә башымы атдым ястыға вә кетдим юхуя, һәрчәнд эв исти, йорған-дөшәк галын, юху ширин, һеч бир дә оялмаға үмидим йохдур, амма еңә вәсийһәт йүнкүллүкдур; будур сәнә дейрәм: ашна, әһяна, ояндым, мабә'дини дә язарам. Йох, әкәр ояна билмәдим, нә бир әйби вармыш: яр бағи—сөһбәт бағи, а дүняда көрүшүб зәбани тәфсилән әрз әдәрәм.

дэнийэт уғрунда фәда этди.. Иғтираб этди.. Өз мүнхти-
вчтмансидә бирчә мәсдәри-ирфан вә мәдәнийәт билдийи
(.....)йә кәлди. Ох, артыг орада раһәт иди, мәсрур иди,
мәс'уд иди... Ону үзүнә гаршы тәкфир вә тә'и этмийорлар.
Онуи һүррийәти-фикрийәсинә... асари-гәләмийәсинә чәбр
илә мугабилә этмийорларды. Һәр каһ ки, шәһәрндәки фә-
фәһи-мәшәәти йохду, фәгәт сә'йи-гәләми илә, намуслу, гей-
рәтли адилә әдәбийәти-миллийәси арасында бир мөвгән-
мүмтаз кәсб этмишди... О язийор, чалышыйор, бәшәрийәтә
мәрһәмәт, шәфғәт кәстәрийорду. Булуңдуғу ердә бир әф-
кари-чәдидә дарүлирфанында ишғал этдийи мөвгән-тәдриси;
онун күзәриши-һәятына хадим олачағды. Имди һүрр, асудә
бир фикрә малик. Мүстәриһ!

Пәрәстишкары булуңдуғу һәяти-мәтбуата да бир кәрә
дахил олса, артыг муранә олса да, әдәчәйи бу хидмәтлә
зөвги-мә'нәвисини тәтмин, вичданыны гәләяныны тәскин
әдәчәкди. Әлә дә олду. Яхындан таныдығы бир гәзетәнин ә'зә-
йи-амиләси сырасына кирди. Мәтбәәнин пәришан вә гәсвә-
тәнкиз һәятыны даһа билмәйән бу адам ән аз ичрәт хидмә-
тилә фәхуранә чалышыйорду.

«Руһум бу сә'йдән мәһзүздур. Күч олса да дәвам әдәчә-
йәм; чүнки гаейп-әмәлим милләтә хидмәтдир!» дейорду. О,
ә'зәйи-мәтбуатын сәйянән һәпсинә һөрмәт, мәһәббәт кәстә-
рийор, онлары мүслиһи-инсаныйәт биллийорду... Онлары,
әгдәси-эвамири-илаһи олан—«Мәним индимдә ән бөйүк эн-
сан—бейнәлбәшәр тә'мини-сәләһ вә сәадәтә хадим оланла-
рын гуллуғудур!»—фарманыны ичрәя мүвәккил биллийорду.

Фәгәт, һейһат!... Тәсадүф ону ойлә аладатды ки, бүтүн гей-
әл-гәлбиси бир анда мүдһиш бир гүввәйи-мүддәхирә киши
патлады. Гәзетәнин мүдирәи хүлгән ади, тәб'ән дәни, вичда-
выны мәнфәәти-шәхсийәси уғрунда пайимал этмиш бир
сахтакар иди...

О һеч бир вахт инанмайорду ки, бойлә бир вичдан, бой-
лә ади бир ләәмәт мәтбуати-миллийәсинини бир үзви-мүһү-
күндә булуңсун; ләкин кәрәкди ки, бу һәгигәти лайиғилә
әйрәнсини. Пәрәстишкары олдуғу бу сәһаифи-мәтбуата бой-
лә алчағ вә мүхәрриб бир микробун нә сурәтлә япышдығыны
әйрәнмәк истәйорду.

Бир күн вәзифәсилә мәшғулду. Мүрәттибләрдәи биринин
шәквәйи-мүтәзәллимәсини эшитди. Тә'сирәи артды; риггәти-
шәрийәси һәйәчана кәлди. Тазиянейи-атәшбар олан хаме-

йи-чэвалындан гейри-ихтияри бир гач мисра төкүлдү. Пәк ачы иди. Өзү дө ағлады. Даһа мүтэйөгүиз, даһа марағлы бир сурәтдә тәдгиги-мүһнәтә башлады... Оһ, пәк бәрбад, пәк мәлуи бир һәят... Һәр кәс нифрәт эдийор; шәхсән мәруфу олан һәр кәс ону мәнфур, ләим, ади билийор... Фәгәт, һейһат! Бир вәрәгейи-мәтбуәнин саһиби, әфқари-үмүмийәнини шәхсән танымадығы бу чөһрейи-сияһи-шейтәнәт һала ортада дола-ныйор, яшайор...

Маһмуд даһа зиядә тәдгигатда булунду... Оһ, иһни иһи-нә кирдикчә, мүләввәс бу адам нисанийәт, мәариф, вәтән дүшмәни имиш! Бир вәсилейи-иттиһад вә иттифағын пәришамы вә измәһлалына да сәбәб олуийор. О дарүттәһсилли тәжамүлү арасында ойнадығы роллар илә ингиразына да бәди олуиш... Бүтүн һей'әти-тә'лимийә ону тә'һни әтмиш.

Даһа, даһа... әвәт о, һәтта ени оянан вә бу енилик уғрунда башлар верән, ганлар төкән бир милләтин әфрани-кә'сү-мәси арасына да ихтилаф салыйор вә буланыг суда бәлыг овлаячаг; артыг һәр тәрәфдән өзүнә гаршы чеврилән әнзари-истикраһын өнүндә фәсад илә тә'мини-мәишәт әдәчәк... мүһкүн олурса яшадығы мәмләкәтин гануни-истибадаһа мурачһәт әдәрәк кәндисиндән маәда бүтүн мәтбуәти-мөвчудәһни дә сәдднә чалышачагмыш!!!

Һейһат, һейһат! Бир гәзетә мүдире... бойлә бир дәнә, бойлә бинамүс олсуи!?...

Маһмуд бир дүрлү фикринә бу һалы сығдырмайорду вә мәтбуәт иһиндә бойлә бир лөвнин әфқари-үмүмийи-милләтә алдадараг ләкәләдийинә тәһәммүл әдәмийорду.

Нәһәйәт иһин мейдани-сүбүт вә әләннийәтә чыхмасы, әвәт бу рәзил мәхлуғун, бу мүзүрр бәшәр парчасынын йох олмасы кәрәкди.

Маһмуд, затән бәшәрийәтин ридайн-дин архасында аһиз, сәфиһ, биидрак мәхлуғлары һийлә вә рия илә ифал әдәв абан-истибадын һәпсини тә'һни әдәрәк чәкилмишди.

Шимди дә, гейрәти-вәтәнийә, һәмийәти-миллийәнини күрсийи-хитәбәти, сәһифейи-тәблиғи мөһтәрәм бир вәсәтейи-иршад олан гәзетәһни дә пәрдейи-нифағ вә шигағ олмағ үзрә истә'мал әдилдийини көрүнчә, бүсбүтүн чәһандә шаяһи-ә'һи-мәд бир шей олмадығына ганл олачагды.

Фәгәт, өмрүнүн үчдә иһисини бир ә'ман-чәһл иһиндә кечирдийи һалда аваһире-әйямында хәялына аһиг олдуғү мәдәнийәтин әнваре-фәйзафәйһиндән бигәсиб олмағ—бир иһтәһари-мә'нәвидән башга бир шей дейилди. Тәһәммүл әдә билмәди. Дәрунунда бир һүзни-етиманә доғду. Вәчһән кәрә-рәти-гәлбийәси көрүлмәйән бу адамын көзләриңдә шимди

сөнүк, йоргуи бир шө'лейи-нифрэт фышгырырды. Инсанларда бу һал надирэн көрүнүр; лakin бу кими алайими-вэчһиййә ойлә дәрһи эсрари-руһһийәһни тәрчүманш олур ки, буну мәһсусати-мадһиййә илә тәблиғ вә ифадә гейри-гаһилдир. Бу кими инфилати-мә'нәвиййә эснасында аризу эдилән һәр шей сәммидир, һәгһигидир. Адәта ичабәт гәбул, индәллаһ мүнәг-гәг олан хүлуси-һиййәт, иһтә о һалын вүчүду демәкдир. Хүш'у вә хүзу-руһ ойлә бир һәләчанын ә'саби тәһрик эт-мәһһндән башга бир шей дейилдир.

Идарәһи тәрк этмәйә гәрар верди. Бу гәрарын дәһшәти о'анда вүчүдуну сарсытды. Динаһында бир ихтидали-зәһһи һүсулә кәтирди. Мәһшәти-нәфси дейил, һашәһи-әялә... кичик, мә'сум, бирчәчк ядиқари-һятыһын иәш'әһи-һстиғбалы кө-зүһи өһүндә тәчәссүм әдиверди. Бойну бүкүлдү. Бәдәһи донмуш бир чһсм кими тәрһийорду.

Әвәт, орадан алачағы ичрәтиһ күндәлик һиссәһи мүдирһи аңчаг бир чай сәрфинә тәгабүл этдһий һәлдә, бу гәһәәти-сабиранәһи иһтеһгарән кәндиснә әдилән мүәмилейи-биһшүү-рә дә боһи бүкмәйә мәчбур иди.

Шаир, һятыһ бойлә мөһлик бир зәрбәһнә шимдһйә гә-дәр даһа тәсадүф этмәһһиһи.

Бу тәсадүф оһуи гәһһиһдә бир ә'тимәд ояндырды. Бу ә'тимәд, өзүнә зүлмү, ә'тисафы рәва көрәһһи мүгәррәр из-мәһләли иди. Бу һиссә-гәһләлвүгү руһуна тәсәлли бәһш ол-ду. Көзләһиһдә һүсули-әмәлдән мүтәвәллиһд бир шө'лейи-һи-тиғам парлады. Енә сөһдү. Вәтәһиһдә мүләввәс дә олса, биң чүз'и мәтбуатыһ мәһви сүруруну сындырды.

Башга бир идарәһә һитисабә гәрар вердһий вәхт, мүтә-рәдһиһ иди; гәбулу мәшкүк иди. Мүрачһәт этди. Наһмиһд бир рич'әт, бир вәһилейи-гәһр даһа чыхды. Әһ зиядә мәһһәри-әһһи вә ә'тимәд олдуғу сәчәһйи-мәғбуләдә енә бир һакимһий-йәһи-мүтәәбһидә аризуһу һстишмам әдһйорду. Иғбирари-дә-рһһи кетдикчә тәзәһиһд әдһйор. һәр күн бәлкә йүзләрчә бейт сөйләйәчәк гәдәр иһи олдуғу гәриһейи-һбдан шимди тәәллү-мәти-дәруһиййәһһи тәфһир әдәчәк бир кәлмә буғмағдан ачһз иди.

Чылдырмыш кими соғаға чыхды. Бүтүн соғаларда бир вәләлейи-мәһшәәти һай-һуйи-шәмәтәти бейһһиһи сарсытды. Көрүйор, мәчмән-әһам олан маһал, бир сәһәһи-мүзи алтындә әлектриклә нуғлаһмыш шивәри-шәбанә һалында көрүһийор иди. Мүзигә бандосунун вүгур вә мүнәггәр аһәһки-руһнәва-зы тәдһили-һиссәһйятына ярдым этди.

Өз мөвгөн илэ мүнхитшидэки бу чэмаат шобнстаныны мугайнсэйгэ башлады.

Һәр кәсин үзүндә бир әсәри-сүрүр вар, күлүйорлар, ой-пайорлар, гошуйорлар... Ашиналар, әһиббалар бир-биринийә пбтисамн-мәвәддәткаранәләрилә саламлайор. Тәк, бирчә тәк өзү фикирлидир. Артыг онун сәмайи-илһаматында бир түүлү-мөһтәшәм доғмайор; афаги-һәяты мәншәтии гара булутлары алтында көрүнкәз олмушду.

Кеннш Милләт бағыкын мүнтәзәм хиябаны алтында дарыш-далғын гадышларын әнзари-дилпәзирә ону чәзб әдәмийә йорду. Кәнди-кәндиңә кәзийорду. Һәр бири, бирәр сәвдәдә-мәғрурун һакимн әдд әдилән тәсвири-һалә мувафиг бир кә-мә буламадығына пәк мүнтәссир яди.

Бағын һучра бир күшәспнә кетдийиндән хәбәри йохтүр. Бир әлиһи умузуна тохундуғуну уйғудан айылырчасына бир тәһалүкә һисс әтди.

— Һәзрәт! Бу пәришани-әфкар кә? Дүняны көрмийорсәң ки!— дейән рәфигини боғазында тыхылап боғуг бир сода илә саламлады.

Аргадашы демншди ки:

— Сәнинки иши битирди. Артыг гәзетә чыхмийор...

— Әчәб! Нә үчүн?

— Нә үчүн олачаг, артыг бүтүн һейснийәти-мүләвпәсәни һәр кәс таныйор. Затән... дән пара да һеч кәсә чатдырмийор ки...

Артыг инднйә гәдәр бүтүн бу бинәва милләтин мугәддәратына, тәләһинә бир һисс ләкә салаһи әф'али-мүләвпәсә «мәйдәна чыхийор» вә даһа бу гоюш сүрүсүнә бәһзәйән һиссанлары һейванийәти әбәди галмаячаг ки, әлбәт:

«Залимләрә бир күн дедирәр гүдрәти-мөвлә:
Таллаһи ләгәд әсәрәкәллаһү әлейһа».

М Э Г А Л Э Л Э Р

1906—1910

1906

I

Күрдәмир маһалында Гарасаггаллы кәндиндә бир нәфәр шәхс Күрдәмир әһлиндән үч нәфәри тәһрик әдиб өз гоншү-сунун әвинә оғурлуға кедирләр. Ханә саһибнн хәбәрдар олуб мүдафиәйә башладыгда оғрулар һәрә бир тәрәфә гачырлар исә кәндчи оғру дәхи өз әвинә гачыб, чәпәрдән өзүн баға атаркән бағда санчылмыш паяларын биринә кечиб һаман һә-ләг илә өлүб галыр. Сүбн мә'лум олур ки, һаялы оғру тут-дугу әмәлини гәбаһәти-хәчәләтикә көрә өзүн хиләс әтдирмәйә сәсин чыхара билмиһибмиш.

Пирһәсанли обасы тәрәфләриндә отлачаг алыб гоюн сахләмагла тәййүш әдән Көкләр гоюнчуларына оғурлуға кедән пирһәсанли Салман сүрүдән бир рә'с гоюн көтүрүб апармаға башладыгда гоюн саһибнн тәрәфиндән түфәнк күл-ләси илә өлдүрүлүр. Әшитдһиймизә көрә, мәгтул бир рәшид чавак имиш. Һейф олсун ки, рәшадәтин бәйлә чинайәтә сәрф әтмәклә барабәр чанын дәхи үч манатлыг бир гоюна гур-бан әдибдир. Худая, нә вахта ки ми кәндчи гардашларымыз үч манатлара, беш манатлара кирами чанларыны гурбан әдәчәкләр?

Шөһөрүмиздә реални школа тәшкилиндән өтрү папуя-тел чәнаблары телеграфан белә иттила язмышдыр. Иүз ийир-ми нәфәр мүтәаллимләр үчүн һәләликдә эв кирайә эдилмәк-лә бәрәбәр, школая лазым олан маһтач һазыр эдилсин кә, октябрын эввәлиндән инспектор Лионтевин тәһти-һазарәтин-дә дәрсә шүрү' олунсун. Бу хүсусда маһи-һазырын 22-синдә Шамаһы ә'янлары мәчлис-интихабдә һазыр олуб школа-дан өтрү эв кирайә этмәйә вә маһтач һазырламаға атиһү-зикр нечә зәвати-кирами интихаб этмишләрдир.

Мүнтәхәбләр: Абдуллаев, Йәһяйов, Вейисов, Долйов, Тер-Аванесов чәнабларыдыр.

Өтәдән бәри арзусунда олдуғумуз реални школанын пә-нинә вә шүрунә мүвәфәғийһәтимнәдән маәдә, әнгәриб за-манда рус вә мүсәлманын школа тәшкилини дәхи һәһәһ-йәтимнә мүтмәин олдуғумуз үчүн чамаатымызин, әләхү-сус мәарифмәндаһларымызин фәвгәл'әдә мәсәррәтлариндә һа-һи нечә бир әһәмийәтли әмрин ичрасына һиммәт эдилуб, гейрәт кәстәрилмәкдәдир. Чүмләсиндән оларағ мүсәлманлар иттифағы һаһында бир китабхана вә басмахана ширкәти фи-қри-алисинә дүшмүшләрдир. Ишбу китабхананын бинакүзәр-лары ичһинар Зивәр бәй һәмид бәйов вә Мешәди Солтан Мус-тафаев чәнабларыдыр. Чамаатымыз бу ширкәтә зиядәсинчә рәғбәт кәстәриләр.

Әмин олуруз ки, бу зиялы фиқрини нәтичәһи-мәһсулу ола-иттифағи-ширкәтин гүввәдән фә'лә кәлмәһинә бир ан даһә эввәл мүбашир олуб истәһсалына лазыминча чәлышачағдыр. Нечә ки, бу хүсусда губернаторә әризә вериб ичазә дә иста-мишләрдир. Әйәрчи шимдикки һалда бойлә бинакүзәрлыглар шаяһи-тәғдир нәсә дә, ләкин үмидвар олуруг ки, миллиәт пәһ-рәфтинә вәсилийи-нәчат олан руһаниләр ичһиниз, үрафаларымыз, сәрмайәдарларымыз аһчағ бушлара гәһәт этмәйиб, һәр чәһә-лә ән керидә галмыш чамаатымызы вә мәарифсиндикдә һа-рәбәзә дәнән вәтәһимизни чиддән шәрәфләндирәрәк, олан мәртәбәһи-әгсәлкәмәлә дәхи нәсәл этдириб, истиглалымыз үчүн даһә парлағ вәсиләләр интихаб этмәклә бәрәбәр һә-өвләд вә әһфадларымызын бәхтияранә яшамағларына сәбәб вә һәм өзләринин дүняда шөһрәт вә үғбада һиззәт газанмағ-ларына сәһ олачағлар.

III

Октябрын онунда Гошунлу маһалында Пирһасәнли чамаатынын Донгара адлы отлачағында олан гоюңларына Күрживан кәнд сакини Тертер оғлу дейшлән бир нәфәр оғурлуға кедир.

Итләр дуоухуб һүрдүкләриндән гоюнда олан чобан Һасәнәли Бәдир оғлу айылараг гаралты тәрәфә һүчүм эдир. Тертер оғлу исә мачал вермәйиб һаман дәгигә түфәник илә вуруб би-нәва чобан Һасәнәлини өлдүрүр.

IV

«Иршад»ын 246-чы нөмрәсиндә хәбәр вердийимиз пирһасәнли Һасәнәли Бәдир оғлу күрживанлы Тертер оғлу өлдүрдүлүндән наши октябрын 24-дә Күрживан йүзбашысындан началникә бойлә бир рапорт кәлмишдир. Күрдәмирә чакыр апаран күрживанлы әрәбәчиләр Пирһасәнли габағындан кечиркән пирһасәнлиләр төкүлүб әрәбәчиләри дөйүб, чакырларыны ахыдыб вә бир нәфәри дә хәнчәр илә мәчруһ эдибдиләр. Бунә көрә, началник өз бөйүк көмәкчиси олан Афанас'евсани вә Гошунлу маһалынын приставы олан Юсиф бәй Султанову о тәрәфә көндәрди.

V

Ноябрың дөрдүндө Күрдөмир илэ Ағсу арасында олай Назыр чайындаң фәйтөн илэ кечмәкдә олан Шамаһы сакылары Мәшһәди Ағһүсейн Мәшһәди Гәдир оғлун, Қарбалаһы Нуру Қарбалаһы Зейнал оғлун вә икн гардаш һачы Микаһы оғланларын сел апарыбдыр. Қарбалаһы Нурунун янында хуа маһат пулу вар имиш. Зөлзәлә һадисәсиндәи аарлары йол олуб Шамаһыда өзләринә бир кәсб йолу тапа билмәдикләи үчүн гүрбәт вилайәтләрдә кәмәли-мәшәггәт вә мәрәрәтлә беш гәпик гара пул чәмәвәрлик эдәи вә әзиз байрам күнләриндә севқили өвладларыны севиндирмәйә' кәлән заваллы мүсафирләримиз!

Әмин олунуз, сиз печә дәһигә зәһмәтдән сонра әбди рәһәтликә етиб бир даһа дүня зәһмәти көрмәзсиз, анжа узуну йолларыкызы көзләйән әгвам вә әширәниза вә өвәләһи нәһизә сизин бу мүсәбәтиниз чох ағыр олачагдыр! Аллаһ әһәлләһә сәбр версин! Иштә, саир шәһәрләр кими, бизим вәгәһә йолумуз олмадығындан гәт'и-нәзәр Шамаһыдан һәр барәт вилайәтә кетмәк истәдийимиздә анчаг тәк һәмни шәһә йолуна мөһтач олдуғумуз һалда Шамаһыдан Күрдөмирә, Күрдөмирдән Шамаһыя әзимәт эдән мүсафирләримиз бу чайда кечинчәйә гәдәр чаңларындан һәүмид олурлар. О күндән кәлән бу чайын көрпүсү дағылыб, һәр илдә бизләрдән һүзләрдә чәң вә минләрчә мал тәләф әтмәкдәдир. Әчәба, нә үчүн һәкүмәт мүсәминә әдәрәк көрпүнү тә'мир әтмәсин? Мәкәр биз Русия рәһийәти дейлик вә яхуд өзләримиз бу хүсүсдә һәһәһәһәм олан еринә әризаләр көндәриб дәрдимизн сөйләмиримиз. Мәкәр биз шамаһылылар әһд әтмишик ки, һеч вахт өз дәрдимизн әрайыб дәрманымызны тапмыяг? Һәр һалда истидә әдирик ки, башбиләкләримиз бу барәдә бир бинакүзарлар эднб, һәһәм олан еринә әриза вермәклә көрпүнү һәдә әдирсинләр.

Ноябрың бириндә, кечә Норуз Қарбалаһы Әзиз оғлун әвинә оғру кәлиб әввәл-аһыр малик олдуғу бир газан вә бир

дэст борган-дөшэйи апарыблар. Инсаф да динни ярысыдыр. Оғру ол, инсафыны элдэн вермэ демишлэр, оғру гардаш!

Нечэ күн бундан эгдэм өрэдник Кэрим бэй Мәһәммәдов Шамахи начальники Фйодоров тәрәфиндән тә'йин олунуб бир дэстә казак илэ Габыстан маһалын тәфтиш этмәйә кетдикләриндә өз гәза Сибирядан чохлан гачыб кәлмиш вә гачагығында пәк бимүрүввәт вә бинсаф олан ләнкәбизли мәшһур гачаг Мамая раст кәлдикләриндә бир гәдәр атышмадан сонра мәрғуму ачиз эдиб, тутуб шәһәрә кәтирдиләр. Ноябрьын үчүндә һәбсә алынды.

VI

ЛӘББЕЙК ИЧАБӘТ

Севкили еканә «Иршад»ымызын 272-чи нөмрәсində «Үмуми мүсәлманлар!» сәрләвһәли мәгаләһи әхудудға шәрһәчкү Әшрәфини шу гит'әси хатырыма кәлди:

«Әй вәтән, вер әлиһи бир сыхайым,
Әлиһиздән кедийорсан, адийо!
Чешми-шәфгәтлә бахылдыгча сана
Мәһни мәһрум әдийорсын, адийо!»

Гайәт тәһәссүрүмдән нә япачагымы шашырыб сәрәһиә һәмвәтәнләрим олан Шамаһы әһлиһә тәвәччәһүмдә нә көрдүм.

Бүтүн шәһәр әһли мүтәәссир олуб үмуми бир пәршан һаллыг илә рафигим Сийһәтәни бу бәйитләри илә мүтәрәһкүрә олмаг истәйирләр:

«Әй вәтән, кетмә ки, әлдән кедәриз!
Биләриз фәрз сәнни хидмәтиңи!
Нәгд чан әшгинә исар әдәриз,
Истәриз вәз'и-фәләһ һей'әтини!»

Иштә «Иршад»а дадрәслик мәгамында әл узатмаға майя олан һәмвәтәнләримдән таза илә үчүн абунә олмаға ики йүзә гәдәр зөвати-кирам кәмәли-рәғбәт илә амадәдирләр. Анчаг «Иршад» идарәсində абунә дәфтәриниһи һаләликдә ачылмадығына көрә һал-һазырда абунә ола билмирләр. Үчдә варыз ки, иншааллаһ, тамам Гафгаа мүсәлманлары вә сәһри һиммәт әдиб әл-әлә вериб «Иршад»ын дөвам вә бәғасына ифайи-һиммәт әдәчәкләр вә бу мәнбәһ-фәйзиһи галамасына милләт чаминә разы олмаячаглар.

Иштә, һамыя мә'лум олдуғу киһи, биз Шамаһы әһли әсәр биләди-Гафгаздан фәгир вә кәмтәванә олдуғумуз һалда, аз да олур исә бу гәдәрчик «Иршад»а көмәк әдәчәйик. Бизә иһсәбәтән һәр вилайәт көмәк әдәрсә «Иршад» ганаһмазкүман әдирәм.

Миллийәти яд әйләйин, әй үммәти-һачи!
Пәк тәһлүкәли хәстәдир ислам мөзачи!

VII

Январын 24-дө, кечэ саат он икн радэлэриндэ Эһмэдсолган Эсэд оғлу өз отагларында эһли-мәһәлләдән нечә ифәр илә кытабханлыға мәшғул олдуғу һалда, күчә тәрәфиндә олан ақушкәдән ачылан тапанча илә сол чиннағынын алтындан күлләләниб дал тәрәфдән чыхыб. һәтта күллә дивара да кирибдир. Полис мә'мурлары бәдәфкарын изини бир гәдәр апара билибсә дә, күчә бәрк палчыглыг олдуғуна көрә бир яна чыхарә билмәйибдирләр.

Бу кимн мәгләбләрә дүрүст диггәт эдиләндә мә'лум олур ки, халғын чәһаләтиндән вә әһәмийәтсиз ишләрдән наши вәһшикаранә бир шейдир. Лазым иди ки, бу кунә ишләрин пишбәндлийинә һәр мәһәлләнин рәисләри вә ағсаггалары бир әләч эдәйдиләр.

Нечә ки, бакилиләр нә дәрәчәдә эһмәтләр чәкиб вә нә гәдәр фәдалар вериб судлар вә акружнойлар бәрабәриндә, вәкилләр гапыларында боюшлары чийинләриндә хар вә эәлиланә дуруб, пулларын мәсрәф эдиб, тәнкә кәләндән сонра араһыб тапдыглары ән файдалы чарә һәмән «Һидайәт мәчлиселиния» тәшкилиинә мүвәффәг олублар вә Бакинин гап дәрјасына дәнән күчә вә базарларың даруламан дәрәчәсинә етирибләр.

Әфсус ки, бизим чамаат бойлә бир әһәмийәтли ишә кәмз'тикалыг этдиләр вә эдирләр дә. Чох көзәл оларды ки, чамаатымыз вә рүәсаларымыз «Һидайәт мәчлиселинин» бөйүк файдаларын нәзәрдә тутуб мүнәдияни-милләтин «гуму, гуму, я әй-һүһәл-гафилун»* сәдаләринә әһали сәми-ә'тябар эдәйдиләр.

Я рәб, ин аризу мәрә че хошәст,
То бә ин аризу мәрә берәсан.*

* Дурун, дурун, әй гафилләри

** Я рәб, бу арзу мәним үчүн нә хошдур, сән мәһи бу арзуя чатдыр.

VIII

ЗЭМАН НЭ ИСТЭЙИР?

Ягши ки, сэрловһөниин бу ахырки ики кәлмәси зәманә әдәми-мүтабигәтиминиз иһам әдийор. Әчәба, бойләми? Бәли! Мүгтәзайи-зәманә, мүгтәзайи-һалә әдәми-мүтабигәтиминиз әһәрү минәшшәмсдир. Белә исә бу мүддәани исбата, нзәһә чаалышмаг лүзүмсуз галыйор; даһа бу мүддәәдәи данышмаға, язмаға әһтияч галмыр. Белә дейилми? Амма бизим миллиәти-миниз керидә галдығындан бу хүсусда нә гәдәр данышылыр исә, нә гәдәр язылыр исә енә аздыр.

Бинаән-әлейһ бән дә бу барәдә өз биләчәйинми, анләячәғи-мы миллиәтинмә хидмәт биллиб дә язмагдан кери дурмурам ва һәр кәси дә бу йола чағырырам. Чүн сөзү, иши миллиәт дейиб ишләмәз, бәлкә миллиәти тәшкил әдән әфрани-милләт дейиб ишләдәр.

Одур ки, бән дә бир фәрд олдуғум үчүн бәгәдри-гүввә өз билдийинми язырам.

Мә'лумдур ки, әфрани-инсан башлыча үч синифә тәғәси олунур. Биринчи синиф ушаглар, иккинчи синиф чаванлар, үчүнчү синиф гочалардыр.

Мүләһизә буторулсун, бу үч синиф инсанларын һансы бириси миллиәтә, миллийһәтә көмәк әдә биллир? һансы бириси тәрәггһийә, сәадәтә сәбәб ола биллир? Әлбәтгә, ашкардыр ки, биринчи синиф инсанларын дүня вә мафиһадан һалә хәбарлары йохдур. Ойлә исә даһа көмәк гейри-мәнзурдур. Бил'әкә онлара көмәк.

Үчүнчү синиф инсанлар исә өмрләринин ахыр вахтлары олдуғу үчүн, һәвәсләри кетликчә әксиялһийи үчүн, һәр бир ашдә йорулдуғлары үчүн онлардан да көмәк халһиш этмәк олмаз.

Анлашылды ки, миллиәтин виширәфтинә, сәадәтинә бәш олан иккинчи синиф—чаванлардыр. Амма һансы чаванлар? Бу-расы бөйүк суалдыр. Чавабына ичимин әтираф-илә бууу дейб билдирәм ки, о чаванлар раһи-инчата, тәрйиги вә сәадәтә дәлид һадн ола биләр ки, охумуш олалар, аһи мәдрәсәләрдә тәһсил-

элм, тәһспли-кәмалат этмиш олалар. Һейф ки, мәттәссүф буну сөйләйә биләрәм ки, милләтимишни авам чаванлары чо-чохдур. Милләтдән, миллийәтдән бихәбәр оланлары даһа чо-чохдур. Нә тәссүфмү бир һал! Бундан даһа бөйүк тәссүф олуначаг бурасыдыр ки, охумуш чаванларымыз дәхи әксәрийәт илә ана дилиндән, әгәнди-динийәләриндән лазымынча хәбәрдар ола билмәйибләр. Әчәба, бу тәгсир кимдәдир, оху-мушларымыздамы? Хейир! Хейир! Тәгсир бизим мәктәбсизли-йимиздәдир. Зира, үсули-чәдид үрә тәшккиә олунмуш мүн-тә-зәм мәктәбләримиз олмуш олсайды, мәкатиби-әтигини өмр зае әдичи үсулундан горхуб, һалә ана дили билмәйән, әгәнди-ди-нийәснән хәбәрдар олмаян өвладларымызы, үмиди-истиг-лалымыз олан өвладларымызы харичи мәктәбләрә вериб Ил-минскиләр тә'лиф әдән риваләләрә мө'тәгид олмаздылар. Әй вәһ, нә гәмли һаләт, нә яман ризаләт, аман аллаһ, бу кирдаб-лар бизи боғур, биз һалә гафил дуруруг. Бу чәһаләт бизи од-лара яндырыр, биз һалә бихәбәр галырыг.

Һалбуки, даһа о заманлар кечди, мәдәнийәт, һуррийәт заманы кәлди.

Һәр бир дәрдин, илләтнин чарәсинә бахмаг заманы етишди. Әчәба, бизим дә дәрдинишни чарәси вармы? Бәли! Бәли! Әфәндиш, «ликүлли гәмини фәрәчүн вә ликүлли дәнн дәваүн».* Билмирисән чарәмиз нәдир? Бәли, чарәмиз, ән бөйүк чарәмиз мәктәбдир. Мәктәб, снә мәктәб! Һалә исә һәр шәһәрдә, бачар-дыгча һәр кәнддә иштияг илә, иттифаг илә мәктәб ачмалы... Бунунчун да чалышмалы амма кимләр чалышмалы? Зиялы чаванлар, чүнки ислам милләтиндә мәктәби пул ачмаз, пулчулар да ачмаз, нә төр олса да охумуш зиялы чаванлар ачарлар. Зира, пуллуларымыз әксәрийәтлә авам олдуғлары үчүн мәктәбин фәйдасыны, мәнфәәтнин кәмалынча дүшүнмәзләр. Дүшүнмә-дикләри үчүндүр ки, бу йолда сәрфи-һиммәт әдиб пул да хәрч-ләмәзләр. Амма охумуш, гәйрәтли чаванлар о авам әғниянә мәрриф йолуна тәшвиғ, тәрғиб әдиб дә мәктәб ачдыра биләр-ләр. Пәһ, пәһ, нә бөйүк вәзифә, нә али мәгсәд! Әй милләтими-зин зиялы чаванлары, билсәниз ки, сиз дүнялар гәдәри олан бир вәзифә алтында яшайырысныз! Будур, вәтәни-әзизимишни күл, рәяһини битирән торпағлары гәрдашларымызын мә'сум ганлары илә, әлмәсиз, тәрбийәсиз чаванларымызын вәһшика-рәнә, залыманә һәрәкәтләриндән ағүшә олдуғуну көрүрсү-нүз! Бу һәрәкәтләр әлмәсизликдән, чәһаләтдән һәши дейилми? Әфрәди-милләти-ислам чәминән рифаһи-һаллары үчүн, истиг-балда сәәдәтләри үчүн сиз али чәнаблара көз тикмәйибләрми? Һәг кәһ сиз бу шанлы вәзифәни лайигинчә еринә етирсәниз,

* Һәр бир гәмини соғу вә һәр бир дәрдин дәрмәни вәрдыр.

Йэгин ки, зэнчирн-эсарэтдэ, гейди-чәһаләтдә боғудуб галмыш
милләтдашларымызы гәрг олдуғлары вәртеин-һәләкәтдә
саһили-ничата чыхарда биләрсиниз. Мәктәб ачдырын, мәктәб
ләр ачдырын, та ки, нәтичәсиндә о биз дейән охумуш, бөйүк
охумуш, ана дилиндә эгәнди-дишвийәсиндән хәбәрдар ола
чаванлар саһәарайн-мейдани-тәрәгги олсунлар.

Бир дә тәгазайн-зәманы мүләһизә эдиб дә иш көрмәли.
Биләрсиниз зәман нә истәйир? Амма биз...

IX

Шамахи уездн Баки губерниясынын саир наһийэлэриннә илсбәтән аб-һәва вә мүлкыййәт чәһәтиннә мүстәнд вә мәһсул-звәр бир ер олдуғундан мәһсулатынын фираванлыг үзрә етиш-дийн шаяни-тәгдирдир. Бунунла белә, нечә илләрдән бәри өз мәнфәәти-шәхсиййәләринн фүгәрайи-касибәнин ачлығында тапан кәмфүрсәт мөһтәкирләринн һанһсафанә тичарәтләриндән һаһн хырман вахтында халвары ийирми маната сатылан буғданын гиймәти бир ай кечмәмиш гырх манат, бәлкә дә ертыг бир мезәннә кәсб әдиб дурур.

Шәһәрли олсун, кәндли олсун, һәр һәфтә азугә алмагдан өтрү һәфтә күнләриндә зәһмәт илә газаныб вә гәнаәт илә йығдыглары пулу, бир әлиһә дағарчығазын алыб, үрәк парчалаян бир һали-һәтирарда әллафлар дүканларынын габағында вә гаһан күнчләриндә боюн-боюна чатыб думяглапын һәзәрн-диггәтә алан гейрәтмәндәни-вәтәнин һәмиййәти-фүгәра-пәр-вәрәһәләрн чүнбүшә кәлиб бир овһиййә ширкәти тәһкил әтмәк тәшәббүсүндә булулмагла ийирми һәфәрдән һбарәт зәвати-кәрәм сәккиз миң манатдан артыг бир сәрмайә чәмләйиб шәһәрин өзүндә вә әтрафында олан амбарлардан вә саир шәһәрләрдән артыг гиймәтә тахыл алдырыб халварында сәккиз-доггуз манат зәрәринә һәфтәдә бир дәфә олараг чүмә күнүндә йүз путдан артыг сатмагла фүгәрайи-касибәнә көмәк-лик әткәкдәдирдәһ.

Ширкәти-овһиййәһинн мөһтәрәм үзвләри бу һинн өзләринә мөхәсүс мүгәддәс бир вәһнфә билдикләриндән ичрасында һәр чүр зәһмәтдан йорулмагсызын бир фәәлиййәтдә олчрлар.

Буһларын бу тәшәббүси-хүдә-пәсәндәһәләрн сайәсиндә шәһәһимизинн кәмтәһаяна қасыблары, дүл вә етиһлаб өврәтләрн бир һәв илә гышын тагәтфәрса олан мәшәггәтиндән һилас олуб, өзләһинн баһара етириб вә көзләриннн хырмапын тез кәл-мәһһнә тикибләр.

Иһди һкыһчи илдир ки, һәмин ширкәти-овһиййә һәр илдә октябр айындан башлайыб шол айынын ахырына киһи дөһам әдир.

Кечэя ил шпркэтнн эсл сәрмайәсн саһибләриннә тәслям олундугда һәр сәһмә алтмыш манат зәрәр анд олмушду. Бу ил исә даһа зияда олачагы зәһн олунур. Мәнә галыр исә шпркәтн-овниййәйә тәшәккүратн-сәһнманәмнн бәрвәчин-атн олр ихтарда булунмаг истәйирәм. Белә ки, һәмнн сәрмайәни эйилә сахлайыб хырман вахтында ки, Шамаһыда һәр илдә бунданын халвары ийирмидән башлайыб ийпрми беш манатдан зиядә гиймәтә олмур, бу гиймәтләрә буғда чәм эдилнб пайыз вә ғыш фәсилләриндә һәр путун алты аббасья сатарлар исә һәм фүгәра учуз гиймәтә тахыл алмыш оларлар вә һәндә эсл сәрмайә мәнфәәтбәрдар олар.

Зәһнимчә, бу гәрар илә мүдавимәтдә булунурлар исә бәрвечә илдән сонра эсл сәрмайә тамаһиййәт үрә саһибләриннә анд олуб да бир маейн-тәвәккүл дәһн фүгәрәһннн эһтиҗачың рәф этмәкдән өтәри әлдә олар.

Бурая гәдәр ләзыгларым вәтәһнимизин фүгәрәһнн-касибәсиннн эһтиҗачың-һисманыййәсн рәф'иннә данр олуб, үмдә мәсәдим исә бундан даһа әһәмм, әлзәм олаң өвладн-вәтәһнн билкүллнййә эһтиҗачың-руһаниләриннә анд бир нечә кәһмә мөһтәрәм вәтәндашларыма әрз этмәкдән ибарәт олачагдыр.

Әкәрчи бизим шәһәрдә мәктәһнн вә файһдатн-мәктәһнн вә олдуғуну билмәйәнләр чоһдур вә һәтта үсули-чәдид үрә тәдриснн адындан белә горхаһлар даһа зиядәдирләр исә, һәмд олсун, бу кимн тәшәббүсәтнн әсри-һазырымызда нә дәрчәлдә әлзәм вә әвчәб олдуғун билән геһрәтли вә һнмәтли рүсәһмә аз дейилдир. Анчаг бу аралыг бә'зән әрбаһн-гәрәзләр, йәһна кнса достлары, худпәрәстләр, мәктәб ачылыр исә кнсәләрдән пул алыһыр,—горхусундан үсули-чәдидснн әвәмүнһасьян вәзәрләриннә бир әһри-гәһнн вә бир әмәли-һәмәшру' кимн көс тәһирләр.

Одур ки, ил ярым бундан әгдәм тәшәббүсүндә олдуғуну мәктәһн-һиллнййәһннз бу һала кимн әләһпәзир олуна билмир. һәр вахт иҗдәмәт олунур исә һнсафа ярашмаһн бир шәһнә, өз кнсәләринн мүһафизә этмәк үчүн өвладн-вәтәһн, әли вә тәрбнйә ачлары олаң өвладн-вәтәһн ачындан өлдүрүб мәһн вә һабуд этмәк истәйирләр. Бу да һнсафһы?

Индн мәһнм кнсә достларына днйәчәк бир сөзүм йохлур. Гой онлар бу ләһнәт илә мүһафизә этднкләри кнсәләрә гәбрләриннә апарсынлар. Гой онлар һилләт өвлады дейил, өз өвладларың да охутһасынлар. Мәһнм бир тәвәггүм, бир хәһншнм вар исә о да—һслаһнййәт гәдрн, һнсәһнййәт рүтбәсн, һиллнййәт шә'һн, мәәриф дәрәчәсн таныһн геһрәтмәндаһн-вәтәһнннздәһдир.

Она көрө дө кәмали-никпсар илө чөнабларындая рича эдрик ки, бундан артыг өвлади-вөтөнни фалакәтинә вө өзләринни мөс'улиййәт алтында галмаларына разы олмуюб бу мүгәддәс вәзифәни әнчама кәтирмәкдә бәзли-һиммәт буюрсунлар ки, иншааллаһ әчрләри зае олмаз йәгин эдирәм.

X

Гэдим Шамахи шөһәринин мөхсусийатында олан Мирахур булагы ки, сабигән фираван сую илэ шөһәрини бир чох һиссәсини доландырымьш. Асари-хейри зае олмага гоймаан зөватын әдәми-вүчудуму, я нәдәниш, билмәм, фәгәт чү-әххәрән кәлә-кәлә әксиллиб чүз'и бир сурәтдә галдығы һалында дәхи чәмаәт пишрөләринин мүсамәһәкарлыгларында бил-истифадә бир зат һәмийи сую өзүнә мөхсус биләр ишш.

Шамахи уездинин пачалники Феодоров чәнаблары шөһәримизә һаким тә'йин олуан күндән бу анә гәдәр шөһәрини эши пишрәфти үчүн бир чох игдаматда олдуғу киши, бу дәфә дәхи мәзкур булагын тә'сисин нәзәрә алыб губернатордан һасил әтдийи изн мучибинчә, шөһәрини мөхсуси пулундан миһаната гәдәр хәрч әтмәклә бәрәбәр суюн мәнбәиндән булага гәдәр хараб олмуш йолларын, азымыш вә гәсб олунамүш суларын чәм әдиб әввәлки ериндә тазадан тә'мир әтдириб вә булагын һайәт дәрәчәдә һаләмвар олуб хәндәкләр тәшкил әтмиш атай күчәсин дүзәлдиб, әнгәриб даш илэ дәхи дөшәдәчәкдир. һаләһазырда булагын сабигдәки мигдар сую олмага белә чәмаәти сираб әтмәкдәдир.

Лакин, бу фираванлыгда суюн аяғы шөһәрин саир һиссәләриндә зиядәсинчә лазым олдуғу һалда, һейфләр олсуи кә бүтүн-бүтүнә чиркаб күрәбәндләриндән төкүлүб һәдәрә кәтмәкдәдир.

Мә'лумдур ки, зәлзәлә һадисәсиндән сонра Шамахи тәмиратынын чох һиссәсин ағач вә тахтәдан гайрәһилымбдыр, бунә һәр һалда янғынлара уғрайчағы бәдиһидир.

Нечә ки, бу бир-ики илдән бәри нечә янғылар иттифаг дүшүбдүр ки, әдәми-аләти-итфәһийә чәһәтинчә сөндүрмәк мүмкүн олмайыб, али имарәтләр вә дүканлар яныб тәләф олуб дурлар.

Бинаән-әлейһ, пачалник чәнаблары бу мүлаһизәти нәзәр-диггәтә алыб да белә бир нийәти-мәрһәмәткаранәдә олудур ки, мәзкур булагын аяғын дәмйр турбалар илэ мүстәһәмән растабазар ичәрисиндән апартдырыб һәр корпусда бир

мөһфөзэдәк алава, юхары вә ашағы мейданларда бөйүк һо-
вузлар тәшкил этдирсини.

Зәлзәлә вахтында ианә комитетини галмыш алати-итфайи-
йә ки, бүгүн шәһәрин малыдыр нә бу һалда Шамаһынын юха-
ры һиссәсиндә сахланыр, онун дәхи һисфини ашағыда сахла-
магдан өтәри мейданларын бириндә итфаһана ғайытдырсын,
таинки янғы иттифагында кара кәлсини.

Ва бу хүсусда өз әфкарын дәфаат илә чәмәәтә мә'лум әдиб
ичрасы хәрчинә дәхи онлардан һиммәт истәмишдир. Чәмәәт
гәбул әтмишләрсә дә, әшитдийкиһизә көрә, бә'зи мүлкәдарлар
белә бир әһәмийәтли һиһ рә'йи вермәк истәмишләр. Әчәбә,
әкәр бу сөз доғру исә зәһи мүсамәһәкарлыг дейилми?

Әминнәз ки, мүлкәдар һәзәрәти бу азча хәрчи вермәкдә
яйтина көстәрмәйиб, һәм өз мүлкәрини вә һәм кирайәнишини-
ләрини малын янғы атәшиндән мүһәфизә әдәрләр. Зира, фөвг-
дә әрз олуна кимн, һидикки тәмиратымызын һәр һалда ян-
ғындан нә дәрәчәдә горхусу олдугу мә'лумдур. Хүданәкәрдә,
бир бәдбәхтлик үз верәрсә, сонра пешиманчылыг фәйда вер-
мәз. Әлаче вагәә пини әз вүгү байәд кәрд!

XI

Падар көчәриләри Шамахы уездинин элаты арасында һәр чәһәтчә ән сәрвәтли бир танфә олдуғларынданмы, я нәдәннә, билдирәм, фәгәт, яйлагда олсун, ғышлагда олсун, галиба, мүчадилә, мүгатиләдә олуб, хассә көч этдикләри зәмонда араларында олан гәтл вә гарәтләр вүгуунда һәр дәфә эшитдиймиз кимн. бу дәфә дәхи тәфсилли-зейл үзрә шае олмуш бир хәбәри эшитдик.

Падар рүәсасындан олуб вә билдирә өз әлиндә өз түфәнки ачылмагла мәгтул олан Ибад намын оглу Ағалар һәммин май айынын еддинчи күвүндә әғнам вә мөвашиси илә бәрәбәр сакин олдуғлары бинәләриндән һәрәкәт әдиб яйлаға әзиннә эдәпкән Күдрү лүзү дейилән бир ердә кечәләйиб галырлар.

Бу хәбәри Падар рүәсасындан Садаи намын оғуллари эшитдикләриндә, мәзкурун көчүн орада сахлатмаг вә өз көчләрин габаға салмаг гәсди илә һамак ерә азин олмаг истәдикләжиндә аталары олан Садаи овладынын бу келдишиндән бир һадисә төрәнмәсин дейә, онлара мане олуб, һамак кечә өзү ракибән Ағаларын көчүнә кәлиб дә орада төвгиф әтмәйи мүшарилейиһә тәклиф әдир. Ағалар исә гәбул әтмәйиб ишләрдә давая, атышмаға мүнчәрр олдугда Садаи мәгтул вә бир чох гоюнлар тәләф олур.

Будур биһим Падар рәисләринин ифтихар әтдикләри мәсләки-чәһаләткарәнә...

Аһ... Аһ... Вәтәни-әзизимин заваллы овлады чәһаләт гурбәнлары олмададырлар, олдуғча да һалалпан, һарамдан гәзанымлыш пуллар имайлы шәһидләрин, инсафлы вәкилләри, даһа кимләр вә кимләрин чибләринә долдурулуб әбруй-исламийәмиз дәхи әчнәбиләр гапыларында төкүлмәкәдир.

Бундан да бетәр олурму элләт?!
Гардашларым, эйләйин бир ибрәт!

XII

Васаити-мә'лумә илә ә'мали-фикр сайәсиндә ихтира олу-муш дәмр йоллар вә параходлар күрейи-әрдә ваге олап бүтүн мәмләкәтләри, шәһәрләри, һәтта бә'з гәрийәләри бир-биринә рәбт вә вәсл әтдийи бир әсрдә, бәдбәхт Шамахи, бил-чүмлә ләтафәти-заһирә вә батинәдән мәһрум олдуғу кими, билкүллиийә өлкәләрдән дә айрылыб сүрдән керн галмыш бир гузуя бәнзәйир ки, сәһрайн-нисяна атылыб галмышдыр. Беләдирми?

Йох! Йох! Гузу исә онда бир мәләмәк һисси, бир дә аға мәһәббәти вардыр. Шамахи буллардан дәхи мәһрумдур. Балкә дә гангрәи (мөпти-үзв) олмуш бир үзвә шәһиндир ки, тәбибләр тәчвииз илә кәсиләб атылмышдыр?

Сәйялейи-мәдәниййәт бәдәни-аләмдә чәри әтмәкдә үрүт мәнзиләсиндә олап дәмр йолларын шәһәримиздән кәсил-дийи үчүндүр ки, бу күндән севкили вәтәнимиз бүсбүтүн руһсуз, һисси белә галмышдыр.

Шамахыдан Күрдәмр мөвгифинә гәдәр етмиш ики вер-стлик бир мәсафәдә олап бирчә шоса йолумуз вар исә онун дәхи дөрдән бир һиссәси дар вә тәпәләр олдуғундан мә-әдә, Ағсу дейилән бөйүк бир гәсәбәнин янында шиддәтли сей-ләп илә чәрәян әлиб йолумузу кәсэн бир нәһр вардыр ки, вәчә илләрдән бәри көрпүсүз галлығы чәһәтинә әһалийә вә мүсафиринә маһән вә нүфусән һәр илдә зиядәсинчә хәсәрәт етирмәкдәдир.

Мүддәтләрчә гүрбәтдә галыб вәтән һасрәти чәкән завал-лы мүсафирләримиз һини-өвдәтләригдә һәмһи нәһрдән кечин-чәйә гәдәр вәтәнләринә колә биләчәкләринә мүтмәни ола билмирләр.

Вахтилә бу нәһрә гурбли олаплар дәһп аз олушублар, һасәти-кәлам, бүтүн гитәати-хәмсеһи-әрәи истираһәт вә әмлиййәт илә кәзмәк мүмкүн олдуғу бу әсри-һазырда Күр-дәмрдән Шамахи, Шамахыдан Күрдәмирә әзимәт әдәчәк олап мүсафирләр бу нәһрдән әмин ола билмирләр.

Зира, бу нәһрдә горху ялныз сел чәһәтинә дейил, бәлкә дә бу сәйли-хүрушанын ичиндә юварланмагла кәлмәкдә олан дашларын чәһәтинәдир ки, инсан дейил, филә дә тохунур исә һәлак әдәсидир.

Һансы тачир вә мүсафирдир ки, бу нәһрдән аз я чох зәрәрдидә олмуюблар? Һансы илдир ки, әһали малән пәнү-фусән бу нәһрә гурбанлар вермәйиблар?

Нили-мүбарәк һәр сәнә мисирлиләрдән бир гурбан алма-ла кифайәт әлирмиш исә дә, бу һәмүбарәк нәһр илдә биздән йүзләрчә гурбанлар алыр да гане олмур.

Мисирлиләри илдә бир гурбан вермәкдән мүстәғни эдән һәзрәти-Әмәр рәзиһәлләһү әһи иди. Лакин бизләри илдә йүз-ләрчә гурбан вермәкдән тәхлисн-кирибан әтмәйә һәзрәтләри-нин печә-печә пирәзил-ринә әһтиячымыз олдуғу һалда, әсә-фән бир нәфәр дә олсун тапа биләчәйикми? Нә'ин Ағсу чә-мәәтиндән олсун, Шамаһы әһалисиндән олсун, әлә зәвати-мөһтәрәмә тапылачагдырчы ки, бу хүсусда лазым олан ери-нә әризә вериб һәмши нәһрин үзәриндә бир көрпү тә'мир ә-дирмәйи һөкүмәтдән халиш әтсикләр? Һейһат! Һәлә тәәччүб бурасыдыр ки, бу нәһрдән һансы биримиз зәрәрдидә олурт исә, гәзадән белә вармыш, дейә тәсәлли алыб да сакит олурт. Чаным, гәзәдә нә тәгсир? Гәдәрдә нә күнаһ? Тәгсир вә күнаһ исә бизим дейил дә, кимидир? Нәһрин үзәриндә көр-пү олур, көрнүлән дә сәләмәт кечилр.

Буну билдикдән сонра, кағламаян ушаға мәмә вермәэләрә дейә бир һәгигәтин мейданда олдуғуну дүшүнүб дә бу хү-сусда бир тәлбир әтмәйимиз лазым дейилми?

Аһ! Мән бу сөзләри кимләрә дейирәм, яхуд кимләр эши-дәчәк? Әй эшитдикчә мүсамилә эдән вәтәндашлар! Горхма-йын! Бу дәфә сизә мәктәби-милли ачыи демирәм ки, инсәфа ярашмаян шәһинәләрлә өвлади-вәтән тәкфир олуна. Мән бу дәфә сиздән, Ағсу чайынын үзәриндә көрпү тә'мири үчүн һө-күмәтә әризә верин, дейә рича әдирәм.

Бу күн майын 12-чи күнү шәһәримизә почт вүруду күнү олдуғу һалда Ағсу чайында суларын дашмасындан тә'хир әдиб кәлмәди.

Майын онунда Ширван яйлағларында күләк вә чоғунилә бәрәбәр шиддәтли гарлардан көчәриләрә бир чох зәрәр исә-бәт әдибдир. Узәг яйлағлардан һәләлик хәбәримиз йохдур исә дә, шәһәрин тәгрибән он беш верстлийиндә олан Күрәмиш, Авахыл вә Нағарахана яйлағларында ат, инәк вә улаг тәлә-фатындан әләвә, тәхминән икки йүзә гәдәр гоюи һәлак олуб-дур.

XIII

Баһардан икки ай ярым кечир исә дә бу ил Шамаһы вә әтрафына галиба яғмагда олан яғмурларын чәһәтинә икки күн дә олур исә мütәағиб күн үзү көрмәйиб, бир хош һаваны шярәт әдә билмәмишик. Һәлә ғыш либасындаи чыха билмәдийимиздән гәт'нәзәр, бә'зән гоча кишиләр дүканиларында мангал гоюб атәшә ғызындыглары дәхи көзә чарпыр. Бундан ғыяс олунсун ки, ғышын мәшәггәттиндән хилас олуб яза чыхмагла севничәк олан фүгәрайи-касибин нә дәрәчәдә фәләкәт илә күзәрән әтмәкдәдирләр.

Шәһәримизин шәрг, гәрб вә чәнуб чәһәтләриндә олан Пир-Сәнд, Рус, Зоғалабад чайларынын бу ахыр күнләрдә ашыб-дашмасы әһалийә вә көчәриләрә һәр күн миңләрчә зәрәр етирмәкдәдир.

Күн кечмәз ки, бу чайларын биринни яхуд үчүнүн дә әһалийә етирдийи зәрәрләрдән бир хәбәр эшидилмәсин.

Илләрдән бәри бир белә хәбәрләри эшитмәклә гулагларыныз долан биз чәмаәт дә дәхи бу кими мүнһум вүғуата әһалийәт вермәйиб, сакит отурмағ адәт дейил, тәбиәт олуб кетмишир. Әи кәрәкли бир мәсәләдән өтрү бә'зән бир мүзакирәдә олуруг исә дә нәтичәйи-кар һәмәи бинәтичәликдән маәдә бир шей олуб галыр да, печә ки, сабигдә эшидирдик ки, зәлзәлә вахтында саир шәһәрләрдән нанә инкәбилә йығылыб көндәрилән пуллардан бир мәбләғ айрылыб ки, онула Зоғалабад чайынын үзәриндә мәрһум һачы Аға Рәһим бәйини биякәрдәси олуб бу күн шикәстә-бәстә галан көрпү тә'мир олунсун. Олундumu? һансы ки, бу көрпү ялыыз Шамаһы әһалииә дейил, бәлкә дә үмум көчәриләринизин вә бүтүн әһли-дәһатымызын бәдәниндә руһ мәнзиләсиндә кими лазымалы тәк бирчә йолумуздур.

Әкәр һәмни шикәстә-бәстә дедийимиз көрпү шиддәтлә һүчүмәвәр олан бу илки сәлләрдән сәләмәт гала билмәз исә, әвәти-мүслиминни дәфи үчүн гәбристана чайын сәлиндән кечә билмәдийимиздә нә әдәчәйик билмирәм...

Бу фәгәраты язмагдан үмдә мәгсәдим Шамахи уездиндә олан чайларын бә'зисини бу ахыр күнләрдә әһалигә етирдийн хәсарәти әрз әтмәкдир. Нәр тәрәфдән чох хәбәрләр эшидирик исә дә инандығымыз бунлардыр. Кирдман чайы бир нечә гарамал апардығындан маәда, лаһыч һачы Теймур намын дәхи эвин апарыбдыр.

Ағсу чайынын нәһайәт дәрәчәдә чәрәян эдән шиддәтлә селиндән тәләф олан һейванатдан башга зәрәрдидә олан бағлар нә гәдәр исә, бизә етишән хәбәрә көрә Ағанса бәй, Мәшәди һәмид, Хәлилуллаһ вә Мәшәди Әһмәдин бағларыдыр, вә бир дә Давар бағыдыр ки, ону сел биттәмам апарыбдыр. Майын 19-чу күнү Шамахи түччари-мө'тәбаранындан Мәшәди Мәһәммәдсадыг Күләһмәдов Күрдәмирдән Шамахиә кәлиркән Ағсу чайынын кәнарына варид олур, чайда артыг сел олдугуна көрә кечмәйиб чайын гәрб тәрәфиндә олан Шых Мәчид кәндиндә мираб Мәшәди Әбдүләзизин эвиндә кечәләйиб галыр, сүбһ суюн әгәллән бир аршын азалдығын мүлаһизә әтмәкләринә көрә фәйтончу олан Мәһәммәд намын фәйтонунда әйләшиб чая дахил олурлар. Аз кетмәмиш сел фәйтончу чевирир. Мәшәди Мәһәммәдсадыг исә өзү илә барабәр кәтирдийн гановуз тайындан әл чәкиб, фәйтонун ичиндән чыхыр, бәрәкәт версин ки, фәйтону су чевирдикчә, юварладыгча фәйтон үзәриндә өзүн мүһафизә әтмәйә мүгтәдир ола билир. Бу әснада Ағсу йүзбашысы һәмийәтлә Әлиовсәт вә мәзкур Мәшәди Әбдүләзиз ракибан өзүн етириб мүшарәлейин вә фәйтончуну хилас эдир. Гановуз тайын сел бир гәдәр апардыгдан ону дәхи тутурлар. Чамаданы вә мабаги әшясы ахыб кедир вә кедән шейләрдән бу вахта гәдәр бир хәбәр йохдур вә фәйтону ярым тәләф һалда чыхардырлар.

XIV

Х А Г А Н И

Улуларымыздан эшитдийим

Ширван хаганларындан,—хаган-кәбир Мәнучеһр ояса кәрәк,—бир күн эркәл ова кетдийи әснада Шамаһынын шимал-гәрбисиндә, ән явуг бир мәнәлдә ваге Мәлһәм кәнди кәнарһидан кечәркән, пишивазы үчүн кәнд әһлиндән бир кимсәнин кәлдийини көрмәднийи һалда аңчаг чыпырты йығмагла нәшғул көрдүйү бир ушағы янына чағырыб демш ки:

— Оғлум, сизин кәнддә ән бөйүк кимдир?

— Әми, бизим кәнддә ән бөйүк камышдыр?

— Оғлум, мән элә бөйүк демәдим. Буну демәк истәдим ки, сизин кәнддә адам габағына чыхан кимдир?

— Әми, бизим кәнддә адам габағына чыхан итдир.

— Йох чаным, йә'ни ағсаггал адам кимдир?

— Әми, адам истәсән мән, саггал истәрсән билмәм.

Шаһ күләрәк:

— Оғлум, сөйлә баһайым, сән бурада нә япырсан!

— Әми, мән бурада чөр чөп топлайырам.

— Оғлум, чөп мә'лум, чөр нәдир, әчәба?

— Әми, чөп аягда дуран, чөр исә ерә йыхылмыш чыпырты демәкдир.

Ушағын бу сөзләри хаганын хошуна кедәр, бир гызыл чыхарыр:

— Ал, оғлум!

— Нәдир о?

— Бир гызылдыр, сәнә бахышлайырам.

— Сағ ол, әми! Мән истәмәм!

— Нийә?

— Истәмәм, чүнки анан мәнни чөр-чөп йығмаға көндөрмиш, бу гызылы көстәрәрсәм сорар ки, перәдән булдун?

Шүбһәләнәр дә... сонра мәнә ачыгланар.

— Оғлум, мән Ширванын шаһы хаганам. Анана сөйлә ки, гызылы мәнә хаган верди.

Ушаг тэ'зим эдэр:

— Шаһым, ойлә исә һеч алмам, чүнки падишаһ адама әһсан эдәр, бир гызыл вермәз ки, чох, чох версин кәрәк, аиачда дейәр ки, кәрәк сәнә падишаһ чох версин, сән бу пулуи галаныны нә япдын?

. Кичик бир ушагда бу бөйүк исте'дады көрән хаган ушагыи охурса шүбһәсиз кәләчәкдә бөйүк фазил бир шәхс олачагына әмин олдуғу чәһәтлә, ушагыи атасыны әһзар этдириб онун охума мәсарифинә вәкил олачагыны вә'д илә ушагыи бир алым затын тәһти-тәрбийәсинә верилмәсини вүзәрәя әир эдәр.

Әвәт, охумаг бәрәкәти сайәсиндәдир ки, мәлһәмли дүл кәр Алы кишинни оғлу Ширван шаһларынын сәрмәейи-тәфәхүрү олан «Хаган» ләгәбинни онлардан алмаға кәсби-ләягә әлиб. Хагани-Ширвани киими бир шөһрәти-әбәдиййәйә һәһ олур ки, бу күн бүтүн үдәба, шүәра вә фүзәла индииндә шаяни тәгдир олмагла биз ширванлылар, хәссә биз Ширван шаһләри онунла тәфахүр әтмәкдә һаглы галырыз. Иштә, охумагыи бәхш әтдийи файда будур!

Төрчүмөлөр

1906—1910

ФИРДОВСИНИН «ШАҲНАМЭ»СИНДЭН

*Тус өө Кив пәһләванларын овлагдан көзэл бир гыз катир-
мәләри өө Кейкавусин о гызы хатынлы:ға көтүрмәди*

Белә нәгл эдир мөбиди-һушяр
 Ки, Тус этди бир сүбһ ээмй-шикар;
 Олуб Кив Кудәрс она һәм инан
 Дәхи бир нечә шир-дил пәһләван;
 Эл үстүндә шәһбазы-шаһини шикар,
 Шикар итләри сейд үчүн бигәрар.
 Сүрүб ат Деғуй дәштинә етдиләр,
 О ердә фираван шикар этдиләр.
 О сәһра иди түрклә һәмчивар,
 Гурулмушду хәркаһләр бишумар.
 Баханда кәлирди көзә бәрмәлә
 Узагла эчәб чәнкәли-басәфа.
 Габагча рәван Тусу Кивн-чәван,
 Кәлир далда һәм бир нечә пәһләван;
 Сүрүб ат, олуб вариди-мүргәзар,
 Тәфәррүч эдирди ики намдар;
 Бәрабәрдә чилвә эдиб һакәһан
 Мәләк чәһрәли бир гыз олду әян;
 Көзәл гыз, вәли мисли аләмдә йох,
 Бу гаш, көз бәни-нөв'и-адәмдә йох.
 Она сөйләди Тус: «Кей күл'үзар,
 Нәдән бишә ичрә тутубсан гәрар?»
 Чавабән деди газәнини: «Кей сүвар,
 Атамдан чәфа көрмүшәм бишумар,
 Кечән шәб олуб мәсти-чәми шәраб,
 Кәлиркән мәни көрчәк этди шитаб,
 Чәкиб гәтлимә тиги-зәһр-абкун
 Ки, әтсини мәни гәрги-дәряи-хун,
 Мәбада мәни өлдүрә бикүнаһ,
 Кәтирдим бу хәлвәт мәкапә пәнаһ».

Нэжадын суал эйлэди пәһләван,
 Она Хубчөһр этди бир бир бәян:
 «Ки, вар нисбәтү шә'нилә рүф'әтим,
 Фиридуна мәнсубдур нисбәтим».
 Деди Тус: «Кей рәшки-табәндә маһ,
 Пиядә нечә эйләдин гәт'и раһ?»
 «Пиядә дейилдим,—дәди,—эй чәван,
 Йорулду атым, бошладым мән, инан;
 Вар иди мәним бир әдәд көвһәрим,
 Күлүбәнди-мина вә тачи-зәрим,
 Мәни йолла бир горхуя салдылар,
 Әлимдә нәйим вар исә алдылар;
 Айылса атам мәстликдән һаман
 Мәни тапмаға һөкм әдәр бикүман;
 Әдәр айрылыгдан фәған мәдәрим,
 Даянмаз, кәләр меһрибан мәдәрим».
 Данышлыгча ел лә'бәти-пуш-хәнд
 Ики пәһләван олдулар пайи-бәнд;
 Деди Тус Кивә: «Мән ат чәпмышам,
 Бу назлы никары әчәб тапмышам!»
 Деди Тусә Кив: «Эй сипәһдари-шаһ,
 Мәкәр мүтәфиг әтмәдик гәт'и-раһ?
 Әйәр пәһләванлыгда сән фәрәсэн,
 Нәгигәт сөлә кәр чәванмәрдәсэн?»
 Дүшүб көфт-куйә ики сәрфәраз,
 Тәәррүзләри чәкди тулү дираз;
 О һәддә етишди ишни сурәти
 Ки, гәтл эйләсинләр о меһ тәл'әти.
 Бу һалы көрүб намвәрләр эян
 Миянчы олуб кәлди бир пәһләван,
 Деди: «Вермәйин рә'й шуру шәрә,
 Тәрәһһүм әдин бу мәләк-мәһзәрә;
 Бу зийба никарә мүлазим олун,
 Варын хидмәти-шаһә азим олун,
 Нә фәрман әдәрсә шаһи-һөкмдар
 О фәрманә мәһкум олун зийһар!»
 Көрүб чәнкчуләр бу рә'йи сәваб,
 һаман этдиләр барикаһә шитаб.
 Чү Кавус көрдү о маһни үзүн
 Дүшүб иштиягә итирди өзүн,
 Сипәһбулләрә сөйләди падишаһ:
 «Көзәл фәндә верди бу рәнчи-раһ,
 Марал исә, аһу исә бу шикар
 Белә сейд олур лайиги-шәһрияр».
 Дөнүб эйләди Хубчөһрә хитаб:
 «Ки, эй аризиндән хәчил афитаб,

Көзэлдир үзүн, сафдыр тэл'этин,
 Нэ бир дудманэ етэр нисбэтин?»
 Деди назэни: «Үисси-дидиладийэм,
 Фиридуну Кэршивээ овладийэм,
 Нам Эфрасияба етэр нисбэтин,
 Вар овлади-Тур илэ чинсиййэтин».
 Деди падишаһ: «Эһ мәһи-асимаң,
 Сэнэ мәрһәба, бәхтин имиш чэван!
 Үәгин тапмасейдин һүзүрүмла ча
 Нәжадын, чәмалын олурду фәна;
 Сәни лайигин гәсри-шәһдир мүдам,
 Кәнизиш ола маһруләр тәмам.
 Тәфахүрләр эт тачлә, тәхтлә,
 Сәни бәсләрәм мән көзәл бәхтлә».
 Деди Хубчөһр: «Эй шәһн-тачдар,
 Һүзурунда олсам кәрәк бәхтияр!»
 Киранмайэ он ат дөхи тачкаһ
 Һәр ики сипәһдарә көндәрди шаһ.
 Наман дәм эдиб Хубчөһри раван
 Һәрәмханейи-эйшә шәһ, дәрзәман
 Ярашдырды мәшшатәләр зивәри,
 Бәзәндирдиләр ол мәләк-мәнзәри,
 Кейиндирдиләр әйшикә фәрд-фәрд
 Чи зәрбафтү әтләс, чи дибайи-зәрд.
 Олуб зәрнишан тачлә сәрфәраз
 Шәбистанә гойду гәдәм яри-наз,
 Кечиб тәхти-ач үзрә тутду гәрар,
 Чаваһир олуңду бу әйшә нисар...

*Сиявүшүн анадан олмағы вә Рүстәмин она Забилистанда
 тәрбийә вермәйи*

Бир ол гәдр дөвр әтмәди рузкар
 Ки, күлзары шад этди хүррәм бәһар,
 Етиб ахырә доггуз ай шад, она
 Хүда верди бир тифли-нөвзад она.
 Хәбәр вердиләр шаһә мөвлүддән
 Ки, шад ол бу мөвлүди-мәс'уддән;
 Әчәб саф тәл'әт, әчәб никру,
 Мәкәр көз көрүбдүр белә рүйү-му?
 Олуб шаһ Кавус мәсрурү шад,
 Спявүш гойду о мөвлүдә ад,
 Эдиб һәзрәти-һагга шүкрү сипас,
 Тәләб гылды бир маһир әнчүмшинас.

Мүнэччим өз элмшдэ һушяр иди,
 Рүмузи-нүчумэ хэбэрдэр иди,
 Бахыб талени кордү ашүфтэдир,
 Бу мөвлудун игбалы чох хүфтэди.
 Һүзури-шәһә әрзи-һал эйләди,
 Шәһи бу хэбәр пүрмәләл эйләди.
 Зиядә мүкәддәр олуб шәһрияр,
 Бу һал илә та кечди бир рузикар.
 Вәли, бир күн этди Тәһәмтән вүруд,
 Һүзури-шәһәнишәһдә гылды дүруд:
 «Ки, эй әфсәрин әрш пирайәси,
 Бу тифлини мән олсам кәрәк дайәси,
 Көзүм нуру тәк хәтирини истәрәм,
 Кәрәк мән она тәрбийәт кәстәрәм».
 Шәһ исә тәфәккүр әдиб бир заман,
 Бу әмрә риза верди гәлби һаман.
 Гошуб Рүстәми Залә шәһзадәсин,
 Рәван этди ол сәрви-азадәсин,
 Тәһәмтән бәрабәр Сиявәхшлә
 Вүруд этдиләр Забилә Рәхшлә.
 Көзәл бир күлүстанда лайинг бешәһ
 Сиявәхшә бәхш этди арамкаһ;
 Мүһәйя гылыб Рүстәми-камидар,
 О шәһзадә мәшгиндә агази-кар.
 Әзәл өйрәдиб шивейн-кирү бәнд,
 Сүварийү тирү каманү кәмәнд;
 Вериб сонра тәлим бәзмн-нишат.
 Мейү мәчлисү шивейн-инбисат;
 Нәбәрд ичрә маһир ат ойнатмағы,
 Шикариндә аһуйә ох атмағы,
 Мәһабәтлә күрзи-киран вурмағы,
 Мәтанәтлә талхан чәкиб дурмағы.
 Бәзәнди Сиявүш һәр адаблә,
 Бәли, күл тәрәвәтләнир аблә.
 Белә шир-дил олду ол һамвәр,—
 Бәрабәр она галмады бир нәфәр;
 Кечиб бир заман олду бир пәһләван
 Шикариндә вермәзди ширә аман;
 Деди Рүстәмә бир күн: «Әй пилтән,
 Варымдыр тәмәйнайн-әзми-вәтән!
 Мәни дәһрдә бинһяз эйләдин,
 Вериб тәрбийәт сәрфәраз эйләдин,
 Һүзурундә кәсб эйләдим чох һүнәр,
 Мәни чәлб әдир инди шөвги-пәдәр,
 Нолур көрсә шәһ әрчүмәнд олдуғум,
 Сәвин тәрбиһәлә бүләнд олдуғум!»

Мүнасиб көрүб бу сөзү пәлләван
 Фүрүстадәләр этди һәр су дәван
 Ки, олсуи мүйеһь эсаси сәфәр,
 Сиявәхшә лайиғ либаси-сәфәр.
 Дәхи әсбү тигү сәнанү сипәр,
 Зәрү симү тәхтү күләһү кәмәр.
 Хәбәрләрлә алдырды әтрафдән
 Мүлуканә хәд'әтләр әшрафдән,
 Сиявәхши тәширифү ин'амлә,
 Бәзәндирди э'замү икрамлә:
 Йәминү йәсариндә сәф-сәф сипаһ
 Эдирди бу чаһү чәләлә иккаһ;
 Кедирди ошунла Тәһәмтән бәһәм
 Ки, шәһзадәйә етмәсин бир әләм.
 Чәһан әһли бу әйшә дилшад олүб
 Гәмү гүссәдән чүмлә азад олүб
 һамы әйшү ишрәт шиар этдиләр,
 Зәрү симү әһбәр нисар этдиләр.
 Сиявәхшү Рүстәм фираван сипаһ,
 Мәәзил сүрүб, этдиләр тейи-раһ.

Рүстәмин Сиявүшү Ирина кәтирмәһи

Олуб та ки, Кавус-Кей бахәбәр,
 Буюрду, ачылды ливайи-зәфәр.
 Көтүрдү сипаһи-киран Кивү Тус.
 Чалынды нейү цаһү шейпурү кус:
 Бүсати-тәрәб чүмлә саз этдиләр,
 Рәван олдулар, пишваз этдиләр.
 Ики фовч әдиб бир-бирин дидү бүс,
 Дөйүлдү ики сәмтдән тәблү кус;
 Бу дидар илә шадман олдулар,
 Дәри-гәсри-шаһә рәван олдулар.
 Нәвәстаулар мәчмәри-удлә,
 Нәвәзәндәләр чәнклә, удлә,
 Сарәфразлар мүнтәзәм сәфбәсәф,
 Сипәһдарлар мүнтәзир һәр тәрәф.
 О шәһзадәйә шаһраһ ачдылар,
 Хүрам әйләдикчә күһәр сачдылар.
 Көрүб тәхтин үстүндә Кави-сәри,
 Дирәхшәндә, хүршид тәк әфсәри
 Дүшүб сәчдәйә гылды әввәл намаз,
 О, мә'будинә этди разү нияз;
 Сора мәһзәри-шаһә этди сәлам,
 Сипәһбуд олуб шад, фәрхәндәкам,

Алыб бағрына басды шәһзадәсин,
 Бүләнд этди шәһ сәрви-ифтадәсин;
 Сүал әйләди чүмлә һалатыны,
 Бәян этди Рүстәм кәмалатыны.
 Нишимән она верди фирузә-тәхт,
 Мүрәссә' нишану мулукана рәхт.
 Көрүб оғлуну чүмләдән сәрфәраз,
 Дүшүб сәчләйә этди шүкрү ишләз;
 «Кя, әй санен-нурү нар-афәрин,
 Ола сүн'үнә сәд һазар афәрин!
 Мәни сәрбүләнди-чәһан әйләдин,
 Мүәййәд рылыб һөкмүран әйләдин;
 Сәадәт-гәрин этди ә'заәлә,
 Хүсүсән бу фәрзәнди-мүмтазлә!»
 Бу һали көрүб мәчлис ә'яилары,
 Гошун бәйләри, дөвләт әрканлары
 Дейиб мәрһәбаләр о мәһ мәнзәрә,
 Сипас этдиләр һәзрәти-давәрә,
 Бу чәшнә бахыб ифтихар этдиләр,
 Зәрү симү көвһәр инсар этдиләр.
 Пәс ол дәм буюрду шәһи-ник пей,
 Хидив-чәһандәр, Кавуси-Кей:
 «Кәрәк ләшкәр этсин сүрурү нишат,
 Сүрурү нишатә ачылсын бисат!»
 Бүзүркини-Иран гуруб дәстикаһ,
 Бәзәнди телалатлә гәсри-шаһ.
 Нә бир гәсри-шаһ олду арастә,
 Нә тәһна сипаһ олду арастә.
 Бәзәнди бүтүн шәһрү базарү бағ,
 Ағачлар олуб һәр бири чил-чырағ;
 Әян олду һәр сәмтдә мин сүрур,
 Нәр әв олду бир мәчлиси-әйшү сур.
 Бу минвал һәр һәфтә, һәр сүбһү шам
 Сүрурү нишат әйләди хасү ам.
 Тәмам олду бир һәфтә, әмр этди шаһ,
 Сәф аралыг этди дүбарә сипаһ,
 Ачылды дәри-кәнчү баби-кәрәм,
 Күһәр сачды әйзән сәһаби-кәрәм:
 Зәрү симү мөһрү күләһү кәмәр,
 Әмудү сәнану хәдәнку сипәр,
 Тила кисә-кисә, күһәр овч-овч,
 Хәдәм дәстә-дәстә, һәшәм фовч-фовч,
 Дүрү лә'лү ягутү зәр кейл-кейл,
 Сүтурани-тази-һәсәб хейл-хейл,

Либасу гумаши-зэри дэст-дэст,
Хэзү тирмэйн-пүрбәһа бэст-бэст
Эдиб бәхш верди рәвач оғлуна,
Мәкәр вермәди тәхтү тач оғлуна;
Дейилди сәзавари-әфсәр һәнуз,
Чәван иди ол маһимәнзәр һәнуз.

Издияд

Вәли, этди шәфгәтлә бирдәм никаһ,
Белә сөйләди оғлуна падишаһ:
«Ки, эй пайнбим, ядикарым, оғул!
Күлүм, күлшәним, нөвбахарым, оғул!
Демә сәрбүләндәм ки, шәһизадәйм,
Әсарәт нәдир, мән ки, азаләйм;
Мүһәйядирәр тәхтү тачым мәним,
Нәдир кимсәдән әһтиячым мәним?
Сәнә, галиба, элм олур әһтияч,
Тапар элмлә мүлкү дөвләт рәвач.
Демә ирси-әбдир мәнә тачи-зәр,
Сәнә ирсидир балкә элми-пәдәр.
Зәрин тачына әйләмә ифтихан,
Һүнәр бирлә ол тачә миннәткүзар.
Әләб иктисаби-чила чох шайиғ ол,
Вүчүдуила тәхти-зәрә лайиғ ол,
Рәһийәтнәваз ол, әдаләтшнар,
Рәһийәтлә дөвләт олур бәргәрар.
Демә әйләрәм тачи сәндән дприғ,
Вәли, гыл тәкамүлдә сә'ийн-балиғ.
Сәнничин бу тачи-шәһи бәсләрәм,
Һаман сәрбүләнд олмағын истәрәм!»

Тәрчүмә

Бу минвал илә едди ил һәр заман
Әдирди Сиявүхшү шаһ имтәһан.
Һәр ишдә ону көрдү һушярдыр,
Дәхи тачә, тәхтә сәзавардыр:
Гуруб бәзми-ишрәт шәһи-әпчүмәнд
Сиявүхшү тач илә гылды бүләнд.
Мәрамә чатыб көрдү мәнзурини,
Языб пәрнинян үзрә мәншурини.
Күһистаны бәхш этди лүтфән она
Ки, олсун о мә'вайә фәрман рәва.

Сүдәбәтнн Сиявәшә ашиг олмағи

Бу әһвалдан кечди бир рузикар
Ки, шад иди һәр һалда шәһрияр:
Отурмушду бир күн Сиявәхшү шаһ
Ки, Сүдәбә варид олуб набәкаһ
Сиявәхши көрчәк олуб майли,
Яныб нари-әшгә, алышды дили,
Вүчуду дөңүб бир тәразн-наһә,
Әсәр әтди кую ки, атәш йәхә;
Нийани она көндәриб хадимни:
«Сиявәхшә кет сөйлә кей мәһ-чәбни,
Тәәччүб ки, бир ләһзә ая нийә
Хурам әйләмәзсән һәрәмханәйә?»
Кәлиб әлчи һейғамни әтди бәни,
Бу сөздән бәрәшүфтә олду чәван.
Деди: «Мәрд олур мәрдлә һәмкәнам,
Һәрәмханә нисван ичиндир мәгамә»,
Фүрүстадәдән етмәли карн-әшиг,
Киран олду Сүдәбәйә барн-әшиг;
Өзү әтди шәбкир гәсди-мәрам,
Бәри-шаһи-Иракә гылды хурам,
Һүзүриндә әрә әтди: «Кей шәһрияр,
Сәнин мислини көрмәйиб рузикар,
Чәһан фәхр әдир әһдү пәйвәндинә,
Хүсусән бу фәрзәнди-дилбәндинә;
Нолур сәрфәраз әтсә хаһәрләрини,
Һәрәмханәдә көрсә мәдәрләрини;
Шәһристанә көндәр о мән-тәл'әти
Ки, вар биздә дидарынын һәсрәти;
Фәрағында тәр-чешмү хунниллиз
Ки, дидарына чүмләмиз майиллиз;
Пәрәстиш гылыб зәрнисар әйләриз,
Вүрудилә биз ифтихар әйләриз.
Деди шәһ: «Варымдыр сәнә ә'тнамд,
Севирсән ону йүз ападан зиядә.
Сиявәхши шәһ дәрһүзур әйләди,
Она мейрибан, мейрибан сөйләди:
«Севәр һәр көрән әһли-вичтан сәни,
Көзәл хәтг әлиб пак ездан сәни,
Хүсусән гөвүмдүг ганы чуш эдәр,
Сәни көрсә һәр кәс дәрәғүш эдәр;
Әбәс санмағ олмаз рәки-нисбатн,
Рәки-нисбәт ичәб эдәр үлфәти;
Һарими-һәрәм ичәб вар хаһәрини—
Мәһәббәтли Сүдәбә тәи: мәдәрни.

Шэбистанэ кет, бирдэм ол хэмнишини,
 Көрүб эйлэсинлэр сэнэ афарин!»
 Сиявуш бу сөздэн эдиб иштибан,
 Ону хирэлэндирди күфтарн-шаһ,—
 Мэбад инки ишэ бир күман эйлэйир,
 Бу сөзлэ мэнн имтэхан эйлэйир.
 Ки, назик хэял иди чирэ зэбан,
 Гэви эглу бийна дилү бэдкүман.
 Нэзэрдэн кечирди дили-разини,
 Бу эмрин сэрэнчаму агазини:
 «Экар худ келэрсэм шэбистанэ мэн
 Эмин олмарам мэкри-Сүдабэдэн».
 Бу матлэбдэ сейри-хэял эйлэди,
 Шаһэ бойлэ бир эрзи-һал эйлэди:
 «Ки, эй мөнтэшэм шаһн-алэм хэрэч,
 Мэнэ лүтф эдиб вермисэн тэхтү тач.
 О күндэн ки, бу афтаби-бүлэнд
 Сачыб топпаға нур, эдиб эрчүмэнд—
 Һэлэ көрмэйиб дидейн-рузикар
 Сэнин тэк гэви эгл бир тачдар;
 Нэ мислин вар эндазэвү чаһлэ,
 Нэ манэндин айин илэ, раһлэ;
 Мэнн көндэр агиллэр ичласына,
 Чәһанбинлэрин бэзмү шурасына;
 Мэнэ инзэвү тирдэн сөйлэ кэл.
 Кэмэнди-эдукирдэн сөйлэ кэл;
 Сөлэ сөһбәти-тэхтү адаби-бар,
 Дэхи бэзми-рудү мейү мейкүсар;
 Нэ фэзлэ мэнн сөвг элэр гэсон-шаһ,—
 Зэнан сөһбәти эглэдир сэдди-раһ»
 Деди шәһ Сиявэхшә: «Шад ол, оғул,
 Кәмалынча дүняда яд ол, оғул!
 Пәсэндидэдир чүмлэ һаләтләрини,
 Мэнн валеш этди бу сөһбәтләрини;
 Нэ фәрман эдәрсәм дүри-куш гыл,
 Нэ әндишән олса фәрамуш гыл;
 Шэбистанда вардыр сэнин хәһәрия—
 Чү Сүлабэ бир мейрибан маләрин».
 Сиявуш деди: «Чүн олур бамдад,
 Кәлиб эйлэрәм эмринә интияд.
 Нэ фәрмайишини олса мән самәәм,
 Мэнә һәр нә һөкм эйләсэн табәәм».
 Вар иди вафа йоллу бир мәрди-пир,
 Ады һирбүд шәхси-рөвшән зәмир;
 Үмурати-аләмдән акаһ иди.
 Эмини-һәрәмханейн-шаһ иди.

Она сөйлэди шэй ки: «Эй нушяр,
 Олур та ки, күн гейбдэн ашкар,
 Һаримэ Сиявэхшлэ ол рэван,
 Итаэт гыл этсэ нэ һөкм ол чэван.
 Сөлэ сакинанн-һарәмханэйэ
 Ки, э'заз олунсун о фәрзанэйэ;
 Де Сүдабэйэ эйлэсин зэр нисар,
 Күлабү күлү мишкү әнбәр нисар,
 Мүбарәк гүдумунда хаһәрләрн
 Нисар эйлэсинләр чэвахирләрн».
 Чү күн чыхды, мәнв олду зүлматн-шәб,
 Сиявүш кәлиб хидмәтә ба әдәб,
 Әдиб шаһэ күрнуш о кәрдән фәраз,
 Дүшүб торпаға өпдү хаки-нияз.
 Она падишаһ натифат эйләди,
 Сәминанә чох нүктәләр сөйләди,
 Вә бә'д истәдиб һирбүдү мәнзәрә,
 Нечә сөз деди ол вәфапәрвәрә;
 Бәрабәр Сиявэхшлэ дәрзәман
 Ону гылды дөвләт-сәрайә рэван.
 Вә лакин о шәһзадейн-никбин
 Дейилди бү кетмәкдә гәлбән әмин.
 Фәраз олду чүн пәрдейн-нзү наз—
 Һарим әһли этди бүтүн пишваз;
 Шәбистан долуб әтрлә, бан илә,
 Әбирү күлү мишкү рейһан илә;
 Хүрам эйләдикчә гәдәм-бәр-гәдәм
 Сачыларды ягутү лә'лү дирәм.
 Салынмышды бәзм ичрә дибачи-чин,
 Төкүлмүшдү һәр янда дүрри-сәмин;
 Чалынмада найү нейү сазләр,
 Тәрәннүмдә ексәр хош-авазләр;
 Көнүлләрдә лидардән мин сүрүр,
 Аягда мей, әлдә гәдәһ, башда шүр.
 Шәбистан демә—бир бейһшти-бәрни,
 Көзәлләр—нүмайәндейн-һури-әйн.
 Сиявүш олуб дахили-бәзми-наз,
 Нә көрдү ки, бир тәхти-зәррин тәраз
 Олуб лә'лү пирузә илә никар,
 Бәзәкләнмиш әлмас илә шаһвар;
 О тәхт үзрә Сүдабейн-мән-чәбин
 Отурмуш чү һури-бейһшти-бәрни;
 Башында онун әфсәри-сәрвәри,
 Аяғын өпәр түрфә кейсуләри.
 Өтәркән сәрапәлләдән ол чэван—
 Ону көрдү Сүдабә накәһ әян;

Дүшүб иэтираба, итирди өзүн,
Эшиб тэхтдэн хако гойду үзүн,
Дуруб басды агушуна чан кими,
Гучуб пйладн дэстэ рейһан кими,
Үзүндэн, көзүндэн өлүб шөвгдэн,
Доя билмэйирди белэ зөвгдэн,
Эдиб һазрәти-һәггә шукру сәна,
Дейирди ки: «Бу сән'әтә мәрһаба!
Сәнин тәк о шаһын ки фәрзәнди йох,
Рәвадыр десәм һич пейвәнди йох».
Сиявүш билиб, ганды бу үлфәти
Ки, Сүдәбәнин худ нәдир ниййәти,
Даянмагсызын өтдү ол нөвчәван,
Көрүб этди хаһәрләрни шадман;
Она этди хаһәрләри афәрин,
Нишпәнкәһи олду тәхти-зәрин.
Олуб онлара бир заман дилнәваз,
Енә эйләди өвдәт ол сәрфәраз.
Һәрнимиләр оллу бүтүн вәсфку:
«Ки, әһсән Сиявәхши-фәрһәнкчу!
Нә рә'на көзәлдир, нә зийба чәван!
Сөзү чашн-руйи, өзү руйи-чан».
Һәрәмханәдән чыхды ол нөвчәван,
Һүзүри-шаһә кәлди гылды бәян:
«Ки, көрдүм һәрәмханейи-дөвләтин,
Сәзавари-тәгдир олан шөвкәтин,
Чәлалын шәһани-әчәмдән зияд,
Фиридуну һушәнкү Чәмлән зияд.
Оҗ пайдар нззәтин бәхтлә,
Хәзайинлә, өврәнк илә тәхтлә!»
Бу күфтардән шад олуб шаһниҗр
Бәзәнирди әйваны чүн нөвбаһар;
Мейү сағәрү бәрбәтү сазлә,
О күн эйшү нүш этдиләр назлә.
Бүләнд олду чүн лейлейи-ниҗфам,
Шәбистанә Кей-Кавус этди хүрам.
Эдиб рәйи-Сүдәбәдән фәһси-һал,
Кәмәли-Сиявүшдән этди суал.
Бәян этди Сүдәбә: «Кейи шәһриҗр,
Һәлә крәмәйиб дидейи-рузикар
Сиявүхш тәк бир көзәл нөвчәван,
Кәмәлү әләблә фәһиди-чәһан!»
Деди падишаһ: «Этсә тәлә мәдәд,
Әкәр етсә рүшдә бу зийба вәләд,
Кәрәкмәз ки, етсин она бәд нәзәр,
Эдилсин кәрәк бәднәзәрдән һәзәр!»

Чавабында Судаба эрзү баян
 Эдиб сөйләди: «Эй шәһи-камран!
 Бахылса экәр рәйи-азадәмә—
 Ону эйләрәм көсл өз өвладимә,—
 Она веррәм өз гызларымдан бириң—
 Вәчәһәтдә чүи һури-хилди-бәриң,
 Верәр түрфә фәрзәнди-дилбәнд она
 Ки, олсун вәчәһәтдә манәнд она;
 Дейил аз һәрәм ичрә дүхтәрләрим,
 Фәләк тәк фүрузандир әхтәрләрим,
 Мәләк-сурәтү күлрүхү мәһи-чәбиң,
 Дүри-бәһри Кей-Аришү Кей-Пәшинә.
 Деди шәһи: «Бу мәтләб мәрамымчадыр,
 Мәрамымчадыр, чүки камымчадыр».
 Сиявүш кәлиб мәһзәрә һимп-шәб,
 Ситайиш эдиб өндү хакк-әдәб,
 О бәзм ичрә биканәләрдән нәһан,
 Она этди шәһи мәһрәманә эяи:
 «Вар, оғлум, сәминманә бир шийһәтим,
 Бу шийһәт олуб мәсийи-бәһчәтим;
 Адын аләм ичрә ола пайдар,
 Ки, сәндән гала бир көзәл ядкар,
 Нечә сән мәһи этмисән шәди-кам.
 Сәһи һәм эдә һайибин зиндәнам.
 Белә тапмышам әхтәриндән нишан,
 Нечә ким дейиб мөбиди-һикдап
 Ки, олсун вәчәһәтдә манәнд она,
 Верәр түрфә фәрзәнди-дилбәнд она,
 Вә я хани-Кей-Аришә гыл һикаһ,
 Бәйән бир пәри-руйи һурийә-чаһ,
 Сәранәрдейи-Кей-Пәшинә нәзәр
 Эдиб дә гәбул эйлә бир сибәр
 Ки, сәндән галар түрфә бир ядкар,
 Чәһан ичрә ол һәм олур шәһрияр».
 Сиявүш деди шәһә: «Бир бәндәйәм,
 Нә фәрман эдәрсән сәр-әфкәндәйәм;
 Рәвадыр кими рәйиһи этсә пәсәнд
 Ки, шаһанә рәйиһидүрәр судмәнд.
 Вәли, билсә Судаба вермәз риза,
 Бу әмрә ону эйләмә ашина,
 Мән исәм ону бахәбәр этмәзәм,
 Шәбиستانيң бир дәһи кетмәзәм!»
 Бу күфтардан хәндәнак ояду шаһ,
 Деди: «Этмә Судабадән иштибаһ
 Ки, Судаба чох меһрибандыр сәнә,
 О бир мадәри-чанфишандыр сәнә,
 Сәзадыр ола әмрдән бахәбәр»...

ТӨРЧҮМЕНИ-ГӨВЛИ-МУФТИ

Гэм этмээм, дейилсэ, Мәһәммәд сағалдымы,
Йохса йығылды нә'шинә матәм гуранлары?

Лакин, сәләһи-динн-мүбникән ирадәмиз,
Горхмагдаям ки, етсин әманн зиянлары.

Чох аризу ки, халг арайыр наклиһийәтня,
Һейфа ки, мүзмәһилл әдәчәк мөвтин онлары.

Я рәб, мүгәддәр аләми-әрваһә рич'әтнм
Этдинсә, ахирисә һөятн бу ашлары,

Бир мүршидн-рәшид илә ислама хейр вер.
Тәвирн-раһ әдә шәби-мүзлим заманлары.

ӘРӘБЧӘ БИР ГИТ'ӘНИН ТӨРЧҮМӘСИ

Тапшырма сирринн мәкәр әһли-кәрәмләрә,
Әһли-кәрәм янында галыр сирр дәрхәфа.
Мәнчә, янында сирр мүгәффәл бир әвдә ким,
Зас олуб анахтары, әв бағлы мүтләга.

Эл ачыб санл олмагын хошдур,—
 Кэрчи бир һэббэ сим исэ дилэйин;
 О сәфиланэ сиргәтиндэн ким,
 Кәсилә бир фүлүс үчүн бялэйин.

ХЭЙЯМДАН МЭАЛЭН ТЭРЧҮМӘ

Бизн алдатма, хачә, һәр сөзүнә!
 Бизә йох, кет нәснһәт әт өзүнә!
 Көрүйоркән көзүн дүзү әйри,—
 Биздән әл чәк дә, чарә гыл көзүнә!

Көрдүм нечә дәстә тазә күлләр,—
 Бағланмыш иди кияһ илән тәр;
 Дедим, нә олур кияһи-начиз
 Та әйләшә күл сәфиндә әзиз.
 От ағлаяраг деди: «Отур сән,
 Сөһбәт эләйим, гәним көтүр сән;
 Аһиләр эдәрми тәрки-сөһбәт,
 Һалонки, оларда вар сәхавәт.

ЛӘФФАЗЛЫГ.

«Мәчлис» гәзетиндән тәрҗүмә

Биз иранлыларын дамарларымызда ришә атыб, бейинлә рининни пәрдәсини бүрүйән ләффазлыг хәстәлийи сәбәбинчә, бу күн һаман ләффазлыгдан башга бир шейи дәрк вә анламыйоруз.

Һәр бир киши иштибасында анчаг ләфзә гане олуб да опун мә'насына әбәдән бир из апармыйоруз.

Дыглыг лисан этмиш олдуғумуз ләффазлыг лагыртыларыны һәр күн бир шәклә гоюб һәр мәчлисдә бир рәнк илә курулдуыйоруз.

Бу кими сөзләри данышмагла өзүмүзү хошһал да әдиһоруз.

Вә ойлә әдд әдийоруз ки, даһа тәрәгги йолуна йүз гоюб габаға доғру дөрд аяг чапараглыыйоруз.

Һәят анчаг әввәлки мәнзилдә, бәлкә дә керийә дөнийоруз.

Бир вахт көрүрүз ки, мәмләкәминичә, миллиәтминичә истиглалыны биздән алырлар, бизләр үчүн гәйюмлар мейдана чыхыйор.

Бу аралыг биз бир аз айылмаг истиыйоруз. һәггимни тапымаг истиыйоруз. Мәшрутә япыыйоруз, бүтүн ишләрин мә'налары мәнәурн олдуғундан һәпминиз бирәр мүстәбид олийоруз. Бүтүн һәвасымызы чәм, бүтүн гүявәләримини мейдана чыхарыйоруз ки, бүтүн бизмлә мүнәвирә әдәчәк бир шәхсин бир кәлиә сөзүмүзү рәдд этмәйә иштидары олмасын. Һәр кәсин бизә ситайиш этмәсини арзы әдийоруз. Ону истиыйоруз ки, һәр кәс вүчүдүмүзү мүгәддәс, фүюзатн-раббанийә мәзнәр, үләм вә фүһунн-ләдүниийә мәншә' билсинләр.

Мүстәбидләри ни башына алмаялым, дейә чалышдығымызда, онлары падшаһ дәрбарынын каркүзарлары әдийоруз. Милләтин вә мәмләкәтнин һәр дүрлү ишләрини онлара тәслим әдийоруз.

Отуз яшындап экинж вәкил олмасын кәрәк, дейә гәлүн вәз' этдйинмиздә 22—23 яшында вәкилләр иштихәб эдәйоруз. Нә үчүн, эчәба?

Зира вәкил өзү—отуз яшындаям—дййор. Бу һалда бәр шәхс онун хилафыны исбат этмәк истәр исә дә гәбул олунмаз. Бәшим бу прадым бир шәхсин яшына дейил вә яшы азлығына дейил. 22—23 яшында оланлар да элли яшлылардан даһа әгил вә алпыраг шәхс ола билир. Фәгәт, мәним мәгсәдны ганууну эһтирамыны һифз этмәкдир. Ишә я эввалдән игдам этмәмәли, яхуд игләм олунан һәң чанфәшанлыг илә баша кәтирмәли. Ләффазлыг исә анчаг ыһаләт вә мәмләкәт вирайлығына сәбәб олмуш олуйор.

Кабинә тәшкил этдйинмиз сурәтлә рәисүлвүзәрайи әкәрийһәт ара илә иштихәб вә гәбул, саир вәзирләри онун тәһвәсәдарәт вә иштиярына ыриб, кабинәйи чисми-ваһид һөкүмдә көрмәк үчүн онун мә'насына әмәл эдәчәйинмиз ердә, кабинә әфрадынын һәр фәрдинә мәхсүс мүййһән бир партиясына, едди нәфәр ә'задан ики нәфәринин арасында белә иштифәгын олмадығыны көрүйоруз. Иштә буна көрәдир ки, дәвләт вә мәмләкәтимизни зә'фи күндән-күнә артыһор вә харичиләр дә она мүдахилә этмәйә чәри вә чәсур олуйор.

Дәвләтти пула эһтиячы олдугда вилайәтләрдән «Мәчлисә» вә «Иран нов» гәзетинә, даһа билмәм һәрәрә уэун, уча һитабат вә әлгабат илә көндәрилән телеграмларда: филанкәс аға ә'яши-мәмләкәтдән мәшһур бир мәчлисә-әли тәртиб эдиб шәггилгәмәрләр көстәрәк һанә иһван илә йүз бир түмән пара топламыш вә бир күрүр* пара дәхи һанә дәфтәринә гейд этдирмишдир. Саир вилайәтләрдән, өтәкилдән дәхи рәнк-рөвнәгли олуб кәлмәкдә олан телеграмлар:

Иранын мүййисин олан филан зати-али һәзрәт Мәсһун мәчүзатыны йд эдиб вилайәтти бүтүн ә'ян вә әшраф вә мәхадими-изам вә кәсәбейи-кирани (?) чәм әдәрәк истиграз-миллиһин мүйһәссәнат вә лүзүмуну иш'ара, истигрази-хари-чәини нә пайәдә вәхим олмасы һаггында сә'бан вә пблис һейрәтдә бурахачаг вә өлүләрин галиби-бирүһларынз чав верәчәк дәрәчәдә ирад этдйин одлу ишти илә бүтүн һүзәр-рын киприкләриндән ахан йүрәкләринин одлу, гаилы яшарыны төкмәклә һаман гыздырдығы тәһурдә Иран үчүн бир этмәк япды.

Ишбу чидә этдйин әсас илә филмәчлис бир күрүра гәләр пара топланмыш, әтрафа чәкдйин тәһвиғ телеграмларына дәхи мәтлуб чаваблар алмаға һанл одлу (һини көрәндә бәйүкләр лазымынча көрәрләр). Гәзетләр дәхи һәр күн филан

* Ярым миллион түмән.

чөнабларынын һәсәб вә һәсәбинин тә'рифлә бәрәбәр кечмиш вә кәләчәкдәки гуллуғларына да рапортлар эләвә эдийорлар. Бир вахт һесаб элиб көрүйоруз ки, гәрз вә һанә үһәһи илә Иран үчүн отуз-гырх күрүр пара топланмышдыр. Амма биз буну тәһиги эдикдә ортада бир динар да олсун белә көрмәһиб, анчаг буну көрийоруз ки, Ротерин телеграм хәбәрләри Авропа гәзетләриндә Иран дәвләтинин пара тәһисли хүсүсдә һәр вәһиләдән мә'юс олараг енә рус вә инкилисә мүтәвәссил олдуғуну иш'ар эдийор. Мәмләкәтиһиз үчүн бир гүввә тәһкили мәгамына кәлдийимиздә бүсбүтүн Иран милләтинин тәһти-тә'лимә алыб, һәтта үләма вә түччарын дәһи чийяһләринә түфәнк вериб мейданларда онлара дә'ва мәшғи тә'лим эдийоруз; мүсәлсәл топлар, мә'дуд түфәнкләр ихтирә эдийоруз, мәктәпләр ачыйоруз, сәрбазларымыза мөхсүс милли әләмәтләр вә рәнкләр илә либаслар тәртиб әтмәк үчүн дәрин-дәрин мүләһизәтдә булунийоруз. Истәдийимиз кими һәр шейин тә'һий эдийоруз. һалбуки, рус вә османлы гошуну һаики сәрһәддән истәйор икә Ирана даһил олуб рәһли-һәғмәт дөһийор, гүттан-тәһигләр һоллара сәһиб олуб бәндәрләр үмуратына вә һинд сәрбазларына рәһидәлик эдийорлар. Дарәб Мирза ичә һәф'әр бисәрүпаларын башында Зәһиди күһасирә эдийор. Бойлә бисәрүпалары тутмаг үчүн өзү-үздә о гәдәр һәмиййәт олмуйор ки, онлары түтүб һәбс әләк, та ки, тәһлисләри бар һиндә рус биздән илтимас әтсин; бәрәк, онлары тутмаға рус казағы кедийор. һүгүгүмүзә икәбәт бир тәчәвүз мүшәһидә әтдийимиз һалда, затән ялтағлыг илә тәрбийә олундуғумуз үчүн, киши олуб вә кишиләр кими һүгүгүмүзә һифз әтмәк әвәһинә саир милләтләрә истиғасә әдәрәк әлғияс-әлғияс сәдаларымызла әләм әһлиһиң гулағларыны дәнк эдийоруз, өз әлиһиз илә өзүмүзә гәйһомлар тикийоруз. һағгымызда олан тәчәвүзләрин дәф'инә галғышдығымызда, ләффазлыгдә мәһарәти-таммәһиз олдуғу вәһилә һәвкулүгдән, бир дә истиғасәдән бәһгә бир иш бачармәйоруз. Чүнки, өйрәндийимиз дә анчаг буһлардан ибарәтдир.

Мәмләкәтиһиздә бир гүввәһи-һизәмиййә тәһсил үчүн чилләт вә дәвләти чилдән тәрғиб вә тәһрис әдәчәк ердә ағызларымызы бағлыйоруз. Сонра Рәғма вә Әһвәриләр әш'арынын мәзуһларыны мәғаләләримизә ерләшдириб һәввә, сөһүшә дәвам эдийоруз. Бир тәрәфдән ачкәзлийимиз ә'тираф әдәрәк өзүмүзә гәйһомлар тикдийимиз һалда, о бир тәрәфдән дә мүтәчәвизләрин гәзетләринин мүчиб олараг бол-бол фәһшләр верийоруз.

Һаричдәки гәзетләр әйбчулуғумуза галғышараг хәта вә һәгсанларымызы мейдана чыхардығы бир заманда, буһдан

мүтэнэббелі олуб нөгсанларымызы дүзэлтмэк фикринэ дүш-
мэк эвезинэ, гүввейи-гэзэбиййэмизи мүштэнэ эдиб онлара
тэрэф дүрүшт фэрядлар этмэйэ башлыиоруз ки, хайыр, биз-
дэ эбэда эйб вэ нөгсан булунмаз! Бүтүн нөгсандан ари, бү-
түн гүсурдан мүбэррайыз. Сиз яланчысыныз, сиз ялан де-
йорсуруз! Эвэт, лэфздэн мүтээсир олуб, лэфзлэ дэ талафи
өдийоруз.

Өз янымызда яғлы, юмшаг сөзлэр сөйлэмэклэ ирэлэт
вэ мэхэббэтдэн дэм вуруб бүтүн биканэлэри дост, бүтүн
миллэтлэри өзүмүзэ ашина эдд эдийоруз.

Өзүмүздэн тохулуғуруз сөзлэрэ мүнтэсир дэ олуйоруз
ки, онлар вахт ичабында биздэн өтрү һэр дүрлү фэдакар-
лыгдан чэкинмэйэчэклэр.

Биз һэр даим бойлэ бикр фикирлэр илэ мөгсэдларимизэ
нанл олуйоруз!?

Зира, бу лэффазлыг бизлэрэ өтэкилэрдэн ядикар галыиы
бир һүнэрдир ки, сабинг һүкэма вэ фүзэламыз онуила, йо'ва
илдэ бир-ики дэнэ гэсидэлэри илэ б'э зэватдан силэ алараг
тамам илдэ өзлэрини, эвлэрини идарэ эдирлэрди. Бир
шэхс вэ я бир дөвлэт мэхз ринихэнд үиваны илэ бизи тэч-
чид эдэрэк бир ниш урдуғу һалда ондан дилхош вэ шад
олуб Хаганиниһи тэмам гэсандиһи онун тэ'рифиндэ охуйоруз.

Биз һеч вахтда лэффазлыг даирэсиндэн кэнара чыхма-
йоруз.

Гэзетлэрдэ эиддимизэ язылан бирчэ сөздэн мүтээсир
олдуғуруз һалда, фе'лан һаггымызда ичра олукан бир дүрлү
иһанэт вэ хиффэт һалымыза бойлэ-бойлэ тэ'сир этмиюр.

Иштэ һаман лэффазлыг сэмэрэсиндир ки, о эзэмэтдэ олан
Ираны бу күнки виранлыг һалына гоюб, өвладн-Кэян кэрдэн
кэшанларыны бсйлэ ээлил вэ хар эдийоруз.

Гейдләр

САТИРИК ШЕЙРЛЭР

1906—1911

1906

„МИЛЛЭТ НЕЧЭ ТАРАЧ ОЛУР-ОЛСУН, НЭ ИШИМ ВАР“

(3 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынн 4-чү нөмрәсиндә (1906, 28 апрел) нызсыз чап олунушдур. Ч. Мәмәдгулузалдинн Сабир һагсындаки хатиратындан аялашылдыгына көрә, Сабир илк шейрләркин бәшгә бир яданып (ушагып) васитәсизә „Молла Нәсрәддин“ идарәсиндә көндәриншдир вә ялныз үчүнчү ше’риндән сонра бу нызсыз көндәрилән шейрләркин мүнәллифин Сабир олдуғу мейдана чыкмышдыр.

Ше’рин икинчи бейти олан:

*„Гой мән тох олум, өзкәләр илэ нәди карим,
Дунявү чаһан ач олур-олсун, нә ишим вар“*

Сабир күллииятынын әввәлки чапларында йохдур.

Сатиранын башында „Нийә мәни дөйүрсүнүз?“ сәрләвһәлн бир фел’етон вардыр, буну олдуғу кими бурая көчүрүрүк.

„НИЙӘ МӘНИ ДӨЙҮРСҮНҮЗ?“

А моллалар, нийә мәни дөйүрсүнүз? Олимп мәнән горхурсүнүз? Олимп горхурсүнүз ки, әйняиб чәмаатын гулагына бир нечә сөз пычылдаям, бир ячә мәтәәбләрдән акан эдәм?

Олимп горхурсүнүз, мәчмуәминн вәрәгләрини нөкәрләр самавар алышгы эдә-эдә вә шәкилләрини ушагләр ойнада-ойнада ахырда чәмаат көпү ачыб бә’зи ишләрдән хәбәрләр ола?

Олимп сиз баша дүшүрсүнүз ки, бир мәмләкәтдә ики пәдшәһ вә бир есрәд ики молла ола билмәз: я Молла Хәсрәддин, я Молла Нәсрәддин?

Неч әйби йохдур, дөйүрсүз дөйүн, амма буну да билиз, әй моллалар, күнләр доланар, сулар ахар, заманә тәзәланар вә ахырда етим-есир вә кечәл-күчәл гардашларым досту илэ дүшмәнни таныйиб һаман йоғун дө вәвәкләри сизни әлиһиздән алар вә башлар... дахм да-ысыны десирәм.

Вә бу да о вахт ола биләр ки, кечәл-күчәл, туманчәг вә бабьлы, бәт вә сиркәли гардашларым сиз илэ мәнинн тәфәвүтү: ү баша дүшәрләр. һәрчәнд ки, сиз дә молласыныз сә мән дә моллаям нә ләкин бизни арамызда бир балача фәрг вәр. Баш агрысы да олур, амма бу барәдә бир нечә сөз дәмәйи ләзим көрүрәм.

Бизим гэфавүтүмүз бир нечэ гисмдир.

Эввэлэи, мэн молла ола-ола мүсөлман гардашларыма вэ'э эдэн вил дейирэм: бир эллэһа ситайиш эднн, бир дэ пейгэмбэрэ вэ имамларэ ят-от эднн. Амма сиз дейирсиниз: ааллаһа да ситайиш эднн, пейгэмбэрэ да, имамларэ да, молдалара да, дэрвишлэрэ да, илан ойнаданларэ да, фазбахан, тас гуран, дүэ язан, чадукун, һахзал, эчиннэ, кэлнэл-диннэ, шейтан, дев, мүррих, сүррих, түррих, амак, сашан, күфлэ сурду, иғығы, хозалан,—бушларын чүмэлсинэ ситайиш эднн.

Икничи, мэн дэ моллаям, сиз дэ молла; амма мэн мүсөлман гардашара дейирэм: эй мүсөлманлар, көзүңүзү ачып, манэ бахын. Амма сиз молалар дейирсиниз: эй мүсөлманлар, көзүңүзү юмуп, манэ бахын.

Үчүнчү, мэн бир мүсөлман ушагы күчлэдэ көрөндэ дейирэм: бала, бурчувун фиртыгыны сиз вэ һаман ушаг архалыгынын сол голу ила байлайыр бурнууу сһамэйэ.

Амма сиз молалар һаман ушагы көрөндэ дейирсиниз: кедэ, гиримал, гач атана де ки, вэ'дэ эйла эднн бу күн көндөрмөсө бир элэ бид дүэ охурам ки, еридийи срдэ даша денэр.

Дөрдүнчү, мэн дэ моллаям, сиз дэ моллаем, амма бир балачэ тэфвүтүмүз дэ будур ки, мэн һеч олмаса бир парча галии кагыз үстэ бар нечэ вағыл-пугул языб илан, гурбага илкан чөкпирэм вэ байлайыр мүсөлманларэ ки, оғул-ушаг шөкиллэрэ бахыб күлөһулар вэ һөкөрэр кағызны алышыг эдиб асан: ила очагы лидырсыллар. Амма сиз кошлар дейирсиз: ушаглэрын да чаны чөһөшөмэ, һөкөрлэрин дэ.

Сиз молалар дейирсиз:

Милләт нечэ тарах олур-олсун, нэ ниһи вэр*

„ОЛ КҮН КИ, СЭНЭ ХАЛИГ ЭДЭР ЛУТФ БИР ӨВЛАД“

(1 сөһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналынын 8-чи нөмрәсиндэ (1906, 26 чы) кы олунмушдур. Журналы 7-чи нөмрәсиндэ „Йон һон“ имзәсиндэ „Нийэ ил дәрәдәк гачдыл“ сәрләвһәли бир фел'етонун биринчи һиссәси, 8-чи нөмрәсиндэ һәмөн фел'етонун далысы нәшр олунмушдур. Фел'етон Ч. Мәддәгулузадә тәрәфиндә ил язылышыдыр. Сабирини журналда көндәрди: бу ше'рин мазмуну фел'етонун мазмунуна уйғун кәлдийи үчүн Ч. Мәддәгулузадә сатираны фел'етондан сонра нәшр этмишдир.

Ше'рин 31-чи мисраи һақ чапларында белә кетмишдир:

„Һәр бичлик илэ олса эдәр кәсб мәшын“

Әслиндэ (журналда чап олунм шу) беләдир:

„Һәр фәнд вә бичликлэ эдәр кәсб мәшын“.

Биз журналда олән кими кер ик.

Енэ эввәлки чапларында:

„Йыг дэймиши, кәли“

мисраи кетмәмишдир. Бу да эләвэ олунду.

Сатир: ил башында олән фел'етон булур:

НИЙЭ МЭН ДЭРСЭН ГАЧДЫМ

Дунда чох адам дэрсэн гачыб. Өзкэ инлэтлэри билгирэн, айма буну билгирэн ки, ер үзүндэ бир мүсөлман йохаур ки, дэрсэн гачна-ууш ола. Дэсэлчичи нүсхэминдэ демишдик ки, дэрсэн гачан алим олар өз-хэмэн сөзү илди тхрлар эдирин: мүсөлманларын чүм-лэсинин алим олжарына эвэлчичи өз ахырынчы сэбэб дэрсэн гачмагларидыр.

Мүхтэсэр, дэрсэн гачмави мүсөлман дейил.

Мэ'лумдур ки, дэрсэн гачмага неча-неча сэбэблар олуp. Көрүрсэн өн үч яшынла бир ушаг нэ гэдэр ки, гэдэшдэн ат гайырыб миниб, күчэлэри о тэрэфэ бу тэрэфэ кишиэйэ-кишиэйэ чапыр, сэг өз сэлэмитдыр, айма дэрсэ кедэн кими бичаранын шэки алмасы кими гырмызы инэглэри башлайыр солмога. Ушагын атасы кедиб һачи Карин һэкимэ эһвалаты дейр өз һэким ушагын үзүндэ бэлэн кими онэ бир дүэ языр өз ушагын атасына дейир ки, оглувиу неч өзкэ нахошлугу йохаур, мэнэ фэлэггадан гөрхуб өз ушаг бу сөзлэри эшнэлэндэн сонра дэхи дэрсэн гачыр. Я бу чүр олуp: ушаг кедир мэктэбэ өз һэмэншэ мүсөлманнандэн ортыг һөрмэт, катифат өз мөһрибанчылыг көрүp; мэсэлэ, мүсөлман һэмэншэ ону өз яшылда отурдур. Базардан кишиши нохуа алып долдурур чиблэринэ, дэрсини билм-йи-ндэ англарынни фэлэгтая гоймайыр, чэтни дэрс өөрмир өз һэр вахт ки, ушаг дэрсини биллэди, мүсөлман лышыр ону чэнэсиндэн өз дейир: „Мэн өлүм, һачи оглу, мэним үрэйини сызма, дэрсүвү яхшы эзбэрэа, йохса сэндэн күсэрэм“.

Айма сонра һаман ушаг ч чэк чыхарыр; дэхи билмэк олмур ки, бу өз сяррлар: мүсөлман дэхи бичараны билмэгрэ кездэн салыб үзүндэ дэ бэлмэг нэстэмир өз ону эвэсиндэ бир өзкэ көзэл ушагы яшылда отурдуб дэхи кишиши-нохулу тэээ гэфигинни чиблэринэ доладурур. Языг һэсрэт-дэ рэгинини үзүндэ бир гэдэр бэлмэк көтүрүр китабы өз үз гоюр каттаб-дэн кетчэй) өз башмагаларкы кейэн вахт сэг элини шаһадэт бэрмагыны бургуниу үстэ дөйэ-дөйэ молласына дейир: „Һэ, сэг илди кишиши-нохулу вер-үс-эн Чофэрэ, мэн дэ сэнни ачыгына та бундан сонра нэ мэк-тэбэ кэлэрэм өз нэ дэ сэнэ һалва кэтирэрэм“.

Чох вахт белэ дэ олуp: ушаг дэрсэ кедэн кими һэмэн ушагын сөнп-дэ-бир бэдбөхтлик үз вегиp, ээлэхүсүс ки, о мэктэбдэ рус дэрсн дэ охунэ. Бир нечэ күн бундан эглэм Данабаш кэндиндэ бир ушаг мэктэбэ кедэн күнүвиу сабаһысы ушагын атасынын едан гоюпу бир кечэнин ичин-дэ чэглэйиб өлүp. Ушагын атасы кедиб э'валаты Данабаш кэндинни молласы ахунд һачи Молла Нэмазэлийэ дейир. Ахунд чаваб вегиp ки, олар һэмэсы бир бэлэдыр ки, шэкс этдийн күнаһ эмэлни эвэсиндэ алаэй тэала онэ көндэриp. Киши анд ичир ки, ушагыны рус дэрсинэ гоймагдан саваһы бир өзкэ күнаһ ишэ мүртэкиб олмайиб. Ахунд барма-гыны дияшэйиб дейир:

— Ди белэ де, рэймэт лий. и сгу, та мэнни ийэ дага-лаша салырэн.

Киши эвэ гаймыдб көтүрүр дэйэнэйи өз арвадына бир ики чэкнб башлайыр сэймэйэ:

— Ай көпэйси гызы, сэн нэ сэбэбэ бу ушагы догдуи ки, кедейи рус дэрсн охумага өз гоюларкымызын өлмэйишэ бэис олайды

Дэхи ишэлэри бу һалэтдэ көрөндэн сонра ушаг дэрсэн гачыр. Айма киши дэрсэн гачмагым сөйлэдэйим эһвалатларын неч биринэ охшамайыр. Бу дөфэ та чох гэмнилийэ кетдик, ишваллаи кэлэн һөфтэ бу хүсүс-дэ сизэ баш агрысы вериб эһвалаты төфснлэн нафка эйлэгэм.

13 яша чатана кими мэн күчэлэрдэ хоруз дөйүшдүрэдим. Ах ке-чэн күнлар...

Бир хүн калдим рәһмәтлик дадашыма дедим:

— Дадаш, мәнн гой дәрсе.

Рәһмәтлик мәнн чох истәрди. Чүнки мөндән савайн бир өзкә өвләди йох иди. Мә'әз мәнн истәмәк сәбәбинә ки, сөзүм егә дүшмәсин вә үрәйим сыхынамасын, рәһмәтлик дадашым гәзи оладу. Амма бу шәрт илә кә, әввәл кедиб гөшүмүз Мөлла Исмайыла истихарә этдирсин. Мөлла Исмайыла да вәфат әдиб, әлләһи оһа минаәрчә рәһмәт әләсини. Рәһмәтлик һәмз мөлла иди, һәмз шаир иди. һәр нә гәдәр ки, шәир деминди пәиб бир дәфтәрчә гайырмышды вә истихарә әдән вахт көтүгәрди Еман дәфтәрчәсини, көзәрини юмарды, ағзыны ачарды көйә сәмт вә додагларын тәрпәдә-тәрпәдә дәфтәрчәсини бир ериндән ачыб охурду.

Рәһмәтлик дадашым мөһим дәрсе кетмәйтә истихарә этдирән ерт рәһмәтлик Мөлла Исмайыла китабчаны сөйләдишим гәйдә илә ачыб дадашыма һаман бу шәирләрини охуяб:

Ол күн ки, сәнә халиг әдәр лүтф бир өвләд!

Олсун үрәйин шад!

Мәбә'ан ерт
„Һоп-һоп“

Бу фәл'стонун арды Сабирини башга бир шә'ринин әввәлиндә вергәмишдир.

„МАҢИ-КӘН'АНЫН БАТЫБ, ӘЙ ПИРИ-КӘН'АН, ГӘМ ЕМӘ“

(6 сәһ.)

„Мөлла Нәсрәддин“ журналынның 9-чу нөмрәсиндә (1905, 2 июн) икә-сыз чап олуимуш бу шәир Сабир күләйитында илк дәфә даһна әдиләр. Бу шәир шаирин илк нәзирәсидир.

Сабирини бу сатирасы, Мәһәмәд Илдин Ширванни тәрәфидә тәрчүмә әдәләш Иранын бөйүк шаирин һафизини бир гәзәлине шәрһәдир.

Гәзәлин илк бейти бәләдир:

*„Юсифи күм кештә баз айәд бә Кән'ан гәм мәхур,
Күләйин эһзан шәвәд рузи күлүстан гәм мәхур“.*

Һадишин тәрчүмәси:

*Маһи-Кән'анын кәләр, әй пири-Кән'ан, гәм емә,
Бейтүләһинин олуру бир күн күлүстан, гәм емә“.*

„БИЛМӘМ НӘ КӨРҮБДҮР БИЗИМ ОФЛАН ОХУМАГДАН“

(7 сәһ.)

„Мөлла Нәсрәддин“ журналынның 11-чи нөмрәсиндә (1905, 16 июн) „Һоп-һоп“ икәсилә чап олуимушдур.

Сабирини 8-чи нөмрәдә чап олуимуш „Ол күн ки, сәнә халиг әдәр лүтф бир өвләд“ нисрәи илә башлап шә'ринин әввәлиндә Ч. Мәһидгулузәдә тәрәфидән изилмәш „Һийә дәрәдән гәндәли“ сәрләвһәли фәл'стонун арды бу шә'рини әввәлиндә чап олуимушдур:

НИЙЭ МЭН ДЭРСЭДЭН ГАЧДЫМ

(Кечини нөмрээрийн бичигдэн шибэ'я)

... Гэрээ, бир нечэ вахт бонладим мэхтэбэ кетмэйбэ. Инсафэн, артыг сэйиш вар яди охумага. Бэла ки, нэр күн мэхтөбдэн увэ гайдыб төкөрдим китаблары габарыма иэ башлардым сэлбэки дэрсини нэзырламага. Ахыр дашашым мөшини охумагымдан тэнкэ кэлиб нэлэ бир ики дэфэ деди: „Ай балам, өзүнү бэркэ салма, иэ олзчаг сэнэ бу охумагдан?“ Мэн дадашынни сөзүнэ гулаг өсрмэй:б өз ишнэ мэишгул идиш. Бир күн эвдэ тэмншэки кнзи дэрсинэ бахмагда идиш, көрдүш ки, даашым кедиб ямама бу сөзлэри дейир:

Билэм нэ көрүбдүр бизим оғлан охумагдан?!

Дэнк олду гулагым.*

Бу ше'рин эввэлки чапларында 11-чи нисрала олан „көрүнүбдүр“ хэлмэси журналда „төрөнбдир“ кетмишидир; журналдаки эсас көтүрүлдү.

ГОЧАЛЫГДАН ШИКАЙЭТ

(„Эфсус гочалдым, агачым дүшдү элишдэн“)

(9 сөһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 12-чи нөмрөсинде (1906, 23 июн) „һоп-һоп“ нмзасы илэ чап олунмушаур. Журналда верилэн сэрлөвнэ илэ дэ бурахдыг.

БАКЫ ФЭ'ЛЭЛЭРИНЭ

(„Бу чэрхи-фэлэк тэрсинэ дөвран эдир имди“)

(10 сөһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 14-чү нөмрөсинде (1906, 1 июл) нмзасы чап эдилмишидир.

„ЧЭНД ЭЙЛЭ СЭН АНЧАГ НЭЗЭРИН-ХАЛГДА ПАК ОЛ“

(12 сөһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 16-чы нөмрөсинде (1906, 21 июл) „һоп-һоп“ нмзасы илэ чап олунмушдур. Ше'рин эввэлкиде журнал тэрэфишдэн булар язылмышдыр:

„ТӨРӨГГИ ОЛАМЭТЛЭРИН“

Кечэн рэббилөввэл айынын 18-дэ саат хош олмага сэлбэб Гафгээ мүсәлманларынын ичиндэ ики хейир иш эмэлэ кэлиб: бири Күрдэмирдэ, бири Тифлисдэ. Күрдэмир мүсәлманлары бу мээмунда бир разилыг кэгизы лызб Чөкүмэтэ ишниндэд эдилбэр: „Биз Күрдэмирдэ сакан олэн мүсәлманлар Күрдэмирдэ бешимчи духанын ачылмагына разийыг, чүния бурада олан дөрт дана духан бизлэрэ кифайэт вершир вэ бу бэрэдэ гол көрүг.“

Тарих филан вэ гырк дөрт мүсәлманын нмзасы...*

Тяфлис мүсөлманларынын да яздыглары разылыг кагызы бу шээулдадыр: „Ах кечэн күнлэр. Догру дейиблэр ки, кечэн күнө күн чагыз. Наны о күнлэр ки, бизим көзөл мэллэдэ—Сумбатов күчөсиндэ фэйшеханалар башдан-баша дүзүлүб мэллэмизин зинатландирирди; кэлэи, келэи, фэйтон, алыш-верши, хүлэсэ бир шиклик иди ки, шэйхарикиз һагигэтэ Лондон шэйхарино бир тәпик дэ бурмушду. Амма аллаһ бакени эвни һыхсыи, о көзөл нәзәнин вә сөнәи вә сәрвиғәдд вә лалә үз гоншуларчымыз мэллэмиздән көчәндән бәри мэллэмиздән хейир-бәрәхәт дэ бәиләррә көчүб. Бу сәбәбдән биз мүсөлманлар чану дилдән разылыг нәһәр эдирки ки, фәишеханалар дүбәрә бизим мэлләйә тәшрифләрини кәтирәләр.

Тарих филан вә алтымыш мүсөлманын имзасы*

Идарәтик

Ах, ах... вай... вай...

Эй бу кагызлара гол гояи мүсөлманлар!

„ЭТДИ БУ ФЭЛӘК ҺӘР КӘСӘ БИР ТӨВР ЯМАНЛЫГ“

(13 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 18-чи нөмрәсиндә (1906, 4 август) чап олунмушдур. Шейр Сабир куәлийятынын әввәлки чапларында йокдур. Шейрин башында „Молла Нәсрәддин“ имзасы илә Ч. Мәммәдгузәлдәнин фәл’әтону чап олунмушдур. Ч. М. өз сатиралары үчүц чох еит Сабирин сатираларындан бу шәкилдә истифадә этмишидир.

„ГУЛУШАПОВУН КЕРИ ЧАҒЫРЫЛМАСЫ.

Шүшәдән чәкилән телеграмдан охучуларымыз көрәчәкләр ки, кәбирәл Гулушапов Шүшәдән керн чағырылыб. Гулушаповун эәл олункынын әһвалатыны нағыл эләмәк истәйирәм. Кишинин чөрәйиндә бәли мүфти вә шейхәлислам чәнаблары бир тәрәфдән, бир тәрәфдән дә Дагыстан мүсөлманларынын нүхәйдәндәләрн оладур. Мүфти вә шейхәлислам чәнаблары фәйтона миниб сәрдарын анына Гулушаповдан шикәйәт этигәд кәдәндә мән дә орада идим. Нә гәдәр дедим, кетмойиш, кәлини бу дәшә этәйиниздән тәкүн, мәнә гулаг верән олмады.

Ахыры мүфти әфәнди мәнә чәваб верди: „Нийә кетмәйәк, ай Молла, бизим мүсөлман гардашлары Шүшәдә гырсмылар, биз дураг бахаг? Сәнин гејрәтинә нә кәлиб?“ Мән көрдүм ки, мүфти әфәнди догру фәриһыш эдир; дедим: „Эйби бохлур, кедирсиз, келиш, амма бары бирәилә келиш, кишидә дә бирдән кетмәйиш“. Дедиләр: „Нийә?“ Дедим: „Ондан өтрү ки, чәнаб чәнишин сизн көрүб горхар“. Шейхәлислам әфәнди буюрду вә: „Горхар, язәрәм Бакидан филан молла вә Дәнабаш кәндидән дә филан молла дүз языб көндәрәләр.“ (Моллаларын адыны шейх чәнаблары сәләди, амма мәнни илдемдән чыхды).

Бәли, фәйтону сүрдүләр. Мән фәйтонун даһынча сәрхәр инсәләтик анына киши гачдым ки, ишди чәнишин горхса мән бир чәрә эдди, чүшә мән өзүм дә моллаям, һәр бир дәрәдә әләч эдә билирәм.

Чәнишин чәнаблары ақошкәдән фәйтону көрчәк гапычыларә буюрду ки, гапы ары ачыналар.

Хиләсә, чәнишин һәзрәтләри әли титрәйә титрәйә гәләми көтүрүб Гулушапова һөкм эләди ки, дурмайиб кәлени, һәтта телеграмы верди мүф-

ти эфанди өзү дө охуду. Мә'лумдур ки, мүфти эфанди русча камал оху-
күб даныша билир. Нэгтә чох вахт газн вә моллаларла русча данышыр.
Гәрәз, һәмән саат телеграф көндәриди. Мүфти вә шейх чәнаблары гәһ-
вә ичмәйә мәшғул олдулар вә арадән сәккиз дәгигә кечмишди ки, Шүшә-
дәи, Гулушаповдәи белә чаваб кәлди: „Ай сәрдар, башына долааны, ахыр
мәлә мүнәввәл олунан һөкмләрин дөртдән бирисини әмәлә кәтирмәни-
шәи, белә иш олар ки, мәни индики вәхтдә чағырысан?“

Чәишини чәнаблары кәңә гәләми көтүрдү язлы: „Чоһ давышыг ис-
тәмәз, аға буюрур сүр дәрәйә, сүр дәрәйә“.

Кәңә сәккиз дәгигә кечмәмишди Ағдәмдән чаваб кәлди: „Сизин һөк-
мүвүзә бинаән мәк Шүшәдәи чыхыб инди Ағдәмдәи вә көзләйирәи ки,
аглары гошесунлар, миниб Евлага тәрәф йола дүшүм“. Мүфти вә шей-
хәтисләм һәзрәтләри чәишиниә „спасибз“ дейиб истәднәар йола дүшә-
ләр.

Мәң бу һиндә сәрдарын имәрәтиһип ақошкәсина дирмашыб бу иш-
ләрә тамаша әдирдим, чәнаб шейх мәни көрүб деди: „Ай Молла, сәк ая-
ләһ дүш ашага, сәрдар сәни көрәр, биз хәчәләт чәкәрәк“. Деди: „Чә-
наб шейх, бир ялыма зәһмәт чәк, гуллугунуза бир пәчә сөз әрз әдим“.
Деди: „Нә дәмәк истәйирсән?“ Мән явашча башладым:

Әтди бу фәләк һәр кәсг бир төвр яманлыг...

„ТӘРПӘНМӘ, АМАНДЫР, БАЛА, ГӘФЛӘТДӘН АЙЫЛМА“

(14 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 19-чу нөмрәсиндә (1909, 11 август)
вицәсыз чап әдилмишдир.

ТӘҢСИЛИ-ӘЛМ

(„Тәһсили-үлүм әтлә ки, әлм әфәти-чандыр“)

(15 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 20-чи нөмрәсиндә (1905, 18 август)
„М. М.“ икәсәы илә кетмиш бу шенр Фүзулинин „Кәблн вә Мәчһуи“
жәриядәки:

„Дил берма, көмүл, энгә ки, энгә әфәти-чандыр“

иһсраы илә башләиһ гәзәлиһиә һәзрәдир.

АТА НӘСИҢӘТИ

(„Бәсдир, әй оғул, бош ерз бу әлмә чалышма“)

(17 сәһ.)

Сабир кәллиһитынын әввәкки чапарына даһиә әдләмәйәһ бу шенр
„Молла Нәсрәддин“ журналынын 21-чи нөмрәсиндә (1906, 25 август) „Яра-
мәз“ икәсәы илә чап олунмушдур. Бу сәһиһә Сабирин әлм мәсәләләри
трафиндә яздыгы илк сәтирәларындыр.

„Ал эйлэдийм нэн'эйи-гэляны үчүндүр“

(19 сөһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 21-чи нөмрөсүндә (1906, 1 сентябрь) „*Һоп-Һоп*“ имзасы илә чәп олуимуш бу ше'рин башында „Шәкилләрә биринчи сәһифәсизә бах“ сөзләри язылмышдыр. Ше'рин мазмуну мүвафиг, рәссам Шерданниг бир шәкил чәкмишир. Шәкилдә бәйүт бир агачын көлкәсиндә, халча үстүндә отуруб галап чәкән бир молла вә молланын ишиндә аягы ялын, әли дөшүндә, башы габлага әбилмиш бир кәңдли тәсвир әдиялмишир. Шәклин янларында вә юхарысында ашагдаки сөзләр язылмышдыр:

Чәнаб ахунд, бу күн дивар дивиндә бир сәһифәсиз отайлы вәзғә әдиб, бир молла танылмыш ки, бичарәни дәфи әдәк. Кәрәк, алләһ ризаси үчүн, бу зәһмәти гәбул әдәсиз“.

Ч а в а б: „Бала, кет бир өзкә молла тап, мән прихот молласи дейләк“. Шәклин алтында икә Сабирини нәмши ше'ринини бир бәнди язылмышдыр.

БӘЙЛӘРӘ МӘКТУБ

(„Гойма күлаһини кәч, а бәй, алдитма чаһаны“)

(21 сөһ.)

Бу шеир Сабир күдлийятынын әввәлки чәпләрында йохдур. Молла Нәсрәддин“ журналынын 22-чи нөмрөсүндә (1906, 1 сентябрь) „*Сәвдәкә*“ имзасы илә чәп олуимушдур. Бундан башга бу нөмрәдә Сабирини „*Ал эйлэдийм нэн'эйи-гэляны үчүндүр*“ мисраи илә башлап „*Һоп-Һоп*“ имзасы ше'ри дә кетмишир.

Ше'рин башында „Шәкилләрә бах“ сөзү язылмышдыр. һәмән икәриши ахирынчы сәһифәсизә сәтиранин мәзмунуна мүвафиг Шерданниг тәрәфиндән бир шәкил чәкмишир.

Шәкилдә, әлилдә газы-гуш, янчында тула ова чыхмыш бир бәйүт вә бир әдиялмишир. Шәклин алтында икә: „Бу күн сәһәрдән ашмаз гилә доланыгдән йорулдуз, һеч бир ше'и тапа биләдиз...“ сөзләри язылмышдыр.

9-чу мисрадаки „*галхды*“ кәлмәси журналда, мәтбәә хәтәси сәри „*галды*“ кетмишир.

„ҺӘЯТ“ЫН КОП-КОПУНА ЧАВАБ

(„Бу тифл ки, нури-бәсәрү ширейи-чандир“)

(21 сөһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 23-чү нөмрөсүндә (1906, 8 сентябрь) „*Һоп-Һоп*“ имзасы илә чәп олуимуш бу шеир „*Һәят*“ гәзәтинин 1906-чы ил 25 август, 190-чы нөмрөсүндәки „*Коп-Коп*“ имзасы бир ше'р чәваб оларак язылмышдыр.

„*Һәят*“ гәзәтинини һәмән нөмрөсүндә шеирдән әввәл чәп олуғура икәср будур:

„МӘЗНӘКӘ

„Молла Нәсрәддин бабәя, дәнә доғрусу „*Һоп-Һоп*“ чәвәб“

Әзизим, гәләми әлинизә алаңда чох фикир әдирсиниз ки, кәрәк гәһә әдича бир нағыл гайырос. Әнвәл һөчүмәгә икәдирсиниз сәт гайырыныз. Мәкин горхурсунуз ки, мәчмүәсиниз вә мәтбәәни бәгләйрләр, моллаһны дустанә әдәләр, горхмасаныз һәлә ким билер нәләр алаңасынч. Сәра Ирани вә Ирак кәсеуларышы фикир әдирсиниз. Мәкин һәр бир бәй

рашын чомагындаан бир нөв илэ горхуб сэгсиниз кэсирсиниз. Сонра нэр тэрэфиди элэтыниз кэсипиб башлайырсыныз моллазара сөз гошмага; кал гурбага шакли чэкиб аатындан лзырсыныз—филай молладыр, кал илан шэйди чэкиб дейирсиниз—филай молланын эсасыдыр. Балаи, шамыхлы һачы Абдуррэхим Афанди пешиман олмады ки, өмүрүндэ бир иш тутду, өмүрүндэ бир магадес алды. Мэйэр сэнэ эрафат кэнэр пайтахтдан иладес алмаг? Мэйэр аз шей билирсэн шаһаларла, шаһинишаһларла, падашаһларла дост олмага? Нэр кал сэн билсэн ки, белэ шовкэт вэ һашэмэт сәһабн зоват сэнэ дә мәнәлл гойчаг, энд олсун бундан сонра чыхэн тазә пирларэ ки, чэйирткэ кизин һонбанмаг кэнара дүрсун, һэгга „һон-һон“ун өзүндән дә юхары пәрваз эдәрсән. Ман койларэ чыхарсан. Аллах исеф версин „Бурһани-тәрэгги“ гәзет илдэ; чүки башлады: „Монбән-һөвсүгүдән алдыгымиз хабарларэ көрө, Шамыхыда һачы Абдуррэхим афанди...“ Буна дейән көрөк, балаи, сэнэ илэ дүшүб ки, башланьсан сэн дә молла белэ кәдди, молла белэ кетди. Яхшы, ахыр башына әһ элэт гәһәтди ки, тәләсә? Молла Нәсрәддин дә башлады яза-яза халга саташмага, инди дә һәлэ языб гуртарьлар. Балаи, бәс дийлән, утаньмырсыныз, мэйэр молла гаргышындан горхмурсунуз? Инди дә бир ярым охумушун бирсен кедиб „Молла Нәсрәддин“ мүнәһһәрр олуб, эдыны дә нэ бизим гошоб „һон-һон“, дийлән башына эд гәһәтди. Көтүрүр һөһрәләрини бириндә „Нә үчүн мән дәрседән гачдым“ сарләвһәсидә башлазыйб моллазара даш атмага. Балаи „Нә үчүн мән дәрседән гачдым“ лзырсан, сән нэ эчәб „Нә үчүн мән дәрсә кәдди“ лзырсан? Көрүнүр ки, элм охуяларын нэр бирисн ярымчыг гачыр.

Бәли, лзырсан яз, амма ону дә бил ки, дәрсә кәлән дә вар. Дәрседән дүрүб гачын апчаг сәнәсән. Инди бах сөзүчә, инди ки, мәнн дә эввәл дәрс башлазидә агач апарды күрдәмичи Молла Сәмәдин яныш. Молла Сәһәд чәнәблары да бир дәфтарчә кәтириб башлады фала бахмага. Әввәл бахында мәннм бахыма чыхан бу эбят олу. Молла үзүн дәрседән сары түгүб һыггана-һыггана охуду, нэ чүр һыгганди, инди дә адындан чыхыр:

Бу оғлуну кәл гойма ки, фарит ола зийлар,
Сәй эйләйә элмә нэ гәдәр өмрү онун вар,
Ахында ола дөвләти-чанида сәзавар;
Мән илэ эһит кәл сөзүм, әй акил-һушлар!
Гой мәктәбә тәһсил-үлүм эйласин оғлуи,
Даш оаса да гәлби аш мум эйләсин оғлуи“
вә н. э.

Ше’рин алтында идәрә тэрәфиндән белэ бир гейд вардыр:

И Д Л Р Э Д Ә Н:

Ким деди ки, „Һәятин“ мүнхбирәри ичиндә Молла Нәсрәддин кимн хәр тәһилмаз? Гәрәләримиз „һон-һон“ чәнәбларынны бу эсәри „һон-һон“ вәсидиләләрини бир . . . исеф илэ муталиә буюруб сөзүн доғру-оғлуб-олмадыгына өзләри һөкм әтсәләр.“

Сәб’рини бу сатирасынын башында бир фәл’етон вардыр ки, мүүлли-фи, эһнимизчә Ч. Мүжидгулузададыр. Фәл’етон Сәб’рини сатирасы, „һон-һон“ун ше’ри вә иәсри илэ чөх эләгәдәр оғлугу үчүн бурда вәририк.

„ҺӘЯТИН“ „КОП-КОПНА ЧАВЛБ

(„Һәят“ № 190)

„һон-һон“, иедәчкәсән, дилә дүшүдүн, дитә дүшүдүн,

Һәр кәс гутарыб гачды, сән инди ишә дүшүдүн.

Көзүмүз айдын! Инди бундан сонра бела олачат: Нэр күндө бир че-
филанки имзалар илэ нэ билим „Коп-коп“ дэг-бээр илэ бизэ көтүрүб
чаваблар язачатлар. Нэ өйдөйөк, изачаглар-изсинлар, амма булу да биз-
синлар ки, биз нэр „копдан“ керн дуран дейилик, анчаг нэлэ бахар кө-
рөк бизэ нэ языблар.

Бэли, Молла Коп-коп басыб баглайыб, чох сөзлөр азыбдыр, пачча-
дан, консурдан, фэррашдан, иландан, гурбагадан, насадан, молладан. Ма-
ним буларнан ишим йохдур. элэхүсүс молла сөзү неч дашына билмирам,
агызы дуалы кишилэрэ нэ дейэ билэрэм, бөлкө гэээби тутуб көтүрүб
бир элэ тилсим язды ки, гуруюб даша дөндүи. Мэн моллада көрдүю:
мү көрмүшэм, наипара дүасынын инкметн өлэнэ кими ядымдан чыкчи-
чөг. Анчаг мэним уму-күсүм Молла Коп-копдандыр ки, дэрсдэн гачызы
мэнэ айыб тутуб. Мэээси бурасыдыр ки, адымы да ярымчыг гомбдур,
вэ налонки, бела дейил; аан ушагылымдан көзү ачыг олдугуна дэрсдэ
эвээлдэн гачышам, көрөк адымы өзүм да билмирам нэ гойды. Көрүрү
ки, о да билмииб, олуб мэним тафым, айыбы йохдур. Нэлэ Молла Сэ-
мэдин ныггана-ныггана охудугу шеирлэрин дэ утанмайыб көтүрүб ны-
ггана-ныггана бир мэнэ языр да. Бир дийэн көрөк, ай балач, сэл ки, ох-
юб элми тамам элэмисэн, бэс нийэ баша дүшмэйирсэн ки, Молла Сэмэ
өз чибини хейриндан өтрү көрөк иди ки, найла-найла шеирлэри охуб,
сэни аладыб элиндэн нафтэликлэрини алайды, гойды чибилашыи.
Экэр Молла Сэмэд догрудан-догру тамаһсыз моллаларын бириси олса-
ды, о шеирлэрин эвэзиндэ бу шеирлэри охурды. Нечэ ки, мэн дэрсдэ
гачанда даданым элимдэн тутуб мэни дэрсэ апарырды, мэн дэ ишдэн
илэ ағайыб көзлэрини яшын сал-сөбил кими үрэйимэ ахыдырамы. И-
каһ йолда бир нэфэр агаатгал, шиппанэг, тирмэ гурнаг киши бээ
рзет кэлди, бөлкө дэ молла имши, нэр нэ имншэ, ахыр эллаһ эгэснэ
рэймэт элэси, мэни ағар көрдүкдэ чүббэсинин этэйи илэ көзлэрини
яшыны снлиб, сэркүзэнтими хэбэр алыб билэндэн сонра үзүм даи-
шыма тутуб бу шеирлэри дадашыма охуду:

Бу тифли ки, нури-бэсэрү ширейи-чандыр...

Ше'рин сонунда „нэлэ кенэ бир аз галыр“ сөзлэри язылмыш и
далышына тэсэдүф этмөдик.

БАРЫШНАЛАРА ДАИР

(„Эй кул, нэ эчэб силсилэйи-жүшки-тэрин өар“)

(23 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 25-чи нөмрөсиндэ (1906, 22 сентябр)
„Коп-коп“ имзасы илэ чап олунмуштаур.

ЧАВАБЛАР ЧАВАБЫ

(„Элм айиндэйи-сурэти-нал иди, нэдэн бэс“)

(25 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 27-чи нөмрөсиндэ (1906, 6 октябр)
„Коп-коп“ имзасы илэ чап олунмуштаур. Шеир Бакида чыһаң „Ниял“
гэсетинин багланчасы мүнәсибәтлә язылмышдыр.

Ше'рин сонунда „Абә'ди-зады галмиды“ сөзлэри язылмышдыр.

БАКЫ ПӘЪЛИВАНЛАРЫНА

(*„Көндүм буланар күчдө човланыны көрчөк“*)

(27 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 28-чи нөмрәсиндә (1906, 13 октябрь) „һоп-һоп“ нмзасы илә чәп олуимушдур. Шенр Фүзүлинин:

„Көндүм ачылыр зүлфи-пәришаныны көрчөк,

Нитгим тутулур гүнчәйи-хәнданыны көрчөк“

бейти илә башлаан гәзәлине нәзирәдир.

Ше’рин габагки чәпләрында 8-чи нмрәдаки „мәш йи-пәришан“ сөзүшү дәйишдириб *„руйи-пәришан“* әгмәшләр. Биә журналда чәп олуимушу әсәс алдыг. Елә 1922-чи ил вә 1934-чү ил чәпләрындан 15-чи нмрәдаки *„әмрәдләр“* сөзү нәдәнсә „түкәзләр“ сөзү илә әвәз әдәлишдир.

„АДӘТИМИЗ ДАШ ИДИ ДӘ’ВА КҮНҮ“

(28 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 30-чү нөмрәсиндә (1906, 27 октябрь) „һоп-һоп“ нмзасы илә чәп олуимушдур. Ше’рин әввәлиндә нәсрән азылыш бир фел’етон чәп олуимушдур, зәнинмизчә бу Сабирнидир. Бу фел’етонун үсләбуида Ч. Мәммәдгулузадә үсләбуидан айрылан бир башгалыг һисә олуур; һәм дә Ч. Мәммәдгулузадә һеч бир фел’етонуну „молла әми“, яхуд буралә олдугу кимш, *„Башына дөнүм, молла әми“* дейә башламаншдыр. Бир дә Ч. Мәммәдгулузадә өз фел’етонунун ахырында Сабирни ше’рини чәп әтдийи заман шенр бир молланын—*„дадашым“* яхуд бир үчүвчү шәксин дианидән дейиләр. Бурада исә шенр фел’етонун мүәллифи тәрәфиндән дейиләр Фел’етонун мәзмүшүида да мүәллифини шәир олдугу аңлашдыр. Фел’етон будур:

„Башына дөнүм, молла әми“

Валлаһ доғру сөздүр ки, дейиләр: дүнянын һәр юни дәйишилиб. Доғрудан да дәйишилиб, валлаһ дәйишилиб, мәнә дә һәгин олду ки, дәйишилиб, һечә ки, һамы да көрүр ки, дәйишилиб. А киши, бахырсан, адамларын әгидәләри дәйишилиб, емәйин, ичмәйин, либасын, даншығын, кетмәйин тәһәрләри тамам дәйишилиб, һәтта габагкиләрә көрә даваным да һалы дәйишилиб. Дәһа шәир башына иә даш сәлсын? Мәхәр бу гәдәр дәйишик ишләри көрә-көрә ше’рини гафийәсини дәйишик дәмәжәк мүмкүн олачаг? Одур ки, һәрчи һыггандым, һыггалдым ки, дүзәлдим, әлә дәйишик олду ки, олду. Аллаһ бундан бәтәриндән сәлләсын. Сән дә дейилән: илаһ-амин. Иләә инди гулаг вер көр нә дейәчәйәм:

Адәтимиз даш иди дә’ва күнү...“

КҮПӘ КИРӘН ГАРЫНЫН ГЫЗЛАРА НӘСИҲӘТИ

(*„Гари нәнәнин сөзләрини санма чәрәндир“*)

(29 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 31-чи нөмрәсиндә (1906, 3 ноябрь) „һоп-һоп“ нмзасы илә чәп олуимушдур.

УШАГЛАРА

(Эй миллэтин үмиди, дилү чаны, ушаглар)

(31 сәһ.)

„Мөлята Нәсрәддин“ журналының 32-чи нөмрәсиндә (1905, 10 ноябрь) „*Һон-һон*“ нмзасы илә чап олунм: шлур.

Сабир күләйитының 1922-чи вә 1934-чү ил чапларныла ше'рин сөвни иһсрәвиндаки „*әлдү*“ вә „*тапды*“ кәлмәләри „Молла Нәсрәддин“ журналында „*әлмәди*“ вә „*тапмади*“ шәклиндә кетмишдир. Әсәлдә олдуғу кһми вердик.

„МӘН БИЛМӘЗ ИДИМ БӘХТИДӘ БУ НИКБӘТ ОЛУРМУШ“

(33 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 34-чү нөмрәсиндә (1906, 24 ноябрь) „*Һон-һон*“ нмзасы илә чап олунмушдур. Сабир күләйитының әввәләк чәләриндә, ше'рин башында аһагыдаки сөзләр изылымышлар:

„Мәшрутәчиләрин мәчбурән һәчы Мирзә һәсән иһамчүмәни иһрәт бәләд әтдикләриндә иһамчүмәни әзбәни-һәли“.

„ҺӘР НӘ ВЕРСӘН, ВЕР, МӘҖАДА ВЕРМӘ БИР ДИРҺӘМ ЗӘКӘТ“

(35 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 36-чы нөмрәсиндә (1906, 8 декабрь) „*Молла Нәсрәддин*“ нмзасы илә чап олунмушдур. Ше'рин башында Ч. Мәмләгулузәдәһни „*Барныйоғулар*“ сәрләвәһәли бир фәл'әтону вәрдыр. Фәл'әтөн ше'рин „*Һон-һон*“ тәрәфиндә илшәдәһыны кәстәрар.

Фәл'әтөн будур:

„ГАРНЫЙОҒУНЛА“

Дедик бәкә таза мүшәртәләримизә тоғвни вә китабчалар пайыны вәситәсилә охучуларымызын кәдәрһин бир әз артырар, амма алаһ ше'тава ләһнәт әләсли, күнәдә кәләб башымызын үстүнү кәсир вә бәшләдәр ки, мәсәлә, күтүрүн мәчмүәсиндә яһин ки, Тәбриздә вәһһәд иһәсәәд гулдурларыни башына чәм әләйиб кәндәрир. Иһән кәндәһыни вә шәһәләһыни талаи әдһинир вә бу чүр кәһәт олунан мааларһин бир һиссәһин гулдурларә пайлайыр, бир һиссәһин өзү күтүрүр. Мәчмүәһизә бу әләләти вәһһәд иһәсәәдәли Мирзә охун киһи һәки әләйиб мәчмүәһизә Иһән сәһһәдһиндә иһдирсынлар.

Бу бир.

Яһырыг мәдрәсәһин-руһәниһәһини пулларә кәһән-кәһәи, аһырда тәһһәһини иһәләһини иһәсәз, һәһин бир дә яһәһинәз ки, Османлының сәһһәһин иһә вәһри кәһәнб сәһһәһин әрә әһәһәд ки, сәһһәһин сәһһәһин олсун, Аһһәһин һәкүмәтләри Крити һәһәһәһинлар вәһһәһин юһән пәһһәһинә, сәһһәһин һәһәһинә иһәһәһин һәһәһини яһһәһин чәһһәһинб дәһһәһин: „*Бәһһәһин-һәһәһин бәһһәһин Крити Шәһһәһин Бәһһәһин*“, Иһәһһәһин һәһәһин, „*Молла Нәсрәддин*“

Бу иһи.

Османлы кәһһәһин иһәһәһинә сәһһәһин кәһһәһин ки, „Бир дә сәһһәһин һәһәһин иһәһәһини иһәсәз, һәһин бир дә яһәһинәз ки, Османлының сәһһәһин иһә вәһри кәһәнб сәһһәһин әрә әһәһәд ки, сәһһәһин сәһһәһин олсун, Аһһәһин һәкүмәтләри Крити һәһәһәһинлар вәһһәһин юһән пәһһәһинә, сәһһәһин һәһәһинә иһәһәһин һәһәһини яһһәһин чәһһәһинб дәһһәһин: „*Бәһһәһин-һәһәһин бәһһәһин Крити Шәһһәһин Бәһһәһин*“, Иһәһһәһин һәһәһин, „*Молла Нәсрәддин*“

Османлы торпагына гоймасынлар.

Бу үч.

Мәчмүәмзини чоку Гарабаг вә Иран төрәфләринә кедир. Бу күн дә ләһәтә кәлмиш шейтан кәлиб япышыб ахамыздан ки, „Нигә язмышыз?“ Дейрик: „Нә язг?“ Дейир: „Мәйяр Ирэван вә Гарабаг вилайәтләр-ини ачларынын дәд-фәрияди сизин гуләсларыныза чатайыр?“ Нәрнәйд биз билirik ки, шейтанын гәсди будур ки, Ирэван, Нәхчыван вә Гарабаг гарниййогунларыны өзүмүздән ишчидәк ки, атырда мәчмүәмзини Ирэван вә Гарабаг маһалларында да Иарам блясинләр, амма шәйтанын бу „гарниййогун“ ләфзи бир печә мәтләбләр мәним ядима салды.

Инди һәр нә олачаг-олсун, бизим дә үмидимиз бунадыр ки, бәлкә мүсәлман гардашларымызын бә'зиси күнләрни бир күнү мәчмүәмзин авашини цөмрәдән 39-чу цөмрәйәдәк вәрәгләйәндә илгәфы орталыга гоя вә өз-өзүнә дейо: „Иох, Молла Нәсрәддин яланчы нә бәнтаның дейил“.

Бәли, кечәк мәтләбә.

Гарниййогун... чох мәәлли сөздур.

Нәдән адамын гарны вә бойну йогундур?

Бунаң ишим йохдур. Нәдән йогуншур, йогунгасын, амма мән элә билирдим ки, адамын бир аз фикри, бир аз дәрди олса гарынын пийн бир аз әрийәр вә гарны бир аз назикләшәр.

Һәр бир мәмлөкәтдә, һәр бир вилайәтдә гарниййогун эдәи чоҳду. Гарабагдә, Ирэван губерниясында да гарниййогун аз дейил.

Бу чүр адамларың чоку вә бәлкә һамысы мүлкәдардыр.

Гәрәз, буниан да ишим йохдур.

Бир печә күн буниан ирәли мән кедиб Гарабаг вә Ирэван губерниясына кәлиб долапмышам, бу дөфә мән йогин эләмишдим ки, бир данә да гарниййогун адам көрмәйәчәйәм. Онда өтрү ки, Ирэван вә Гарабаг ачларынын зайылтысы Тифлидә күрчүләри ағладыр. Мәсәлә, Гарабагдә 161 гарниййогун мүлкәдары габагча мән тәниййрам, амма бу дөфә мән бшыдашды нә көрдүм: һеч биринин гарны тәфәвүт эләмәйиб, Ирэван губерниясында 234 гарниййогун хан, бәй вар, һеч бир тәфәвүт көрәдәм. Вурдә азымдыр ләһәт шейтана дейиб даянмаг.

Әй мәним һөрмәтли охучуларым, әй мәним мувистларим, мән бу сөзләри ондан өтрү язмышрам ки, сиз охуйадан сонра мәчмүәмни гоясыз кәнарә вә бу сөзләри яддан чыхарарсыз.

Мән бу сөзләри язырам ки, сиз охуюб фикрә кедәсиз.

Мән бу сөзләри язырам ки, фикир эдәсиз, язырам ки, фикир эдәсиз.

Ява чәзирәси әрмәниләри Гафғазлы гардашларына канә йығыб кәнарәбәр.

Юхарыда сөйләдийним гарниййогунларын һамысыны мән тәниййрам. Буларын бә'зисинин о гәдәр дөвләти вар ки, Ява чәзирәсини сатын ала биләр. Бәс ачлар кимдиләр? Буларын өз рәийәти. Ирэванда Бәхшәли ханын отуз ики пара кәнди вар. Нәхчыванда элә мүлкәдар вар ки, илдә отуз миң, ғырх миң манат мәдахили кәлир, әйәр яланды гой нәхчыванлылар язсын ки, Молла Нәсрәддин ялан данышыр. Аллаһ шейтана ләһәт яасин. Буналар һамысы өтүшәр.

Гәрәз, мәтләбдән узаг дүшдүк.

Амма, һәмд олсун аллаһа, үләмамызын мәчәзи-мүбарәкләри сәләмәтдир. О ки, гаалды қасыб вә фүгәрәлар,—бунарын аданы эләли тәлә өзү оянар, бунарын бәндәйә дөхли йохдур. Хүдәвәшн-әләм өз яратдығы иллугунун фикрини өзү кәрәк чәкени.

Данабаш кәндиндә Молла Салыг һәмишә дейәрни: „Милләт деймәлә—ер үзүндә бирчә мүсәлман милләтидир, өзкә милләтләр һейвә киши бир шейдир“.

Мөн сорушардым: „Һардан бугу билгирсэн?“. Дийәрди ки, „Үндәүә афкар“ китабында языр.

Молаа Садыг дүз дейирмиш.

Амма бизям „Һоп-Һоп“ бир өзкә чүр дейир. „Һоп-Һоп“ дейир: Һәр нә версэн, вер, мәбада вериә бир дирһәм зәкат.

.....

1907

„ЭЙЛӘ БИЛИРДИМ КИ, ДӘХИ СҮБҺ ОЛУБ“

(36 сәһ.)

„Молаа Нәсрәддин“ журналының 1-чи нөмрәсиндә (1907, 6 январ) „Һоп-Һоп“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

„НОЛУР ШИРИНМӘЗАГ ЭТСӘ МӘНИ ҺАЛВАЙИ-ҺҮРРИЙҖӘГ“

(37 сәһ.)

„Молаа Нәсрәддин“ журналының 3-чү нөмрәсиндә (1907, 19 январ) „Молаа Нәсрәддиник“ имзасы илә чәп олуңмушдур. Иәк дәфә Сибәр күллийятына дахил эдилер.

Ше’рини башында Ч. Мәммәдгулузадә тәрәфиндән язлымыш фәхрәтүн сәунидә сатираның „Һоп-Һоп“а мәхсүс оладуғу көстәрилмишдир. Фәхрәтүн будур:

„ҺӘМШӘРИ

Бакидән отуз нәфәр һәмшәри мәиә ишкәйәт эдир ки, олары шаһә мәғфурун тә’зийәсиндә мәсчидә гоймадиләр. Кағызын мәзһуһу бузур:

„Биз отуз нәфәр һәмшәри дурлуг мәсчидин гапысында, әввәл икәдә кирәк ичәри, бир дөвләтди һачы кәлди, „буюр“ дейиб апарыб отурдулар мәнбәрини янында. Бир тәшәххүслү чиновник кәлди, „буюр, буюр“ дейиб апарыб отурдулар мәнбәрини янында. Бир бәй кәлди, һәмчигини, хәт кәлди, һәмчигини, сонра һәр бир рәғбәтди эдәм кәлди. „буюр, буюр“ дейиб апарыб отурдулар мәнбәрини габагында. Сонра һәр кәс кәлди зорради кирди ичәри, һәр кәс кәлди адамлары басды кирди ичәри. Биз дә икәдәк изин алмамыш кирәк мәсчидә, амма бизә дедиләр: „Сиз һәмшәригиз сә дуруп гапының агзында“. Сонра һей бир учдан чай, гәһвә, һаһирәс ишлейиб дүздүрәр ағаларын габагында, амма биз әхыра кими дурлуг гәһшын агзында.“

Бу кағыза отуз һәмшәри гол чәкиб.

Эй һәмшәриләр, эй мәиә кағыз көндәрәп отуз нәфәр һәмшәри, әчиһ гулағиңизы вә көрүн мән сизә нә дейирәм.

Мән ишдийә кими һеч биамәздим һәмшәри нәдир. Мән аңчәг бугу билгирдим ки, һәмшәри фәһләди, һәнбәлди, кәикәнди, бичәкчиди, пекәрдди, су дашыңды, гәһәна од гәһәндә, тулаамбарчыды.

Мән ишдийә кими элә билгирдим ки, һәмшәри илчәкәди, торпағди, дашыды, колкосду, амма һеч биамәздим ки, һәмшәри лә адамды.

Әввәлләр Ираның бир кәндинә йолум дүшәндә көрәрдим ки, ө кәлдин агасы, я молласы бугданы долдуруб амбарлара, ачык кәндә рәһийәт көрсәнәһәйир. Сорүшардым, буңлар һара кәдиди? Чәвәб вәсәрәдиләр ки, ачындам дагылабылар Русия торпагына.

Бу ишлэри көрөндө мөн элэ билэрдик ки, һәмшәри адам дейил, элэ билэрдик ки, һәмшәри араба аты кижи бир һейванди.

Әввәләһ һәмшәриләри тә'зииә мәчлисидә, я гейри мәчлисәрә гоймаида һәмшәриләһ чөмбөләрдиктәр гапыниң астанасында вә дикмәз-сөйләмәз отуруб башларыны салардылар ашага вә өз-өзләрниңә дейәрдиләр: „Аллаһ, шүкүр олсун дәрканшәһ!“.

Мән 'о вә'дәләһ элэ билэрдик ки, һәмшәриләһ гоюи-гузудурлар. Айма ижди Бакидә һәмшәриләри тә'зииә мәчлисиңә гоймаида көтүрүб Молла Нәсрәддинә шикәйәт язырлар.

Эй мәңә қағыз язән һәмшәриләһ! Ачын гулағыңыз вә көрүн мәң сизә нә дейирәм; әйәр истәйиреңиз ки, сизә дә эләк һесәб эләйиб мәчлисәләрә гойсуңлар, кәрәк мәңним бир нечә вәсийәтиңә әмәл әйләйәсиз.

Әввәләһ, әй Ирани-ираның хаки-пақының еттиң балалары һәмшәриләһ! Әввәлә, кәрәк бир-бириниз илэ әл-әлә верәсиз, йә'ни Мәһәммәдвәли кәрәк яшысың һасәниң әлиңдән, һасән Кәрбәләйи Гасымның әлиңдән, Кәрбәләйи Гасым уста Чәфәрин әлиңдән, уста Чәфәр Мәшәди һагвердиһиң әлиңдән, хүләсә чәми һәмшәриләһ кәрәк яшысыңлар бир-бириниз әлиңдән, йә'ни бирләшсинләһ.

Сәниһән, әй мәңним йолдашларым чырыг-мирыг һәмшәриләһ! Элэ ки, бир-биринизниң әлиңдән яшышдыз, о вә'дә сөз йох ки, келә мәңә қағыз языб сорущагагыңыз ки, „Ижди нәс нә әйләйәк“ вә о вә'дә мән сизә бу сезәри язачағам, мән сизә язачағам ки, кечән вәхтләрдә вәтәниәрәсти-һәгиһи вә әлиһи-сканә чәһаб Мирзә Мелкумянс мәзлүмләһ барәсиндә бир китаб языб, мән сизә язачағам ки, тапың һаман китабы вә ачын габағыңыз вә охуюн вә охуяндан сонра һаман китабы вуруц голтуғуғуза вә Аразы һопһаныб кечин тармар вәтәниңизә вә орада ачын бир тәрәфдә һаман китабы вә бир тәрәфдә Ибраһим бәйһи „Сәһләтиһәзә"сини охуюн, охуюн!

Вә охуяндан сонра бир гәдәр фикир эдиң.

Эй мәңним йолчу, диләвчи, лүт-мүт гараашларың һәмшәриләһ! Әйәр истәйиреңиз ки, сизә дә адам биләб мәчлисәләрә гойсуңлар, кәрәк мәңним бу вәсийәтиңә әмәл эдәсиз, чүнки, ваалаһ, биләһ, ер һаггы, көй һаггы бундан бәшгә сиздән өтрү ишчәг йохдур.

Бирчә сөзүм галды.

Горхурам Ираның һүррийәтиңә үмидвәр олуб келә ятасыңыз, йох, Ираның һүррийәтиңә чох дә бел бағламайың. Яшысы будур, гулаг асын, көрүн бизниң „һон-һон“ бу барәдә нә дейир:

Нодур ширик мәзәг әтсә мәңи һалвайи-һүррийәт..."

„СӘРӘДӘН БИР ДӘЛИ ШЕЙТАН ДЕЙИР: ИНСАНЛАР, ИНСАНЛАР“

(38 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 9-чу нөмрәсиндә (1907, 3 март) „Ғабда кедән зәңчиләһ“ нызасы илэ чап олуңмуш бу шеһр „Дәли шаир“ик „Фүзүһат“ журналында (1908, №1) чыхан;

„Сәмадән бир мәләк һейрәтлә дәр: инсанлар, инсанлар,

Һәдир бу руйи-әрзи гаплайәр аһ гантар, инсанлар“

иәтлә'ли ше'риңә иәһирәдир.

ХЭСИСИН ХЕЙФИ, ВАРИСИН КЕЙФИ

(*Эй пул! Эй зовги-дилү руһи-тану гүвөөли-чан!*)

(37 сәһ.)

„Иршад“ гәзетинин 30-чу нөмрәсиндә (1907, 21 феврал) „Мир’от“ нмзасы илә чап олуимушдур.

„АМАЛЫМЫЗ, ӘФКАРЫМЫЗ ИФНАЙИ-ВӘТӘНДИР“

(41 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынч 10-чу нөмрәсиндә (1907, 10 март) „Гә-багда кедән зәнчирли“ нмзасы илә Османлы шаһри Н а м и г К а н о л и н;

„Амалымыз, әфкарымыз игбили-вәтәндир“

нмзраш илә башләян ше’ринә нәзирәдир.

СӘРҲЕСАВ

(*„Сәс учаланды, гоймайин“*)

(42 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналыннын 13-чү нөмрәсиндә (1907, 31 март) „Дин дирәйи“ нмзасы илә чап олуимушдур.

АҒЛАШМА

(*„Нә рәвадыр әғнияләр баха ач гәланя, я рәб“*)

(44 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналыннын 14 чү нөмрәсиндә (1907, 7 апрел) „Фазил“ нмзасы илә чап олуимушдур.

ТӨМЕЙИ-НӘҺАР

(*„Чыгырма, ят, ай ач тоюг, юхунда чохча дары көр“*)

(45 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналыннын 15-чи нөмрәсиндә (1907, 14 апрел) „Ҷайда чапан“ нмзасы илә чап олуимушдур.

„ВАЙ-ВАЙ, НӘ ЯМАН МҮШКҮЛӘ ДҮШДҮ ИШИМ, АЛЛАҺ“

(46 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналыннын 17-чи нөмрәсиндә (1907, 28 апрел) „Һөрүмчәк“ нмзасы илә чап олуимушдур.

„ӨВРАДЫМЫЗ, ЭЗКАРЫМЫЗ ЭФСАНЕЙИ-ЗЭНДИР“

(48 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 18-чи нөмрәсиндә (1907, 5 май) „Бой-куйбогук“ ижаасы илә чап олуңмуш бу шепр Намыг Камалыи:

„Амалымыз, эфкарымыз игбали-вәтәндир“

шә’риә икинчи нәсрәдир.

„ҺӘ, ДЕ КӨРҮМ, НӘ ОЛДУ БӘС, ЛЙ БАЛАМ, ИДДӘЛАРЫН“

(49 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 19-чу нөмрәсиндә (1907, 12 май) ижаасыз чап олуңмушдур. Икинчи думаның бағланмаг эрэфәсиндә одағу заман яздымышдыр.

„ФӘЛӘ, ӨЗҮНҮ СӘН ДӘ БИР ИНСАННЫ САНЫРСАН“

(50 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 21-чи нөмрәсиндә (1907, 26 май) ижаасыз чап олуңмушдур.

СӘЯҺӘТНАМӘДӘН БИР НӘБЗӘ

(„Дчайибаты шу дари-чаһаңда көрмәли имин“)

(52 сәһ.)

„Бәһлул“ журналының 3-чү һә 4-чү нөмрәләриндә (1907, июл) „Дузәхи“ ижаасы илә чап олуңмушдур. Һәмән шепр Сабирин өлүмүнүн 25 иллийингә һәср олуңмуш „Ингилаб вә мэдәнийәт“ журналының 1-чи нөмрәсиндә (1937) дәрч әдләмишдир. Сабир күллиятына биринчи дәрфә дәһлә әдләп.

„НАӘҖЛ ОЛАНА МӘТЛӘБИ АНДЫРМАҖ ОЛУРМУ“

(54 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 24-чү нөмрәсиндә (1907, 1 июл) ижаасыз чап олуңмушдур. „Молла Нәсрәддин“ журналы чар һөкүмәти тәрәфиңдәи бағландығы үчүн 2 июл илә 25 июл арасында чыкмамышдыр.

„ПАҢ АТОННАН, НӘ АҖЫР ЯТДЫ БУ ОҖЛАН, ӨЛҮБӘ“

(56 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 25-чи нөмрәсиндә (1907, 3 июл) ижаасыз чап олуңмушдур.

ТӘРАНЕЙИ-ӘСИЛАНӘ

(„Нә сохулмусан арая, а биши бәләли фә’лә“)

(57 сәһ.)

„Бәһлул“ журналының 5-чи нөмрәсиндә (1907, 14 июл) ижаасыз чап олуңмушдур.

ЛЕЙЛИ ВЭ МЭЧНУН

(„Эй дөвлэтийн зэвэл, оғлум“)

(59 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 26-чы нөмрәсиндә (1907, 15 июл) нмзасыз кедән бу шеир Фүзуллинн *„Лейли вэ Мәчнун“* уида Мәчнунга агак тәрәфиндән эдилән нәснһәтә нәзирәдр.

ӘКИНЧИ

(„Мәзлумлуз эдиб башлама фәрйәдә, әкинчи“)

(61 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 27-чи нөмрәсиндә (1907, 24 июл) нмзасыз чап олуи мушдур. Ше'рин пак мисраы Сабирни пак чапларища дөйишдирләрәк *„Бәсдир бу гәдәр башлама...“* шәклиндә чап олуи мушдур. Биэ журналда кетдийи кямн вердик.

„ӘЛМИННӘТҮ-ЛИЛЛАҢ КИ, „ДӘБИСТАН“ДА ГАПАНДЫ“

(63 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 28-чи нөмрәсиндә (1907, 29 июл) нмзасыз чап олуи муш бу шеир *„Дәбистан“* журналының багләнмәси мфвасибәтилә дейилмишидр.

УЧИТЕЛМӨР

(„Төггиф эдилмишиди мағил Кәнчә сиезди“)

(64 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 30-чу нөмрәсиндә (1907, 12 август) нмзасыз чап олуи мушдур.

„ВӘГТА КИ, ГОПУР БИР ЭВДӘ МАТӘМ“

(66 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 31-чи нөмрәсиндә (1907, 20 август) нмзасыз чап олуи мушдур. Ше'рин башында ашағыдаки сөзләр язылмишдыр:

„Рәчәнзәдә Мәһмуд Әкрәм бәй әфәнди нәзрәтләрийин *„Ят“* нмзала әш'арына нәзирә“.

„НӘРЧӘНД ӘСИРАН-ГҮЮДАТИ-ЗАМАНЫЗ“

(67 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 32-чи нөмрәсиндә (1907, 26 август) нмзасыз чап олуи мушдур.

ГОРХУРАМ

(„Пайи-пийдэ дүшүрэм чөллэрэ“)

(69 сэл.)

„Молла Насрэддин“ журналынын 33-чү нөмрөсіндэ (1907, 2 сентябрь) нызасыз чап олунишудур.

1922-чи ил илэ 1934-чү ил чапында 9-чу нисраын сои кэлмэси олан „даг-лара“ сөзү „чөллэрэ“ кетмишидир.

10-чу бейги 1934-чү ил нэширидэ кетмэмишидир.

Эввалки чаплараа нсэ 10-чу бейги илэ 11-чи бейгин ералэри дэйнишик кетмишидир. Эслиндэ олдугу кими веранк.

„Молла Насрэддин“ журналынын 35-чи нөмрөсіндэ Иранда мэшрута угруяда кедэн мүбаризэни тэсвир эдэн бир шэкил вардыр. Шэкилдэ мэшрута эленидарларындан олан Шейх Фээлүллаһ (Техранын нүфузулу мүчтө-һиди) бир тэрэфдэн, дикэр тэрэфдэн Рэһни хан (Мәһәммәдәли шаһын тэрэфдары, бөйүк феодал) мэшрутэһини үзэринэ нүчүзи эдир. Шэкилин алтын-да „Горхурам“ ше’ринини бэ’зи нисралары олдугу кими, бэ’зи нисралары нсэ аз дэйнишикликкэ чап эдилмишидир.

Шэкилин алтында язылымыш шеир будур:

„Мүхтәлиф нисан көрүрэм горхмурам,
Лейк, бу горхмалыг илэ догрусун
Моллайы ханиан көрүрэм горхмурам,
Бисәбәб горхмурам, вәчһи вар:
Мәялиси позгун көрүрэм, горхмурам,
Милдәти чанил көрүрэм, горхмурам...“

„БЭ’ЗИ ЕРЛЭРДЭ ТӘСАДУФ ОЛУНУР АША, ЭТЭ“

(70 сэл.)

„Бәйлул“ журналынын 6-чы нөмрөсіндэ (1907, 13 сентябрь) нызасыз чап олунишудур.

„МӘН БЕЛЭ ЭСРАРЫ ГАНА БИЛӘННЭРӘМ“

(71 сэл.)

„Бәйлул“ журналынын 6-чы нөмрөсіндэ (1907, 13 сентябрь) (—) нызасы илэ чап олунишудур.

„БАШ ТУТДУ МҮӘЛЛИМЛӘРИН ИЧЛАСЫ, СПЕЗДИ“

(72 сэл.)

„Молла Насрэддин“ журналынын 35-чи нөмрөсіндэ (1907, 17 сентябрь) нызасыз чап олунишудур. Ше’рини солунда ашагыдаки сөзләр язылымыш-дыр:

„Бу шеирләр 33-чү нөмрөдэ чап олуначагды. Бэ’зи сәбәбләрә керә бу нөмрөдә галды.“

„ЧАПМА АТЫНЫ, КИРМЭ БУ МЕЙДАНЭ, А МОЛЛА“

(73 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 35-чи нөмрәсиндә (1907, 17 сентябрь) нмзәсыз чап олуимушлар. Илк дәфә Сабир куланийятына дахил эдиләр. Бу сатирая Баки гәзәтләриндә оларла нәзірә язылмышдыр.

„ЛОҒАЛАШЫБ, А КӨРМӘМИШ, ЧОХ ДА БЕЛӘ ФЫРЫЛДАМА“

(76 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 37-чи нөмрәсиндә (1907, 2 октябрь) нмзәсыз чап олуимушлар.

„ЭЙ ОНКИ ҮЛУМИ-МӘДӘНИДӘН ХӘВӘРИН ВАР“

(77 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 39-чу нөмрәсиндә (1907, 20 октябрь) нмзәсыз чап эдилмишлар. Илк дәфә С.бис куланийятына дахил эдиләр.

Бу ше’рин биринчи нисрәвиндаки „мәдәнидән“ вә үчүнчү нисрәвиндаки „шәрик“ сөзләри мәтбәә хәтәсы олараг журналда „мәдәнийпәтдән“ вә „шәрикин“ кәтәмишлар.

„КӨРМӘ—БАШ ҮСТӘ ЮМАРАМ КӨЗЛӘРИМ“

(79 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 40-чы нөмрәсиндә (1907, 26 октябрь) нмзәсыз чап олуимушлар.

„АТМЫШ НИҒАБИ-ҺҮСНИН МӘЧМУӘЙИ-ТӘВАНКӘР“

(80 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 42-чи нөмрәсиндә (1907, 11 ноябрь) нмзәсыз чап олуимуш бу ше’р Рәчанзадә Мәлимудә Әкрәнин „Фүзәт“ журналының 29-чу нөмрәсиндә дәрч олуимуш „Баһардан бир яраг яхуд эәлмәлмәдән бир нәгмә“ сәрләвһәли ше’ринә нәзірәдиләр.

„ВИМӘРҺӘМӘТ ӘЯНЛАРЫНА ШҮКР, ХҮДЯ“

(82 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 47-чи нөмрәсиндә (1907, 16 декабрь) нмзәсыз чап олуимушлар.

МӘКТУБ

(„Молла дайи, этмә шәрәрт белә“)

(83 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 48-чи нөмрәсиндә (1907, 23 декабрь) нмзәсыз чап эдилмишлар.

„ТӨҮМЭТ ЭДИР ГЭЗЕТЧИЛЭР,—МЭШЭРИ-НАСИ БИР БЕЛЭ-

(84 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 49-чу нөмрөсндэ (1907, 30 декабр)
нээсэмэ чап олунмушдур.

1908

„ДАШ ГЭЛБЛИ ИНСАНЛАРЫ НЕЙЛЭРДИН, ИЛААН“

(85 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 1-чи нөмрөсндэ (1908, 6 январ)
нээсэмэ чап олунмушдур.

СУАЛ-ЧАВАБ

(„Шәһри-мә'лумунузун вәз'у гәрари негәдир“)

(86 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 2-чи нөмрөсндэ (1908, 13 январ)
нээсэмэ чап олунмушдур.

ТӘК СӘБИР

(„Тә кәлирик биз дә бир аз анлаг“)

(87 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 3-чү нөмрөсндэ (1908, 20 январ)
нээсэмэ чап олунмушдур.

1934-чү ил чап-анда башлан дөрәүлчү эһсера сәһо олараг „Өлкәдә,
һәр янда вурур тәк сәбир“ кетмишдир.

ФИСИНЧАН

(„Санма әздиқчә фәләк бизләри виранлыг олур“)

(88 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 4-чү нөмрөсндэ (1908, 27 январ)
нээсэмэ чап олунмушдур.

„АЛДАНМАРАМ КИ, ДОГРУДУР АЙНИН, ЭЙ ӘМУ-

(89 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 5-чи нөмрөсндэ (1908, 3 феврал)
нээсэмэ чап олунмушдур.

„КӘР БУ ИЛ ХАЛГЫ ТӘБАҢ ЭТДИ КИРАНЛЫГ, БИЗӘ НӘ-

(90 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналын 8-чи нөмрөсндэ (1908, 24 феврал)
нээсэмэ чап олунмушдур.

РЭҢКҮЗАРИ-МЭХЛУГАТДА БИР МӨҮТАЧИ-МЭСАРИФ

(*„Эй дэрбэдэр кээиб үрайи ган олан чочуг“*)

(91 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 10-чу нөмрөсінде (1908, 9 март) нмзасыз чап олунмушдур. Ше’рн Мэлэмэд Илди Ширванкыя „Шикүфейи-мзариф“ сэрлөвһәли бир ше’ринә кәзирәдир. Ше’рин ик бейти беләдир:

„Эй иктисаби-элмә шитабан олан чочуг!

Эй тилиби-шикүфейи-ирфан олан чочуг!

„СӘН БЕЛЭСӘНМИШ БАЛАМ, АЙ БАРАКАЛЛАҢ СӘНӘ“

(93 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 11-чи нөмрөсінде (1908, 16 март) нмзасыз чап олунмушдур.

ОЛМУР, ОЛМАСЫН

(*„Күчәдә туллан, эй огул, сән’әтин олмур, олмасын“*)

(94 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 12-чи нөмрөсінде (1908, 23 март) нмзасыз чап олунмушдур.

„МАДАМ КИ, ҲАМИЯНИ-ЗҮЛМӘТ“

(95 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 13-чу нөмрөсінде (1908, 30 март) нмзасыз чап олунмушдур. Ше’рини башында—„Молла Нэсрэддин“-ни 10-чу нөмрөсінде „Гыздырмалы“ нмзәлы язылаң эш’ара чаваб—сөзләри язымышдур.

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 10-чу нөмрөсінде чап олунан „Гыздырмалы“-нын бу ше’рини Сабирийи ше’ри зәни эдәрәк әлвәкли чапарын һамасына „Агиллә яд эт“ сэрлөвһәси алтында кетмишдир.

Сабирийи адына кедән „Гыздырмалы“-нын ше’ри булур:

Вәгта ки, эсир нәсими-зүлмәт,
Тә’сир бағышлайыр чәһаләт,
Дүнидан әдәм олур бу илаләт,
Һәрчәнд бачармарам нубүввәт,
Амма белә кестәрир зәмәлә:
Бихар галыр күли-фәрасәт,
Эй сейрә чыхан о күләганә,
Онда оху бир дүайи-рәймәт,
Инди мөһи кафиранә яд эт!

Вэгта ки, нана саган тавьмаз,
Саггалаар олуур я аг, я гарэ;
Баш гырмага һич кимсэ галмаз.
Тохми-кечэлэ эдэрлэ чарэ;
Нэ нура, нэ пуштмалу дэлаак,
Нэ зэли, нэ иештэрү һачамэт;
Пәһ, пәһ, нэ зэман, нэ элэчи пак;
Нэ лә'и, нэ күфр, нэ ләчачэт...
Онда мәнн аглаанэ яд эт!

Вэгта ки, чаһанда ләфзи-кафир
Бир-бир позулар һамы лүгэтдәи;
Нэ молланума, нэ микрә Гәнбәр,
Йох рәнчү мэлал бир чәһәтдәи;
Инсанлар олуур чү чисми-ваһид,
Аләи дэхн бир вәгән ки, чәһәт;
Нэ ширк, нэ мөһинү нэ мүһнид;
Әсрарыны биздирәр тәбиәт,
Онда мәнн янә-янә яд эт!

Ше'рия башында „Шаиримиз „һоп-һоп“а тәгдим олуур“ сөзләри язылмышдыр.

МӘСЛӘҺӘТ

(„Агрын алм, а мәнәд Сижимгулу“)

(96 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 14-чү нөмрәсиндә (1908, 6 апрел) нмзәсыз чап олуумушдур. Сатира Мәшәди Сижимгулуви:

„Молла, сәнә әйләйирәм мәсләһәт,
Сөйлә, көрүм, әвләним, әвләнмәйим?
Атмышы синним әләйибдир күзәшт,
Бир гыз алыб, әвләним, әвләнмәйим?“

бәвди илә башлаан ше'риә чаваб оларат язылмышдыр.

Биринчи бәвди дөрдүнчү мисрзи китабык әзвәлки чапларында кет-мәмпшир.

ШИРВАН

(„Ше'риәни, Молла дайы, зәнбилә салсан, мәнә нә“)

(98 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 15-чи нөмрәсиндә (1908, 13 апрел) нмзәсыз чап олуумушдур. Илк дөфә Сабир күллийятына дахил эдиләр.

„БИР ЧНБИМДӘ ӘСКИНАСЫМ, БИР ЧНБИМДӘ АҢ МАНАТ“

(99 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 15-чи нөмрәсиндә (1908, 13 апрел) нмзәсыз чап олуумушдур.

Ше'рип башында бу сөзлөр азылмышдыр:

„Доктор Абдулла Чөвдэт бэйи тэглил („Ичтиһад“, нөмрә 4)“,
Сатира Абдулла Чөвдэтин „Бир шаири-гәрибин зиндан яды-
ханы“ сәрләвһәли ше'ринә нәзирәдир. Ше'рини илк бәнди беләдир:

„Бир янымда яри-мәһзун, бир янымда кәһнат,
Олмаз олсун бойла сузишли, фәләкәтли һәят!
Пивкаһни-чешми-чаһкәмдә вәт-ән әйләр вәфат,
Олмаз олсун бойла сузишли, фәләкәтли һәят!

ДОҒРУ

(„Доғру дейән олсәйды планчы усанарды“)

(100 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 16-чы нөмрәсиндә (1908, 21 апрел)
нмзасыз чап олуимушдур.

„АЙ ҺАРАЙ, БИР НЕЧӘ ШАИР, НЕЧӘ ШАИР КИМИЛӘР“

(1:1 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 16-чы нөмрәсиндә (1908, 21 апрел)
нмзасыз чап олуимушдур.

ДИЛБӘР

„Әй дилбәрәкә тәрзәдә чөләк әдән чочуғ“

(102 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 17-чи нөмрәсиндә (1908, 28 апрел)
„Һоп-һоп“ нмзасыз чап олуимуш бу шенр М. һадинин „Шикүфәй-
һикмәт“ ады ше'ринә икинчи нәзирәдир.

БӘХТӘБӘР

(„Оғлумуз, ай Хансәнәм, бир екә пәлван имит“)

(103 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 19-чу нөмрәсиндә (1908, 12 май)
„Һоп-һоп“ нмзасы илә чап олуимушдур.

ҮЧ АРВАДЛЫ

(„Ах, бу ушағлар нечә бәдзәтдилар“)

(105 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 21-чи нөмрәсиндә (1908, 26 май)
„Һоп-һоп“ нмзасы илә чап олуимушдур.

СӘБР ӘЛӘ

(„Әтсә дә аләм һилысы зәлзәлә“)

(107 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 28-чи нөмрәсиндә (1908, 14 июл)
„Бойнубуруз“ имзасы илә чап олунмушдур. Илк дәфә күллиятә дахил
эдиляр.

„Бойнубуруз“ имзасы илә Сабир 1908-чи илә дәрә шеир язмыш-
дыр. Бу имза илә язылмыш шеирләрдәң аичәт „Эй хачә, чалыш сурә-
ти-зайирдә гәтәнк ол“ мисраы илә башлави сәтирә Сабир күллиятә-
нын илк чапларына дахил эдилямышдыр.

„АЙ НӘНӘ, БИР ГЫРМЫЗЫ САГГАЛ КИШИ“

(109 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 29-чу нөмрәсиндә (1908, 21 июл)
„Гардан оғлу“ имзасы и э чап олунмушдур. Әввәлки чапларда үчүнчү
бәндәң биринчи мисраы дөйишдириләрәк:

„Бир кишидир, ай нәнә, лап чох фағыр“

шакәндә кетмишдыр. Әслиндә олдуғу кими вердик.

„А КИШИ, БУНДАН ӨЗӘЛ ХАЛГДА НӨРМӨТ ВАР ИДИ“

(111 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 30-чу нөмрәсиндә (1908, 28 июл)
„Бойнубуруз“ имзасы илә чап эдилямышдыр. Илк дәфә күллиятә дахил
эдиляр („Сәбр элә ше’ри һаггында олән гейдә бах).

КАВУР ГЫЗЫ

(„Билмәм нә чарә эйләйим, ай Молла Нәсрәддин“)

(112 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 30-чу нөмрәсиндә (1908, 28 июл)
„Гочә эми“ имзасы илә чап эдилямышдыр. Илк дәфә күллиятә дахил
эдиляр.

ЯТМАЙЫН, АЛЛАҢЫ СЕВӘРСИЗ

(„Османлылар, алданмайын, аллаһы севәрсиз“)

(113 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 31-чи нөмрәсиндә (1908, 4 август)
„Гочә иранлы“ имзасы илә чап олунмушдур.

ИРАН ӨЗҮМҮНДҮР

(„Мән шаһи-гәви-шәвкәтәм, Иран өзүмүндүр“)

(115 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 33-чи нөмрәсиндә (1908, 11 август)
„Иран гурду“ имзасы илә чап олунмушдур.

ГОЙМА КЭЛДИ

(„Хандосту, аманды, гойма, кэлди“)

(117 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 33-чү нөмрөсүндө (1908, 18 август)
„Етил гызчыг“ нмзасы илэ чап олуи мушдур.

ИСТИҒАЛЫМЫЗ ЛАҒИАҒДЫР

(„Инан.мам. сөйлэмэ артыг ки, фэйз-ибид олур илэм“)

(118 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 34-чү нөмрөсүндө (1908, 25 август)
„Гоча эли“ нмзасы илэ чап олуи мушдур. М. Нэдиини „Тазэ һяат“
гэзетини (1908, 4 август) 178-чи нөмрөсүндө чап олуи муш „Нестигбалы-
мыз парлагдыр“ сэрлөвһәли ше’рнә чавабдыр. Ше’рин илк бәли бәл-
дир:

Ачар фирдөвси-һүррийһәт, фүюз-абад олур аләм,
Күләр сүһни-һәгигәт, мә’дәләт-мө’тәд олур аләм,
Шүәәти-мүсават илэ сәһни-дад олур аләм,
Комәнди-әшиг инсанһийәтә мүнғәд олур аләм,
Сүрүр-абад һүррийһәт кәлир, дилшад олур аләм,
Шу истиғбад әлиндән гүртәрир, азад олур аләм.*

УШАГДЫР

(„Ай башы дашды киши, динмә, ушагдыр ушағым“)

(119 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 34-чү нөмрөсүндө (1908, 25 август)
„Түкәзбан чичи“ нмзасы илэ чап олуи мушдур.

ЧАВАН

„Әйванымыз учадыр“

(120 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 34-чү нөмрөсүндө (1908, 25 август)
„Бойкубуруг“ нмзасы илэ чап олуи мушдур. Илк дөфә күләһийәтә даһал
әдилр („Сәбр элә“ ше’рн һагғында олан гейдә бах).

АХ . . . Х . . .

(„Ах, кечә кеф чәкмәли әйли иди“)

(121 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 36-чы нөмрөсүндө (1908, 8 сентябр)
„Молла Чибиндангулу“ нмзасы илэ чап олуи мушдур.

„АЧЫЛДЫГЧА СЭНИН СҮБҮҮН, МЭНИМ ДЭ ҺӨРМӨТИМ АРТЫР“

(123 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 37-чи нөмрәсində (1908, 15 сентябрь) „Бир алим“ имзасы илә чап олуимушдур. Сабир күүлийятына иак дэфә дахил эдилер.

„ЭЙ ХАЧӘ, ЧАЛЫШ СУРӘТИ-ЗАҺИРДӘ ГӘШӘНК ОЛ“

(124 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 38-чи нөмрәсində (1908, 22 сентябрь) „Бойнубуруг“ имзасы илә чап эдилмишдир.

МАҺИ-РӘМӘЗАНДЫР

(*„Маһи-рәмәзандыр, снә мейдак да бизимдир“*)

(125 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 29-чү нөмрәсində (1908, 2 сентябрь) „Гарингулу“ имзасы илә чап эдилмишдир.

БУ БОЙДА-БУ БОЙДА!

(*„Һәдир олуру бу чочулар аян бу бойда-бу бойда“*)

(127 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 40-чи нөмрәсində (1908, октябрь) „Диндар“ имзасы илә чап эдилмишдир.

НӘ ЯЗЫМ

(*„Шаирәм, чүнки өзифәл будур әш'ар язым“*)

(128 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 41-чи нөмрәсində (1908, 13 октябрь) „Әбүнәср Шейбани“ имзасы илә чап олуимушдур.

МИР ҺАШЫМ ТӘБРИЗНІ

(*„Ғабла дәхи марфашымы, Мир һашымы“*)

(129 сәһ.)

„Мола Нәсрәддин“ журналының 42-чи нөмрәсində (1908, 26 октябрь) „Мәсләһәтчи“ имзасы илә чап олуимушдур. Шенр, Иран (башда Сәттар хан олмаг үзрә) мучаһидларинини тәзийги нәтижәсində Мир һашымык Тәбриздәк гачмасы мүнәсибәтилә дейилмишдир.

Үчүнчү бәлд дини бир әфсанәйә ишарәдир. Бу әфсанәйә керә Мәһәмәдин бабасы (Мәккәнин рәиси) Әбдүлнүттәлиб илә Әбрәһә ады бир әрәб сәркәрдәси арасында мүнәрибә баш верир. Әбрәһә „аллаһын әви“ олан Мәккәни тутдуғу үчүн, куя аллаһ тәрәфиңдән диндикләриндә чәһәлпәндән кәтирдикләри сиччил дашы илә бир дәстә әбәбил гушу көндәрилер. Бу гушларын көйдән дашы ягдырмасы илә Әбрәһә, гошуну вә филләри илә бирликдә мәһә олуру.

СЭТТАР ХАНЭДИР

(*„Нали-мэчзубул көрүб, гаре, демэ диванэдир“*)

(131 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 42-чи нөмрәсиндә (1908, 20 октябрь)
„Мэчзуб“ нмзасы илэ чап ол, нмушдур.

„СӘД ШҮКР КИ, ЙОХ ИНДИ БУ САЭТДӘ МӘНИМ ТӘК“

(133 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 45-чи нөмрәсиндә (1908, 10 ноябрь)
„Әһач“ нмзасы илэ чап олунмушдур.

КИШИ

(*„Дурма, йыкыл ят һэлэ, Фаһрат киши“*)

(135 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 50-чи нөмрәсиндә (1908, 14 декабрь)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы илэ чап эдилимшидир.

ЗАҺИДӘ ТӘКЛИФ

(*„Заһида, кәл союкаг бир кәрэ палтарымызы“*)

(135 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 52-чи нөмрәсиндә (1908, 28 декабрь)
„Молла Нәсрәддин“ нмзасы илэ чап эдилимшидир. Шейхнин башында
Ч. Мәмнәдгулузадә тәрәфиндән „Һәзигәт“ сәрләвһәли бир фелә-
тон нәшр олунмушдур. Феләтон Иранда мәшрутә мәсәләсинә һәср эди-
мишдир.

1909

ШАҺНАМӘ

(*„Шәһим, тачидарыи, гэви шөвкәтим“*)

(137 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 1-чи нөмрәсиндә (1909, 4 январь) чап
эдилимшидир. Шаһрин нмзасы ашагыдаки шәкилдә язылмышдыр:

„Язылды Әйнәддөвлә тәрәфиндән

Назими Әбунәср Шейбани“

Иранда мәшрутәнин ләғв эдиләсәни илэ әләғәлар оларга Сәттар ха-
пын башчылыгы илэ Тәбриз ингилабчылары үсин гәлдишдур. Үсяни боғ-
маг үчүн Мәһәмәдәли шәһ тәрәфилдә бөйүк бир дәстә көндәшлир.
Һалисә Сәттар хапын гәләбәси илэ нәтиҗәләшир. Шәһ бу мүнәсәбәтә
язылмышдыр.

АРЗУ

(*Нэ дэрс олайди, нэ мэхтэб, нэ элмү сэн'эт олайди**)

(140 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 3-чү нөмрөсндө (1909, 18 январ) чап олуунушдур. Шерин алтында имза оларэг: *Луажуйи-миллэт Дбунэср Шейбани** сөзлэри язылмышдыр.

БИР БӨҺАНЭ ЭЛДЭ ҮНВАН ЭТМЭЛИ БУНДАН СОРА*

(141 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 8-чи нөмрөсндө (1909, 22 феврал) *Дбунэср Шейбани** имзасы нэ чап олуунушдур.

СЭБЭБ БОЙНУ ЙОГУН ОЛДУ

(*Гэмү мөһнэт фүзук олду**)

(142 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 9-чу нөмрөсндө (1909, 1 март) *Дбунэср Шейбани** имзасы нэ чап олуунушдур. Шер, Мөһөмөдөли шай тэрәфиндэн Иран парламанынын топа тутулмасы нүнасибегилэ дейлмишдыр. Шаирин „бойнууйогун“ алаандырдым Мөһөмөдөли шайдыр.

ИСТИГБАЛ БИЗИМДИР

(*Етэр, чаным, чэкил кет, этмэ чох табхири-һуррийдэт**)

(144 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 11-чи нөмрөсндө (1909, 15 март) *Дбунэср Шейбани** имзасы нэ чап олуунушдур. Биринчи бөндик бешинчи мисраы эввөлки чапларда йохлур.

НЕЙЛИЙИМ, ЭЙ ВАЙ

(*Нейлийим, эй вай, бу урус бандылар**)

(145 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 16-чи нөмрөсндө (1909, 19 апрел) *Дбунэср Шейбани** имзасы нэ чап эдилмишдыр.

Шерин илк мисраы эслиндө *Нейлийим, эй вай** дейэ бөшладыгы һаала, эввөлки чапларда *Нейлийим аллах** шөклиндө кетмишдыр.

Үчүчү бөндик иккинчи мисраындакы „э.“ сөзү 1922-чи вә 1934-чү ил чапында „э.“ сөзү нэ эввэ эдилмишдыр. Енэ һөһөк бөндик дөрдүчү мисраы 1912-чи вә 1914-чү ил чапында йохлур, сонраки чапларда *Бунлары нөзмаг бизэ олмал четин** дейэ уйдурма бир мисра язылмышдыр.

„ЧАТЛАЙЫР, ХАНБАЧЫ, ГЭМДЭН ҮРЭНИМ“

(146 сэх.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 17-чи нөмрөсндө (1909, 26 апрел)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап эдилмишдир. Шерни согула
„Мабади вар“ сөзү язылмышдырса да дамысына тәсәдүф этмәлик.

МӘНИМКИ БЕЛӘ ДҮШДҮ

(„Гэм раһну-мун олду, мәнимки белә дүшдү“)

(149 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 18-чи нөмрөсндө (1909, 3 май)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап олунмушдур. Икинчи бәндни дөр-
дүнчү нисрәи 1922-чп вә 1934-чү нл чапларында йохдур. Сәтирә Сүлташ
Әбдүлһәмидин тәхтдән салыныасы мүнәсибәтилә изылмышдыр.

„ВАҢ!.. БУ ИМИШ ДӘРСИ-ҮСҮЛИ-ЧӘДИД“

(151 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 20-чи нөмрөсндө (1909, 17 май)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

САТЫРАМ

(„Молдаһи, салмады эл дил богаза“)

(153 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 23-чү нөмрөсндө (1909, 7 июл)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап эдилмишдир.

НЕЧИН ВЕРМӘЙИР

(„Бирчә бу мәнрутәни шаһ нечин вермәйир“)

(155 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 24-чү нөмрөсндө (1909, 14 июл)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„ДОҒРУДАН ДА, МӘМДӘЛИ, ГЕЙРӘТ ҖАЛАЛ ОЛСУН СӘНӘ“

(156 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 28-чи нөмрөсндө (1909, 12 июл)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„НӘДИР АЯ ЕНӘ ҮСЯНЛАРЫ ИРАНЛЫЛАРЫН“

(157 сәһ.)

„Молла Нэсрэддин“ журналыны 29-чү нөмрөсндө (1909, 19 июл)
„Әбунәср Шейбани“ нмзасы нлэ чап олунмуш бу шеир Мәһәмәдәли ша-
һын Иран мучаһидләри тәрәфиандән тәхтдән эндирилмәси мүнәсибәтилә
дейилмишдир.

„ЭЙ АЛНЫН АЙ, ҮЗҮН КҮНЭШ, ЭЙ ГАШЛАРЫН КЭМАН“

(159 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 30-чү нөмрөсндә (1909, 26 июл)
„Әбуһәср Шейбани“ имзасы илә чәп олунмушдур.

БУРА САЙ

„Зилли-Султан, бура сай дөйдүрүб алдыгларини“

(160 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 34-чү нөмрөсндә (1909, 28 август)
„Мәстәли шаһ күзкүсү“ имзасы илә чәп олунмушдур.

Бу шеир Аға Мәсиян Ширванинин „Төвбәнамә“ сәрләвһәли
тәрчи-бәндина нәзирәдир.

„Төвбәнамә“нин илк бәнди беләдир:

„Сәлә заһирдир, әя һеййү хәбирү дана,
Олса һәр мазивү мүстағбәлү мөхфи пейда,
Гул шәһиндәш элийән чүрмү ягуурмаг нә рәва,
Әфв гыл әйләмишәм чоғ гәләтү сәһвү хәтал
Төвбә, л рәбб, хәта раһишә кетдикләримә!
Билиб әтдикләримә, билмәйиб әтдикләримә!“

„Төвбәнамә“дән апланшылар ки, һәр бәндин ахырында тәкрар олу-
ян бейит башга шаһрә мөхсүсдур. Һәр һалда Сабир А. М. Ширва-
нидән алмыш олачагдыр.

ФҮЗУЛИЙӘ БӘНЗӘТМӘ

„Мәндә ар олсайды өлмәк ихтияр әтмәзмидим“

(162 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 37-чи нөмрөсндә (1909, 13 сентябр)
„Етим Мәдәли“ имзасы илә чәп олунмуш бу шеир тәхтәдн әвдирләмиш
Мәһәммәдәли шаһын Ирандан Одесса кетисәи мүнасибәтилә языл-
мышдыр.

Сатирә Фүзулиниң:

„Әгәл яр олсайды тарки-эшиг-яр әтмәзмидим,
Ихтияр олсайды раһәт ихтияр әтмәзмидим—

бейити илә башланан гәзәлиңә нәзирәдир.

Журналын һәмән нөмрөсндә, 11-чи сәһифәнин ашагы һиссәсиндә
рус кәвдләсинин сүрдүйү ики чархлы ат арабсында отурмуш Мәһәм-
мәдәли шаһын шәккли чәкилмишдир. О бөйүк бир дүйүңдәш ики әлжи
тучагламышдыр. Шәклин алтында бу сөзләр язылмышдыр:

Мүлки-Иранын дүшүнсәйдим әлимдән кетмәйин.—
Бар ихән фүрсәт о мүлки тармар әтмәзмидим?“

„ВАНЗ, ГЭЛЭМ ЭЪЛИН ЕНЭ ТЭКФИР ЭЛЭЙРСЭН“

(163 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 38-чи нөмрөсндө (1909, 20 сентябр)
„Обашданы“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

„ЯШАМАГ ИСТЭР ИСЭЖ СЫРФ АВАМ ОЛМАЛЫЙЫЗ“

(164 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 41-чи нөмрөсндө (1909, 11 октябр)
„Күлэйэн“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

Әввэлки чапарда үчүнчү бәндни дөрдүнчү нисрам:

„Вэтэни, милләти хонбәхти-дияр этмәлийи;“

шәкляндә кетмишдир. Әслиндә олдугу кими вердик.

ПАРАДЫР

(„Адәми адәм әйләйән парадыр“)

(166 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 43-чү нөмрөсндө (1909, 25 октябр)
„Күлэйән“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

БЕРМИРӘМ А!

(„Мән әлүм, Молла, бизни Хаякишинни ганына бәх“)

(167 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 48-чи нөмрөсндө (1909, 29 ноябр)
„Ағлар күлэйән“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

ЧАНЫН ЧЫХСЫНИ

(„Чанни чыхсын көзүндән, ганмайдын“)

(169 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 49-чу нөмрөсндө (1909, 6 декабр)
„Ағлар күлэйән“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

ЙОХ, ЯЗМАРАМИ

(„Молла дайы, чох бәрк дашыр газанин“)

(170 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 51-чи нөмрөсндө (1909, 29 декабр)
„Яры көнүл“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

1910

„ЗАНИД ӨЛМӨКДӨН ГАБАГ МЭГСУДИНӨ ЧАТМАГ ДИЛЭР“

(172 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 1-чи нөмрөсүндө (1910, январ) „Аг-лар күлэйэн“ имзасы илэ чап олуиушудур.

Илк чапларда 12-чи нисрэдэки „сэччадэсиңи зөһдиңэ“ сөзү „гэччадэсилэ бойлэ“ шәклиндэ чап олуиушудур.

„КИМ НӨ ДЕЙИР БИЗДЭ ОЛАН ГЕЙРЭТЭ“

(173 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 2-чи нөмрөсүндө (1910, январ) „Аг-лар күлэйэн“ имзасы илэ чап олуиушудур. Журналда айып тарихи язылми-мышдыр.

ҮРӨФА МАРШЫ

(„Интелигенттик, кээрик киз илэ“)

(175 сэл.)

„Зинбур“ журналынын 3-чү нөмрөсүндө (1910, 12 феврал) „Чинкөз бэй“ имзасы илэ чап олуиушудур.

„НУРИ-ЧЕШМАНЫММЫСАН, ЭЙ ПУЛ, Я ЧАНЫММЫСАҢ“

(177 сэл.)

„Зинбур“ журналынын 4-чү нөмрөсүндө (1910, 19 феврал) „Чинкөз бэй“ имзасы илэ чап олуиушудур.

ТӨШӨККҮР

(„Моллалар, таленимиз олду эчэб пр бу күн“)

(178 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 8-чи нөмрөсүндө (1910, 21 феврал) чап олуиушудур. Имза эвэсиндэ мөтөрүнө арасында едди нөгтө (.....) гоюмушудур.

Рус интеллигентлэри Петербурглэ, бир мүшавирэдэ азыңда галая хэллэр арасында ачылмыш ени мөктөблэрин бағланмасыны чар документи-док хайиш этмишлэрдн. Сатира о мүнәсибәлэ язылмышдыр.

Шеһри биринчи нисрэм 1922-чи вә 1934-чү илин чапларында:

„Моллалар, олду эчэб таленимиз пр бу күн“

шәклиндэ кетмишдыр.

Елэ эвәдди чапарын һазысында биринчи бәлгий сон нисрәндә „һавадар“ сөзү „Эчэб пр“ кетмишдыр. Әлиндә олдуғу кийи верилди.

МИЛЛЭТ ШЭРГИСИ

(„Гейрэт эдиб чалышдын, дүшдүн габага, миллэт“)

(180 сэл.)

„Занбур“ журналынын 5-чи нөмрөсіндө (1910, 26 феврал) „Гоча бэй“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

КЫЛЕЙ ЯХУД УМУ-КҮСҮ

(„Кет-кедэ, „Занбур“ ага, сэн дэ чашырсан дейсээн“)

(181 сэл.)

„Занбур“ журналынын 6-чы нөмрөсіндө (1910, 5 март) „Гоча бэй“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

„АЛТМЫШ ИЛЛИК ӨМРҮМ ОЛДУ СЭНДЭ БЭРБАД, ЭРДЭБИЛ“

(183 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 10-чү нөмрөсіндө (1910, 7 март) чап олуимушдур. Имза оларга ашагылдэки сөзлөр лзылимышдыр:

„Кэблайы Фейзула. Назими: Аглар күлэйэн“

„ЭЙ ВАЙ КИ, ЬЕЙСИЙЙЭТИ-МИЛЛЭТ КӨТҮРҮЛДҮ“

(185 сэл.)

„Занбур“ журналынын 7-чи нөмрөсіндө (1910, 12 март) „Гоча бэй“ нмзасы илэ чап олуимушдур. 1934-чү ил чыпында сон бөндө—

„Гөрмэт еринэ эл бизэ илһар эдэ иһфрат“
мысраы йохдур.

ЭЪВАЛПҮРСАНЛЫГ ЯХУД ГОНУШМА

(„Иэ хэбэр вар. м.э.иэди“)

(187 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 11-чи нөмрөсіндө (1910, 14 март) „Имза (.....)“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

ДИЛЭНЧИ

(„Рэдд ол гапыдан, агаама зар-зар, дилэнчи“)

(189 сэл.)

„Занбур“ журналынын 8-чи нөмрөсіндө (1910, 29 март) „Гоча бэй“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

„ВЭ'З ЭТДНИЙИН ИНАНДЫ, СЭН АММА ИНАНМАДЫН“

(191 сэл.)

„Молла Нэсрэддин“ журналынын 13-чү нөмрөсіндө (1910, 4 апрел) „Имза (.)“ нмзасы илэ чап олуимушдур.

„БИР БӨЛҮК БОШБОҒАЗЫГ, НЕЙВЭРЭЛИК АДЭТИМИЗ“

(193 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 14-чү нөмрәсində (1910, 11 апрел) „Имза (.)“ нмзасы илә чәп олуымушдур.

ОХУТМУРАМ, ӘЛ ЧӘКИН!

(„Огул мәннимдир әкәр, охутмурам, әл чәкин“)

(195 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 15-чү нөмрәсində (1910, 18 апрел) „Имза (.)“ нмзасы илә чәп олуымушдур.

„ДИЛ МИРӘВӘД ЗИДӘСТӘМ СИҢИБ ДИЛАН ХУДАРА“

(197 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 16-чы нөмрәсində (1910) „(.)“ нмзасы илә чәп олуымушдур. Журналда айың тарихи сәһвәв „2 май“ язылмышдыр, әһтмәл ки, 25 апрелдә чыкмышдыр.

Башлаки бпринчи бейт Иран шәһри *Һ а ф н э и - Ш и р а з и к и* н гәзәлпдән алынмышдыр.

„БӘЛАЙИ-ФӘГРӘ ДҮШДҮН, РАЗЫ ОЛ, БИЧАРӘ. СӘБР ЭЙЛӘ“

(199 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 17-чи нөмрәсində (1910) „(.)“ нмзасы илә чәп олуымушдур. Айың тарихи сәһвәв „25 апрел“ язылмышдыр „2 май“ оммалыдыр.

„СОНЯ, ЭЙ ДИЛБӘРИ-ПАКИЗӘ ӘДА“

(201 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 19-чу нөмрәсində (1910, 9 май) нмзасы чәп олуымушдур. Сатира Сейид Әзим Ширваниның:

Эй гәмин бу дил-мәһзуна сәфа,
Кәбейи-күйина эиш әһил фәда,
Һәр гәдәр әйләйәсән чөврү чәфа,
Мән сәнә әйләмәсән гейри-вәфа,
Һәр нә һөкү әйләди, эй маһлига,
Чүмләси олду мүрадыңча рәва!
Көзәлим, шимди һәдир фәризың?
Чаны гурбан сәнә бу иләзһиң!

бәдди илә башлаяк шә’риңә бәһзәтмәдир.

Ашарыдан 11-чи нмсра 1934-чү ил чанында кеткәнмишдир.

„НЕЧИН МӘКТӘБӘ РӘҒБӘТИМ ОЛМАЙЫР“

(204 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 19-чу нөмрәсində (1910, 16 май) „(.)“ нмзасы илә чәп олуымушдур.

ГАЧ, АТ БАСДЫ

(*„Гач, офлан, гач, ат басды, миллэт кэллр“*)

(206 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 21-чи нөмрәсиндә (1910, 30 мај)
(.....)“ имзасы илә чап олуи мушдур.

9-чу бәдиди биринчи мисраы әввәлки чәпләрда йохдур.

„ӘҒЛИ ИРАНДА, ПА ОФЛАН, ЕНӘ КИММӘТ КӨРҮНҮР“

(203 сәһ.)

„Зәнбур“ журналының 21-чи нөмрәсиндә (1910, 18 июн) „Гәчә бәй“
имзасы илә чап олуи мушдур.

„ЯТМЫСАН, МОЛЛА ӘМУ, КҮРЧҮЛӘР ИЧРӘ КЭЛӘ СӘН“

(209 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 25-чи нөмрәсиндә (1910, 27 июл)
(.....)“ имзасы илә чап олуи мушдур.

„МҮРТӘЧЕ ХАДИМЛӘРИМ, КӘ. ИНДИ ХИДМӘТ ВӘГТИДИР“

(210 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 26-чы нөмрәсиндә (1910, 4 август)
(.....)“ имзасы илә чап олуи мушдур.

БИР ДӘСТӘ КҮЛ

(*„Иранлы дейир ки, әдл илә дәд олсун“*)

(212 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 26-чы нөмрәсиндә (1910, 4 август)
(.....)“ имзасы илә чап олуи мушдур.

БАКЫДА БИР КӘНДДӘ МҮҒАВИРӘ

(*„Денилир, әлм охуюн, сөзләри һәр анда бизә“*)

(213 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 27-чи нөмрәсиндә (1910, 11 сентябрь)
„Мәчлисдә олан“ имзасы илә чап олуи мушдур.

АММА, МИЛЛЭТ А!.

(*Молдайы, кордун нэ игдам этди? Амма, миллэт а!..**)

(211 сэл.)

„Молла Нэсрадин“ журналынын 31-чи нөмрөсүндө (1910, 8 август) 1* нызасы илэ чап олунмушдур.
Үчүгүчү бөнд эввэлки чыпларын неч бприсиндө кетмэиншидр.

Журналда, бешинчи бөндин дөрдүнчү нисрәиндәки „Сәмсам“ кәтмә-
ситин үзәриндә чыкыш элмәти гомлараг ше’рин алтында: „Сәмсамүс-
сәлтәкә сәрдар Баһадьрын пәдәридир“ гөйдә верилмишидр.

ЧУВАЛДУЗ

(*Шурә кәлиб шад олун, ираннылар**)

(216 сэл.)

„Күнәш“ гәзетинин 60-чы нөмрөсүндә (1910, 5 ноябр) „Паландуз“
адлы эдәби сәһифәдә „Низәдар“ нызасы илэ чап олунмушдур. 5-чи нис-
ра эввэлки чәпләрдә йохдур.

„Күнәш“ гәзетиндә һәфтәдә бир ләфә (чүмә күнләри) „Паландуз“
ады алтындә эдәби, мәһәкки сәһифә бурахылдыраы. Бу сәһифәдә Сабирив
бир чох ше’рини „Низәдар“ нызасы илэ чап тмишләр.

Ю Х У

(*Һейвәрә, эй мүдирн-әһли-фүсүк**)

(216 сэл.)

„Күнәш“ гәзетиндә (1910, 14 ноябр) „Низәдар“ нызасы илэ чап олун-
мушдур.

Гәзетин эдәби сәһифәсүндә редакция тәрәфиндән язылап фел’етон вә
саирә „Һейвәрә“ нызасы илэ кәдәрди. Сабир „Һейвәрә“ дейә гәзет мү-
диринә күрәчнәг эдир.

ГУРБАН БАЙРАМЫ

(*Байрам олчаг шовкәтдиләр, шанлылар**)

(218 сэл.)

„Күнәш“ гәзети 81-чи нөмрөсүндә (1910, 30 ноябр) чап олунмушдур.
Имза оларәг ашагылыки сөздәр язылмышдыр:

„Паландуз“ шаирләриндән „Низәдар“ чәһәбләры.
Ше’рин бешинчи бөһлинин дөрдүнчү нисрәиндәки „охунсук“ кәл-
мәси әһтиман ки, мәтбәә сәһни оларәг гәзетдә „охунсук“ кетмишидр.

АЧ ДИЛИНИ, ЮМ КӨЗҮНҮ, ЗАҢИДА*

(219 сэл.)

„Күнәш“ гәзетинин 99-чу нөмрөсүндә (1910, 23 декабр) „Д. С.“ нызасы
илэ чап әдкәлишидр.

1911

АВРОПАДА МЭМДЭЛИНИН ЭШГБАЗЛЫҒЫ

(„Рәһм әт мәнә, чан мадмазел“)

(220 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 4-чү нөмрәсиндә (1911, 25 январ) имзасыз чап олуимушдур. Мәһәмәдәли шәһ тәхтдәһ әндирилднәдән сонра Одессада яшайырды. Севдийн вә рәдд әдилднн бир гадынн даланча Авропая белә кетмишди.

Сатира о мүнәсибәтәә язылмышдыр.

„МУФТИНИН РӘЙИ ИЛӘ КӘШФИ-ВУЧУНИ-НИСВАН“

(222 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 5-чи нөмрәсиндә (1911, 29 январ) имзасыз чап олуимушдур.

ӘЗРАИЛИН ИСТЕ’ФАСЫ

(„Әзраил әрз әдәрәк сөйләди: әй рәбби-әһәк“)

(223 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 6-чы нөмрәсиндә (1911, 7 феврал), „(.....)“ имзасы илә чап олуимушдур.

„ЧОХ ДА ДЕМӘ СӘРВӘТҮ САМАНЛЫЯМ, ЭЙ ФИЛАН“

(224 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 7-чи нөмрәсиндә (1911, 12 феврал) „(.....)“ имзасы илә чап олуимушдур.

ВАГИӘЙИ-ЮБИЛЕЙКАРАНА

(„Кирдил срилә башымда гайгу“)

(225 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 10-чу нөмрәсиндә (1911, 9 март) „Көзү юхулу“ имзасы илә чап олуимушдур.

ИЛЛӘРИ МӘЛҮМ ОЛМАЯН САТИРИК ШЕИРЛӘР

ИШАРӘТИ-МҮСИБӘТ

(„Һәмдүллиллаһ ки, бу күн бәхтәвәр олду башымыз“)

(227 сәһ.)

Бу ше’ри Сабир күллиятанын илк чанындан алдыг. Китабда ше’ри ахырында бу сөзләр язылмышдыр:

„Бу ше’ри мәрһум хәстә олдуғу заман өмрүңүн ахыр чағларында яздығылдан ярымчыг галмышдыр“.

БАЛАЧЛ СЭННЭ

(„Сэд шүкр ки, олду кур баран“)

(228 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг. Сәлифәнни эшәгысында белә бир гөйд вардыр:

„Нәсими-Шимал“ гәзетиндән мәалән тәрчүмә“.

ИРАН НИЙӘ ВИРАН ОЛДУ

(„Агладыгча киши гөйрәтсиз олур“)

(231 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг.

АЙ ЧАНИ АЙ ЧАН!

(„Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән, ай чан! ай чан!“)

(234 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг.

ЕКӘ ТАЗИЯНӘ

(„Мүхбирүссәлтәнәйә шәкк эдәчәксәнчи енә“)

(235 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг. Сәрләвһәнни алтында „Тәбриз мүхбиринә“ сөзләри язылмышдыр.

НӘФСИН ГЭРЭЗИ, ӘГЛИН МЭРЭЗИ

(„Эй нәфс, фәрз билдийиш үчүн кияйишин“)

(236 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг. Шенр китабда „Нәфсин гәрәзи, әглин мәрәзи“ сәрләвһәнси нәз кетмишдыр.

БИР МӘЧЛИСДӘ ОН ИКИ КИШИННИН СӨҺБӘТИ

(„Һагсыза һаглы дейиб бир чох күнаһа батмышам“)

(238 сэл.)

Сабир күллийятынын 1914-чү нл чапындан алдыг.

Бу шенрләрни нлк әввәл һансы гәзет вә я журнәлда чап олудуғуву тәйин эдә билмәдик.

ТАЗИЯНЭЛЭР

1910—1911

„ДИНДИРИР ЭСР БИЗИ,—ДИНМЭЙИРИЗ“

(241 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 134 чү нөмрөснндэ (1910, 11 июн) „*Тазиян*“ ады алтында нмзасыз чап эдилнншдир.

„ИНТИНЬ АЙИ-ШЭНРЭТЭ ВАРМАГ ҮЧҮН ДУН ТЭБЛЭР“

(241 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 136-чы нөмрөснндэ (1910, 16 июн) „*Бэрг*“ нмзасы нлэ чап олуунмушдур. Иак дэфа Сабир күлэллэйтнн дахил эдилнр.

„ЗАИДИН ЭКСИМЭ ДҮШЧЭК НЭЗЭРИ-ХУДБИНИ“

(241 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 137-чи нөмрөснндэ (1910, 17 июн) нмзасыз чап олуунмушдур.

„КҮРД ЧАЛДЫГЧА БОРУ ЧИШКЭНЭ ОЙНАР, ДЕРЛЭР“

(241 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 139 чү нөмрөснндэ (1910, 20 июн) „*Элирмар*“ ады алтында „*Д. Сабир*“ нмзасы нлэ чап олуунмушдур.

„АРИФ ЧАЛЫШЫР КИ, МИЛЛЭТ АЗАД ОЛСУН“

(241 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 141-чү нөмрөснндэ (1910, 25 июн) „*С*“ нмзасы нлэ чап олуунмушдур.

... ДЕГҮНР КИ

(„*Эйлэ сэнкиндир ки, эсгали-тээггүбдэн үкүм*“)

(242 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 145-чи нөмрөснндэ (1910, 27 июн) „*Д. С*“ нмзасы нлэ чап олуунмушдур. Дэвэлнн чапларда тазиянэтин башында—„*Д*“ июнда вагс олан ээлээлэ нүнснбэгилэ“ сөзлэри язылнншдир.

ТАПДЫМ

(„*Гой саг олсуи башымыз, дүшлэсин эсла аяга*“)

(242 сэл.)

„*Хэзигэт*“ гээтннн 146-чы нөмрөснндэ (1910, 28 июн) нмзасыз чап олуунмушдур. Гээтнн ашагысында белэ бир гейд вэрдыр:

„*144-чү нөмрөкин тазиянэсиндэки тапмачаны*“.

Гээтнн нөмрөсн сэнөөн 143 эвээндэ 144 кэстэриамншдир. Тапмача будур:

ТАЛМАЧА

Бани нлэ аяг арасында

— Сатдым! Алдым!

— Сэн аллах?

— Сэн өлөсөн!

— Виллах нцаимарам.

— Бу өлсүп, инан!

— Мэн өлүм нечэйэ?

— Бири 225-дэн...

— Пай атошан!

Бу талмачаны нэлл эдэнэ Шоллар суюндан бир исгэкап мұкафат вар*.
Һэгигәт 1910, 24 июн, № 143*.

Тэзиянанин үчүчү нисрамыдаки „Ш о л...“ *„Шоллар“* сөзүнүн илк нечасыдыр.

Сабир күллийатынын 1934-чү нл чанында үчүчү нисра чап олунмушдыр.

„НАНСЫ АЛЧАГ БИР ЭЛИН ГЕЙД ЭТДИЙИ ХЭТДИР О КИ“

(242 сәһ.)

Һэгигәт гәзетинин 147-чи нөмрәсиндә (1910, 29 июн) „Ә. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдыр.

„ЙОЛДАШЫМ, ЯТМЫШМЫСАН?“

(242 сәһ.)

Һэгигәт гәзетинин 148-чи нөмрәсиндә (1910, 30 июн) „Ә. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдыр.

„ДҮН ОХУРКЭН БИР МҮДИРИ-МӘКТӘБИН МӘКТҮБҮНҮ“

(242 сәһ.)

Һэгигәт гәзетинин 151-чи нөмрәсиндә (1910, 4 июл) „Ә. Сабир“ нмзасы нлэ чап олунмушдыр.

„МЭНЭ БИДНИ ДЕЙЭН ӘРБАБИ-ГЭРЭЗ“

(242 сәһ.)

Һэгигәт гәзетинин 152-чи нөмрәсиндә (1910, 5 июл) нмзасыз чап олунмушдыр. Илк дәфә Сабир күллийатына дахил эдилир.

„ӘЛҺЭЗЭР, ГОЙМА БАХА ӘКСИМЭ ЗАҺИД КИ, ОНУН“

(242 сәһ.)

Һэгигәт гәзетинин 153-чү нөмрәсиндә (1910, 6 июл) „С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдыр.

„ГЭЗТЭЛЭР ТӨВГИФИНИ ЯЛНЫЗ СИПЭХДАР ЭКМЭЙИР“

(243 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 155-чи нөмрәсиндә (1910, 8 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„САҢМА БИР МӘСЛӘКИ ТӘТНБ ИЛӘ МӨҢКӘМ ГАЛАРАМ“

(243 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 156-чы нөмрәсиндә (1910, 9 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„*Бириси*“ имзасы илә фел’етонлар язаш „*Сәда*“ гәзетинин мүдирә һаһым бәй Вәзирәв Сабир әлейһиннә мөгәлә языр. һәмни тазиянә о мү-һасибәтлә дейләмишдир.

„БӘХТӘВӘР КИМЛӘР ИДИ АЛӘМДӘ“

(243 сэл.)

„*Галичы*“ ады алтында „Молла Нәсрәддин“ журналынын 27-чи нөмрәсиндә (1910, 11 июл) „*Шаллаг*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„ЧӘННӘТДӘКИ ҺУРИЛӘРИ, ГЫЛМАНЛАРЫ, АЛЛАҺ“

(243 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 157-чи нөмрәсиндә (1910, 11 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

КАВИ-МАҢИ ДЕҢИР

(„*Ерин үстүндә кәзәк автомобил*“)

(243 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 27-чи нөмрәсиндә (1910, 11 июл) „*Кави-маһи*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„КИМДИР АРИФ, ДЕҢӘ СОРДУМ, ДЕДИЛӘР, ӘСРӘ КӨРӘ“

(243 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 158-чи нөмрәсиндә (1910, 12 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„ОҒЛУНУН ВАСИТЕЙИ-ХИЛГӘТИ ОЛМАГЛА ФӘГӘТ“

(244 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 159-чу нөмрәсиндә (1910, 13 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

„ДЕҢИРДИК БИР ЗАМАНЛАР БИЗ КӘМАЛИ-ФӘХРҮ ҺИММӘТЛӘ“

(244 сэл.)

„*Һәгигәт*“ гәзетинин 160-чы нөмрәсиндә (1910, 14 июл) „*Д. Сабир*“ имзасы илә чап олуңмушдур.

Сабир бир нечэ тазиянэсиндэ „Сәда“ гәзети мүдирі һашым бәй Вәзир овун мәсләксизлиһини тәһгид әдир. һашым бәй буларә чаваб оларәг „Сәда“ гәзетинини 1910-чу ил, 25 август, 162-чи нөмрәсиндә „Дәйәнәк“ сәрләвһәли габа бир тазиянә чап әдир. Сабирини бу тазиянәси һамаи „Дәйәнәк“ә чаваб оларәг язылмышдыр.

„ӘТИЛА ӘТДИКЧӘ, ДЕРЛӘР, ЙҮКСӘЙӘ ТЕЙҮРӘЛӘР“

(245 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинини 27-чи нөмрәсиндә (1910, 28 сентябр) „Ә. Сабир“ нмзасы илә чап олуиmuşдыр.

КӘНДЛИ ДЕЙИР КИ

(„Бақыда нафиз икән әллидән артыг үләма“)

(245 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинини 34-чү нөмрәсиндә (1910, 6 октябр) „Ә. Сабир“ нмзасы илә чап олуиmuşдыр.

БАКЫЛЫ ДЕЙИР КИ

(„Рәмәзәм әйдикиң ичрасымж һәрчәнд бизә“)

(245 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинини 35-чи нөмрәсиндә (1910, 7 октябр) „Ә. Сабир“ нмзасы илә чап олуиmuşдыр.

„ШАҢ ДЕДИ: АҒЛАЙҢЫРАМ, БӘС КИ, ҮЗҮМ ЧИРКИДИР“

(246 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинини 36-чы нөмрәсиндә (1910, 8 октябр) нмзасы чап олуиmuşдыр. Китабын әввәлки чапларында биринчи мисрадаки „шаҗ“ сөзү „әр“ сөзү илә әвәз әдиһишидир. Үчүнчү мисра да дәһишидиригәрәк:

„Өврәт әрз әйләди: яһу, сәһи һәр күн көрүрәм“

шәклинә салынмышдыр. Биз әслиндә олдуғу кимн вердик.

ИНТЕЛИКЕНТЛӘР ДЕЙИР КИ

(„Дейирик һаләти-тәһеулидә: милләт! милләт!“)

(346 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинини 36-чы нөмрәсиндә (1910, 8 октябр) „Низәдар“ нмзасы илә чап олуиmuşдыр.

„Күнәш“ гәзети һәфтәдә бир дәфә „Палаңдуз“ әдби әдәби, мәдәһи бир сәһифә нәшр әдирди. Бу тазиянә һәмни сәһифәнин биринчи нөмрәсиндә чап олуиmuşдыр. Иак дәфә Сабир күллиһятына даһил әдиһир.

„Палаңдуз“ сәһифәсиндә Сабирини тазиянәси вә башга шенрләрн чәк вәкт „Чуваңдуз“ әдби әлтында кедәрди.

ИРАКЛИЛАР ДЕЙИР КИ

(„Бунча гейрат ки, биз этдик вэтан угрунда бу хүн“)

(246 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 38-чи нөмрәсиндә (1910, 11 октябр) нмзасыз чәп олуиушдур.

„ИДРАКДЫР МҮСИВӘТӘ МИЗАН, ӘВӘТ, ӘВӘТ“

(246 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 39-чү нөмрәсиндә (1910, 12 октябр) „Ә. С.“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

„ДӘРДИМ ОЛДУР КИ, МӘНӘ АРИЗ ОЛАН ДӘРДЛӘРИН“

(246 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 40-чы нөмрәсиндә (1910, 13 октябр) „Ә. С.“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

„БИР ӘЗМДӘ СӘБАТ ЭДӘМӘЗ ӘҢЛИ-ӘҢТИЯЧ“

(216 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 41-чи нөмрәсиндә (1910, 14 октябр) „Ә. С.“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

МИЛЛӘТ ДЕЙИР

(„Интелигент агалар, биз сизи чохдан танырыг“)

(247 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 42-чи нөмрәсиндә (1910, 15 октябр) „Низадар“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

„ГЛАСНЫ СЕЧКИСНИ ГОЙДУ ДУМ МҮЗАКИРӘЙӘ“

(247 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 43-чү нөмрәсиндә (1910, 17 октябр) „Ә. С.“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

БАКЫЛЫЛАР ДЕЙИР КИ

(„Шамахлылар кими ишсиз, кифайәсиз дейилиз“)

(247 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 44-чү нөмрәсиндә (1910, 18 октябр) „Ә. С.“ нмзасы илә чәп олуиушдур.

„АХШАМ ОЛЧАГ УЧЕНИКЛЭР НЭРЭ БИР МАДМАЗЕЛИН“

(247 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 48-чи нөмрөснндэ (1910, 22 октябр) „Паландуу“ сэлнфэссннн үчүнчү нөмрөснндэ „Низэдэр“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„КӨРЧИ ПЭРВАЗ ЭТДИ АЙРОПЛАН ДҮНЭН БИР ГҮШ КИМИ“

(247 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 48-чи нөмрөснндэ (1910, 22 октябр) нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„ЧҮМЭЛЭРДЭ ДУКАН АЧМАЗ БАКЫЛЫ“

(247 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 49-чу нөмрөснндэ (1910, 24 октябр) „Д. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„ӨЙМӨ НЭСЭБИ, ӨЙМЭЙЭ ШАЙИСТЭ ЫСЭСЭБДИР“

(247 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 51-чи нөмрөснндэ (1910, 26 октябр) „Д. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„ОФРУЛАРДАН ДА БЭД ЭХЛАГ ГУМАРБАЗЛАРДЫР“

(248 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 52-чи нөмрөснндэ (1910, 27 октябр) „Д. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

ТАП КӨРҮМ!

(.Һәп кичикләр кичик икән бөйүйүр.)

(248 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 53-чу нөмрөснндэ (1910, 28 октябр) „Д. С.“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

„МҮРТӨЧЕЛЭР, СЕВИНИН, КИШВЭРИ-ИРАНА ЕНЭ“

(248 сэл.)

„Күнэш“ гээтннн 54-чу нөмрөснндэ (1910, 29 октябр) „Паландуу“ сэлнфэссннн 4-чу нөмрөснндэ „Низэдэр“ нмзасы нлэ чап олунмушдур.

Авропада яшави Зилли-Султан, Мәһәмәдәли шаһ тәхтәли салындан дан сонра, Ширәзә һаким олмаг һөвәси нлэ Иранга гайытмаг истамишлар, Тазиянә о мүнасибәтлә изылымшдыр. Илк дөфә Сабир күллиятма даһи эдиләр.

„МҮЛКИ-ШИРАЗЭ ЗИЛЛИ-СУЛТАНЫН“

(248 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 54-чү нөмрәсиндә (1910, 29 октябрь) имзасыз чап олуишушдур.

„ЗИЛЛИ-СУЛТАНА, АМАНДЫР, ВЕРМӘЙИН ИРАНА ЙОЛ“

(248 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 55-чи нөмрәсиндә (1910, 31 октябрь) имзасыз чап олуишушдур. Ирана кәлмиш Зилли-Султан Иран халгы тәрәфиндән говушмуш вә тәкратр Авропая гаһытмышды. Тазиянә о мүнәсибәтлә язылмышдыр.

„ОНЛАР КИ, ЭДИР НӨРМӘТҮ НАМУСУНУ ТӘГДИР“

(248 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 56-чы нөмрәсиндә (1910, 1 ноябрь) „Ә. С.“ имзасы илә чап олуишушдур.

„САХТА БИР ХӘТТИ-ХАМ ИЛӘ МӘНӘ КАҒЫЗ ЯЗЫБ“

(249 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 58-чи нөмрәсиндә (1910, 3 ноябрь) „Ә. С.“ имзасы илә чап олуишушдур.

НАТИФДӘН КӘЛӘН БИР НИДА ДЕЙИР КИ

(„Көрәсен Мәмдәлинин яндыгы әф’али нәдир“)

(249 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 60-чы нөмрәсиндә (1910, 5 ноябрь) „Ә. С.“ имзасы илә чап олуишушдур. Тазиянәнин материалы „Күнәш“ гәзетинин 1910-чу ил 53, 54, 56-чы нөмрәләриндән „Ирак ишләри“ ады элтиңдә чап олуиш телеграф хәбәрләриндән алындыгы эһтимал олуишур. Сабир әсәсән „Күнәш“ гәзетинин 1910-чу ил 2 ноябрь, 57-чи нөмрәсиндә чап олуишмуш мәгаләдән истифадә этмишди. Биз һәммин мәгаләнин бир һиссәсини бурада вәририк:

..мәһәммәдәли

Бир ил тамам Одесса шәһәриндә мугавимәт әдән Иран шәһи-мәхлууци Авропа-сәфәри әһани-үмүмийи шикәтлә чәлб әтмишди. Бу күи тамам мәтбуәтдә Мәһәммәдәли Мирзанын бу һәрәкәти хуәсуида мугавират башланмышдыр. Шәһи-мәхлу идиликдә Вянаа кедиб орадән Алмәзияя вә сонра да Франсияя рәвән олачагдыр. Вянаа шәһи-мәхлу шикәлидән Теһрана азин олачаг. Нәибүссәлтәиә илә көрүшәчәкди. Бу ахырынчы телеграф ихбаратындан көрүнүр ки, Мәһәммәдәли Мирза Вянаа өз әлиси Зилли-Султан илә дә мугаватдә булушачаг. һәр һәлдә бу сәфәрлә Мәһәммәдәли Мирзанын бу икки зат илә көрүшмәси хәбәри әф’карин-үмүмийи гәләяна кәтирир. Мәһәммәдәлинин бу сәфәриндә гәсди, фикри

мәлүм дейилдир. Бу сәфәр иши эванлда чилли сурәтдә мәхфи тугуаур ишиш. Лакин сәфәрдән ики кун эгдәм сарай хулламларындан бириси бу хәбәрн мәтбуат аләмнә бурахмыш. Авропа мәтбуати бу сәфәрн һаггында бир нечә мұхтәлиф мұтәлиятдә булуиурлар. Визадан алынган телеграфлар дейирләр ки, Мәһәммәдәли Мирза Виза мөвгифиндә аичаг бир нечә нәфәр Иран сәфарәтханасы әзалары тәрафиһән гейри-расми сурәтдә истигбал олуиуб сонра Ешиа отелләриһән бириснә рәван оамушдур. Отелдә Мәһәммәдәли Мирза теһранлы бир Иран тәб'әси Мәһәммәдәли ады илә дәфтәрдә сәбт олуиумушдур. Вә Мәһәммәдәлинин Зили-Султан илә көрүшмәсиндә дә һеч бир сийси әләгә вә фикир йохдур. Лакин снә Визалаки „Наг-Фрае-Прес“ гәзетинә Иран мәшәбәи-мәвсуғәсиндәли хәбәр верианр ки, Мәһәммәдәли Мирза иһтәйир ки, бу сәфәриндә Иранын иһдики һөкүмәтинә бир зәрбә оурсун.

„ТӘРЧҮМАНИ-ҺӘГНГӘТ“ ДЕЙИР КИ

(„Хәстәмиз Әбдуһәмид арныг сагалды, сәлриди“)

(250 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 63-чү нөмрәсиндә (1910, 8 ноябр) „Ә. С.“ иһзәси илә чап олуиумушдур.

„ДЕРЛӘР, ИРАН КҮН-ВӘ-КҮНДӘН ХАР ОЛУР, ӘЛБӘТТӘ КИ“

(250 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 64-чү нөмрәсиндә (1910, 10 ноябр) „Ә. С.“ иһзәси илә чап олуиумушдур.

АЛМАНИЯ ИМПЕРАТОРУ ВИЛЬЕЛМ ДЕЙИР КИ

(„Мөһтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннимыз будур“)

(250 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 66-чы нөмрәсиндә (1910, 12 ноябр) „Ә. С.“ иһзәси илә чап олуиумушдур.

Тәзиянә, һәмни күнләрдә Берлиндән алынмыш бир телеграф хәбәрн мүнәсибәтилә язылмышдыр. Бу хәбәрн „Күнәш“ вә сәир гәзетләрдә көрә билмәдик. Лакин бу телеграф хәбәрн мүнәсибәтилә „Күнәш“ гәзетинин 1910-чу ил, 61-чи нөмрәсиндә „Ахырынчы үмид кәсәлди“ сәрләвһәнли бир мәғаләһин илк сәтрләриндә ашағыдаки сөзләр язылмышдыр (чоһ әһтима ки, рус гәзетләриндән алынмыш бу хәбәрдәли Сабир өз тәзиянәси үчү һәтифәдә әтмишдир):

„Иранын бу күн дүңар олдуғу бәлә вә иһзәһләһли чарейи-сәкәһәси әдд олуиан Вилһелмин ахырынчы чавабыты да иранлылар эһитдиләр. Берлиндән алынган телеграф дейир ки, Император Вилһелм иранлылардан тәвәгги әтмиш ки, Ираны мұһафизә әтмәк хәһиши илә дәһи һеч вәгт оһа рүчү олунмәси. Чүнки бу иш иһдилис илә Русия дөвләтләринин парәзылығларына банс вә сәбәб олур...“

„Күнәш“, 1910, 8 ноябр, № 72*

ЭЙНҮДЛӨВЛЭНИН ИСТЕ'ФАСЫНДАН ДОЛАЙЫ БЭСТЭ КИРМЭК
ИСТЭЙЭН ТЕЪРАН ТАЧИРАНИ-ГЕЙРЭТМЭНДАШЛАРЫНА

(„Бэстэ игдам эйлэйш, эй тачирани-мө'табэр“)

(251 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 67-чи нөмрәсиндә (1910, 14 ноябр) „Ә. С.“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

ҲАТИФ ДЕЙИР КИ

(„Бәс Шамахида мәктаби-нисван“)

(251 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 69-чу нөмрәсиндә (1910, 16 ноябр) „Ә. С.“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

„ШИМДИ ҺӘР МҮЛЛӘТ ЭДИР НӘФСИНИ ИРФАНӘ ФӘДА“

(251 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 71-чи нөмрәсиндә (1910, 18 ноябр) „Ә. С.“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

„ЭЙЛӘ ГОРХМАМ „БИШ“ДӘН КИМ, ГОРХУРАМ „ЧИДВАР“ДӘН“

(251 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 72-чи нөмрәсиндә (1910, 19 ноябр) „Ә. С.“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

БАКЫДА, ШАМАХЫ ЙОЛУНДАКИ ҺӘБСХАНА
ГАБАҒЫНДА ОХУНАН НӨВҺӘ

(„Аста, аста, ай һачы, изһар олу хәләэтдәки“)

(251 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 72-чи нөмрәсиндә (1910, 19 ноябр) әләвә эдиләп „Палакдуз“ сәһифәсинин 7-чи нөмрәсиндә „Низәдәр“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

СӘФИЛ ТАЧИР ДЕЙИР КИ

(„Бир нечә илдир ки, уюб ширәтә“)

(252 сәһ.)

„Күнэш“ гәзетинин 74-чу нөмрәсиндә (1910, 21 ноябр) „Ә. С.“ нмзасы нәз чәп олуиушдур.

„ТУМАНОВ ИЗҮҮ АЛЫР КИ, ШИРВАНА“

(252 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 77-чи нөмрәсиндә (1910, 25 ноябр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

„ӨВРАТ ОЛМАҒ, БОШЛАМАҒ, ӨВЛАДА АД ГОЙМАҒ КИМИ“

(252 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 78-чи нөмрәсиндә (1910, 26 ноябр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

ДӘРЯДА ГӘРГ ОЛАН ИРАНЛЫЛАРЫН БАЛАЛАРЫНА

(„Ики йүз гәрг олан иранлыларин“)

(252 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 79-чу нөмрәсиндә (1910, 28 ноябр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

„БӘС ДЕЙИЛМИШ БУНЧА МЕНДИЛӘР ХҮРУЧИ, ИНДИ ДӘ“

(252 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 80-чи нөмрәсиндә (1910, 29 ноябр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

Ә. ГӘМКУСАРА ЧАВЛАБ

(„Тәһвилли-ибарәт“ сөзүнү „тәрчүмә“ ганмаг)

(252 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 82-чи нөмрәсиндә (1910, 2 декабр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи муш бу тазиянә Гәмкусарын һәмән гәзетин (1910, 26 ноябр) 78-чи нөмрәсиндәки гитәсинә чавабдыр.

„БИЛДИР ИҢЯЙИ-СӘМӘРГӘНД ЭТДИ ИРАН ТАЧИРИ“

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 84-чу нөмрәсиндә (1910, 5 декабр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

ШАМАХЫДА

(„Дери-бистүмдур, сәһаб алтында галмаз шәмси-әли“)

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 87-чи нөмрәсиндә (1910, 8 декабр) „Ә. С.“ нязсы илә чап олуи мушдур.

Шамахи шәһәриндә мұәллимлик эдән Шейхәдә һафиз әфенди мұәлимә гызыны Шамахи кәтирәрәк гыз мәктәби ачмаг истәйир. Лагик, гызы Бакы мәктәбәаринин бирисинә мұәллимәлнийә чагырылдыгы үчүн Шамахида гыз мәктәби ачылмыр. Аз сонра Көвһәр аллы бир мұәллимәнин тәшәббүсү илә гызлара анд ени үсулла мәктәб ачылмыр.

Бу вэ „Бэс Шамахыда мэктеби-нисван“ нисван илэ башлаев тазиянэ о мүнасибэтлэ язылмышдыр.

. . . ИСЛАМ ДЕЙИР КИ

(Шейхул-исламларын, мүфтийи-исламларын*)

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 90-чы нөмрәсиндә (1910, 13 декабр) „Ә. С.“ нмзасы илэ чап олуи мушдыр. Тазиянәнин сон бейти Иран шәири һафизии:

*„Пәдәрәм рөвзәйн-ризван бе до кәндом бәфрушт,
Нахәләф башәм әкәр ман бә чәви нәфрушәм“*

бейтинин тәрчүмәсиндр.

„КҮНДӘ ҮЧ КАҒЫЗЫ, БЕШ КОПЯНЫ ИМЗА ЭДӘРӘК“

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 90-чы нөмрәсиндә (1910, 13 декабр) „Ә. С.“ нмзасы илэ чап олуи мушдыр. Илдо ийирын иши мәнәт мааш алаң бакы шәһәр идарәси рәиси Рәевски ибтидан мәктәб мүәллимләринин маашыны азлатмағ фикриндә дүшүр. Тазиянә о мүнасибэтлэ язылмышдыр.

„ИШТӘ БИР ҺЕЙ’ӘГИ-ТӘҪРИРИЙӘ“

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 91-чи нөмрәсиндә (1910, 14 декабр) „Ә. С.“ нмзасы илэ чап олуи мушдыр.

„ӘЙ ДИЛБӘРИ-ҺҮРРИЙӘТ, ОЛАНДАН БӘРИ АШИГ“

(253 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 92-чи нөмрәсиндә (1910, 15 д кябр) „Ә. С.“ нмзасы илэ чап олуи мушдыр.

„ГУРУЛУБДУР ЕНӘ МЕЙДАНИ-ҺӘЯҺАЙИ-СҮХӘН“

(251 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 94-чү нөмрәсиндә (1910, 17 декабр) „Ә. С.“ нмзасы илэ чап олуи мушдыр.

Мирзәга Әлиев Османлы шәирләрипдәг Әшрәфини иши рүбаисини өз ады илэ чап әдәрир. Тазиянә о мүнасибэтлэ язылмышдыр.

„Күнәш“ гәзетиндә сәһвән „Вәһби“ әвәзинә „Һәф’и“ кетмишидр. Китабын әвәәлки чәпләриндә бу әд, гәзетдә олдугу кимн, сәһвәсрнәмишдыр.

1911

СУАЛ

(„Эйб икэн тэхсэ көрэ нэфсини өймэк, эчэба“)

(255 сэл.)

„Күнэш“ гээтенин 1-чи нөмрөсүндэ (1911, 2 январ) „Д. С.“ нызасы илэ чап олуи мушдур.

„ЛӘННӘТ СӘНӘ, ЭЙ ЧӨҢЛ, НӘ БИДАД ЭДИЙОРСАН“

(255 сэл.)

„Күнэш“ гээтенин 3-чү нөмрөсүндэ (1911, 4 январ) „Д. С.“ нызасы илэ чап олуи мушдур.

ЭШИТМЭЙЭНӘ

(„Һәр сиррини кет сидглә дә моллақумайә“)

(255 сэл.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 1-чи нөмрөсүндэ (1911, 5 январ) „Фузул“ нызасы илэ чап олуи мушдур. Иак дөфә Сабир күллийятмыа дэхил эдилер.

„ГАФИЛ ЯШАМАГДАНСА КӨЗӘЛ КАРДЫР ӨЛМӘК“

(255 сэл.)

„Күнэш“ гээтенин 8-чи нөмрөсүндэ (1911, 10 январ) „Д. С.“ нызасы илэ чап олуи мушдур.

МӘМДӘЛИ ДЕЙИР ҚИ

(„Нәсирүлмүлк, сәнә бойлә күманим йох иди“)

(256 сэл.)

„Күнэш“ гээтенин 11-чи нөмрөсүндэ (1911, 13 январ) „Д. С.“ нызасы илэ чап олуи мушдур.

Мәһәмәдәли шаһ тәхтдәв салынлыгдан сонра Одессая орадан ла Берлинә кедир. Берлиндә яшяи Нәсирүлмүлк илэ мүййиәи мәгсәд үчүн көрүшмәк истәйирсә дә Нәсирүлмүлк тәрәфиндән гәбул олуи майыр.

Тәзиянә бу күнасибәтлә язылышыдыр.

МҮХБИРҮССӘЛТӘНӘЙӘ

(„Ялдыгын һиләни һәр күнки гээтәдә охудум“)

(255 сэл.)

„Күнэш“ гээтенин 12-чи нөмрөсүндэ (1911, 14 январ) „Д. С.“ нызасы илэ чап олуи мушдур.

„ДӨНР БИР МҮДДЭТ ОЛДУ МЭНЗИЛИМИЗ“

(256 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 13-чү нөмрәсиндә (1911, 16 январ) „Ә. С.“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

„ӘЧДАДЫНА ЧӘКДИ, ПӘДӘРИН МҮТЛӘГ УНУТДУ“

(256 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 14-чү нөмрәсиндә (1911, 17 январ) „Ә. С.“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

Ше’рини башында ашагыдаки сөзләр язылмышдыр:

„Иранда мәчлис-мәб’усан тона тутулан бәст дейлишишдур“.

МҮХАБИРӘ

МӘМДӘЛИ

(„Севкили султан бабам, сөйлә, сәкин фикрик нәдир“)

(256 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 3-чү нөмрәсиндә (1911, 18 январ) имзасы илә чәп олуңмушдур.

МҮНАВИРӘ

(„Гафғаз әһли үч ил әрзиндә нә э’мал әйләди“)

(257 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 15-чи нөмрәсиндә (1911, 18 январ) „Ә. С.“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

„ӘЛ ЧӘКИР НАМЫНЫ МИН ЛӘННӘТ ИЛӘ“

(257 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 5-чи нөмрәсиндә (1911, 29 январ), нә’гәризә арасында едди нөгтә „(.)“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

„БҮТҮН АВРОПАДА КӘМЯБ ИКӘН, АММА БАКЫДА“

(257 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналынын 7-чи нөмрәсиндә (1911, 12 феврал), нә’гәризә арасында он нөгтә „(.)“ имзасы илә чәп олуңмушдур.

Шамакыда „Ухувәт“ мәктәбиндә мұәллиманк әдәп Шейхзәдә һафиз әфәндиһә юбилей вермәк мұнасибәтилә дейлишишдур.

ДӨРД ДИЛЛИ ГЫРМАНЧ

(„Кәшифи-вәчһи эт.мәк дейил өвратләрә шәр'ән һәрәм“)

(257 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 7-чи нөмрәсиндә (1911, 12 феврал) чәп олуңмушдур. Имзасы мө'тәризә арасында он нөгтәдир—„(.....)“.

„МОЛЛА ӘРЭСЗӘДӘНИН... ВАЙ, ЕНӘ МАБӘ'ДИ ВАР“

(258 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 8-чи нөмрәсиндә (1911, 23 феврал) чәп олуңмушдур. Имзасы мө'тәризә арасында он нөгтәдир—„(.....)“.

**ТӘБРИЗДӘН „МОЛЛА НӘСРӘДДИНӘ“ КӨНДӘРИЛӘН
КАҒЫЗЛАРЫН МҮФӘТТИШИНӘ**

(„Әй мүфәттиш, йолланан кағызлары ахтарма чоһ“)

(258 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 8-чи нөмрәсиндә (1911, 23 феврал) чәп олуңмушдур. Имзасы мө'тәризә арасында он нөгтәдир—„(.....)“.

БАЙРАМ ТӨҺФӘСИ

(„Әй төкән моллаларын камына шәрбәт, новруз“)

(258 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 10-чу нөмрәсиндә (1911, 9 март) чәп олуңмушдур. Имзасы мө'тәризә арасында он нөгтәдир—„(.....)“.

„ӘЙ ПУЛЛУЛАРЫН СӘФАСЫ, НОВРУЗ“

(258 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 10-чу нөмрәсиндә (1911, 9 март) чәп олуңмушдур. Имзасы мө'тәризә арасында он нөгтәдир—„(.....)“.
Илк дәфә Сабир күллийятына даһил әдиләр.

МОЛЛАЙИ-РУМИ ДЕЙИР КИ

(„Мәхлуғу верән бир бу гәдәр бәди-фәһайә“)

(258 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 10-чу нөмрәсиндә (1911, 9 март) имзасыз чәп олуңмушдур. Илк дәфә Сабир күллийятына даһил әдиләр.

„ОЙЛӘ БИР ТӘРЧҮМӘ КИМ, РУҢИ-ШЕКСПИР КӨРЧӘК“

(259 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 10-чу нөмрәсиндә (1911, 9 март) чәп олуңмушдур.

БӘҢРИ-ТӘВНИЛӘР

1907

УЗУН ДӘРЯ

(„Әл-әман, сәркәш олуб“)

(265 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 39-чу нөмрәсиндә (1906, 29 декабрь)
„Һоп-һоп“ нмзасы илә чап олуишудур.

„ЭЙ ФӘЛӘК, ЭҮЛМҮН ӘЯНДЫР“

(267 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 3-чу нөмрәсиндә (1907, 19 январь)
„Һоп-һоп“ нмзасы илә чап олуишудур.

Сабир күллияттының әввәлки чапларында 9—10-чу сәтирләрин „...гыз
балалар мәктәбә һазыр олалар, элмидә, мәһир олалар, фәзлидә баһир
олалар, башдан аяға кейәләр дон, кедәләр мәктәбә он-он...“ әвәзинә „гыз
балалар мәктәбә һазыр олалар, башдан аяға кедәләр мәктәбә он-он...“
кетмишдир.

„ЭЙ ӘЗИЗИМ, ХӘЛӘФИМ, МАЕЙИ-ИЗЗУ ШӘРӘФИМ“

(269 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 6-чы нөмрәсиндә (1907, 10 февраль)
„Һоп-һоп“ нмзасы илә чап олуишудур.

МҮХТӘЛИФ ШЕНРЛӘР

1902—1911

1902

„ҮЧ ЙҮЗ ОН ДОГГУЗ ИДИ БӘ’Д һазар“

(273 сәһ.)

Илк дөфә кәһир олуиш бу ше’ри Баки мұәләммәләриндән Ширак
Рәзбәйли йолдаш өз атасының әрхивиндән тапмышдыр. Рәзбәйлигә
атаһы Әлисолтан о заман Фәргәнәдә мәһкәмә динаманчы вәзифәсиндә
ишләйприниш. Зәлзәлә заманы Шамаһыда ишәни Мир Муртуза ади бир
гоһуму Шамаһының вәзифийәти һаггында Фәргәнәгә, Әлисолтана язды
мәктуба бу ше’ри дә әләвә этмишдир.

Ше’рин иә вахт пәчәдығы мәктуба га гәйд олуишмамышдыр. Лакин вә-
дисәвини тәсвириндән ше’риан 1902-чи илдә, зәлзәләдә аз сонра язды
айдын олар.

Ше’рини башында бу сөзләр вәрадыр:

Шамаһы тәәззулатының хүсусунда Шамаһы шүәраларындан Сабир
тәхәллүс Аға Мәшәди Әләкбәр Таһировуи әш’ри-шарии тәранәләриндә
бир һәдийәсийи-ачизана вә тәшәккүрәһәсиндир.

Әләзмасында ше’рини 54-чу нисрәы („Илләли о мәрһәләдәя“) дүзкүв
язымадығындан мә’на вә вәзи позғунлуғу мейдана кәлишдир.

1903

„ШҮКР ЛИЛЛАҢ КИ, АФИТАБИ-СҮХЭН“

(177 сәһ.)

„Шарғ—Рус“ гәзетинин 37-чи нөм әсиндә (1903, 27 июл) „Әдәхбәр Тәһирзадә“ нмәсы илә чап олуимушдур. Шә’рий башиндә белә бир гәйд вәрдыр:

„Шамахины Әли Әзимов бәрәләриниязил идәрәчизә хейрхәһанә мәктубуви ләффийдәки „Сабир“ тәхәллүслү бир шаирни кәләмидыр“.

1905

БЕЙНӘЛМИЛӘЛ

„Әсримиә хәйшә әдәркәк иттифәғү иттиһад“

(279 сәһ.)

„Һаят“ гәзетинин 19-чу нөмрәсиндә (1905, 1 июл) чап олуимушдур. Шә’рий ахарында Сабир тәрәффидән язлмыш белә бир гәйд вәрдыр:

„Һаят“ гәзетинин 10-чу нөмрәсиндә маалиф досту М. һәсән Тәһиров һәрәтләринин руһәфия мәғаләсинин әвәһириндә охурум, һәммин „Һәр бириниз шу гәзетә охуб истигбалычыз үчүн иш көрмәлиһиз“ кәлимати хейр-хәһанәсинә пейрәви оларәг тәғәзәһи-зәманәһиңчә бәрәкә иттифәғ дүшәви әраминә өз мүсәһимият эиддийәтинин ислаһиндә фәһғәзәһиһәр бир вәчә ситәһини тәзминийәти әһсәб вә әлзәч көрдүм. Башға дәфәләр дә һәм әһвәли-үһүмчә дәрр мәтлә’ләри өз гәбчәһийәтин гәдәринчә иләм әтмәһиә муштағәм. Вә белә хүдмәти-чакәрә әләри вәтәһи гәрәдшәләримизил йәзуида өзүмүзә вачиб билириз. Әкәр тәшәһә бәһиндән тәб әдәчәк олурсаңыз мәһини галырыз.

М. Әли Әхбәр Сабир“

Сабирни шә’ри һағғида идәрәһини белә бир гәйд вәрдыр:

И д а р э д а н :

Шә’риндә түрчхәһә мухәлиф бә’зи әлфәз вә үчмәләрлә бәрәбәр гәвәдид әгузә дәһи муғәһиһәр бә’зи миерәләр вә кәзә мүтәәдид ималәләрә рәст кәләдийимизләһи тәһснәһә лүтүм көрдүк. Зәтәһи гәзетәһини һәр мүсәһәһи башиндә тәһснәһә хүсусида мухтар булуишдугумуз ә’ләһи олуимушдур“.

1906

ИСТИГБАЛ ҮЧҮН

(„Шимди вүс’әт вәр икән бир иш хәр истигбал үчүн“)

(281 сәһ.)

„Рәһбәр“ журналынын 1-чи нөмрәсиндә (1906, 24 сентябр) чап әдиз иттидир.

С О З

(„Әй сөз, нола дәрәһи сәнә хуриһиди-сәләват“)

(283 сәһ.)

„Фүюзәт“ журналынын 5-чи нөмрәсиндә (1906, 18 декабр) „Ә. Сабир Тәһирзадә“ нмәсы илә чап олуимушдур.

АБДУЛЛА ЧӨВДЭТИН ЭШ'АРЫНА ТЭХМИС

(„Дчэб, кэшфи-нигаб этмээми крым руйизийбадэк“)

(284 сэх.)

„Фуюзат“ журналынын 7-чи нөмрөсіндэ (1907, 12 январ) „Д. Сабир Тахирзадэ“ имзасы илэ чап эдилмишдир.

Абдулла Чөвдэтин „Фуюзат“ журналында (1906, 26 цолбр, № 3) ша-рыдаки гит'эси чап эдиамшиди:

„Йолунда бин һәгигәт вердийим бир шәялы рә'ядәк
Галан ишанейи-өмрүмдә бир набуд ковкәбдир;
Тәнәффүрләр, тәрәһһүмләр, тәхәттүрләрлэ дундәк
Күзарим зәхмидари-вәсә бир һичри-мәковкәбдир“

Сабир бу гит'әни тәхмис этмишдир.

Шеир ялыз 1922-чи илдә чап эдилмиш „һоһһоһнамә“йә даһил эди-мишдир.

ТЭРАНЕЙИ-ШАИРАНЭ

(„Сүлуки шаирин эйнән сәфа дейил дэ, нәдир“)

(285 сэх.)

„Тазә һәят“ гәзетинин 47-чи нөмрөсіндә (1907, 6 июн) „Әли Сабир Тахирзадэ Ширвани“ имзасы илэ чап эдилмишдир. Ше'рин алтында белә бир гейд вардыр:

И х т а р:

Шүшәдә, Бақыда, Әрдәбилдә шаир тәхәллүсдашларымыза олутып тәшәккүр әдәчәйиз.

Фәгәт, тәшхисдән өтрү бачарлыгыча вә бәһри-ше'рә мүсәнд этәнгәчәк; гәдәр әсәл әдымыз олан „Әли“ кәләмәси илэ бәрабәр тәхәллүсүмүз олан „Сабир“ кәләмәсини бир мисраә ерләшдирмәк сә'йкинәдә олмаға мәчбуруз:

Ә. С. Тахирзадә:

Бу заманлар Бақы гәзетләриндә „Сабир“ имзасы илэ мүхтәлиф ерләр-дән шеир язан чох олдуғу үчүн Сабир белә бир „ихтарда“ олизги м-зым билмишдир.

ШӘКИБАИ

(„Яр кетдикчә тәһәссүр дили-шейдадә дурар“)

(287 сэх.)

„Тазә һәят“ гәзетинин 98-чи нөмрөсіндә (1907, 16 август) „Әли Сабир Тахирзадэ Ширвани“ имзасы илэ чап эдилмишдир. Ше'рин алтында Сабирин белә бир гейди вардыр:

„Бу гәзәлли мөгтән-мәзмунуну Х а г а н и Ш и р в а н и н и ш:

Чинан истадәзм нишо пәсс-тә'н
Ки, истадәнд әлифили-әтә'на

бейтишдән иштибас әтдинимнән ачизанә ихтар әдирик.

Ә. С.

1908

ЭНИН

(*„Учдын эй руһи-пурфутуһи-һэсэн“*)

(288 сәһ.)

„Иршад“ гәзетинин 9-чу нөмрәсиндә (1908, 19 январ) „Әли Сабир Таһирзадә Ширвани“ имзасы илә чап олуңмушду. Шейр һасәнбәй Зәрдабанин өлүмү мүнәсибәтилә дейлиһишдир.

Үчүнчү мисрадаки „сауулдун“ сөзүнүн үстүндә чыкыш алаһәти гоһ-луб—„сагымыб бир тәрәфә чәкилмәк“ сөзләрилә изаһат верилиһишдир.

1910

ӘГВАЛИ-ҺИКӘМИЙӘДӘН МҮГТӘБИС БИР МӘНЗУМӘ

(*„Көһүл ол талиби-һикмәт.—о һикмәт ким, һәгигәтдир“*)

(289 сәһ.)

„Сәда“ гәзетинин 31-чи нөмрәсиндә (1910, 7 феврал) „Балаханы мәктәби нүәллимләриндә: Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап әдилһишдир.

„ЯШАДЫГЧА ХӘРАБӘ ШИРВАНДА“

(290 сәһ.)

1910-чу ил январ айында язылмыш бу шейрин әл нәмәсы Сабирин өҗлу Мәһәммәдсәли Таһирәндәдир. Әсәрин алтынла „7 мәһәртәи 1328“ тарихи вә „Ә. Сабир Таһирзадә Ширвани“ имзасы бардыр.

ТӘБАӘТ

(*„Сәрмаейи-ирфаны касил кәсб әдәр инсан“*)

(293 сәһ.)

„Сәда“ гәзетинин 127-чи нөмрәсиндә (1910, 3 июн) „Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап олуңмушду.

Я ЛИЛ'ӘЧӘБ

(*„Я рәб, нәдир билләм сәбәб“*)

(294 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 97-чи нөмрәсиндә (1910, 21 декабр) „Ә. С.“ имзасы илә чап әдилһишдир.

ТӘРБИЙӘ

(*„Үммәтин рәйһумасы тәрбийәдир“*)

(295 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 104-чү нөмрәсиндә (1910, 29 декабр) „Ә. С.“ имзасы илә чап әдилһишдир.

... Бир вэгт Сейид нэг бэрэбэр сөфөрдөг хэлүүш бир нэфэр шэ-
син көрүшүнэ келирлэр. Мүсәфир чамаданындан он дэнэ лимон чыхарыб
нки дәнәсини Сейидә, бир дәнәсини Сабирә вериб буна күнасиб Са-
бирдән бидаһэтәи бир шеир истәр. Сабир бир аз фикирдән сопра дейир ..*

„САБИРИ-ШЕЙДА КИ, ТӘРКИ-ШӘҺРИ-ШИРВАН ЭЙЛӘДИ“

(304 сәһ.)

„ШЕ‘Р БИР КӨВҲӘРИ ЕКДАНЭИИ-ЗИГИЙМӘТДИР“

(304 сәһ.)

Бу шеирләрн „һоһоһнамә“нин 1914-чү ил чапындан Сәһһәтнн мүгәддәмәсишдән
алдыг.

„АРИЗИ-ГӘМЛӘР ӘЛИНДӘН ҮРӘЙИМ ШИШМИШ ИДИ“

(304 сәһ.)

„һоһоһнамә“нин 1914-чү ил чапындан Сәһһәтнн мүгәддәмәсишдән
алдыг.

Сәһһәт мүгәддәмәсишдә шеир һаггында белә кәһәт верир:

... һәкимләр муайинә әдиб хәстәлийннн әзм кә‘бәд. йә‘ни гара чийи-
ринн шишмәйи дейә тәшхис әдирләр. Өз хәстәлийннн йолдашы А. Сәһ-
һәтә бу шеирлә хәбәр верир*

„ИСТӘРӘМ ӨЛМӘЙИ МӘН, ЛЕЙК ГАЧЫР МӘНДӘН ӘЧӘЛ“

(304 сәһ.)

Сабир бу бейти өмрүнүп ахыр күнләриндә язмышдыр. „һоһоһнамә“-
нин 1914-чү ил чапындан, Сәһһәтнн мүгәддәмәсишдән алдыг.

ГӘЗӘЛЛӘР

„ГОЙМА КӘЛӘ, САГИЯ, ЗАҺИДИ МЕЙХАНӘЙӘ“

(307 сәһ.)

„ҺӘР СӘРИ-МУЙНДӘ МИН АШИГИ-НАЛАНЫН ВАР“

(308 сәһ.)

„БИРАНӘ ШАМАХИДӘ МӘНӘ КӘНЧ ТАПЫЛМАЗ“

(309 сәһ.)

„МӘФТУНИ-СӘРИ-ЗУЛФҮНӘ ГҮЛЛАБ КӘРӘКМӘЗ“

(310 сәһ.)

„КУЙИНИ ХУНАБЕЙИ-ЧЭШМИМЛЭ НЭМНАК ЭЙЛЭРЭМ“

(311 сэх.)

„КЭР ИСТЭСЭН КИ, ФИТНЕЙИ-АЛЭМ ОЯНМАСЫН“

(312 сэх.)

„ИСТЭСЭН КӨНЛҮМ КИМИ ЗҮЛФИ-ПЭРИШАН ОЛМАСЫН“

(313 сэх.)

„ЭЙ ДИЛ, АМАНДЫ, СИРРИНИ БИКАНЭ БИЛМЭСИН“

(314 сэх.)

„ЭЙ ШУХ, ЕНЭ НЭМДЭМ ОЛУВ КАКИЛЭ ЗҮЛФҮН“

(315 сэх.)

„ХОСРОВИ-НҮСНҮН, ЭЗИЗИМ, СЭН ИМИШСЭН ТАЧИ“

(316 сэх.)

Сабирин бурада ялныз он гээли тап эдлэмншдир. Лакин шапря даһа чох гээли олдуғу сөйлэнилдир. Биз бу гээллэри Сабир күллийяты-
вын эвэлки чапларында э адыг. Эһитимал ки, гээллэрин һамсы ола-
са да бэ'зиси гээтлэрдэ вэ журналларда нэшр эдлэмншдир. Биз ялныз
биринчи гээли „Фүюзат“ журналынын 1907-чи ил, 13 апрел, 15-чи
нөмрасиндэ чап олуиудуғуну өйрөнэ билдик.

Бу гээл китабын эвэлки чапларында бир гэдэр дэйншдирнмисидар.

Сабирин бүтүн шеирлэриндэ гээт вэ журналда чап олуиуш-
лары эсас алдыгымыз үчүн, бурада да „Фүюзат“да кетдйи ки ми бурх-
магы лазым көрдүк.

Онуичу гээл нэдэнсэ Сабир күллийятыпын 1934-чү ил чапына дүш-
мэнишдир.

УШАГЛАРА АИД ШЕИРЛЭР

1906—1910

1906

МЭКТЭБ ШЭРГИСИ

(„Мэктэб, мэктэб, нэ дилкүшасак“)

(319 сэх.)

„Дэбистан“ журналынын 17-чи нөмрэсиндэ (1906, 19 декабр) „Э. Сабир
Таһирзадэ Шамахи“ имзасы илэ чап олуиушдур.

1910

МЭКТЭБ УШАГЛАРЫНА ТӨНФӨ

(„Доғар иксан ата очағында“)

(321 сәһ.)

„Сәда“ гәзетинин 37-чи нөмрәсиндә (1910, 14 феврал) „Балахана мәктәби мүүәллимләриндән Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап олуи мушдур.

МЭКТЭБ ШАКИРДЛӘГИНӘ ТӨНФӨ

(„Әй ушағлар, ушағлығ әйлям“)

(323 сәһ.)

„Сәда“ гәзетинин 37-чи нөмрәсиндә (1910, 25 феврал) „Балахана мәктәби мүүәллимләриндән Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап әднлмшдыр.

ТӘБИБ ИЛӘ ХӘСТӘ

(„Бир тәбибә кедиб дә бир бимар“)

(324 сәһ.)

„Һәгигәт“ гәзетинин 138-чи нөмрәсиндә (1910, 18 июл) „Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап олуи мушдур.

ГОЧА БАҒБАН

(„Бир тағым кәнч йол кәнаримдан“)

(325 сәһ.)

„Һәгигәт“ гәзетинин 140-чы нөмрәсиндә (1910, 21 июл) „Ә. Сабир Таһирзадә“ имзасы илә чап олуи мушдур.

ГАРЫНЧА

(„Көрдүләр бир гарыпча бир мәләхи“)

(326 сәһ.)

„Һәгигәт“ гәзетинин 142-чи нөмрәсиндә (1910, 23 июл) „Ә. Сабир“ имзасы илә чап олуи мушдур.

МОЛЛА НӘСРӘДДИНИН ЙОРҒАНЫ

(„Кечә ятмағ заманы чатмышды“)

(327 сәһ.)

„Күнәш“ гәзетинин 75-чи нөмрәсиндә (1910, 23 ноябр) „Ә. С.“ имзасы илә чап олуи мушдур.

ИСКЭНДЭР ВЭ ФЭГИР

(*„Күн нэһэ бир ачизү мүзтэр“*)

(328 сәһ.)

„Күн нэһэ“ гәзетинин 96-чы нөмрәсиндә (1910, 20 декабр) „Д. С.“ нызасы илә чап олуныушдур.

АЗАРЛЫ КӘНДЧИ

(*„Хәстә олмушду бир нәфәр дөһган“*)

(330 сәһ.)

„Күн нэһэ“ гәзетинин 97-чи нөмрәсиндә (1910, 21 декабр) „Д. С.“ нызасы илә чап эдилюшдир.

1913-чү илдә „МӘКТӘБ“ ЖУРНАЛЫНДА ЧАП ОЛУНАН ШЕИРЛӘР

ЧАМУШ ВЭ СЕЛ

(*„Бир киши сахлайырды бир чамуш“*)

(332 сәһ.)

„Мәктәб“ журналынын 1-чи нөмрәсиндә (1913, 16 январ) чап эдилюшдир.

ЯЛАНЧЫ ЧОБАН

(*„Бир чобан бир күн этди дағда һарай“*)

(333 сәһ.)

„Мәктәб“ журналынын 11-чи нөмрәсиндә (1913, 12 июл) „Д. Сабир“ нызасы илә чап олуныушдур. Сабир иң өлүмүнүн ики иллийиндә һәср олуныуш бу нөмрәдә Сабирин тәрҗүмәһи һалы вә өлүмү мүнәсибәтилә яздымыш шеирләр чап эдилюшдир. Сабирин „Охут мурам, эл чәкин“ шеирә дә икинчи дәфә бу нөмрәдә бурахылышыдыр.

„Яланчы чобан“ шеиринин башында иларә тәрафиндән „Мәрһум Д. Сабирин ушағлара мәхсус шеирләриндәк бири“ сөзләри яздылышыдыр.

МОЛЛА НӘСРӘДДИН ВЭ ОГРУ

(*„Молланын бөркүнү чалиб огру“*)

(335 сәһ.)

„Мәктәб“ журналынын 14-чү нөмрәсиндә (1913, 12 октябр) „Д. Сабир“ нызасы илә чап олуныушдур.

ӨРҮМЧЭК ВӘ ИПӘК ГҮРДУ

(„Бир өрүмчэк өзүн чэкиб дурду“)

(336 сәһ)

„Мәктәб“ журналының 16-чы нөмрәсидә (1913, 30 октябрь) „Ә. Сабир“ нызасы илә чап олуңмушдур.

ИЛЛӘРИ МӘ'ЛУМ ОЛМАЯН УШАГ ШЕИРЛӘРИ

АРТЫҒ АЛЫБ ӘКСИК САТАН ТАЧИР

(„Бир нәфәр тачир өз дүканында“)

(337 сәһ.)

„Мәктәб“ журналының 22-чи нөмрәсидә (1913, 31 декабрь) „Ә. Сабир“ нызасы илә чап олуңмушдур.

(338—349 сәһ)

„Чүтчү“, „Яз күнләри“, „Мәктәбә тәрҗиб“, „Хәвәс“, „Ушаг өз буз“, „Гирға өз түлкү“, „Агачларик бәһси“, „Ушаг өз пул“, „Элмә тәрҗиб“ сәрләв'әлә шеирләр Сабир күләлийятының 1922-чи ил чапында алышмышдыр.

Н Ә С Р

ФЕЛ'ЕТОҢЛАР

1907—1908

1907

ТАПМАЧА

(353 сәһ.)

„Бәһлул“ журналының 5-чи нөмрәсидә (1907, 14 июль) „Ачизләри ығылдааян“ нызасы илә чап олуңмушдур.

ШИРВАНДА МҮ'ҮМ ХӘВАДИС

(355 сәһ.)

„Бәһлул“ журналының 7-чи нөмрәсидә (1907, 6 октябрь) „Лаубалы“ нызасы илә чап олуңмушдур.

„Молла Нәсрәддин“ журналында Шамахи газысы һачы Мәчид әфәндә әлейһиниә кәскин бир фел'етон вә бә'зи сейдләр дәрч эдилір. Бу мүвәсибәтлә Шамахи руд аниләри вә тачирләри араында ексә сәс-куй галтыр, журнал тәкфир эдилір. Журналы бағлазмаг үчүн чар һөкүмәтишә мүраҷиәт әгмәк тәшәббүсүнә башлангычлар. Фел'етон о мүвәсибәтлә азылмышдыр. Илк дәфә Сабир күләлийятына дахил эдилір.

Бакыда „Бәһлул“ журналының бүтүн нөми аләрини тапз билмәдийниә үчүң фел'етонун далысыны әлдә әдә билмәдик.

1908

ЯДИКАР

(358 сәһ.)

„Молла Нәсрәддин“ журналының 2-чи нөмрәсидә (1908, 13 январь) „Мүхлисиниә Малхулячи“ нызасы илә чап олуңмушдур.

ЊЕКАИЭ

КИЧИК ЊЕКАЙЭ

(360 сәһ.)

Сабирни 1914-чү ил чапындап алынды.

МӘГАЛЭЛЭР

1906—1910

Сабир 1906 вә 1909-чу ил арасында Бақыла чыккан бир чох гәзәт-ләрдә фәал иштирак этмишир. Бақы архив вә музейларшндә, бу илләр-дә нәшр олунан гәзәт вә журналнаарын бүтүн комплектаарини элдә эә биямәдик. Мөвчуд нүсхәләрдән анчаг бу мәгаләләри топлая билдик. Сабир бу гәзәтләрини хүсуси мүхбири олмуш вә орая Шамахыдан мәга-ләләр язмышдыр. Бу мәгаләләр я „*Шамахыдан*“ яхуд „*Шамахи хә-бәрләри*“ башлығы илә чәп олунмушдур.

1906

I

(365 сәһ.)

„*Бәлят*“ гәзәтинини 192-чи нөмрәсиндә (1906, 31 август) „*Сабир*“ и-мзасы илә чәп әдиамнишдыр.

II

(366 сәһ.)

„*Иршад*“ гәзәтинини 237-чи нөмрәсиндә (1906, 9 октябр) „*Сабир*“ *Тәһирзадә*“ имзасы илә чәп олунмушдур.

III

(367 сәһ.)

„*Иршад*“ гәзәтинини 246-чы нөмрәсиндә (1906, 19 октябр) „*Сабир*“ имзасы илә чәп олунмушдур.

IV

(367 сәһ.)

„*Иршад*“ гәзәтинини 254-чү нөмрәсиндә (1906, 31 октябр) „*Сабир*“ имзасы илә чәп олунмушдур.

V

(368 сәһ.)

„*Иршад*“ гәзәтинини 262-чи нөмрәсиндә (1906, 12 ноябр) „*Сабир*“ *Тәһирзадә*“ имзасы илә чәп олунмушдур.

VI

ЛӘББЕЙК ИЧАБӘТ

(370 сәһ.)

„*Иршад*“ гәзәтинини 278-чи нөмрәсиндә (1906, 5 декабр) „*Сабир*“ *Тәһирзадә*“ имзасы илә чәп олунмушдур.

1907

VII

(371 сэл.)

„Иршад“ гэзетиний 23-чү нөмрөсндэ (1907, 12 феврал) „Э. Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

VIII

ЗЭМАН НЭ ИСТЭЙИР

(372 сэл.)

„Иршад“ гэзетиний 124-чү нөмрөсндэ (1907, 19 сентябр) „Э. Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

1908

IX

(375 сэл.)

„Тазэ һэят“ гэзетиний 101-чи нөмрөсндэ (1908, 6 май) „Эли Әкбөр Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

X

(378 сэл.)

„Тазэ һэят“ гэзетиний 103-чү нөмрөсндэ (1908, 8 май) „Сабир Таһирзадэ Ширвани“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

XI

(380 сэл.)

„Тазэ һэят“ гэзетиний 109-чү нөмрөсндэ (1908, 15 май) „Эли Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

XII

(381 сэл.)

„Тазэ һэят“ гэзетиний 113-чү нөмрөсндэ (1908, 20 май) „Э. Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

XIII

(383 сэл.)

„Тазэ һэят“ гэзетиний 119-чү нөмрөсндэ (1908, 27¹ май) Э. „Сабир Таһирзадэ“ нмзасы илэ чэл олунмушдур.

1910

XIV

ХАГАНИ

(Улularымыздаи эшитдийим)

(385 сэл.)

„*Һэгигәт*“ гәзетиниң 153-чү нөмрәсиндә (1910, 6 июл) „*Ә. Сабир*“ имзасы илә чәп әдиәмишдир.

ТӘРЧҮМӘЛӘР

1906—1910

1906

ФИРДОВСИННИН „ШАҤНАМӘ-СИҢДӘН ТӘРЧҮМӘ

(389—400 сэл.)

„*Рәһбәр*“ журналының 2, 3, 4, 5, 6 нөмрәләриндә (1906) чәп әдиәмишдир.

1907

ТӘРЧҮМЕЙИ-ГӨВЛИ-МҮФТИ

(„*Гәм әтмәм, деки: сә, Мәһәммәд сағалдымы*“)

(401 сэл.)

„*Фүюзат*“ журналының 22-чи нөмрәсиндә (1907, 16 июл) „*Ә. Сабир Таһирзәдә*“ имзасы илә чәп олуи мушдур. Ше'рин мүүәллифи Мисраи шейх Мәһәммәд әдлы мүфти сурдир. Шенр Талибзәдә имзасы илә нәсрән тәрчүмә әдиәмиш вә һәмән нөмрәдә дә әрәбчәси илә бирәнкдә чәп олуи мушдур.

ӘРӘБЧӘ БИР ГИТ'ӘНИН ТӘРЧҮМӘСИ

(„*Тапшырма сиррини мәкәр әһли-кәрәмләрә*“)

(401 сэл.)

Тәрчүмә әрәбчәси илә бирәнкдә „*Фүюзат*“ журналының 26-чы нөмрәсиндә (1907, 8 сентябр) „*Әли Сабир Таһирзәдә Ширвани*“ имзасы илә чәп олуи мушдур.

Әрәбчәси будур:

„Ла төвдән-сиррә илла индә эи кәрәмин
Вәссиррү индә кираминнаси мә тумүн
Вәссиррү инди фибейтин ләһу гәләгүн
Гәд зәә мифтаһәһу вәләбейтү мәхтумүн“.

1910

„ЭЛ АЧЫБ САИЛ ОЛМАҒЫН ХОШДУР“

(402 сәһ.)

Бу тазият „Күнәш“ гәзетинин 46-чы нөмрәсиндә (1910) „Ә. С.“ илгәзы илә чәп олуишушдур.

Тазият Иран шәһри Сә’ддини „Диләнци илә сәлу“ һекәйәсиндәш илгәтибәс әдиләшшдир. һекәйәнин ахырында белә бир бейт вардыр:

*„Дәсти-дирәз әз пейи ек һәббә сийм
Бей ки, бе бүррәнд беданки бу ним“*

ХӘЙЯМДАН МӘАЛӘН ТӘРЧҮМӘ

(„Бизи а:датма, хачә, һәр сөзүмә“)

(402 сәһ.)

„Һәгигәт“ гәзетинин 141-чи нөмрәсиндә (1910, 22 июл) „С.“ илгәзы илә чәп олуишушдур. Биринчи илгәзә әвәәлки чәпләрдә дәйишдириләрәк „Хачә, алдатма бизләри сөзүмә“ шәклиндә чәп олуишушдур. Әсәһидә оладуғу кили вердик.

Хәйямның рүбанси будур:

*„Әй хачә, еки кам рәва кон иара,
Дәм дәркәшо дәркәге хода кон иара,
Ала раст рәәим айлк то кеч ии били
Ро чарейи-дәдә кон рәпа кон иара“.*

„КӨРДҮМ НЕЧӘ ДӘСТӘ ТАЗӘ КҮЛЛӘР“

(402 сәһ.)

Бу шәһр Сабир күллиятының биринчә чәпында, Сәһһәт тәрафипдәш язылмыш тәрчүмәйи-һа:дә илгәш олуишушдур. Бу тәрчүмәйи-һа:дан көрүндүйү кими, һәмән шә’ри Сабир Сәһһәт Әзими тәпшырығы үзрә Сә’дидәш тәрчүмә әтмишдир. Шәһр белә башлайыр:

*„Дидәм күли-тазә чәнд дәстә
Бәр күмбәди әз кияһ бәстә“.*

ЛӘФФАЗЛЫҒ

(403 сәһ.)

„Мәчлис“ гәзетиндәш тәрчүмә әдмилб „Һәгигәт“ гәзетинин 150 вә 151-чи нөмрәсиндә (1910, 2, 4 июл) „Ә. Сабир“ илгәзы илә чәп олуишушдур.

ЛҮГӨТ

А.

Аба—аталар, бабалар.
Абдар—сулу; тээ; парлаг.
Аваз—сэс; нэ'рэ.
Агг—тэгсирли; мүгэссир олмаг.
Агаз—башлангыч.
Агуш—гучаг.
Айин—адэт; гануи; үсул; дэб.
Алэмара—алэми бэээйэн.
Алудэ—булошмыш.
Амадэ—назыр.
Амал—эмэллэр. арзулар.
Амач—нишан, һэдэф.
Амил—иш көрөн адам; арзулар.
Амир—эир эдэн.
Арам—динчэлмэ, раһат.
Арастэ—бэзэнмиш.
Аркиз—сонрадан һасил олай, яра-
 дылшында олмайя.
Арийэт—мүвэггэти алынан шей,
 бировуз.
Ариф—билэн, анляп.
Асайиш—раһат.
Атид—тэнбэл.
Афаг—үфүглэр.
Афэт—бэлэ; сон дэрэчэ көзэл.
Ач—ширмайи; фля дини.
Ашлян—гуш ювасы.
Ашүфгэ—ашиг, вургув; гарышыг.

Б.

Бавэр—ипапа, э'тябар.
Бая—күлэк.
Базичэ—оюнчаг.
Бак—горху.
Бал—ганад; көнүл.
Бану—ханын мэ'насына олэрэг кеч-
 мишдэ һөрмэгтэ гадынзара ве-
 рилэн ад.
Бар—мейвэ; йүк.
Баран—ягыш.
Батип—дахили; кизлип.
Бэд—нис; эидл.
Бэдэл—эвэз.
Бэдиам—эды нис.

Бэдхан—башгасынын пислийлиги
истайэн.

Бэзл—бол-бол багышламаг.
Бээм—сөһбэт вэ ишрэт мэчлэсн.
Бэл'—удмаг.
Бэлдэ—шөһөр; мөмлөкэт.
Бэлийт—бэлалар, мүсвөтлэр;
 чэтинликлэр.
Бэнк—тирйэк.
Бэрмэла—ашкар.
Бэран—кэскин.
Бэрһэм—гатышыг.
Бэса—чоһ вахт.
Бэсэр—көз.

Бэстэр—ятаг, йорган-дөшөк.
Бэти—гарын.
Бэтинтирэ—гара бэхт.
Бэхш—багышлама.
Бэһр—дэра; шепр өлчүсү.
Бэһчэт—көзэллик; шадлыг.
Бэша шэт—күлэрүзлүлүк.
Бэян—анлатмаг, ачыг сөйлөмөк.
Бинар—арсыз, наууссуз, утанмайя.
Бивэ—дул.
Бидар—эйиғ, ятмайя.
Бид'эт—дини адэтлэр.
Бидин—динсиэ.
Биканэ—өзкө, яд.
Бинар—азары, хэстэ.
Бивэ а—лэыг, фэгир.
Бишүмэр—сайсыз.
Буй—ий, гоху.
Бурья—һэсир.
Бүгэ—дүшмэнчилиг.
Бүлэид—йүксэк, уча.
Бурһан—дэлиа, субут.
Бүтлам—һагсызлыг.
Бүхл—пахлаамыг.

В.

Вазеһ—ачыг, ашкар.
Валидэ—ана.
Варэстэ—гуртармыш, азадэ.
Вэғф—һэрэкөгөт дурмаг, бир мал
 вэ мүлүм сатылмамаг шэртилэ
 хейир ишэ тэхсис эдылмэсн.

Ваднэ—эмакот.
Вэлэд—огул, ушаг.
Вэртэ—учурум, тэйлүкэ.
Вэсф—тэриф элэмэк.
Вафадар—вэфалы.
Вәһшәт—горху.
Вәчәһәт—көзәллик, көзәл үз.
Вәчд—һәйәчан, чошма.
Визр—күнәһ.
Вифаг—уйгуилуг; һәмрәйлик; ба-
 рышыг.
Вүгәйә—мүһәфизә этмә, горума.
Вүзәра—вәһрләр.
Вүсәл—сәһдһийнә етишмәк.
Вүсәт—хеиш; бол.

Г.

Габигөвсейн—кәман учларынын
 арасы.
Галә—дәли.
Гарәткар—огурлуг эдән, гарәт
 эдән.
Гасиб—гәсб эдән, зорла гапыб
 алаң.
Гатә—гәт' эличи, кәсичи.
Гәба—руһаниләриң кейдһийн үст
 паатар.
Гәбзә—пәнчә; овуч; хәнчәрнш дәс-
 тәси.
Гәбиһ—чиркин, пис.
Гәбра—ер, ер үзү.
Гәввас—дәһһийн дһийнә чуман, үз-
 күчү.
Гәдд—бой, гамәт.
Гәдәм—әлг, эддим.
Гәлтән—дһийрләһән, юмбаланаң.
Гәһн—дәвләтчи, варлы.
Гәһч—шухлуг; шивә.
Гәһра—парләг, ишыглы, учә.
Гәһрән—курлаһи, шиддәтлә бағы-
 ран.
Гәсвәт—сәртлик, мәрһәмәтсизлик.
Гәһср—сарай; гысәлыг; иктисар.
Гәһн-зәбән—дһи кәсмәк.
Гәтл—өлдүриәк.
Гәтраһ—гара рәнкли вә пис һийл
 мае.
Гәфләт—хәбәрсизлик; бһшәмәз-
 лик.
Гәффал—чәх алладычы.
Гәһһар—чох гәһр эдән.
Гәһләт—азлыг.
Гәһбәт—гаһбдә олаң биринш әлей-
 һинә данышмаг.
Гәһәм—гожы.

Гәһнә—маһны.
Гәһнәм—галхымаг, үсян әтмәк.
Гәһбар—тоз.
Гәһлабы—гәһб иш көрәп, сәһтә-
 кар.
Гәһлам—оғлан, көлә.
Гәһраб—гарга.
Гәһдрәт—бачарыг.
Гәһррә—гәһмәри аһларың әввәли.
Гәһруһ—буһиузалар; әсрләр.
Гәһрур—өһнүмәк, фәһр әтмәк.
Гәһфраһ—мәрһәмәт, бағышланымаг.

Ғ.

Ғияс—көмәк, ярым.

Д.

Дәдрәс—лада етишән.
Дәһн—дүзә эдән, дүзәчы; чагыраш.
Дәһм—тор.
Дәһлә—билличи, билән.
Дәһншвәр—алим; билән; ағылы.
Дәһр—эв.
Дәһрүләчүһүн—дәһһиләр эән, дәһһ-
 хана.
Дәһрүләман—сыгыначәг эв.
Дәһһәһн—кәндәң, әкиңчи.
Дәһһистәһн—мәктәб.
Дәһһәл—һилә, һиләкәр.
Дәһм—нәфәс; әң; заман.
Дәһһән—ағыз.
Дәһбан—гапычы.
Дәһрәһн—галынып гәбәгы; һүзүр.
Дәһмияһн—оргада, һиң шейһи әр-
 сында.
Дәһруһ—иң тәрәф.
Дәһст—әл.
Дәһсткһр—әлдән тутав, көмәк эдән.
Дәһһр—дүһия; заман.
Дәһшт—чәд, биябәһ.
Дәһһар—көрүш; үз.
Дәһһейһкһрияһн—ағлар көз.
Дәһлә—көз.
Дәһләкөнүл, үрәк.
Дәһләрам—көнүл раһәтләндирәң,
 сәвкһли.
Дәһләнд—үрәк бағламаг, сәвкһли.
Дәһләдәдә—көнүл әсрән, аһиң.
Дәһләуз—көнүл тикән.
Дәһләвәз—көнүл охшавя.
Дәһһириһ—көнүл алаңдәдәң, чәһн-
 бәһн.
Дәһһуһ—көнүл гәл.
Дәһләд—көзлү шад.
Дәһһар—Иран пулу.

Д и р а з — узуи.
Д и р э х ш а н — партия.
Д и р һ э м — кечмишдэ эрб пулу.
Д у д — түстү.
Д у л м а н — сүлэлэ, аилэ, хацэдан, нэсл.
Д у н — алчаг.
Д ү в э л — дэвлэтлэр.
Д ү р р — ници, эрреарнд.
Д ү р у с — дэрсээр.
Д ү х т э р — гыс.

Е.

Е к с а н — бэрэбэр, дүз, нэмэр.
Е к с э р — башдан, баша.
Е к т а — тэк олан, бэрэбэри олмаян.

Ә.

Ә б — ата.
Ә б а б и л — гарансуи.
Ә в а з б — гапылар.
Ә б д — гул.
Ә б и а — огуллар.
Ә б р — булут.
Ә б р а р — яхшы адамлар.
Ә б р у — гаш.
Ә б з с — гашгабагы.
Ә в а г и б — агыбэглэр, нэгнчөлэр.
Ә в и д л а — достлар.
Ә г б э й — эн чиркич.
Ә г л о м — гөвмлэр.
Ә г д — дүйүн, той.
Ә г и г — гиймэган дашлардэп бири.
Ә г с а й и — Ш э р г — Узаг Шэрг.
Ә г л э б — эн чох.
Ә г н и я — варылар, дөвлэтчилэр.
Ә я р — сейрилэр, өгкөлэр.
Ә д л э т — дүшмөнчилик.
Ә д э д — сай, сайма.
Ә д э м — йохлуг.
Ә д л — адалэтлэ һөкм вермэк.
Ә д у — дүшмөк.
Ә з р э г — көй рөнк.
Ә й ю г — үлдүз ады.
Ә й я м — жүнлэр.
Ә к л — смэк.
Ә л а н м — аламэтлэр, нишамлар, иша-
рэглэр; эсэрлэр.
Ә л г э б — лэгэблэр.
Ә л э м — дэрд, гүссэ.
Ә л э м — эн лазымлы.
Ә м и г — дэрни.
Ә м и — ралытыг; горхусузулуг.
Ә м р и - в а ч и б ү л и з ' а н — итаэти
чох лазым олац.
Ә н а м — халг.
Ә н а р — нар.
Ә и б э р — көзэл гоху.

Ә н в а — нөөлэр, чөпиндлэр.
Ә и д з э — өлчү, нигяс.
Ә и д у й — гэм, гүссэ.
Ә и н с — йоладаш.
Ә и һ а р — нэһрлэр, чайлар.
Ә и ч а м — сон, нэлайэт.
Ә и ч ү м ш и н а с — улдүзлар элимпдэн
мә'луматы олан; мүчөччим.

Ә р б а б — ага, саниб.
Ә р г з и — рэгэмлэр.
Ә р э к — сөс-күй.
Ә р э н — дары.
Ә р р а д э — эрба.
Ә р р э й и л — көчө һазырлашан.
Ә р с э — мейлан.
Ә р у с — кэлни.
Ә с б — эт.
Ә с в а б — палтэрлар.
Ә с э ф — тэссүф этмэк.
Ә с г а л — агыр шейлэр, агырлыглар.
Ә с л а ф — сэлэфлэр, ата-бабалар.
Ә с р и - б и с т ү м — ийирмичи эср.
Ә т а л э т — тэнбөлөнк.
Ә т в а р — төврлэр.
Ә т ф — ч-вирмэ, ьейл этдирма.
Ә т ф а л — тифиллэр, ушаглар.
Ә ф г а н — нэлэ, фэрд.
Ә ф з у и — чох артыг.
Ә ф и — нэлэ.
Ә ф к а р — фикирлэр.
Ә ф р а д — фэрдлэр, адамлар.
Ә ф ш а н — сөчан.
Ә х б а р — хэбэрлэр.
Ә х л — алмаг, гөбул этмэк.
Ә х т э р — үлдүз.
Ә һ и б б а — достлар.
Ә һ р а р — азад фикиранлэр.
Ә һ р и м э н — кечмишдэ атоппэрэст-
лэр ики чүр элэлэ тэнийыр-
ларды ки, онлардан бики ях-
шылыг (һүрмүз), иккичиси
шээр (Әһримән) алаһы иди.
Ә һ ф а д — өвлад, огул, нөөд.
Ә ч д а л — баблэр.
Ә ч э — ачизлик, бачарыгемзлыг.
Ә ч р а м — чамсыз чисимлэр; үлдүз-
лар.
Ә ч с а м — чисимлэр.
Ә ш и р э т — гэбилэ, оймаг.
Ә ш к — көз ашы.
Ә ш я х — яшыл адам; гочалар.
Ә я д э г — азарлыгы йохламаг.
Ә я л — ашкар, бэлди.
Ә ' а д — дүимэилэр.
Ә ' м з — кор.
Ә ' с а б — эсэблэр.

Ж.

Ж а л а — ш е н .

З.

З а г — г а р г а .

З а н д — а р т ы г , ч о х .

З а н и д — и б а д э т л э м э ш г у л о л а н .

З е й б э г — ч и в э .

З с й г — д а р , т э м к .

З с й ф — г о н а г .

З э б а н — д и л .

З э б э р — ю х а р ы .

З э б э р ч э д — г и й м э т л и д а ш .

З э б у н — з э н ф , г ү в э с н э .

З э к а — н с т е д а д , з и р э к л и х .

З э м и р — ч э л б

З э р — г ы з ы л .

З э р д — с а р ы .

З э р э ф ш а н — г ы з ы л с а ч а н .

З э р и н к а р — г ы з ы л и л э с у в а я м ы ш .

З э ф э р — д у ш м э н э г а л и н б к э л м э к .

З э н э и а г — з э н м э т л э р , с ы х ы н т ы - л а р , э з и й э т л э р .

З э н и р — к о м э к ч и , а р х а .

З э ч р — э з и й э г .

З н б н — к э с м э к .

З н й б а — я р а ш ы г л ы , б э з э к л и ; д и л б э р .

З н л л — к о л к э .

З н н д э — д и р и , ч а н л ы .

З н н а р — а м а н ; ч э к и я .

З н р — а ш а р ы .

З н ш а н — ш а н ы л .

З н ш т — ч и р к и н .

З н я — и ш ы г .

З н я ф э т — г о н а г ы г .

З о в р э г — х о м и , г а й ы г .

З о н д — н с р з а м а н и б а д э т д э о л м а г .

З у л а л — с а ф , т э м и з , х а л и с .

З у л ' и г т и д а р — г у д р э т с а н и б и .

И.

И а ш э — я ш а т м а г , д о л а н д ы р м а г .

И б г а — б а г и э т м э к .

И б д а — н ч а д , н х т и р а .

И б р а р — б о л - б о л с э р ф э т м э к .

И б т н с а м — к ү д ү м с э м э к .

И г б а л — т а л е , б э х т .

И г д а м — б и р и ш э б а ш л а м а г .

И г б и р а р — т о з л а н м а , ү з э р и н э т о з г о н а н .

И г в а — а з д ы р а н .

И г т и р а б — г ү р б о г о к е т м э к .

И г ф а л — з л а д а т м а г .

И д б а р — б а х т с ы з ы г , т а л е ' с н э л и к .

И з д н я д — а р т ы м , ч о х а л м а .

И з э т — г э д р в э г и й м э т .

И з к а р — х а т и р э к а т и р м э к ; т е з - т е з я д э т м э к .

И з м с н л а д — м э н в о л м а г .

И з т и р а р — м э ч б у р и й э т , з э р у р э т .

И й э а — э з и й э т , з у л и .

И й с а я — ч а т д ы р м а г .

И к р а н — и й р э н м э к ; и н ф р э т .

И к т н с а б — г а з а н м а г , э л д э э т м э к .

И й м а — и ш а р э

И м ' а н — л э р и н д э н д у ш у н м э к .

И н а н — й ү к э н , ч и л о в .

И н д - я н , н э з д .

И н ' и г а д — б а г л а н м а , г у р у л м а .

И н к а р — д а н м а г , б о й н у н а э л м а м а г .

И н к н с а р — г ы р ы а м а г ; с ы ш м а г , ш и - к э с т о л м а г .

И н т н з э р — к о з л о м э .

И н т и х э б — с е ч м э к , а й ы р м а с .

И н т и й а р — э з - э з ү н ү ө л д ү р м э к .

И н ф а г — б и р б а ш г а с ы н ы е д и р и б - и ч и р м э к , б э с л э м э к .

И н ф н а л — м ү т э с с и р о л м а г ; х а т и р и с ы н м а г .

И р ф а н — б и л и к , а ш л а й ы ш .

И р т н к а б — г а д а г а н э д и л м и н д б и р и ш к о р м э к .

И р т н а л — ө л м э к , д ү н я д э н к е т м э к .

И р ш а д — д о г р у й о л к е с т а р м э к .

И с м э т — н а м у с .

И с р а р — б и р ф и к р и н ү с т ү н д э и ө н - к а м д у р м а г .

И с т и к р а н — ш и ф р э т э т м э к .

И с т е н г а р — а л ч а г н э з э р л э б а х м а г .

И с л а н — б и р ш е й н я х ы н а л а с а л м а г .

И т а б — а ч ы г л а н м а г .

И т а э т — т а б е о л м а г .

И т т и н а д — б и р л и к .

И ' т и с а ф — д о г р у й о л д а н ч ы х м а г .

И х т и л а л — г а р ы н ы ш ы г с а л м а г .

И х т и ф а — х и з л э н м э к .

И н р а з — э л д э э т м э к , г а з а н м а г .

И н т и м а м — ч о х д и г г э т л э ч а л ы ш ы г

И н я — д и р и л т м э к , ч а н л а н д ы р м а г .

И ф а д э — а н л а т м а г , с ө й л о м э к .

И ф н а — й о х э т м э к .

И ф р и т э — ч и р к и н г а д ы н .

И ф т а д э — д у ш к ү н , б и ч а р э .

И ф т а р — о р у ч а м а г .

И ф т и х а р — ф э х р э л о м э к , б и р ш е й к ү в а н м э к .

И ф ф э т — н а м у с , н э л .

И ф н а м — а н л а т м а г , б и л д и р м э к .

И ч л а л — б ө й у т м э к .

И ч т и н а б — ч э к и н м э к .

И ч т и н а д — ч а л ы ш м а г , с ө ' й в э г е й - р э т э т м э к .

И ш в э — н э з , ш н в э .

И ш р э т — и ч к и ; к е ф м э ч л и с и .

И ш т н б а н — ш ү б н э э т м э к .

Иш т и д а д—шиндэтлэйшэ.
Иш т и м а м—гохуламаг.

К.

К а л и б ү д—галыб; бэдэн.
К а м—арзу.
К а м и л—гач, нөгсаусыз.
К а н—мэдэн.
К а н у ш и й э э н—бизим достлар.
К а р—иш.
К а р и б а т и л—батил иш.
К е й ф м а й э ш а—кейфи истэдийн
лнми.
К э б и р—бөйүк.
К э в а х и б—улдузлар.
К э д э р—гэм, гүссэ.
К э л а л—йоргунлуг; усанмаг.
К э м я б—аз тапылан.
К э р э м—мэрһэмэт, сэхэ, чөвхөрд-
лик.
К э с а л э т—тэңбэллик.
К э ф а л э т—замин олмаг.
К э һ а р э—бешик.
К э ш а н—чэкэн, чөкэрэх.
К о ш т и—кэми.
К э ' б—нэрд оюундаки зэр.
К и н э в э р—дүшмөнчилик бэслэйэн.
К и р д а р—иш, мөшгэлэ.
К и т а б э т—язмаг, язы.
К и ш в э р—мөмлөкөт, өлкө.
К о к э б—улауз.
К у с—кечмишдө дава вахтында чалы-
нан бөйүк тэбил.

К у й—даг.
К ү р н у ш—эллэр дөшдө баш эймэк,
тэ'ним.
К ү ф р а н—яхшылыгы унутмаг; ях-
шылыг биллэйэн.

К.

К е й с у—үзүн сач.
К е й т и—дүни
К э б р—ога ситайиш эдэн.
К э н ч—сэзигэ.
К а р м а—исти.
К э ш т—кэзма, долапма, сейр этмэ.
К и р э н—агыр; бн'лзы.
К и р а н м а й э—мажсы агыр; гиймэг-
ли.
К и р и з а н—гэчэн, гачарэг.
К и р и ш м э—нэл, шивэ.
К и р я н—аглаян.
К ө ф т а р—данышыг, сөз.
К у ш—гулаг.
К у я н—данышан, сөйлэйэн.

К ү л б э р к—күл ярлагы.
К ү л ү с т э н—күллүк, чичэглик.
К ү м р а һ—азмыш, йолуну итиринш.
К ү р к—гурт, чанавар.
К ү р ж а н—гурдлар, чанаварлар.
К ү р ж а н и ч э ф а—чэфа гурдалары.
К ү р ж а н и н и с а л х а р—нисан ейэн
чанаварлар.

Л.

Л а й э с э ' л у н—суал олунмаз.
Л а л э к у н—лалэ рэкиндо.
Л а ф—мэнасыз сөз.
Л а ч э р э м—шүбхэсиз; мүхтэсэр;
хүлэсэ; элбэгтэ.
Л э б—додаг.
Л э г в—бн'хүдэ, бош.
Л э и н—элчэг.
Л э ' л и - Й э ч э п—ал рэкили гий-
мэгли даш.
Л э р з а н—ингрэк, эсар.
Л э һ в л э э б—оюи, эйлэнчэ; эйиу
нирэт
Л э һ з э—көз ачыб гырныча гэдэр,
чох аз заман.
Л э һ м—эт.
Л э ч а ч э т—инял, кечянк.
Л э я г э т—лэйиң өдэн, яраян.
Л и в э—байраг.
Л и г а—үз.
Л и с а н—дил.
Л ө ' б э т—оюнчаг.

М.

М а д э р—ана.
М а м э з э—кечэл кечмиш.
М а н э н д—бөмзэр, охшар.
М а р—илэн.
М а һ—ай.
М а ч э р э—наге олуши һалисэ.
М е й и - н а б—халис шэрэб.
М е й к ү с э р—шэрэб ичэн.
М е й и э н э т—хошбэхтлик, бөхтияр-
лыг.
М е һ м а н—гонэг.
М е һ р—мэһэббэт, севки.
М а р э д а э т—севки, мэһэббэт.
М э г э м—хурулчэг ер.
М э г с у д—мэггэд.
М э г ф и р э т—багышланмаг.
М э д а р и с—чэлэрэсэлэр, дэрс оку-
нэн ерлэр, мэгтэблэр.
М э д ф а н—гэбристан, габр.
М э д ф у н—дэфи олунмуш, торпага
багырылмыш.
М э з а г—зөвг, лэззэт.

Мээвч—хасийлэг, нисан тэбиэти.
 Мэриэ—хэстэ.
 Мэзнийгэт—үстүндүк; хүсүснийгэт.
 Мээмүм—нисламмыш, гөбул олма-
 ян.
 Мээрээ—экин еря.
 Мээһөр—бир шейп зүһур этдийн
 ер.
 Мэкатиб—мэктэблэр.
 Мэкэс—милчэк.
 Мэкр—һилэ.
 Мэкһул—көзү сүрмөли.
 Мөлал—у.анимэг, сыхылмаг, гэм,
 гүссэ.
 Мөлһэт—көзөллүк.
 Мөлэх—чэйиртка.
 Мөл'әнэгт—лө'өгт; нифрэтэ лайп
 олан һэрэкэт.
 Мэмат—өлмөк, өлүм.
 Мэнәм—юху.
 Мөизур—бахылмыш, көзө зы-
 нан.
 Мөнсух—лөгө олунмуш.
 Мөнфур—ийрэнч, нифрэт олунап.
 Мөнһус—угурсуэ.
 Мөрам—мөгсэд, арзу.
 Мөратиб—мэртэбэлэр, дэрэчэлэр.
 Мөрданэ—икидчэснэ, мэрдчэс-
 нэ.
 Мөрдуд—гсвулмуш, рэдд олун-
 муш.
 Мөрдүм—нисан; көз бэбэйи.
 Мөрээ—хэстэлик.
 Мөркүз—тикнамиш; бир ерэ сап-
 чылмыш.
 Мөрк—өлүм.
 Мэса—ахшам
 Мэсали—мэсэлэлэр.
 Мэсариф—хэрч.
 Мэсдуд—гананмыш.
 Мэсэррэгт—севич, шадлыг.
 Мэс'эдэгт—хошбэхтик, бэхтияр-
 лыг.
 Мэскэн—пшанылан ер.
 Мэскэгэт—мискилик; фэгирик.
 Мэстанэ—сархошчасына.
 Мэсун—саглам; горунмуш.
 Мэтанэгт—бир шейп, бир фикрин
 үстүндэ мөһкөм дурмаг; мөһ-
 көмлик.
 Мэтрүд—говулмуш, чыхарылмыш.
 Мэфтун—вургуи, ашиг.
 Мэһабэгт—горху.
 Мэһал—чэтин иш.
 Мэһаси—көзөдликлэр.
 Мэһд—бешик.

Мэһдуд—һүдуд ичэрсинэ зы-
 мыш.
 Мэһзүз—һээ алап, кошланан.
 Мэһмэнзэр—ай көрүнүшлү.
 Мэһус—һесс олунан, дуолан.
 Мэчд—йүксэклик; шэ'ин уча.
 Мэчлүб—чэлб олунмуш.
 Мэчмэ—топланылан ер.
 Мэчмэр—мангал.
 Мэчус—атэшпэрэстаник.
 Мэчһул—билнимэйи, мө'лум ол-
 маян.
 Мэшэггэт—чэтинлик.
 Мэшук—һаггында шөкк вэ шүб-
 һэ олунан.
 Мэшрэб—мэслэк; хасийлэг; адэ.
 Мэшру—шэриэтин мүсандэ этди-
 йн.
 Мэшшэгтэ—көлинэ бэээк вурэн
 ариад.
 Мэш'ум—угурсуэ.
 Мэ'буд—һбэдэт олунан.
 Мэ'ва—ер; сыгыначөг ер.
 Мэ'гул—эглэ мүээфиг, эглия гөбул
 этдийн.
 Мэ'дэлэгт—эдалэгт.
 Мэ'зур—үзрү олан.
 Мэ'руф—танымыш; мэһур, шөһ-
 рэтли.
 Мэ'сум—күнэһсыз, тагсырсыз.
 Мнибэд—букидан сонра.
 Мир'эт—күзүкү.
 Мисбаһ—чыраг.
 Мэһбит—эниэчэк ер.
 Мниһэн—мөһнэтлэр; дэрд гүссэ.
 Мишкэт—чыраг.
 Мөвч—далга.
 Мөһлик—өлдүрүчү, һөлөк эдан.
 Мөһнэгт—зөһмөт, эзийлэг; дэрд.
 Мө'мин—дһидар эдэма верилмыш
 ад.
 Муниэ—нисандан гачмаян, һэр хэ-
 сэ мөһридан олан.
 Мур—гарышга
 Мү'аһэгт—өйүмэ, ифтихар.
 Мүбэрра—тэмиз; хали, бои.
 Мүгэийэд—баглы, багланмыш.
 Мүгэррэр—гэрүлшадирлимыш,
 гэрар верилмыш.
 Мүгэффэд—гүфилланмыш.
 Мүгтэза—истэнилэн.
 Мү'наз—тиканы кол.
 Мүдббир—тэлбир төчөн.
 Мүэббэд—эбэди, һэмшэлик.
 Мүэззиб—эзийлэгт верэн.
 Мүэмэ—килд; сирр, мө'насы чэ-
 тин алашылап шей; бимэчэ.

Мүэмимэ—эммамэли, баты сарыг-
 лы.
Мүждэ—муштулуг.
Мүзэвир—һилэкэр.
Мүзэффэр—галиб кэлэп, давада
 үстүлүк кестөрөн.
Мүзилл—доғру йолдан чыгарды.
Мүзтэрр—начар, мөчбур.
Мүлаагат—көрүшмэ; данышма.
Мүләввэс—пис, мурлар.
Мүлтәһиб—аловланан.
Мүмтәз—сечилиши.
Мүнафат—бир-биринэ элд олмэг.
Мүшчәли—парлаан, парлаг.
Мүһим—яхшылыг эдән.
Мүрәфинэ—мәһкәмә габагында му-
 нагишәни һәлә этмәк.
Мүрғ—гуш.
Мүрған—гушлар.
Мүрәбби—нәсиһәт верән, тәрби-
 һә верән.
Мүрәссә'—гыймәтли дашлар илә
 бәзәнимш.
Мүрид—суфи мүршидләринин ша-
 кирди.
Мүртәкиб—галаған эдилмиш бир
 иш көрән.
Мүсәма—авланмыш.
Мүсәмәм—гәрәрлашмыш.
Мүстәвчиб—лейыг, мүстәһәгг.
Мүстәгбәл—кәләчәк.
Мүстәзид—дәрәли, бичарә.
Мүстәриһ—раһатлашан.
Мүстәһәгг—һаглы; һаггы олан;
 эһтиҗчы олан.
Мүтәвәләид—догулан.
Мүтәзәид—артли.
Мүтәәбид—көләли.
Мүтәәдид—бир нечә дәнә олан,
 бирләи чох олан.
Мүтәйәггиз—ояг, оянымыш; көзү
 эчыг.
Мүтәһәмили—тәһәммүлә эдән, да-
 вәм көтирән.
Мүти'—итаәт эдән, бәш эйән.
Мүфәттиһ—фицә сәлан.
Мүфлис—вәр йоху элиндән чых-
 мыш. йохсуз олмуш.
Мүфсид—фәсәд төрәлән.
Мүхәлиф—уйгун олмәяи, эилд.
Мүхриб—хараб эдән, хараба голяи.
Мүһәвирә—мүсаһибә, бир-бири
 илә данышмаг.
Мүһәйя—һазырланмыш.
Мүчиб—суала чәваб верән.
Мүшгәг—шөвләү, һәвәсәи.

Н.

Набәкар—бир ишә ярмаз, пио
 эдәм.
Набәча—ерсиз, мүнасиб олмаян.
Набуд—йох; һеч; пуч.
Навәк—ох.
Нагус—зәнк.
Намвәр—адлы-санлы, мөшһур.
Нан—чөрәк.
Нар—од.
Нас—инсанлар.
Насут—көз көрән эләм.
Нафиз—нүфуз эдән, кечәв.
Нәчи—нәчат тәпән, суртаран.
Ней—гамыш; гамышдаң гайрылмыш
 чалгы аләти. түтәк.
Нейистан гамышлыг.
Нәбәрд—дава, мүһәрибә.
Нәвәзәндә—сәз чалаи адам, чал-
 ғычы.
Нәвид—яхшы хәбәр.
Нәгз—әһди поэмаг.
Нәдәмәт—пешманчылыг.
Нәзәфәт—тәмизлик.
Нәзәрә—сейр этмә, тамаша.
Нәзәк—дуз.
Нәмак—аз исланмыш, нәмли.
Нәнк—эйб, ар
Нәсәб—ата төрәфдән олан гоһум-
 луг.
Нәсәг—гайда; төртиб; үсул; чәзә.
Нәсиб—һиссә, пәй.
Нәсим—зәһф күләк.
Нәфх—үфүрмәк.
Нәхл—хурма ағачы.
Нәһиф—әриг, эһиф.
Нәһс—угурсузулуг.
Нәшәт—сәвинч, кәф, нәш'ә.
Нәш'әт—һасил олмуш, әмәлә кәх-
 миш.
Нәһгәб—үз өртүсү.
Нәжәд—нәст.
Нәкбәт—бәдбәхтлиг, фәләкәт.
Нәкү—яхшы, хош.
Нәкүнәм—яхшы эл.
Нәкәр—тәсвир; сурәт; кәзәл; ял-
 бәр.
Нәкәһ—бахма, бахыш.
Нәкәран—һитизә дз олмәг.
Нәмхиз—яры галхмаг.
Нәмшәб—кечә ярысы.
Нәран—од; чәһәһиә.
Нәсә—гадыи.
Нәсәр—сәчмә, лагытмә.
Нәсвән—гадынлар.
Нәсф—яры, ярым.

Н и ф а г—рилкарлыг; мөнэббэт вэ
доставууи олмамасы.
Н и ч а т—гуртармаг, хилас олмаг.
Н и ш и н—отурмуш.
Н и ш и м э н—отурачаг ер, мөчлис.
Н и я з—ялварма, рича этмэ.
Н и я й н и ш—ялвармаг.
Н и я и—гылынч; хэмчэр гыны.
Н ө в з а д—тэээ доғулмуш ушаг.
Н у р—пшыг.
Н ү м а я н—ашкэр олак, көрүмөн.
Н ү ч э б а—нэчиблэр.

О.

О в б а ш—оғру.

Ө.

Ө в г а т—вахтлар.
Ө в д э т—кери дөймэк.
Ө в з а—вэзийэтлэр.
Ө в т а н—вөтөллэр.
Ө а ч—бир шейин эн йүксөк нөгтөсп.

П.

П а к ц э—тэмиз.
П а с и б а н—кешикчи, көзөтчи.
П а я н—ахыр; сон, нөһайэт.
П е й к а р—үз; көлдө; көзөл.
П е й м а н—өнд, сөзлөшмө.
П э д э р—ата.
П э н з а—сыгыначаг.
П э н б э—памбыг; ал рэнк.
П э н д—нэспһэт.
П э н ч—беш.
П э р—ганэд.
П э р в а з—учмаг.
П э р и з а д—көзөл.
П э р и ш э н—дагыныг.
П э р и н я н—ипэк парча.
П э с э н д и д э—бөйөнилмиш.
П и л т э н—фина көвдөли.
П и р—гоча.
П и ш в а з—габага чыхмаг, гаршы-
ламаг.
П у я н—йүбүрөн, гачан.
П ү л—көрпү.
П ү н и э н—кизли.
П ү р—долу.
П ү р х а ш—дава, курулту.
П ү х т э—пншкни, етишмиш.

Р.

Р а з—сирр, киэли шей.
Р а н—йол.
Р а н н—э д л—эдалэт йолу.
Р а н и ү м у н—йол көстөрөн.

Р э н л э т—дунядап кетмэк, өлмөк.
Р э в а н—кедэн; ахан.
Р э в и ш—кедиш; гайда; үсуа.
Р э з—мейнө, төнөк.
Р э з а л э т—алчагыг.
Р э к—дамар.
Р э н ч—эзийёт, эзаб.
Р э н ч у р—хөстө.
Р э с и—адэт; төвр; гайда.
Р э ф и г—йолдаш, дост.
Р э х и э—зиян, зэрэр.
Р э х т—палтар.
Р э н а—гуртарыш.
Р э ш к—пахыллыг.
Р э н а—көзөл.
Р э ф ' э г—лүтф вэ мөрибандыг.
Р и а й э т—көзлөмө; һифз элөмө.
Р и г г а т—ничөлик; ачыма; рөһи.
Р и д з—дөрөншлэри чийиллэрятэ
салдыгылары вэ бө'зөн йорган
эвэзинэ ишлөтдиклэри юн пар-
ча.

Р и з а—разы олмаг.
Р и з г—смөк вэ ичмөйө нэхсүе шей-
лэр.

Р и к э б—үзөшкн.

Р и н д—кечмишдэ динэ чох багы
олмайыб сэдэ һөят сүрөн, шэ-
раб ичөг, гейдснз, лаубали
адамлара дейиллрди.

Р и с и м а н—ип, көшдир.

Р и н—күлөк.

Р и ш—саггал; яра.

Р и ш э—көк.

Р и ш т э—ип; нилик; сап.

Р и я—икнүзлүлүк.

Р ө в з э н—пэнчэрэ.

Р ө в н э г—парлаг; бөзөк.

Р ө в ш э н—пшыг; парлаг.

Р ө й э т—көриэк, бахмаг.

Р у б а н—түлкү.

Р у з—күндүз.

Р у й—үз.

Р ү б а н—дөрд мисрадан ибарэт олаз
шенр.

Р ү б у б и й э т—эгалыг; алаһлык;
мүлкийёт.

Р ү ф а г а—йолдишлар, достлар.

Р ү х—үз.

Р ү х с а р—янаг; үз.

С.

С а б и г—кечмиш.

С а б и р—сөбр эдэн.

С а б и т—һөрөкөтөспз, ериплө дура.

С а г э р—шэраб диллэси; гэдэл.

Садир—чыхап, зүһүр эдэв.
Сайэ—көлкэ.
Салии—саглам, хэстэ олмаан.
Саман—дөвлөт.
Сарн—кечэн, сирайэт эдэн.
Сарнйэ—сирайэт эдэн хэстэлик.
Сатэ—йүксэк; элиир.
Сахта—уйдурма
Саһэ—мейдан, ачыг ер.
Сейд—оа.
Сейлан—ахмаг (су), чэрээн.
Сейф—гылынч.
Сэадэ—хошбөхтлик, бөхтиярлыг.
Сэба—сәһәр эсэн зөиф күлөк.
Сэвэ—гейри, өзкә.
Сэбаг—бир фикрин я бир шейин үзэриндә мөһкәм дурмаг.
Сэбаһэт—көзөллик.
Сэббаг—боягчы.
Сэбгәт—кечмәк, ирәлиләмәк.
Сэбур—чох сабирли.
Сэһейи-сәддаиэ—йүз дәнәли тәсбей.
Сәғир—кичик.
Сәд—йүз.
Сәда—сәс.
Сәдр—синә; рәис.
Сәһяд—өвчү.
Сәләф—кечмиш адамлар, ата-баба.
Сәлиб—хач.
Сәмзә—көй.
Сәмаһәтлик—әлиничыг, сәхәвәтлик.
Сәман—ясәмән күлү.
Сәмг—тәрәф, чәһәт, истигамәт.
Сәнк—даш.
Сәнкдил—даш гәлбәк.
Сәнкимәләмәт—мәләмәт (гынаг) дашы.
Сәргә—ер.
Сәрбәсәр—башлан-баша.
Сәрбуләнд—башы уча, башы юхары.
Сәрвгәд—бою узун.
Сәтвәт—һүчүм, биринин үзэриндә атылмаг.
Сәрд—союг.
Сәрир—тәхт.
Сәриһ—ачыг, афлып, ашкәр.
Сәркәш—баш гәлдыран, дикбаш, табе олмаан.
Сәркәштә—алара.
Сәрикуп—башы ашагы, бәдбәхт.
Сәриншгә—ип учу; ишин башы.
Сәриәнк—Ирәила кеңерал рүтбәси.
Сәфа—сифлыг; әйтәнчә; раһат.
Сәфәләт—сәфилилик, әлчәгылыг.
Сәһиэ—бир шейин дүз үзү, сәһи.

Сәһаб—булут.
Сәһәлф—сәһифәлар.
Сәһба—шәраб; спизитли ички.
Сәһм—горху, дәһишәт.
Сәчая—хасийәтләер.
Сәбия—ушагылар.
Сидг—догру; достлауг; мәнәббәт.
Сийян—икиси бир тәндә олаң.
Сийәр—хасийәт, әдәт.
Сийәһруз—гарақун, һаяты пис кечөн.
Силсилә—зәңчир.
Сий—күмүш.
Сипәһ—гошуң; орду; әскәр.
Сипә—гәлхан.
Сипәһдәр—гошун башчысы.
Сираф—судан доймуш.
Сиратиһүдә—һидәйәт көрүсү.
Сиргәт—огурлуғ.
Сирәт—әхләг; инсән тәбиәти.
Сирешк—көз яшы.
Ситәи—зүам, чәбр.
Сих—кабәб шини.
Сияһ—гара.
Сокәнд—анд ичмәк.
Сөвг—ирәли әлармаг, кәндәрмәк.
Сөвм—өрүч.
Сөвмәэ—ибәдәтханә.
Су—тәрәф.
Сузиш—ямаг, һүзи.
Сур—чалгы әләт, зурна.
Сүлүк—бир йол тутмаг, бир мәстәк саһиб олмаг.
Сүлһ—барышыг.
Сүрәһи—узуң боюлу шәраб шүшәси.

Сүрүр—сөвнит, шадлыг.
Сүрх—гырмызы.
Сүтур—миник һейваны.
Сүтуһ—чана доймаг, тәпкә кәлик; гәмлик; йоргун.
Сүүбәт—зәһиәт, чәтинлик.
Сүхәндәи—көзәл сөз сөйләйән.
Сүчүд—сәчдәләр.
Сүһүләт—асамлыг, голайлыг.

Т.

Тәб—тәгәт, гүввәт.
Тәйр—гуш.
Тәбәт—һәкмилик.
Тәбаһ—пуч, һеч.
Тәбдәи—бәшгә шәклә саямаг; әвәз әтмәк.
Тәбәр—балта.
Тәбәсбүсәт—әлчәгыасына яхвар-мәлар, ялтәгәлимәлар.

Тәбәсбүт—ялтагламаг.
 Тәбхир—бухарландырма.
 Тәван—күч, гүвәт.
 Тәвәччөһ—бир ерә лоғру һәрә-
 кәт этмәк, һөкәмләк.
 Тәгва—горхмаг, чәкншмәк.
 Тәгвнм—гәләнләр.
 Тәгдир—бәйәнмәк.
 Тәгдис—бир шейн мүгәддәс сай-
 маг.
 Тәгафүл—өзүмү билмәмәзлиһә
 вурмаг.
 Тәғйир—дәйншдирмәк, башга-
 лашдырмаг.
 Тә'дад—саймаг.
 Тәдрнч—яваш-яваш ирәлләмә.
 Тәәййүш—мәшһәт, яшамәг.
 Тәәррүз—саташмаг, башгасынын
 һаггына тохунмаг.
 Тәзад—бир-биринә эндә олмаг.
 Тәзвнр—ялан сөйләмәк, һилә иш-
 ләтмәк, алдатмаг.
 Тәзвнч—чләнмәк.
 Тәэйи'—тәләф этмәк, итирмәк.
 Тәэйид—артырма, чохалтма.
 Тәкзиб—ялана чыхармаг.
 Тәкфир—кафир әдландырмаг (кеч-
 мишдә прогрессив фикирли
 адамлары моллалар кафир әд-
 ландырылды).
 Тәләтүм—даггаланма.
 Тәлвнн—рәнкләмәк, боямаг.
 Тәлх—ачы.
 Тәл'әт—үз, сурәт.
 Тәмәләүгәт—ялтагламалар.
 Тәмәннә—истәк, арзу.
 Тәнкдил—сыхынтылы.
 Тәнкнә—дәр, дәрмәсгәл.
 Тәифир—ийрәнмәк, и'фрәт этмәк.
 Тәрвнч—гыймәт вә әтибарыны ар-
 тырмаг.
 Тәргнб—һәвәсләндирән.
 Тәрәб—сөвнч, шәнлик.
 Тәрәһһүм—мәрһәмәт этмәк, ачы-
 маг.
 Тәрчнһ—бир шейн башгасындән
 үстүн тутмаг.
 Тәсвнб—мүнасиб көрмәк, бәйәнмәк.
 Тәсәррүф—мәлик олмаг, сайнб
 олмаг.
 Тәсәттүр—өртүмәк; өртмәк;
 кизләнмәк.
 Тәтнн—тә'нн этмәк.
 Тәтһнр—тәһнзләмәк.
 Тәфәррүч—кәзнимәк, долашмаг;
 фәрәһләнмәк.
 Тәфрнр—айырмаг, сечмәк.

Тәфрнгл—айрылма, айрылыг, итти-
 фәгсызлыг.
 Тәфрнһ—фәрәһләндирмәк.
 Тәхәллүф—бир-биринә эндә ох-
 маг.
 Тәхлис—хиләс этмәк, гуртармаг.
 Тәхриб—һылыб дагытмаг, хараб
 әтиәк.
 Тәһнд—горхутмаг.
 Тәһәммүл—агыр вәзһийәтә дөз-
 мәк.
 Тәһрнк—һәрәкәтә кәтирмәк, оят-
 маг, гымылдәтмәг.
 Тәһрнс—һәвәсләндирмәк; оятмаг.
 Тәшһә—сусуз.
 Тәшһис—әйырмаг, сечмәк, тәйһә
 әтмәк.
 Тә'гнб—бир шейн вә ахуа бирнәк
 нзләмәк, ардына дүшмәк.
 Тә'мир—хараб олнуш бир шейн
 дүзәлтмәк.
 Тиләвәг—уча сәслә гур'ан охумаг.
 Тнр—ох.
 Тншә—күлүнк.
 Төвгнф—тутмаг, даяндырмаг.
 Төһфә—бәхшнш.
 Тул—узулулуг, бой.
 Түгн—ашыб-дәшмәг.
 Түләү—күнүн чыхмасы.
 Түрфә—көнүнчәмнш әчәйнб шей.
 Түфулнһйәт—ушагыг.
 Түччәр—тачирләр.

У.

Улус—эл, гөвн.

У.

Угәб—гарагуш.
 Угдә—дүһүн; һәлли чәтнн иш.
 Угубәт—чәзә; әзһийәт, әзәб.
 Удәбә—әднбләр.
 Узәр—янаг.
 Улфәт—алышмаг, мәрһибәннш-
 маг; достлуг.
 Умәрз—әңнрләр (әрәб ордусунн
 һүкәмәк вәзһифә).
 Уммән—зәһнз; бөйүк дәһнз.
 Унуг—бокн, кәрдән.
 Урәфа арнфләр, анлаялар, бәкәв-
 ләр.
 Урян—чылпаг.
 Усрү'һәрәч—чәтннннһә дүшмәк.
 Ухүвәт—гардашлыг.
 Учрәт—әмәк һаггы.
 Ушшаг—ашнгләр.

Ф.

- Фанг—үстүн кэлэн, үстүлүк көстүрэн.
 Фанн—дәкми олмаыя.
 Фаш—ашкар олмаг.
 Фейз—боллуг.
 Фавзид—файдалыр.
 Фәгаи—палә, фәряд.
 Фәзл—һүнәр; мәрифәт; үстүлүк; гыймәт.
 Фәнакар—пис ишли.
 Фәраван—бол.
 Фәрасәт—эд чәкмиг; истирафәт.
 Фәрамуш—унутмаг, яддан чыгармаг.
 Фәрар—гачмаг, изинсиз кетмәк.
 Фәраһәм—бир ердә олмаг.
 Фәрзәпә—философ; ариф; алим; ағыллы.
 Фәрзәнд—огул; өвлад.
 Фәрзин—шаһмат оянуздаки вәзир адлы фигур.
 Фәрман—әмр, буюруг.
 Фәр—парлаглыг, айдынлыг.
 Фәрсудә—кәһнәләмиш, солмуш.
 Фәрт—мүбалигә; зиядә, артыг.
 Фәртут—чох точа.
 Фәрхәндә—хошбәхт, угурлу.
 Фәриәнк—һүнәр; мәрифәт; мәлумат; элм.
 Фәссәд—ган элән, һәчәмәт гоян.
 Фәттан—финнә вә фәсәд сәһиб; мәфтүн элән.
 Фәтһ—ачмаг; мәмләкәт алмаг.
 Фәхур—чох өйүнн.
 Фикар—яралы.
 Физфәвр—дәрһал, бирдән-бирә.
 Фирдовс—багча.
 Фириб—алдатмаг; һилә.
 Фирузә—көй рәнкшдә гиймәтан даш.
 Фитвә—кечмишдә мүфти вә я гәзинни бир мәсәлә һаггында вердийн гәрар.
 Фитрәт—ярадылыш, хилгәт.
 Фөвч—бөйүк дәстә.
 Фүчур—фәһимәлик, пис ишләр.
 Фүәд—көнүл, үрәк.
 Фүзун—артыг.
 Фүлүс—нул.
 Фүристәдә—көндәриллиш; элчи.
 Фүруш—сатмаг.

Х.

- Хаб—юху.
 Хабкаһ—борган-дөшәк.
 Хадимә—хидмәтчи, гуллагчу гадын.

- Хазил—хәзинәдар.
 Хәиф—горхәг.
 Хәк—торпаг.
 Хәкидәр—салыныя торпагы.
 Хәмә—тәләм.
 Хәмуш—сәкиг олмаг, сүкуг әтмәк сәссиз.
 Хәр—тпкан.
 Хәһ—нәгәк, әрзу.
 Хәһан—истәйәшләр.
 Хәһәр—бачы.
 Хәзәк—пайыз мөвсими.
 Хәл—гонармаг, әндирмәк.
 Хәләф—сонрадан кәлән; бирялти сринә кәлән; огул.
 Хәндәя—күлән, шәп.
 Хәндәйәк—күләйән.
 Хәридар—алычы, мүштәри.
 Хәсарәт—зипи, зәрәр.
 Хәсм—дүшмән.
 Хәфи—килли.
 Хәффәш—яраса; кечәгушу.
 Хирәд—ағыл.
 Хисәл—хәсийәтләр.
 Хосров—һекыдар, падшаһ.
 Хөвф—горху.
 Ху—хәсийәт, инсан тәбияти.
 Хубру—көзәл үзлү.
 Хуи—ган.

- Хунаб—ганлы су, гаплы көз ашм.
 Хуни—ганә буләшмиш.
 Хунхәр—ган ичән, ган төкән.
 Хүзәян—көздән дүшмәк, хар олмаг.
 Хүләс—сафлыг, догрулуг.
 Хүрамән—назла салланарг кетмәк.
 Хүррәм—шад.
 Хүрсәнд—фәраһли; севипч.
 Хүруш—бәгырышма, куруату.
 Хүршид—күнән.
 Хүср—зиян, зәрәр.
 Хүтәи—Чин.
 Хүшк—гуру.
 Хүшкбар—гуру емиш.
 Хүшү—тәвәзә.

Һ.

- Һадк—догру йол көстәрән.
 Һәил—пәрә.
 Һәмк—һимәйә эдән, горуян.
 Һәмнян—һәмнәләр; сәһиб чыгавлар; горуянлар.
 Һәмиш—чәл, биябан.
 Һарис—әкинчл.
 Һәвә—аваз, мәгъа, аһәкдар сәс.

Һәвөн—эбиллик; алчагыг.
 Һәдийә—бәхшиш.
 Һәдия—сайыглама.
 Һәзар—бүлбүл; мин.
 Һәян—сайыгламаг, мәнасыз сөз.
 Һәләвәт—ширилик.
 Һәмәгәт—ахмагыг.
 Һәмдәм—йолдаш.
 Һәмзәбан—сөзү бир оялар.
 Һәмсәр—йолдош; арвад.
 Һәнкам—заман, вахт.
 Һәңзәл—дагтурпу, итхияр.
 Һөрәм—Шәрг сарайларында гадыш-
 ларз мэхсус эв.
 Һәрзә—бош сөз.
 Һәсәб—гәдр-гыймәт; шәхсийәтә
 анд олан хүсусийәт.
 Һәчәр—даш.
 Һәшәм—гошуп.
 Һийәл—һиләләр.
 Һилм—инсан хасийәтидәки юм-
 шаглыг; сәбр; рәһм.
 Һимәм—сәй вә гейрәтләр.
 Һин—заман, вахт.
 Һирман—мәһрум олмаг.
 Һичр—ойрылыг; икн сөвклиши ой-
 рылмасы.
 Һушпр—агылды.
 Һүбәб—көпүк.
 Һүбб—сөвкн, мәнәббәт.
 Һүзәр—һазыр оланлар.
 Һүзк—гәһ, гүссә.
 Һүмәюк—мүбарәк.
 Һүррийәт—азадлыг.
 Һүси—көзәллик.

Ч.

Чак—ярыг; парчаланан.
 Чакэран—гулләр.
 Чаләк—һәр ишдә дирн вә чәлд
 олан.
 Чәшм—көз.
 Чәһрә—үз.

Ч.

Чавилан—данми, әбәди.
 Чай—ср.
 Чәлиб—өзүнә доғру чәкәп.
 Чәмә—палтар.
 Чәми-Чәм—Чәмшилик чәмы (бир
 әфсәһәйә көрә Иран падаһы
 Чәшндия сәһирәли чәми.)
 Чәри—ахан, эхычы.
 Чәрийә—гуллаугчу галын.
 Чәһәкир—дүцияны тутмаг истәйәи.

Чәһүчәләл—дүксәх мәгам, бөһүк
 монсәб.
 Чәббар—гүдрәт вә гүвәст сәһәб.
 Чәбәл—даг.
 Чәбин—алыш.
 Чәдд—баба.
 Чәдәл—дава.
 Чәләл—сон дәрәчә бөһүккүк.
 Чәмәд—чансыз шей.
 Чәнк—дава.
 Чәнкчу—дава ахтаран.
 Чәранд—чәриәләр, гәзәтәр.
 Чәһәләт—әлм вә мәдәнийәтдә
 узәг олмаг, авамлыг.
 Чәһл—авамлыг, билимкәллик.
 Чәбилли—тәбин ярадылмышлы
 олан.
 Чәвар—яхын ер; гошпу.
 Чәдәл—дәвә.
 Чәләл—һаз, һазлы һәрәкәт.
 Чәһфә—лаш, леш.
 Чәуд—чәмәрәлик, запачыгыг.
 Чәуш—һайнама, һәйәчанә кәлмәк.
 Чәуяк—ахтаран.
 Чәүлүс—отурмаг, падаһын тәтә
 чыкыасы.
 Чәүнбүш—һәрәкәт, тәрәбияш.
 Чәүст—ити, чәлд адам.
 Чәүрм—күңәһ иш.
 Чәвәләк—кәдйәк-кәлмә.
 Чәвф—һарыш; бошлуғ.

Ш.

Шәгал—чаггал.
 Шәһәстә—һайиғ, ярашан, уйға.
 Шәкир—көрдүйү ахшылыгы уиу-
 маян.
 Шәм—ахшам; ахшам сәһий.
 Шәһә—дәрәг.
 Шәһбәз—алычы гуш.
 Шәһәк—мүһәсиб; һайиғ, ярашан.
 Шәһәдә—ашиғ.
 Шәһә—алты.
 Шәб—кәчә.
 Шәбәб—кәһчлик.
 Шәбәһәт—охшайыш.
 Шәһәк—пис иш көрә, йол кәсәл.
 Шәһәкбәк—сәбрли олмаг.
 Шәһәк—күңәш.
 Шәһәкир—гылыш.
 Шәһәк—аңаг, пис иш.
 Шәһәрә—гыгылчым.
 Шәһәрәт—шәһәк иш, писанк.
 Шәһәфәт—бөһүккүк.
 Шәһәр—гыгылчым.
 Шәһәрм—утанмаг, хәчәләт чәккәк.

Шэрмсаp—утапан, утанчаг.
Шэд—бал.
Шэлэ—ала көз.
Шэп—бөйүклүк, мөртөбө.
Шийэм—хасийтээр, эхлаг.
Шиккэ—шикайт этмэк.
Шиккэчэ—(ишккэчэ) ээнийт, сыхып-
ты.
Шиккэстэ—сынмыш, гырымыш.
Ширнжэян—гызмыш шир.
Шнтабан—тэлэсэн, бөрк нүйүрөп.
Шөвкэт—гүвөт, нүфүз.
Шөвнэр—эр.
Шум—бөхтөсүз, угурсуз.
Шурндө—налы гарышыг, пәрншан;
күбтөла.
Шух—наэлы, шийвэли, ойнаг.
Шүгл—мөшгүнийт.
Шүкүһ—чөлал; шөвкэт.
Шүрб—иччөк.
Шүүн—шэ'илэр.
Шүчәәт—икидлик, чәсарәт.

Э.

Эйд—байрам.
Эйдн-эзһа—гурбап байрамы.
Эйгэм—етимләр.
Эйяр—һиләкәр.
Эһрар—азадлыг угрунда мүбаризә
эдән.
Эһтикар—аз-всрчи, малы баһа
гиймәтә сәтмәг мөгсәдилә йы-
гыб сәкләян.
Э'зәз—эзизләмәк, һөрмәт этмәк.
Э'тилә—йүксәлимәк.
Э'тиләл—һиләтләр; хәстә олмаг.
Э'тимәд—һинанһаг.
Э'тинә—чох диггәт этмәк.
Э'тирәз—бир фикри гәбул этмәмәк.

Я.

Яб—тап, тапмаг.

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР

	Сэл.
<i>Бир нечэ сөз</i>	III
<i>Сабир</i>	VII
<i>Тэрчүмейи-нал</i>	XXIV

САТИРИК ШЕИРЛЭР

1906—1911

1906

„Миллэт нечэ тарач олур-олсуп, нэ ишим вар“	3
„Ол күн ки, сэнэ халиг эдэр лүтф бир өөлэд“	4
„Маһи-Кәһианын батыб, эй ири-Кәһәи, гәм емә“	6
„Билиәм нэ кәрүбдүр бизим оглан охумэгдан“	7
Гочалыгдан шикәйт („Әфсус гочалдым, агачым дүшдү элим-дән“)	9
„Бакы фәләләриниә („Бу чархи фәләк тәрсиңә дөвран эдир имди“)	10
„Чәлд эйлә сән анчаг нәзәри-халгда пак ол“	12
„Этди бу фәләк һәр кәсә бир тө рямалыг“	13
„Тәрпәнмә, амандыр, бала, гәфлэгдән айылма“	14
Тәһсил-әлм („Тәһсил-үлүм әтмә ки, әлм афәти-чандир“)	15
Ата нәсиһәти („Үсәдир, эй огул, бош ерә бу әлмә чалышма“)	17
„Аһ эйләдийим нәшәйи гәланын үчүндүр	19
Бәйләрә мәктүб („Гойма күланын кәч, а бәй, алдәтма чаһәни“)	20
„Һәятыңа Коп-колуна чаваб („Бу ифля ки, иури-бәсәрү ширейи-чандыр“)	21
Барышпалара данр („Эй күл, нә әчәб снәсилейи-мүшки-тәриңи вар“)	23
Чаваблар чавабы („Әлм айһнейи-сурәти һал иди, нәдән бас“)	25
Бакы пәһливанларына („Көнәүм буланыр күчәдә чөлланыны көрчәк“)	27
„Адәтминз дәш иди дә'ва күшү“	28
Күпә кирән гарының гызлара нәсиһәти („Гари нәһәни сөзләрини санма чәрәндир“)	29
Ушаглар („Эй милләтни үмидү, дилу чаны, ушаглар“)	31
„Мән билмәз идиң бәхтидә бу шикәт олурмуш“	33
„Һәр нә версәң, вер, иәбада вермә бир дүрһәм зәкат“	35

1907

„Эйлә билирдим ки, дәхи сүбһ олуб“	36
„Нолур ширимәзәг әтсә мәһи һалвайи-һүрриййәт“	37
„Сәрәдән бир дәли шейәи дейир: инсанлар, инсанлар“	38
Хәсисни һейфи, вәтрисни хейфи („Эй пул! Эй зөвгидилу руйи-тәуү гүвәти-чан“)	39

„Амалымыз, эфкарымыз ифлайи-вэтэндир“	41
Сэр һе саб („Сәс учалашды, гоймайыш“)	42
А гла ш ма („Нә рәвалдыр әгниялар баха ач галана, я роб“)	44
Тө'м с ей и нә һ ар („Чыгырма, ят, ай ач тоюг, юхунда чохча дары көр“)	45
„Вай-вай, нә яман мүшкүлә дүшүдү кишик, аллаһ“	46
„Өврадымыз, эзкарымыз эфсанейи-зәндир“	48
„Һә, де көрүм, нә олду бәс, ай балам, ирдәаларың“	49
„Фә'лә, өзүңү сәи дә бир нисанчы санырсан“	50
Сәл һәтнә мәдәи бир нәбзә („Әчайибаты шу дари-чаһанда көрмәли ийиш“)	52
„Наһһә олана мотләби әндирмаг олурму“	54
„Паһ атоһнаң, нә агыр ятды бу оған, өлүбә“	56
Тәранейи-әсиланә („Нә сохулмусан араһә, а башы бәлалы фә'лә“)	57
Лейли вә Мәчнун („Әй девләтимин зәвалы, оғлум“)	59
Әкинчи („Мәзлумлуғ әдиб бәшлама фәрядә, әкинчи“)	61
„Әлиминнәтү-лиллаһ ки, „Дәбистан“ да гаһанды“	63
Учителләр („Тәвгиф әдилминшди мағыл Кәйчә сиездн“)	64
„Вәтта ки, гәпур бир вәдә мәтәм“	66
„Һәрчәнд әсирәши-гүюдәти-зәманыз“	67
Горхурам („Пәйи-һиядә дүшүрәм чөлләрә“)	69
„Бәзи ераәрдә тәсәдүф олунур ишә, әтә“	70
„Мән белә әсрары гаһә бәһмирәм“	71
„Баш тутду нүвәлимләрни һәләсы, сиездн“	72
„Чәпма атыны, кирмә бу кейдәндә, а Молла“	73
„Ләгалашыб, а көрмәиш, чох да белә фырылдама“	76
„Әй онки үлүми-мәдәһидән хабәрни вар“	77
„Көрмә!—Баш үстә, юмарам көзләрим“	79
„Атмыш һаһәби-һүснин мәчмүәйн-тәвәнкәр“	80
„Бинәртәмәт ә'ялләрына шүкр, хүдәя“	82
Мәктуб („Молла дайы, әтмә шәрәрәт белә“)	83
„Тәһмәт әдир гәзәтчиләр,—мә'шәри-һәси бир белә“	84

1908

„Даш гәлбәи һисанлары пейләрднң, иләһи“	85
Суал-чаваб („Шәһри-мә'лумунузун вәз'ү гәрары нечәдир“)	86
Тәк сәбир („Та кәлирик биз дә бир аз анлаяғ“)	87
Фисинчан („Саһма әдиһчә фәләк бизләри виранлығ олур“)	88
„Алдәнарәм ки, доғрудур айһини, әй әму“	89
„Кәр бу ил халгы тәһәб әтди кирәнлығ, бизә нә“	90
Рәһкүзәри-нәхлуғатдә бир мөһтәти-мәсариф („Әй дәрбәдәр кәзиб үрәйн гаһ олан чочуғ“)	91
„Сәи беләсәниш балам, ай баракаллаһ сәнә“	93
Оламур, оламасын („Күчәдә туллаң, әй оғул, сәи'әтин олмур, оламасың“)	94
„Мәдәм ки, һәмийиң-зүлмәт“	95
Мәсләһәт („Агрын алым, а мәшәд Сипһимгулу“)	96
Ширван („Ше'рини, Молла дайы, зәһбилә сәлсан, мәнә нә“)	98
„Бир чибимдә әскиһәсым, бир чибимдә аг манат“	99
Доғру („Доғру дөһән олсаһды яланчы усанарды“)	100
„Ай һарай, бир нечә шаир, нечә шаир кимиләр“	101
Дилбәр („Әй дилбәрәнә тәрзидә чөвлән әдән, чочуғ“)	102
Бәхтәвәр („Оғлумуз, әй Хансәһәм, бир сәкә пәзвән ийиш“)	103
Үч әрвадлы („Ах, бу ушағлар нечә бәзәтдиләр“)	105
Сәбр әлә („Әтсә дә әләм һәмәсы зәлзәлә“)	107
„Ай кәиә, бир гырмазы сағгал киши“	109

„А киши, бундан эзэл халгда нөрмөт вар идч“	111
Кавургызы („Билмөм нэ чэрэ эйлэйим, ай Молла Насрэддин“)	112
Ятмайми, алаһы севәрсиз („Османлылар, алданмайми, алаһы севәрсиз“)	113
Иран өзүмүндүр („Мән шаһи-гәви-шөвкәтәм, Иран өзүмүндүр“)	115
Гойма, кәлди („Хәңдөстү, аманды, гойма, кәлди“)	117
Истигбаалымыз лағлағдыр („Инанмам, сөйләлә артыг ки, фәйз-абад олур аләм“)	118
Ушағдыр („Ай башы дашыды киши, динимә, ушағдыр ушағым“)	119
Чаван („Эйванымыз учадыр“)	120
Ах...х... („Ах, печә кеф чәкмәли әйям иди“)	121
„Ачылдыгча сәһни субһүн, мәһним дә һөрмәтим эртыр“	123
„Әй хачә, чалыш сурәти-заһирдә гәшәнк ол“	124
Маһи-рәмәзандыр („Маһи-рәмәзандыр, сәнә мейдан да бизни-дир“)	125
Бу бойда-бу бойда („Нәдир олур бу чочуглар әли бу бойда-бу бойда“)	127
Нә язым („Шаһрәм, чүнки вәзифәм будур әш'ар язым“)	128
Мир һашыи Тәбризи („Габла дәһи марфашыны, Мир һашыи“)	129
Сәтгар хән („Һали-мәчзубум көрүб, гарә, демә диванәдир“)	131
„Сәд шүр ки, йох инди бу сәәтдә мәһним тәк“	133
Киши („Дурма, йыхыл ят һәлә, Фәһрат киши“)	135
Заһидә тәклиф („Заһида, хәл союнаг бир кәрә палтарымызы“)	136

1909

Шаһнамә („Шәһим, гачидарым, гәви шөвкәтим“)	137
Арау („Нә дәрә олайды, нә мәктәб, нә әлмү сән'әт олайды“)	140
„Бир бәһанә әлдә үнван әтмәли бундан сонра“	141
Сәбәб бойну йоруи олду („Гәмү мөһнәт фүзуи олду“)	142
Истигбал бизимдир („Етәр, чаным, чәкил кет, әтмә чох тәбхири-һүррийәт“)	144
Нейлийим, әй вай! („Нейлийим, әй вай, бу урус башдылар“)	145
„Чатлайыр, Хәнбачы, гәндәк үрәйим“	146
Мәһнимки белә дүшдү („Гәм раһнүмүя олду, мәһнимки белә дүшдү“)	149
„Ваһ!.. бу иһши дәрси-үсули-чәдик“	151
Сатырам („Моладый, салмады әл дил богаза“)	153
Нечин вермәйир („Бирчә бу мәшрутәни шаһ нечин вермәйир“)	155
„Догрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәләл олсун сәнә“	156
„Нәдир ая сәнә үсяилары иранлыларым“	157
„Әй әлһыи ай, үзүн күнәш, әй гәшларым кәман“	159
Бура сәй („Зилли-Султан, бура сәй дөйдүрүб адыгларыны“)	160
Фүзулийә бәһзәтмә („Мәндә ар олсайды өлмәк ихтияр әт-мәһминди“)	162
„Ванз, гәләм әһлии сәнә тәкфир әләйрсән“	163
„Яшамаг истәр нек сырф авам олмаһыйыз“	164
Парәдыр („Адәми адәм әйләйән парәдыр“)	166
Вермирәм а! („Мән өлүм, Молла, бизим Хәпкитинини гәһыя бах“)	167
Чанын чыхсын! („Чаныя чыхсын көзүндән, ганмаһыйдын“)	169
Йох, язмарам! („Молла дайы, чох бәрк дәшыр газашан“)	170

1910

„Заһид өлмәкдән габаг мөгсүдшә чатмаг диләр“	172
„Ким нә дейәр биздә олач гейрәтә“	173

ТАЗИЯНЭЛЭР

1910—1911

1910

Диваирчр эср бичи, — динчэйириэ*	231
Ингийнэй и-шайрэтэ бармаг үчүн дун тэб'лэр*	241
Заһидни экинмэ дүшчэк нэзэри-худбини*	241
Күрд чалдыгча бору чинкэнэ ойнар, дэрлэр*	241
Ариф чалшыр ки, миллэт эзад олсун*	241
дейирки (.Эйлэ сэлкиндир ки, эсгали-тээггүбдэн йүкүм*)	242
Талдым (.Гой сэг олсчи башымчыз дүшмэсин эсла анга*)	242
Һансы алааг бир элли гейд этдийн хөтдир о ки*	242
Йолдашы, ятмышчысан*	242
Дун ох'ркэн бир мүлри-мөктэбин мөктүбуну*	242
Мэнэ бидни дейэн эрбаби-гэрээ*	242
Элһээр, гойма баха эксимэ һаһид ки, онун*	242
Гөзетлэр тө гифини ямыз Сипһэлэр экиэй ир*	243
Саниа бир мөслэки тә'гиб пла мөһкөм галарам*	243
Бөхтээр ки-лэр нди аләмдә*	243
Чәинәтдәки һурһаэри, гыл анлары, аллаһ*	243
Кави-маһи дейир (.Ерик үстүндә кәзәк автомобил*)	243
Киндир ариф, дейә сордум, дед'ләр, эсрә көрә*	243
Олаунуи васитейи-хилгәти ол агла фөгәт*	244
Дейирдик бир заманлар биз кәмали-фәхрү һинмәтлә*	244
Мүртлөгийәтдә әбд шәклиндә*	244
Бир мүдирни ки, кечмә'ә голуна*	244
Талмачә (.Киндир о, арифи көрчәк позулу*)	244
Бир күл (.Ванз ки, чыхар мәнбәрә һей пүфтар оду*)	244
Рәмәзан сөһбәтн. Бизни һачы дейир (.Әл'әман артыг оруч-дан, әл'әман*)	245
Оруч дейир (.Эй һачы, мөндәк шәһайәт әйләмә*)	245
Сәдә* гәзетиниң бз-чи һөмрәсиндә (.Шанрәм, әримниң айһаси-һәй*)	245
Э'тилә этдикчә, дәрләр, йүксәйә тәйярәтәр*	245
Кәндәли дейир ки (Вакидә һаф'з икән әлләдән артыг үләмә*)	245
Бакылы дейир ки (.Рәмәзан йидиниң һәрәсины һәрчәнд билә*)	245
Иһ деди: аглаһырам бәс ки, үзүм чиркиндир*	246
Интеликентләр дейир ки (.Дейирик һаләти-тәһеһилдә: мил-ләт' милләт*)	246
Ираилылар дейир ки (.Бунча гейрәт ки, биз этдик вәтән уғ-рундә бу күн*)	246
Идракдыр мүсүбәгә мизан, әвәт, әләт*	246
Дәрәни оадур ки, мәнә ариз олаи дәрдләрин*	246
ир әзмә сәбат әдәмәз әһли-әһт'яч*	246
Милләт дейир (.Интеликент агалар, биз сизни чохдан таһыры*)	247
Гласны сечкисини гойду дум музакирәйә*	247
Бакылылар дейирләр ки (.Шамаһылар кимни иһсиз, кифә-йәсиз дейилиз*)	247
Ахшач олчар учениг'ләр һәрә б'р мадмәзелин*	247
Кәрчи пәрвәз этди әзронтан дүниән бир гуш кимн*	247
Чүмәләрдә дүкәи ачыма бакылы*	247
Өймә һәсәби, өймәйә шайһистә һәсәбдир*	247
Оғрулардан да бәд әхлак гүмәрбәзләрдир*	248
Тал көрүм! (.Һәп кичикләр кичик икән бө'үйүр*)	248
Ал талым (.Бу кичил әк фөгәт мүсәлманнн*)	248
Мүртәчәләр, севинни, кишвәри-Ирәна снә*)	248

„Мүлжл-Шираээ Зилли-Сулатани“	248
„Зилли-Султана, амандыр, есрийини Ирана йол“	248
„Онлар ки, эдир йа мэгэ нэисуну тэгдир“	248
„Сахта бир хатти-хам илэ мэнэ кагыз азыб“	249
Һатиф дэн кэлэн бир инда дейир ки („Көрөсөн Мәмдәлиниш яндыгы эф’алы нөдир“)	249
„Тэрчүмәкк-һагигәт“ дейир ки („Хәстәмиз Әбдүлһәмид артыг сагалды, сәридин“)	250
„Дерләр, Иран күл-бә-күндән хәр олу, әлбәттә ки“	250
Алиания императору Вилһелм дейир ки („Мөһтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннамиз будур“)	250

Эй вүдәвләниш исте фасындан доләйм бәстә кир-мәк истә йән Теһран гачирани-гейрәтмәндан-ларына („Бәстә игдам әйләйин, әй гачирани-мө’тәбәр“)	251
Һатиф дейир ки („Үс Шамаһыда мәктәби-нисван“)	251
„Шинди һәр милләт эдир нәфсини ирфанә фәда“	251
„Әйлә горхмам биш“-дән ким, горхурам чидвар“-дән“	251
Бакыда, Шамаһы йолундаки һәбсхана габарында охунаш ивһә („Аста-аста, ай һачы, изһар олу, хәзвәт-дәки“)	251
Сәфия гачир дейир ки („Бир ичә илдир ки, уюб ишрәтә“)	252
„Туманов изн азыр ки, Шираана“	252
„Өнрәт алмаг, б шләмаг, өвләда ад гоймаг ким“	252
Дәряда гәрг олан иранлыларын баалларына („Ики йүз гәрг олан иранлыларын“)	252
„Бәс дейилмиш бунча Мешанләр хүрчи, инди дә“	252
Ә. Гәмкүсара чаваб („Тәһвилли-ибарәт“ сөзүнү „тәрчүмә-ганмаг“)	252
„Билдир иһийи-Сәмәргәнд этди Иран тачири“	253
Шамаһыда („Әри-бистүмдүр, сәһаб алтында галмаз шәмән-зәли“)	253
... ислам дейир ки („Шейхүл-исламларын, мүфтийи-исламларын“)	253
„Күндә үч кагыз, беш кояны низа эдәрәк“	253
„Иштә бир һей’әги-тәһририйһә“	253
„Әй дилбәри-һүррийһәт, оландан бәри ашиг“	253
„Гурулубдур снә мейдани-һәяһийи-сүхән“	254

1911

Гуал („Әйб икән шәхсә көрә нәфсини өймәк, әчәба“)	255
„Лә’нәт сәнә, әй чәһя, нә бидад эдийәрсән“	255
Эшитмәй энә („Һәр сирриши кет сизгилә де моллаңумайә“)	255
„Гафия аша-агданса кәзәл кәрдыр өлмәк“	255
Мәмдәли дейир ки („Нәсирүлмүлк, сәнә бойлә күманым йох инди“)	256
Мүхбирүссәятәнәйә („Яндыгыш һиләни һәр күшик гә-зетдә охудум“)	256
„Дәһр бир мүддәт олду мәнәнамиз“	256
„Әчдадына чәкди, пәдәрини үтләг унутду“	256
Мүхабирә. Мәмдәли („Севкили султан бабам, сөйлә, сәниш фикриш нөдир“)	256
Мүһабирә („Гәфгәз әһли үч ил әрзиндә нә ә’мал әйләди“)	257
„Эл чәкир һачымы миш лә’нәт илә“	257
„Бүтүн Авролада кәяб икән, амма Бакыда“	257
Дөрд диләли гырманч („Кәшфи-вәһи әтмәк деина өврәтләрә шәр’ән һарам“)	257
„Молла Әрәсәдәниш... вай, снә маб’ди вәр“	258

Тэбридэй „Молла Насрэддин“ кендэрлэлэ кагызларын мүфәт- тиншнэ („Эй мүфәттин, йолланан кагызлары ахтарма чох“) 258
Байрам төһфәси („Эй төкөн моллаларын камына шәрбәт, нов- руз“) - - - - - 258
„Эй пулдуларын сәфасы, новруз“ - - - - - 258
Моллайи-Румидейирки („Мәхлуғу верән бир бу гәләр ба- ди-фәнайә“) - - - - - 258
„Ойлә бир тәрчүмә ким, руһи-Шекспир-көрчәк“ - - - - - 258

ИЛЛӘРИ МӘЛУМ ОЛМАЯН ТАЗИЯНӘЛӘР

Силәндар дейирки („Аршимед: „Бир нөгтә буасайдим она бил’истинад“) 260
Эрдәбия һакими Рәшидүлмүлкә („Эй голчомағ, әсизлә- рә чох әйләмә эзәр“) - - - - - 260
Эшидирикки („О заманда ки, Рәһим хан етишнб Тәбризә“) - 260
Мәмдәли дейирки („Русийә дипломатсиясына бағладим үм- ид“) - - - - - 260
Насирүлмүлк Бахыдан Ираназим олдугда („Мәнчә Ирана әбәс әзим әдийор Насири-Мүлк“) - - - - - 261
„Сөйлә, тәгсири нәдир тапталайырсаң язығы“ - - - - - 261
Эшидәнә нәсиһәт („Чаванкән фәғрлән әтмә шәкәйәт“) - - 261
Мүһәррирларә („Тәлимә данр одлу языламыш мөгәләләр“) - 261
„Көрүнчә шәхс бир әрбаби-сәрвәтш үзүнү“ - - - - - 261
„Шанлы көрдүкчә мәни санки әдир гөвр фәләк“ - - - - - 262
Меншиков дейирки („Мәктәбә дүшмән олан бә’зи мүғәддәс (-) үләма“) - - - - - 262
Дейрепер дейирки („Әлм олдүғу ердә оламаз динү дәннәт“) 262
„Һәмәданда гонағымдан хәбәр адым, кей шейх“ - - - - - 262
„Дүн кечә Мир һашымы рә’яда көрдүм, сөйләдим“ - - - - - 262

БӘҤРИ-ТӘВИЛЛӘР

1907

Узун дәрә („Әл’әман, сәрхәш олуб“) - - - - - 265
„Эй фәзәк, зүлмүн әякдыр“ - - - - - 267
„Эй әзизим, хәләфим, мәсийи-иззә шәрәфим“ - - - - - 269

МҮХТӘЛИФ ШЕИРЛӘР

1902—'911

1902

„Үч йүз ой доғгуз иди бә’д һәзар“ - - - - - 273

1903

„Шүкр лиллә’ ки, афитаби-сүхән“ - - - - - 277

1905

Бейкал миллә („Әсриһиз халиш әдәркән иттифәғу иттиһад“) - 279

1906

Истигбал үчүн („Шинди бүс'эт вар'икэл бир иш көр истиг- бал үчүн“) - - - - -	281
Сөз („Эй сөз, нола дурсам сэнэ хуршиди-сэмават“) - - - - -	283

1907

Абдулла Чөвдэтин эш'арыны тэхмис („Эчэб көшфи- нигэб эт'эми ярым руйи-зийбадэн“) - - - - -	284
Таранейн-шаиранэ („Сүлуки шаирин эйгэн сөфа дейил дэ, нэдир“) - - - - -	285
Шэкибайн („Яр кетдикчэ тэһэсүр дилин-шейдадэ дурар“) - - - - -	287

1908

Өний („Учдун, эй руһи-пүрфүтуһи-һөсөл“) - - - - -	288
---	-----

1910

Өгвалин-һикэмий'эдэн мүгтэбис бир кэнзүмэ („Кө- нүл ол алиби-һикүэт,—о һикиэт ким, һагигэтдир“) - - - - -	289
„Яшдыгча тарабэ Ширванда“ - - - - -	290
Аналар бэээйи („Бээк, бээк ки, дейирлэр, чөвэһират дейил“) - - - - -	293
Ялил'эчэб („Я рэб, нэдир билэм сөбөб“) - - - - -	294
Тэрбийэ („Үмэтни рәһнүмасы тэрбийәдир“) - - - - -	295

1911

Аналар бэээйи („Көр олса иһсэдэ элмү ирфап“) - - - - -	296
--	-----

ИЛЛЭРИ МЭЛУМ ОЛМАЯН МҮХТЭЛИФ ШЕИРЛЭР

Руһум („Руһум, эй шаһбазн-үлөһий'эт“) - - - - -	297
Һитгә хитаб („Эй һатигейн-бөднэ пәрдаз“) - - - - -	298
Аналар бэээйи („Бээк, бээк ки, дейирлэр, чөвэһират дейил“) - - - - -	300
Бәнзәтмэ („Сөвдәйи-мәвәәдәтдән“) - - - - -	301
„Әһнәдү-билләһи-әһий'үл-әһим“ - - - - -	302
„Сәи ширн-чәһандә дәсән, эй Сәййиди-сәркар“ - - - - -	303
„Хүмси-шәраби Сәйй дә сәги вериб деди“ - - - - -	304
„Сәбири-шейда ки, тәрки-шәһри-Ширван эйләди“ - - - - -	304
„Ше'р бир көвһәри-сәдәһейн-зигһий'әтдир“ - - - - -	304
„Аризи-гәмләр әһлидән үрәйин шиһимнш иди“ - - - - -	304
„Истәрәи әлмәйи иһн, лейк гачыр мөвдән эчәл“ - - - - -	304

ГӘЗӘЛЛӘР

„Гойма кәлә, сәгил, зөһиди мейханәй“ - - - - -	307
„Һәр сәри-мүйгә миң ашиги-һаланын вәр“ - - - - -	308
„Виракә Шамаһидә мәнә кәнч тапылмаз“ - - - - -	309
„Мәфтүни-сәри-әүлфүнә гүләб кәрәкиз“ - - - - -	310
„Куйини хунәбейн-чешмилә һәмнак әйгәрәм“ - - - - -	311
„Көр истәсән ки, фитнейн-аләм оялмасын“ - - - - -	312
„Истәсән көнлүм кимн зүлфи-пәришан оялмасын“ - - - - -	313
„Эй дил, аман, ш, сирринн бикәнә билмәсин“ - - - - -	314
„Эй шух, енә һәндәм олуб какилә зүлфүн“ - - - - -	315
„Хосрови-һүсүңи, әһнәһи, сәи һиншәһи тәчи“ - - - - -	316

УШАГЛАРА АИД ШЕИРЛЭР.

1906—1910

1906

Мэктэб шэргэси („Мэктэб, мэктэб, нэ дилкүшасэн“) . . . 319

1910

Мэктэб ушаглэрына төһфэ („Доғар инсэн ата очағында“) 321

Мэктэб шакирдлэринэ төһфэ („Эй ушағлар, ушағлар эйлем“) . . . 323

Тэбиб илэ хэстэ („Бир тэбибэ кедэб дэ бир бимар“) . . . 324

Гоча бағбан („Бир тағым кэнч йол кэнэрындан“) . . . 325

Гарынча („Көрдүлэр бир гарынча бир мөлэх“) . . . 326

Молла Нэсрэддинни йорғаны („Кечэ ятмағ заманы чагмышды“) . . . 327

Искэндэр вэ фэғир („Күн өнүндэ бир ачизү мүэтэр“) . . . 328

Азарлы кэндчи („Хэстэ оямушду бир нэфэр деһган“) . . . 330

1913-чү илдэ „МЭКТЭБ“ ЖУРНАЛЫНДА ЧАП ОЛУНАН ШЕИРЛЭР

Чамуш вэ сел („Бир киши сахлайырды бир чамуш“) . . . 332

Яланчы чобан („Бир чобан бир күн этди дагда һарай“) . . . 333

Молла Нэсрэддини вэ оғру („Молланын беркүнү чалыб оғру“) . . . 335

Өрүмчэк вэ ипэк гурду („Бир өрүмчэк өзүн чэкиб дурду“) 336

ИЛЛЭРИ МӘЛҮМ ОЛМАЯН УШАГ ШЕИРЛЭРИ

Артыг алыб эксик сатан тачир („Бир нэфэр тачир өз дүканында“) . . . 337

Чүтчү („Чыхды күнөш, доллу чаһан нур илэ“) . . . 238

Яз күнлэри („Кэл, кэл, а яз күнлэри“) . . . 339

Мэктэбэ тэргиб („Мәним бағмы, баһарым“) . . . 340

Һэвэс („Һэвэс сөөг эйлэр инсаны һэятэ“) . . . 342

Ушаг вэ буз („Дарсэ кедэи бир ушаг“) . . . 343

Гарга вэ түлкү („Пендир ағзында бир гара гарга“) . . . 344

Ағачларыи бәһси („Алма, палыт, шам ағачы һал илэ“) . . . 345

Ушаг вэ пуя („Күчэдэи бир чочуг йүйүрдү өвэ“) . . . 347

Элмэ тэргиб („Элмни иззэги пайидар олур“) . . . 349

Нәср

ФЕЛЕТОНЛАР

1907—1908

1907

Топмача . . . 353

Ширвандэ мүһүм һэвадис . . . 355

1908

Ядикар . . . 358

Һекайэ

Кичик һекайэ . . . 360

Шәкилләр хаяг рәссамы *Әзим Әзимзадәни*кдир

Редактору *Бейдулла Мусәев*
Техники редактору *Р. Нүсәйнов*
Корректору *Н. Зейналова*

Чәпә нәшрләнгән шәкль 26/ХП-48 н.л. Чәп зияси 33.5. Нәш-
рийәт листи 35. Бир чәп листиназки һәрфләрни сайи
41.800. ФГ 00735. Сифариш № 756. Тираж 19.000.

Азәрнәшр изтбәәси, 26 ләр валина "Китаб Сарайи"
Баки, Әли-Байрамов күчәси № 1.

Азәрбајчан ССР НС аныада Пәлиграфия вә нәшрийәт
вәщләрни идәрәси.

